

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ EMİRÎ EFENDİ - OSMANLI TÂRİH VE
EDEBİYYÂT MECMUASI (1-320 Arası Sayfalar)

Hazırlayan
TUNCAY ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ

MANİSA
2011

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ALİ EMİRİ EFENDİ - OSMANLI TÂRİH VE EDEBİYYÂT MECMUASI (1-320 Arası Sayfalar) ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2011

Adı Soyadı

Tuncay Öztürk

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	i
Kısaltmalar	ii
1.BÖLÜM	
1. ALİ EMİRİ EFENDİ HAYATI VE ŞAHSİYETİ	13
1.1. Hayatı	13
1.2. Fiziki Yapısı	24
1.3. Şahsiyeti	25
2. EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	30
2.1. Sanatı	30
2.2. Eserleri	31
2.3. Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası	32
2.4. Târîh ve Edebiyyât Mecmuası	34
2.5.Millet Kütüphanesi	34
2.BÖLÜM	
1. DERGİDE EDEBİYAT	37
1.1. DERGİDE ŞİİR	37
1.1.1. Nazım Şekilleri	37
1.1.1.1. Gazel	37
1.1.1.2. Kasîde	43
1.1.1.3. Mesnevî	45
1.1.1.4. Murabba	45
1.1.1.5. Kıt'a	47
1.1.1.6. Şarkı	47
1.1.1.7. Muhammes	47
1.1.1.8. Tahmîs	48
1.1.1.9. Müseddes	48
1.1.1.10. Tesdîs	48
1.1.1.11. Terkîb-i Bend	49
1.1.1.12. Halk Edebiyatı Nazım Biçimiyle Yazılan Şiirler	49
Tablo 1: Dergide bulunan şiirlerin nazım şekillerine göre tasnifi	50

Tablo 2: Dergide şiiirleri bulunan şairler	51
Tablo 3. İncelenen bölümdeki şiiirlerde kullanılan aruz kalıplarının sayıları .	52
1.2. DERGİDE NESİR	53
1.2.1. Tenkit	53
1.2.2. Mektup	57
1.2.3. Biyografi	58
1.2.4. Kitap ve Dergi Tanıtımı	59
1.2.5. Hâtırât	60
1.2.6. Diğer	61

3.BÖLÜM

OSMANLI TÂRİH VE EDEBİYYÂT MECMUASI (Metin)	62
Aded: 1	(Sayfa OTEM)
Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin Münâcât-ı Şâhâneleri	[7]
Tahmîs-i Nutk-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Hilâfet-Penâhî	[7-8]
Kitâbeler Zâyiâtı	[8-15]
Terkîb-i Bend	[15-18]
Aded: 2	
Şehzâde Bâyezîd'in Pederleri Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'ne İrsâl Eyledikleri Tazarru'-nâme	[19-20]
Pederleri Kânûnî Sultân Süleymân Hazretleri'nin Cevâbı	[20-21]
Osmânlı Târîhi Encümeni Re'îs-i Âlîsi Vak'a-nüvis Abdurrahman Şeref Beğ Efendi Hazretleri'ne	[21-22]
Türk Edebiyâtının İrân Edebiyâtındaki Te'sîri	[22-37]
Mektebler, Dârülfünûnlar	[37-38]
Aded: 3	
Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin Fârisî gazel-i şâhâneleri	[39-40]
Kânûnî Sultân Süleymân Hazretleri Tarafından Gazel-i Âlî-i Selîmî'nin Nazmen Türkçeye Tahvîli	[39-40]
Sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin Çanakkale Muzafferiyet-i Azîmesi Hakkındaki Neşîde-i Mülûkâneleri	[40]
Neşîde-i Mülûkânenin Şâ'ir-i Fâzıl Mârûf Er-Rusâfî Efendi Tarafından Nazmen Arapçaya Tahvîli	[40-41]

Kırım ve Kırım edebiyâtı, Hazret-i Fâtih'in Mollâ-yı Kırımî ile Müşâaresi	[41-58]
44 sayılı "Yeni Mecmûa" daki Makâleye Cevâb	[58-66]
Mâarif Nezâret-i Celîlesinden Bir Ricâ	[67-68]
Gazel; Fâik Âlî ve Nazîresi	[68-69]
Gazel; Adanalı Ziyâ, Nazîre, Muhyiddîn, Diğer Nazîre	[69-70]
Ulûm-ı Siyâsiyye ve İktisâdiyye Mecmûası	[70]
Aded: 4	
Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretleri'nin Gazel-i Şâhâneleri	[71]
Kânûnî Sultân Süleymân Hân-ı Gâzî Hazretleri'nin Nazîre-i Mülûkâneleri	[72]
Sultân-ı müşârün ileyh Hazretleri'nin Hamasiyâta Dâir Neşîde-i Husrevâneleri ..	[72-73]
"Eski İstanbul Şâ'irlerimiz" ve "Fâtih Devrinde Edebî Hayât" Makâlelerine Dâir (Mudhike)	[73-81]
Edebiyât ve Ahlâkiyâta Dâir Bir Manzûme	[81-82]
Geçen Ay Nüşamızdaki Gazellerin Nazîreleri: Muhyiddîn, Ra'dî, Hulkî	[82-84]
Levha-i Nezâir: Gazel-i Nahîfî, Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Seyfî ..	[84-85]
Diğer Nezâir: Gazel-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Seyfî, Nazîre-i Ra'dî	[85-88]
Aded: 5	
Sevgili Pâdişâhımız Sultân Mehmed Vahîdeddîn Hân Efendimiz Hazretlerinin Cülûs-ı Hümâyûnları Târîhi	[89-90]
Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin Gazel-i Mülûkâneleri	[90-91]
Fahrü'l-Muhadderât 'Âdile Sultân Bint-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretlerinin İki Aded Nazîre-i Belâgat-ârâları	[91-92]
Müşârün İleyhâ Hazretlerinin Tahassür-nâme Unvânlı Manzûme-i Garrâları	[92-95]
Târîh-i Osmânî Encümeni Reîsi Abdurrahman Şeref Beğ Efendi Hazretlerinin Tahrîrâtı ve Cevâbı	[95-100]
Türk Ocağı Merkez-i Umûmîsi İdâre Reîsi Hamdullah Subhî Beğ Efendi'nin İltifât-nâmeleriyle Cevâbı	[100]
Refik Hâlid Beğ'e İhtâr	[101]
Hâtîrât	[101-102]
Levha-i Nezâir: Gazel-i Fuzûlî, Nazîre-i Emîrî	[103-104]
Diğer Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Muhyî	[104-105]
Diğer Levha-i Nezâir: Gazel-i Emîrî, Nazîre-i Muhyî	[105-106]

Aded: 6

Fahrü'l-Muhadderât Âdile Sultân Hazretleri'nin Manzûme-i Garrâları	[107-108]
Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ'e Âid Makâlenin Mâ-ba'dı	[109-116]
Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ Hakkında Bir Vesîka-i Mühimme	[116-118]
Muazzam Bir Esere Teşebbüs	[118-119]
Levha-i Nezâir: Tabîb-i Sâni-i Hazret-i Şehriyârî Ali Haydar Paşa Hazretlerinin Nazîre-i Belîgâneleri	[119]
Diğer Nezâir: Gazel-i Nahîfî, Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî	[119-121]
Diğer Gazel	[121-122]

Aded: 7

Merhûme ve mağfûre Âdile Sultân Birâder-i Âli-güherleri Cennet-mekân Sultân Abdülazîz Hân Hazretleri Hakkında Mersiye-i Rikkat-engîzleri	[123-124]
Hâtîrât: Hey'et-i Âyân Reîs-i Kemâlât-enîsi Rif'at Beğ Efendi	[124-127]
Hazretleri'nin Bir Mektûb-ı Belîgâneleri ile Cevâbı	[125-128]
Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin Bir Gazel-i Şâhânelerinin Tahmîsi .	[128-129]
Levha-i Nezâir: Gazel-i Yetîmî, Nazîre-i Emîrî	[129-130]
Diğer Nezâir: Gazel-i Nâmî Hân Elçî-i Şâh-ı Acem, Nazîre-i Nedîm Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî	[130-133]
Diğer Nezâir: Gazel-i Muallim İhsân Ali Rızâ Beğ, Nazîre-i Emîrî	[133-134]
Diğer Nezâir: Gazel-i Emîrî, Nazîre-i Seyfî	[134-135]
5 ve 6 Numaralı Nüshalardaki Gazellere Nazîre-i Ra'dî	[136]
Hilâle Hitâb	[137]
Sadr-ı Esbak Âli Paşa ve Şeyhülharem-i Esbak Ziver Paşa Ahfâdından Kemâleddîn Beğ'in Tesdîsi	[137-140]
Vezn-i Benân Üzre Bir Manzûme	[140]

Aded: 8

Silsile-i Benât-ı Havvâ Büyüklerinden Edîbe-i bî-Nazîr Âdile Sultân Hazretleri'nin Zevc-i Mükerrerleri Mehmed Ali Paşa Hakkında Bir Mersiye-i Belîgâneleri	[141-142]
Yine Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ	[143-153]
Nezâir: Şâ'ir-i Âzam Merhûm Nâmîk Kemâl Beğ Efendi Hazretleri'nin Bir Gazel-i Belîgâneleri	[153-154]

Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i İhsân	[154-156]
Geçen Nüşamızdaki Gazeller Nazîrelerinden: Ra‘dî	[156]

Aded: 9

Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri’ne	[157-162]
Yine Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ (Sekizinci Nüşadan Mâ-ba‘d)	[162-171]
Levha-i Nezâir: Edîb-i Eşher Nâmık Kemâl Beğ Efendi’nin Bir Gazel-i Âlîleri	[171-172]
Diyârbekir’li Sa‘îd Paşa Merhûmun Nazîresi	[172]
Diğer Nazîre	[172-173]

Aded: 10

Sultân-ı Şâ‘irât Âdile Sultân Hazretleri’nin Manzûme-i Belîgaları	[175-177]
Muhterem Akşam Gazetesinde Edîb-i Âlî-Müessir Yahyâ Kemâl Beğ’in Neşîde-i Garrâlarına Cevâb	[178]
Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ’in Fransızca Tercümelerinin Galatâtına Dâir Selim Sâbit İmzâlı Mektûb	[179-184]
Â‘yân-ı Â‘zâ-yı Kemâlât-İttisâmından Reşîd Âkif Paşa Hazretleri’nin Gazel-i Belîgâne ve Hakîmâneleri	[184-185]
Nazîre: Ali Emîrî; Tahmîs: Ali Emîrî	[185-188]
Firârîler Hakkında İsmâîl Fedâyî Beğ’in Kıymetli, Hamiyyetli Bir Terkîb-i Bendi	[188-190]
Köy Hocası Mecmua-i Mevkûtesine Dâir Birkaç Söz	[190]

Aded: 11

Na‘t-ı Şerîf	[191-197]
Kıbleli-zâde Fuad Beğ’in “Süleymân Fakîh ve Mevlid-i Şerîf” Makâlesine Cevâb	[197-205]
Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri’nin Gazel-i Belîgı	[205]
Nazîre: Ali Emîrî	[206]
Nazîre: Ali Emîrî	[206]

Aded: 12

Tevhîd-i Cenâb-ı Bârî	[207-213]
Aldığımız Kıymetli Bir Mektûb (Aynen)	[213-214]
Dârülfünûn’un Şu Dört Sene Zarfında Üçyüz Küsür Bin Liraya Bâlig Olan	

Masârifât-ı Azîmesi ve Osmânî Târîh Encümeni Hakkında Bir Mütâlaa ve Bu Bâbdaki Mesâî ve Hizmetin Gazetelerle İlanı İçin Kabînedeki Ricâ	[213-220]
Nezâir: Gazel-i Âgâh Semerkandî-i Âmidî	[220]
Gazel, Nazîre: Mehmed Emîrî-i Âmidî Cedd-i Sâhib-i Mecmûa	[220-221]
Tahmîs-i Gazel: Cedd-i Hakîr	[221-222]
Diğer Gazel	[222]

Aded: 13

Sultân Bâyezîd-i Sâni ve Kânûnî Sultân Süleymân Hân İle Sâir Bâzı Selâtîn ve Şehzâdegân-ı Osmâniyye'nin Nazîreleri	[224-227]
“Dünyâda En Büyük Âdemler Kimlerdir” ve Kudüs-i Şerîf ve Filistin Hakkında Bir Mütâlaa ve Bu Miyânda Sadr-ı Esbak Râmî Paşa ve Kıbleli-zâde Fuad Beğ'den Bahs Olunmakla Berâber Maârif Müsteşâr-ı Cedîdinin Böyle Pek Mühim Muâmelât-ı İlmiyye ve Edebiyyede Tecrübesiz ve Keyfî Bir Sûretde Oynamasından Hayırlı Bir Netîce Çıkmayacağına Dâir Bâzı İzâhât	[228-237]
Üçyüz Sene Evvel Üveysî Nâm Şâ'irin Ahvâl-i Zamânı Hakkında Şâyân-ı Dikkat Bir Manzûmesi	[238-240]
Kayseri Mevlevî Şeyhi-zâde Muallim Mehmed Şemseddîn Efendi'nin Bir Seneden Evvelki Ahvâlin Tasvîri Hakkında Kasîde-i Kıymetdârı	[241-246]
Nezâir: Fuzûlî, Nâmîk Kemâl, Muhyiddîn, Emîrî	[246-248]
Diğer Nezâir: Muallim Nâci, Muhyiddîn	[249-250]
Diğer Nezâir: Kâşif, Seyfî	[250-251]
Geçen Nüshadaki “Çok ne var” Gazellerine Nazîre: Muhyiddîn, Emîrî	[251-252]
Diğer Gazel: Emîrî	[252-253]
Bahâr Münâsebetiyle Manzûme: Emîrî	[253-254]

Aded: 14

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin İki Gazel-i Mülûkâneleri	[255-257]
Âdile Sultân Hazretleri'nin İki Nazîre-i İsmet-penâhîleri	[256-258]
Hâtîrât: Rûmî Paşa'nın Diyârbekirli Sa'îd Paşa'ya, Sa'îd Paşa'nın Rûmî Paşa'ya Mektûb ve Gazelleri ve sâire	[258-264]
“Târîh-i Osmânî Encümeni” Hakkında Aynen Derc Olunan Mektûb	[265-266]
“Mecmûa” Ser-levhası Altında Bu Mektûbdan Bahisle Bâzı İzâhât ve	

Hazîne-i Hâssa Müsteşâr ve Muhâsebeci-i Esbak Hâlis Efendi'nin Kitâbları ..	[266-267]
Edebiyât: Hey'et-i A'yân A'zâ-yı Kirâmından Fâzıl-ı Hamiyyet-mend	
Reşîd Âkif Paşa Hazretlerinin Bir Gazel-i Ârifâneleri, Nazîre ve Tahmîs	[268-270]
Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyh-i Muhterem Abdülbâkî Efendi Hazretleri'nin	
İki Gazel-i Belîgâneleri	[271-273]
“Çok ne var” Gazellerine Nazîreler: Gazel-i Yaşar Şâdî, Gazel-i Muhyiddîn,	
Gazel-i Mehmed Şemseddîn	[274-275]
Muâmelât-ı Zâtiyye Müdürlüğünden Mütেকâid-i Ferîk Hamdi Paşa	
Hazretleri'nin Mektûb ve Gazeli	[276-277]
Diğer Gazel	[277]
Fuzâlâ-yı Meşâyîhden Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin Sultân Murâd-ı	
Râbî Hazretlerine Târîhî Bir Kasîdeleri	[278-282]
Müdekkik ve Edîb-i Kâmil Selîm Sâbit Beğ Efendi'nin Kibleli-zâde Fuad	
Beğ'in“Selîm-i Sâlis ve Napolyon” İsmindeki Kitâbı Hakkında Tenkîdât-ı	
Âlimâne ve Üstâdâneleri	[282-286]
Aded: 15	
Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Şâhâneleri	[287-288]
Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Mülûkâneleri	[289-290]
Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Şâhâneleri	[290-291]
Âdile Sultân Hazretleri'nin Şehzâde Mahmûd Celâleddîn Efendi'nin İrtihâline	
Tercî-i Bend-i Mersiyeleri	[291-292]
Osmânlı Kırım Şâ'irelerinden Zeyneb Hanım'ın Gazel-i Belîgî ve Diyârbekirli	
Sırrî Hanım'ın Tahmîsi	[293-294]
Şâ'ire-i Meşhûre Leylâ Hanım'ın Zarîf Neşîdesi	[295]
Edîb-i Necîb Süleymân Nazîf Beğ Efendi'nin İâşe-i Umûmiye Reîs-i Esbakı	
Kemâl Beğ'e Mektûb-ı Celâdetkârânesi	[296-299]
Yine Hâlis Efendi'nin Ketm ü İzâ'a-i Kütüb Mes'elesi	[299-303]
Budin Şehrinin Sukûtu Hakkında Üç Aded Manzûme ve Kıt'a	[303-305]
Budin'de Medfûn Meşhûr Gül Baba Hakkında Budinli Hısâlî Çelebi'nin Gazeli ...	[305]
Nezâir: Fâik Memdûh Paşa'nın Gazeli. Nazîre-i Şâdî Beğ,	
Nazîre-i Muhyiddîn Beğ, Nazîre-i Emîrî	[306-308]
Diğer Nezâir: Gazel-i Lebîb-i Âmidî. Nazîre-i Adanalı Ziyâ,	

Nazîre-i Muhyiddîn, Nazîre-i İşkodralı Mehmed Ferîd Beğ	[309-311]
Gazel-i Emîrî, Edîb-i Lebîb Yûsuf Ziyâ Beğ'in Kıt'a-i Garrâsı, Cevâb-ı Emîrî	[312]
Selîm Sâbit Beğ Efendi'nin Selîm-i Sâlis ne Napolyon İsmindeki Kitâb Hakkındaki Tenkîdât-ı Âlimânenin Mâ-ba'dı	[313-318]
Sonuç	415
Bibliyografya	417
DİZİN	419

ÖNSÖZ

Ali Emîrî Efendi hayatını kitaplara, kitaplarını da millete vakfettiği, çeşitli konularda manzum, mensur orijinal eserler yazarak milleti aydınlattığı, en önemlisi Türk dili ve kültürünün temel eserlerinden biri olan Dîvân-ı Lugati't-Türk'ü bulduğu için, adı ve hizmetleri dâimâ anılması gereken Diyarbakırlı kültür adamımızdır. O, Türk târihi, kültürü ve edebiyatı bakımından emsalsiz bir araştırmacı, büyük bir bilim adamıdır.

Dergiler kültür hayatımızın önemli unsurlarındandır. Çünkü onlar yaşadıkları çağın canlı tanıklarındır. Onlardan birçoğu geçmişten günümüze kültür taşıyıcılığı yaparak, kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasında önemli rol üstlenmişlerdir. Osmanlı Tarih ve Edebiyyat Mecmuası da böyle bir dergidir. Ali Emîrî Efendi'nin "Osmanlı Tarih ve Edebiyyat Mecmuası" adıyla çıkardığı dergi 31 Mart 1334'den (31 Mart 1918) 30 Eylül 1336'ya (30 Eylül 1920) kadar toplam 31 sayı olarak yayımlanmıştır. 30 Eylül 1336 tarihli Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nın 31. sayısından sonra yayımına 23 ay ara verilmiştir Bu süre sonrasında dergi küçük bir isim değişikliğine uğramış ve "Tarih ve Edebiyyat Mecmuası" adını almıştır. Osmanlı Tarih ve Edebiyyat Mecmuası'nın devamı niteliğinde olan bu derginin ilk sayısı 31 Ağustos 1338 (31 Ağustos 1922) yayımlanmış ve toplam 5 sayı çıkabilmiştir. Ali Emîrî, ilk sayıdan itibaren dergiyi yıl 1, sayı 1, sayfa 1 şeklinde numaralandırmış; derginin her sayısında sayfa numarasını birden başlatmayarak önceki sayının devamı şeklinde neşretmiştir. Derginin birinci serisi 956, ikinci serisi ise 100 sayfadan oluşmuştur.

Bu çalışmada, "Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası" adlı derginin ilk 15 sayısı latin asıllı Türk harflerine çevrilmiştir. Ali Emîrî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgiler verilmiş ve dergide yer alan şiir ve yazılar konu ve türlerine göre tasnif edilerek incelenmiştir. İncelemede [...] şeklinde yazılan numaralar Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası'ndaki sayfa numaralarıdır. Ayrıca şahıs, yer ve terimleri içeren bir dizin hazırlanmıştır. Dizinde gösterilen sayfa numaraları da mecmuadaki sayfa numaralarıdır.

Çalışmalarım sırasında yardım ve teşviklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen ve yol gösterici tavsiyeleriyle beni yönlendiren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Yasemin Ertek MORKOÇ'a, desteklerinden dolayı da Prof. Dr. Adem Ceyhan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tuncay ÖZTÜRK

Temmuz 2011 Manisa

KISALTMALAR

C.: Cilt

Çev: Çeviren

DLT: Dîvân-ı Lugatî't-Türk

H: Hicrî yıl

M.K.: Millet Kütüphanesi

M: Milâdî yıl

OTEM: Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası

S.: Sayı

s.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TEM: Tarih ve Edebiyat Mecmuası

T.T.E.M.: Türk Târîh Encümeni Mecmuası

TŞA: Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzerleri

vs.: ve sâire

Yay.: Yayınları

*Muhtâc isen füyûzuna eslâf pendinin
Diz çök önünde şimdi Emîrî Efendi'nin*

1. BÖLÜM

1. ALİ EMİRÎ EFENDİ

1.1. Hayatı

Ali Emîrî Efendi 1274 (1857) tarihinde Diyarbakır'da doğdu. Diyarbakır havâlisinde oldukça tanınmış müderrisler, şairler, hattatlar yetiştirmiş olan aydın ve seçkin bir aileye mensuptur. Şair Seyyid Mehmed Emîrî Çelebi'nin torunlarından Mehmed Şerif Efendi'nin oğludur.

Ali Emîrî Efendi Diyarbakırlı şairlerin hayat ve eserlerinden bahseden Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid adlı kitabında kendi hal tercümesine de genişçe yer vermiştir. Oradan öğrendiğimize göre ilk tahsiline ataları gibi Diyarbakır'da Sülûkiye Mescid-i Şerîfi mektebinde başlamış, bir müddet hocası Fethullah Feyzi Efendi'den ders aldıktan sonra diğer müderrislerden -bu arada en fazla büyük amcası Mehmed Şaban Kâmî Efendi'den- feyz alarak yetişmiştir. Ali Emîrî, Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'de kendi hayatı hakkında şunları yazmıştır:

Vilâdet-i âcizânem 1274 (1857) sene-i hicrîsindedir. Kırâ'at-ı evveliyeyi âbâ ve ecdâdım gibi Sülûkiye mescid-i şerîfi mektebinde âti't-terceme Fethullah Feyzî Efendi hazretlerinden başladım. Kelâm-ı Kadîm, ilm-i hâlden sonra sarfdan Emsile, Binâ, Maksûd'u hıfz sûretiyle kırâ'at eyledim. Henüz sekiz on yaşında iken mebânî-i kadîme üzerindeki yazıları merâk ederek bunların halline pek çok çalışırdım. Bir derece ki bir yerde mahkûk bir şey gördüm mü onu halletmeksizin geçmek pek müşkil idi. Ebyâta da evvelâ Âşık Ömer'den ve sonra da Sünbülzâde Vehbî dîvânından başladım.

Henüz dokuz yaşında iken büyük amcamız âti't-terceme Kâmî Efendi hazretleri bendenize Mısır basması bir Nevâdirü'l-Âsâr verdi. Ne kadar sevindiğimi târif edemem. Beş yüzden ziyâde şu'arâmızın, hâvî olan bin beyt eş'ârı az müddet içinde tamâmen ezber edildi. Okunan bir beytin nihâyetindeki harfden başlamak îtibârıyla kimse mukâbele edemezdi.

Şa'bân Kâmî Efendi hazretlerinin yanına bir zât-ı zarîf geldi mi, bendenizi mektepten çağırır müşâare ettirirdi. Mutlak galebe bizde kalırdı. Bâzan umûm yârân-ı meclis ittifak ederlerdi, yine ifhâm ederdim. Behram Paşa Câmi'-i şerîfinin imam ve hatîbi Abdülkâdir Efendi ekser gün muallimim Fethullah Efendi'nin yanına gelir,

benimle müşâare ederdi. Aralıkta sûret-i tahassür göstererek “çocukluk sultanlıktır” derdi. Bunun mânâsını o vakit anlayamazdım. Kendi kendime “şimdi kalkıp gidecek olsam üstâdım beni bırakmaz, buna nasıl sultanlık denir” derdim.

1285 (1868) senesinde dayımız Abdülfettâh Fethi Efendi hazretleri Siirt sancağı dâhilinde Şirvan kâimmakâmlığında bulunuyordu. Şirvan’a giderek bir sene ikâmetle Gülistan’ı, Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Emâlî’yi o vakit Şirvan nâibi bulunan fâzıl-ı bî-nazîr Noyanlı Muhammed Emin Efendi hazretlerinden okudum. Kürtçe tekellümü Şirvan’da öğrendim.

1286 (1869) senesinde Diyarbakır’a gelerek Muhammed Şa‘bân Kâmî Efendi hazretlerinden altı seneden mütecâviz tahsîl-i ulûm ve tekmîl-i hutûta müdâvim oldum. Avâmil ve İzhâr ezberlenmek sûretiyle ve Zeynî-zâde mu‘arrebîyle berâber okundu. Hazret-i Ali efendimizin kelâm-ı kibârları ezberlendi. Sabah ve akşam derslerinde Kâfiye halli, Îsâgocî, Fenârî, Muhtasar, Ma‘ânî kırâ‘at olundu. Bâzı levhalar yazılarak cevâmî-i şerîfeye ta‘lîk edildi. İrtifâ ve Üstürlâba müteallık Kudûsî ve Mucîb ve daha sair bâzı kitâblarla tevaggul edilerek büyük bir meleke hâsıl oldu. Bâzı kimseler irtifâ ve üstürlâb tahsîli için mürâcaat eylediklerinden Salı ve Cuma’nın tatil günleri tahsîs kılındı.

Lu‘biyâta merâkım yok idi. Üstâdımızla teferrüce gittiğimiz zaman çocuklar oyuna meşgul olurlar, ben bir tarafa çekilir kitâb mütâlaa ederdim. Yalnız Cuma günleri saat on-on bir râddelerinde Behram Paşa Câmîi havlısında kitâb mütâlaasından pek ziyâde yorulmuş olan fikrimi tahvîl ve işğâl için bâzı kere mülâ‘abeye iştirâk ederdim.

Telgraf fennindeki seyyâle-i berkıyye hârikasını merak ederek 1292 (1875) senesinde altı mâh kadar bâzı günler Diyârbekir telgraphânesine devam ve az vakitte pek ziyâde meleke ve vukûf hâsıl eyledim.

Târihler mütâlaasına dahi öyle bir meslek-i ciddiyâne ile sarf-ı evkât eyledim ki, hâb u râhatı ve uykuyu gâib ettim. Lanba kenarında kitâb mütâlaa ederken sabâh olmak defe‘âtle vâki‘ oldu. Uyusam kimse yanımda yatamazdı. Okuduğum kitâbları sûret-i alenî ile tekrâr edermişim. Artık za‘îf ve bî-tâb düşdüm. Etıbbâ bir müddet terk-i mütâlaa ile sigara içmeğe ve yâhut tebdîl-i havâyâ mecbûriyet gösterdiler. Terk-i mütâlaa ile tütün içmek kâbil olmadı. Dayılarım âti’t-terceme Abdülfettâh Fethi ve Abdülkerim Abdî Efendiler Mardin sancağı tahrîrât ve rûsûmât müdürlüklerinde bulduklarından sene-i mezkûrede Mardin’e giderek kesb-i âfiyet eyledim. Meşhûr

Kāsım Pâdişâh medresesi müderris-i fâzılı âti't-terceme Ahmed Hilmi Efendi-i Âmidî hazretlerinin üç seneden ziyâde sabâh akşam ders-i âlîlerine devâm ederek Tasdîkât-ı Tasvîrât, Kadı Mîr, Mutavvel, Şerh-i Akāyid me'a Gelenbevî, Celâl kırâ'atine hasr-ı vakt ü sâ'at eyledim.

Hâl-i büzürgvârım tevsî-i fezâil ve ma'lûmâta teşne olduğundan birçok kitâblar cem' ve hattâ Şehnâme-i Firdevsî'yi görmeyi arzu eylediğimden Bağdad'a telgraf yazılıp bir nüsha-i nefisesi posta ile celb olundu. Münşiyân-ı kadîme-i Osmâniyye'nin pişvâ-yı münferidi olan fâzıl-ı meşhûr Cenâb-ı Veysî'nin Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhib-i Mi'râc unvânlı siyer-i meşhûrun lugat-i Arabiyye ve Acemiyyesi hallolundukdan başka ibtidâdan intihâya kadar tamâmen ezber edilmiştir.

Mardin ahâlîsi lisân-ı Arabî ile mütakellim olduklarından bizim kâmuslarda güç ile bulabildiğimiz lugatlerin ekserîsini kavm-i necîb-i Arab âdetâ konuşurken telaffuz eylemekte oldukları câlib-i dikkat olduğundan lisân-ı Arabîde bir hayli tedkîkât icrâsına mecbûr oldum. Birçok şu'arâ-yı Arab âsârını nakş-ı tîrâz-ı hâfîzâ ederek Arabî şiir söylemeğe yeltendim.

Hele zabt-ı lugat husûsunda öyle bir selîkaya mâlik oldum ki bir gün ahîbbâdan birinin lugat-i Osmâniyyeye mürâcaat ettiğini görünce, “onda lugat var mıdır ki mürâcaat ediyorsun” demiş bulundum. İhvân-ı kirâm ittifâk ederek lugat-ı Osmâniyyede ne kadar lugat-ı gâmıza var ise su'âl eylediler. Lehü'l-hamd hiç birisinin mânâsını isâbet ettirmekten âciz kalmadım.

Ol esnâda Sultân Murâd-ı Hâmis hazretlerinin cülûs-ı şâhâneleri vukû' bulduğundan:

Kilîd-i genc-i adli keffine ikrâm ile Gaffâr sene: 1293 (1876)

Cihânın kıldı şâh-ı akdesi Sultân Murâd Hân'ı sene: 1293 (1876)

târihlerini hâvî 93 beyitli bir kasîde tanzîm edip Diyârbekir'e irsâl ederek Vilâyet gazetesiyile parlak bir ser-levha ile neşr olundu. Bu kasîde vilâyet dâhilinde velveleyi mûcib oldu. Bizim kârgâh-ı endîşemizden nesc edilmiş olmayıp ceddimizin dîvânından me'hûz olduğu hükm olunuyordu. Vezn ve kâfiyesini bâzı ahbâba intihâb ettirmek sûretiyle sultân-ı müşârün ileyh hakkında yine aynıyla 93 beyitli bir kasîde daha tanzîm ve kasîde-i sâbikanın mahsûl-i tabî'atımız olduğunu yâr u ağyâra tasdîk ettirdim. Şu beyitler ikinci kasîdedendir:

Hemân emr eyle vasfun âsmâna eyleyim îsâl
Erişsin şöhreti güftârımın tâ gûş-ı Îsâ'ya

Değil ilhâh u ibrâm eylemekle tab'ıma billâh
Bana ikrâm edip Hak mazhar etmiş bu tecellâya

On altı on yedi sinnimde yazdım çok güzel sözler
Hadîsü's-sinn iken ben mazharım feyz-i Mesîhâ'ya

Musaykaldır haddeden gerçi mir'ât-ı dil-i sâfım
Ukûd ilkâ edermiş şî'rim ammâ kalb-i a'dâya

Hemân bir tfl-ı ebced-hâna döndüm mekteb-i gamda
Beni lâl eyledi mekr-i hasûd-ı fitne-sermâye

Çalınmışdır diyü ceddım Emîrî'den cülûsiyem
Bu yolda başlamışlar herkese i'lân u ilkâya

Cülûsiye eğer sirkat ise dîvân-ı ceddimden
Bu nazm-ı bî-nazîri işte çekdim silk-i imlâya

Olur hâsid olanlar 'akl ile insâfdan mahrûm
Ne lâyıkdır dür ü gevher gedâ-yı bî-ser ü pâya

Bi-hakk-ı dîn-i peygamber benim 'ulviyyet-i tab'ım
Tenezzül eylemez sirkat gibi f'l-i ednâya

Ne mâni' münkir olmuş şebpere hurşîd-i rahşânı
Girân gelmiş kelâm-ı insicâmım ba'zı hod-râya

Karîben subh-ı tab'ım yağdırır âfâka envârı
Ne söyler ol vakt bilmem ki hussâd-ı fûrû-mâye

Hele sabr eylesinler mu‘ciz-i feyz-i Mesîhâ’mle
Açarlar gözlerin a‘mâ olan a‘dâ-yı kem-pâye

Ne hâsıldır hasedden sa‘y u ikdâm-ı hüner lâzım
Hasûdun başına salmaz hümâ-yı ma‘rifet sâye

Belâgat âleminde gezdiğin nâdîde vâdîde
Tesâdüf eyledin mi böyle gülzâr-ı mutarrâya

O sırada Maraş mutasarrıflığından tahvîl-i me‘mûriyet eden Sa‘id Paşa hazretleri Mardin’e geldi. Bendenizi celb edip taltîf ile berâber o kasîde-i nâdîdenin bizim olmayıp diğerk bir mahalden alınmış olduğunun rivâyetini ve fi‘l-hakîka böyle bir kasîdenin inşâdî müşkil olduğunu beyân etdi. İkinci kasîdeden henüz ma‘lûmât-ı âlîleri yok idi. Dedim ki bunu zât-ı âlîiniz söylememeli idiniz. Zîrâ şâirsiniz, sizin için tecrübesi çok kolaydır. Gâyet dik bir vâdîde bir gazel inşad buyurunuz , tanzîrinden âciz kalırsam hakîkat anlaşılır.

Çok takdîr etdi. Zâten pederleri Süleymân Nazîf Efendi merhûm ceddimiz Emîrî’nin:

Bir gün ol çâk çâk olsa girîbân-ı hayât
Biz de olsak dest-i nâ-hemvâr-ı dünyâdan halâs

beytini hâvî olan gazelini tahmîs eylemesi ve bizim nâmımızın da Emîrî olması bir muhabbet-i mevrûse teşkîl ediyordu. Üç gün sonra bir akşam Sa‘id Paşa hazretleri bizimle Diyârbekir’in ezkiyâ-yı ahâlîsinden olup ol esnâda Mardin rûsûmât kitâbetine gelen âti’t-terceme Mâhir Efendi’yi istemişler, gittik.

İbret alsın âlem-i fânîde istikbâr eden
Sâm’dan Fir’âvn’dan Nemrûd’dan Câlût’dan

beytini muhtevî inşâd buyurdıkları bir gazeli irâe ve tanzîrini irâde buyurdular.

Mâhir Efendi bizim hânede bendenizin odamda misâfir idi. Hâneye geldikde mumu aldım. Karanlıkda inşâd eylediğim bir beyti kurşun kalemle bir varak-pâyeye yazar, sol tarafa atardım.

Otuz yedi beyitli bir kasîde yazdım. Mâhir Efendi uykudan kalkınca keyfîyeti hikâye ile okudum. Taaccüb etdi. Kasîde-i yek-şebeyi tebyîz edip Sa‘id Paşa

hazretlerine götürdüm. Ol kadar takdîr buyurdular ki ta‘bîri gayr-ı kâbildir. Mezkûr kasîde şudur:

Menfa‘at insâna gelmez câhil-i fertûtudan
Olsa ‘âlî-kevkeb-i ikbâli burc-ı Hût’dan
...
Olmasın jeng-i elem âyînesinde rû-nümâ
Zâtını Mevlâ berî etsin gam-ı mevkûtudan

Bir buçuk sene sonra pederi görüp yine avdet etmek üzere Diyârbekir’e geldim. Memleketimiz ahâlîsinden büyük bir hüsn-i kabûl gördüm. Sokakta, câmide, teferrüc mahallerinde birbirlerine gösterirlerdi. Üstâd-ı ekremimiz Şa‘bân Kâmî ve peder-i muhteremimiz Muhammed Şerif Efendiler hazerâtının emr ü muâvenetleriyle Mir’ât-ı Fevâ‘id’in tahrîrine mübâşeret eyledim. Üç mâh geçmeksizin tekrâr Mardin’e giderek yazılan mikdârı Sa‘îd Paşa Hazretlerine irâe olundukda takdîr olunarak devâmına teşvîk ve muâvenet îfâ buyurdular.

Mebâdî-i mes‘ele-i zâ‘ilede tahrîr eylediğim doksan beyitli bir kasîde-i du‘âiyye Diyârbekir gazetesiyle neşr olunarak mazhar-ı takdîr-i umûmî oldu.

O esnâda Diyârbekir telgrafhânesinde üç yüz guruş maâşlı münhal bir me‘mûriyete ta‘yîn olduğumuzdan Diyârbekir’e avdet olunması hakkında resmi bir telgrafnâme alınmış ise de Sa‘îd Paşa Hazretleri redd ederek muvâfakat buyurmadıklarından 150 guruş maâşla Mardin tahrîrât kalemi ketebesini sınıfına ilhâk eyledi.

1295 (1878) senesinde dayımız Abdülfettâh Fethi Efendinin Gümüşhâne sancağı tahrîrât müdürlüğüne tahvîli hasebiyle âcizleri de tahrîrât kitâbetinden istifâ ederek Diyârbekir’e avdet eyledim.

Üstâd-ı ekremimiz Şa‘bân Kâmî Efendi Hazretleri’nden bu kere de Şifâ-i Şerîf ve Tefsîr-i Şerîf-i Celâleyn kırâ‘atine sarf-ı makderet eylediğim gibi bir sene kadar da münâsib vakitlerde kabristânları dolaşarak târîh-i vefeyâtın tedkîkına gayretle Mir’ât-ı Fevâ‘id’in ikmâline çalışdım. 1292 (1875) senesinde Mir’ât-ı Fevâ‘id’i müsvedde sûretiyle ikmâl ederek andan telhîsân şu Tezkire-i Şu‘arâ’yı yazmakta iken Âbidin Paşa beyefendi hazretlerinin riyâseti tahtında Diyârbekir, Ma‘muretü’l-Aziz, Sivas vilâyetleri Hey’et-i Islâhiyyesi nâmıyla bir hey’et Diyârbekir’e geldi.

Bendeniz bu esnâda ticârete karar vermişdim. Fakat Sa'îd Paşa Hazretleri'nin âlî-cenâblığı iktizâsından olarak bu abd-i âcizi Âbidin Paşa hazretlerine senâ buyururlar imiş. Âbidin Paşa bir Cuma günü dayımız Abdülfettâh Efendi'ye gelirler, bendenizi isterler. Gittiğimde iltifât eyledi. Sizin tabi'at-ı şî'riyyeniz de var imiş. Nef'î'nin:

Sanman ki felek devr ile şâm u seher eyler

Her vâkı'anun 'âkıbetinden haber eyler

matla'lı bir kasîdesi vardır ki ecnebî mekâtibinde bile kırâ'at etdirirler. Size bir hafta müsâde, bunu tanzîr etmelisiniz, buyurdu.

Nef'î'nin ihtişâm-ı elfâz ve debdebe-i ma'ânîsinin zâten hayrânı olduğum gibi o kasîdeye öyle bir âb u tâb vermişdir ki, tanzîrinin ihtimâli yok. Husûsuyla Sultân Ahmed-i Evvel'in, o genç pâdişâhın muvaffakiyyet ve fütûhâtıyyede hayâlât-ı üstâdânesinin vüs'at ve cevelânına pek büyük yardım etmiş. Şimdi ben kimi vasf edebilmeliyim ki imdâd-ı rûhâniyyeti öyle bir kuvveti bana bahş edebilsin.

Nef'î dîvânını karşıma aldım. Kasîdenin rûhu'l-kâinât Efendimiz Hazretleri'nin nu'ût-ı nebevîyyeleri hakkında tanzîmini tensîb eyledim. Hemen kaleme sarıldım.

O gün sa'ât dokuz râddesinde idi. Dayımız Abdülfettâh Efendi geldi. Kasîdeyi yazmakta olduğumu görünce “bir şey karalayabildin mi” suâline “evet, kasîdeyi bitirdim. Şu yazdığım nihâyetindeki duâ beytidir.” dedim. Ta'dâd eyledik. Yetmiş dört beyit olmuş. Okudum, hâl-i büzürgvârım dinledi. Şöyle bir mütebessimâne yüzüme baktıktan sonra bir şey söylemeksizin hemen kalkıp gitdi. Ben de yorulmuş idim. Hattât-ı meşhûr Derviş Efendi hafidi ahıbbâ ve şürefâdan âti't-terceme Zülfikâr Zihnî Efendi ve daha bir iki ihvân geldi. Temmûzun harâretli zamânı olmakla Dicle nehri kenârına gitdik. Hayâl-hâne-i tabîatde öyle bir galeyân zuhûra gelmiş idi ki, gûyâ nazargâhımda bütün menâzır-ı eşyâ mazmûn ve mânâ olmuş idi. Her ne semte baksam hâtıra bir mazmûn hücûm ederek onu kisve-i nazma sokmak için nazar-ı kuvâ oraya saplanıp kalıyordu. Dicle nehrinin o emvâc-ı cereyân-ı safâ-efzâsı tabîat-ı müheyyicenin bâ'is-i ta'dîli oldu.

Meğer dayımız doğruca Âbidin Paşa Hazretleri'ne giderek kasîdenin bitmiş olduğunu haber vermiş. Paşa merâk ederek “serîan müsvedde olduğu hâlde kasîde ile berâber şimdi geliniz, akşâm taâmını birlikde ederiz” zemîninde bir da'vet tezkiresi yazmış. Hâlbuki akşam hâneye avdet etmeksizin birâder-i şefkat-mendim Mahmûd Efendi ile doğruca med'uv bulunduğumuz bir zâtın hânesine gitdik. Gece saât dört

râddesinde hâneye geldim. Gitmek zamânı geçmiş idi. Ferdâsı erken şehrimiz eşrâfından vilâyet müdde-i umûmî muâvini İmâmzâde Süleymân Efendi geldi. “Gâlibâ böyle büyük zevât ile görüşmek istemiyorsun. Ben me’mûrum, müsveddeyi al da gidelim. Fakat bir kere oku dinleyeyim.” dedi. Kasîde bitince gitmeye sûret-i isti’câl gösterdi. Ben ise acelesi ne, bugün tebyîz eder, yarın götürürüm, deyiverdim. Süleymân Efendi’nin canı sıkılarak “Canım Allah’ın büyük lutfuna karşı niçün ehemmiyetsiz davranıyorsun. Böyle bir kasîde birkaç saat içinde yazılır mı? Husûsıyla yüzden ziyâde Hânedân-ı Ekrâd’ı nefy ve teb’îd edip Kürdistan kıt’asına ateş bırakan böyle zî-kudret sâhib-i nüfûz bir zât merâk ederek tezkire yazar, müsvedde olarak ister, sonra da bizzât beni me’mûr edip gönderir, artık durulur mu?” dedi. Gitdiğimizde müşârün ileyhin yanında me’mûrîn ve eşrâfdan bâzı zevât var idi. Müsveddeyi teslîm eyledim. Kasîdenin üstünde biraz göz gezdirdikten sonra üslûb-ı şâirâne ile kırâ’ate başladı. Sevimli bir âheng ile kırâ’at etdikçe kemâlâtını gösteriyordu. Hamele-i Rüstemâne ile kelimâtın başını gözünü kırıp çıkarmadı.

Paşanın kâmil, hakîm, şâir bir zât olduğunu anladım. Yirmi beyit kadar okuduktan sonra “Şâir sözü kendi ağzından dinlenmelidir” taltîfiyle bu abd-i âciz tarafından okunmasını emr eyledi. Kasîdeyi tamâmen okudum.

Ne kadar alkışladığının derecâtını tahrîr edersem belki mübâlağaya haml olunur. Yalnız şurasını diyebilirim ki, o zât-ı kadr-dâna dikkat etdim. Ben kasîdeyi kırâ’ate devam eylediğim müddet zarfında kemâl-i inbisâtından birkaç defâ yerden kalkıp yine oturdu. Kasîdeyi aynen derc eyliyorum:

Âdem ki ‘ademden bu cihâna sefer eyler

Durmaz yine az müddet içinde güzer eyler

...

(KADIOĞLU 2008: 27)

Ali Emîrî uzun yıllar devletin çeşitli kademelerinde memurluk yaptı. Islahat heyetiyle Harput’a ve Sivas’a giden Ali Emîrî, Diyarbakır’a avdet edileceği sırada heyet başkanı Abidin Paşa’nın Selanik Valiliği’ne tayini üzerine onunla birlikte Selanik’e gitti. Daha sonra Kozan Sancağı Âşâr Müdürlüğü’nde, Adana Âşâr Başkâtipliği’nde, Leskovik, Kırşehir ve Trablusşam sancakları muhasebeciliklerinde, Elazığ ve Erzurum defterdarlıklarında, Yanya ve İşkodra maliye müfettişliklerinde, Halep defterdarlıklarında, Yemen Islahat Heyeti üyeliği ve Maliye müfettişliğinde bulundu.

Memuriyet derecesi Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Sânsî (birinci rütbenin ikinci sınıfı) idi. Ali Emîrî'nin görev yaptığı memuriyetler tarih sırasına göre şöyledir:

- 1.Mardin Tahrîrât Kalemi Kâtipliği (1878)
- 2.Hey'et-i Islâhiyye Müsevvidliği (1878)
- 3.Abidin Paşa ile birlikte Elazığ (1878 Ramazan ayı)
- 4.Abidin Paşa ile Sivas (On beş gün sonra)
- 5.Abidin Paşa ile Selanik (1880)
- 6.Abidin Paşa ile Atina (1881 öncesi)
- 7.Ankara Vilâyeti Merkez Sancağı A'şar Müdüriyeti (1880)
- 8.İçel Sancağı A'şar Müdüriyeti (1881)
- 9.Kozan A'şar Müdürlüğü (1882)
- 10.Adana Vilâyeti Merkez Sancağı A'şar Müdürlüğü (1885)
- 11.Adana A'şar Nezâreti Başkâtipliği (1887)
- 12.Yanya Vilâyeti Leskovik Sancağı Muhasebeciliği (1888)
- 13.Kırşehir Muhasebeciliği (1889)
- 14.Trablusşam Sancağı Muhasebeciliği (1896)
- 15.Elazığ Vilâyeti Defterdarlığı (1897)
- 16.Erzurum Defterdarlığı (1897)
- 17.Yanya ve İşkodra Maliye Müfettişliği (1898)
- 18.Yemen Vilâyeti Teslimiyye Müfettişliği (1901)

Otuz yıl devlet hizmetinden sonra ikinci meşrutiyetin ilanında henüz 50-51 yaşında iken canından çok sevdiği kitaplarıyla daha çok meşgul olabilmek, daha fazla okuma yazma fırsat ve imkanına kavuşabilmek için 5000 kuruş aylıkla çalıştığı son vazifesinden kendi arzusuyla emekliliğe ayrılarak 2600 kuruş gibi cüz'i bir maaşla İstanbul'a yerleşti. (TEVFİKOĞLU 1989: 13-14)

1.2. Vefatı

Ali Emîrî Efendi vefatından iki üç gün önce Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'u çağırmış, rahatsızlığından bahsederek tedavisiyle ilgilenmesini rica etmiş. Şöyle kabataslak bir müşahededen sonra hastalığın vehametini anlayan Feridun Nafiz, doğruca Prof. Dr. Mazhar Osman'ın Cağaloğlu'ndaki muayenesine gidip durumu anlatmış,

Mazhar Osman hocanın delaletiyle o gün Emîrî Efendi'yi ambulansla Şişli'deki Fransız hastanesine nakletmişler.

Hastanede yapılan tıbbî müdahale ve tedaviye rağmen 23 Ocak 1924 Perşembe günü sabaha karşı vefat eden Ali Emîrî Efendi'nin naaşı önce Gedikpaşa'daki evine getirilmiş, sonra Fatih Camii'ne götürülerek burada -aralarında son Osmanlı veliahtı ve son halife Abdilmecid Efendi'nin de bulunduğu- seçkin ve kalabalık bir cemaat tarafından kılınan cenaze namazını müteakip vasiyeti gereğince Fatih türbesi avlusuna defn olunmuştur.

Cenaze masraflarının Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün mükâfat olarak kendisine gönderdiği 4000 lira ile karşılandığı söylenir.

Emîrî'nin dünyada iki büyük dileği vardı. Biri hayatının mahsulü ve muhassalası olan kütüphanesini millete bağışlamak, öbürü Hazret-i Peygamber'in övgülerine mazhar olmuş büyük Türk hükümdarı, İstanbul fâtihi Fâtih Sultan Mehmet'in yanına gömülmek.

Birincisini sağlığında kendi eliyle gerçekleştirdi. 17 Nisan 1916'da kütüphanesini çok sevdiği milletine vakfetti. Hem de bütün ısrarlara rağmen kendi adını vermeyerek Türk milleti adına tescil ettirdi. Bir kısmı yazma olmak üzere on beş binden fazla nadide eserden oluşan bu paha biçilmez kültür hazinesi o tarihten itibaren resmen milletin malı oldu.

İkinci dileğini de öldüğünde askeri sivil, genci yaşlısıyla kadirşinas, vefakâr Türk milleti yerine getirdi.

Ali Emîrî'nin ölümü üzerine eski edebiyatımızın mütehasıslarından Tahir Olgun şu güher tarihi söylemiştir:

Yükselip rûh-ı Emîrî tenden

Bezm-i bâlâyı edindi menzil

Fevtinin oldu güher tarihi

Kurb-ı gufrâna revân-ı nâil

(TEVFİKOĞLU 1989: 21-22)

Ahmet Refik Altınay, Ali Emîrî'nin ölümünün ardından Türk Tarih Encümeni Mecmuası'nda onun hayatını konu alan bir yazı yazmıştır:

Ali Emîrî Efendi'nin irtihâli ilim ve irfan âlemimiz için büyük bir kayıptır. Emîrî Efendi hayatını tarihe vakfetmişti. Türk şairlerinin kısm-ı âzamının ve hatta

şimdiye kadar ismi mâlum olmayanların eş'ârıyla hâfızasını tezyin eylemişti. Emîrî Efendi herhangi bir vilâyete tâyin olursa, oranın kütüphanelerini ziyaret eder, en kıymetdar eserleri meydana çıkarır ve derhal istinsah ettirirdi. Bütün hayatını ve servetini eslâfın nâdîde eserlerini cem'e, hatta yalnız cem'e değil, en güzîde sayfalarını hâfızasına nakş etmeye hasr eylemişti. Bu sayede binlerce cilt en nâdîde ve güzîde yazmalardan ve matbu' eserlerden mürekkebe bir kütüphane vücuda getirmiş, onu da kemâl-i fahr ve ibtihâc ile milletine hediye etmiştir.

Ali Emîrî Efendi için hayat, kitaptan başka bir şey değildi. Gayet sade yaşar, kitap almak için nafakasını bile kesmekten zevk-yâb olurdu.

Kuvvetli bir hafızaya malikti. Evvela binlerce beyti ihtiva eden kendi gazelleri, kasideleri hatta en ehemmiyetsiz beyitleri bile hâfızasında menkûştü. Sâniyen Türk şairlerinin ekser gazellerini ve uzun kasidelerini bile su gibi okurdu. Sâlisen meşâhir-i ricâlden, şu'arâdan ve üdebâdan ekserinin silsile-i nesebini bile hafızasına nakş etmişti. Hayatını ancak kütüphanelerde ve kitap sevdasıyla geçirirdi. Edebiyat târihimizin en mühim sîmâlarının hayat ve âsârı hâfızasında menkûştü.

Merhum, fazl u kemâliyle beraber mücadeleciydi. Târih ve Edebiyat Mecmuası'nı birçok masraflar ederek sırf bu arzusunu tatmin için neşreylemişti.

Ali Emîrî Efendi'nin Türkçülüğe en büyük hizmeti Dîvânü Lugati't-Türk'ün neşridir. Bu eseri büyük bir meblağ mukabilinde satın alarak tab'ına delalet eden ve bu suretle Türkiyyat ile uğraşan müteebbelerimize kıymetdar bir menba' hazırlayan Ali Emîrî Efendi'dir.

Ali Emîrî, Milli Tetebbular Encümeni, Tasnif-i Vesaik-i Tarihiyye Encümeni riyâsetinde ve Tarih-i Osmânî Encümeni âzâlığında bulundu. Kıymetli vesîkalar ihdâ ve tab' ettirmek suretiyle milli tarihimize hizmet etti.

Yirmi sene evvel, Yanya ve İşkodra vilayetleri mâliye müfettişliğinde iken, kendisine daha az maaşla Yemen Maliye müfettişliği teklif edilmişti. Emîrî Efendi, Yemen'de bulunduğu vâkıf olduğu bir kitabı görmek için buna da râzî oldu. Fakat kitabı elde eder etmez gitmekten sarf-ı nazar etti. Bilâhare Yemen'e de gitti. Yemen'de bulunduğu sırada, Şeyh Magribî ve Seyyid Abdullah gibi ulemâ-yı sâdât ile düşüp kalktı.

Emîrî Efendi ilk Selçukîlerin makarrı olan Cend'e kadar seyahat etti. Gördüğü kitabeleri kayd ve tesadüf ettiği kıymetdâr eserleri istinsah etmekten geri durmadı.

Emîrî Efendi Kırşehir muhasebeciliğinde bulunduğu sırada, Hacı Bektaş Velî hakkında da tedkîkâtta bulundu. Vakıfnâmeleri tetkîk ve dergâhı ziyâret etti. Türbenin önündeki Kırklar Meydanı'nı açtırdı. Çeşmelerini ıslah etti. Her türlü tamiratı ikmâl ve küşâd resmini de icrâ eyledikten sonra târihini de kendi söyledi:

Geldi üçler yazdı târîh eyleyip hamd-ı hamîd

Dil-güşâ oldu mekân-ı Hacı Bektaş Velî 1311

Ali Emîrî'nin bu gibi hadiseler hakkındaki yazıları okunduğu zaman, insan Evliya Çelebi'yi okuyorum zanneder.

Emîrî Efendi, İstanbul'da da bu gibi işlerle meşgul olur, Evkaf'a uzun Vicdannâmeler yazar, bütün yazdıklarını Târih ve Edebiyat Mecmuası'nda neşretmekten geri durmazdı.

Emîrî Efendi, "Âmid" nâmıyla süreli bir risale de neşretti. Bundan başka "Mecmua-i Şuarâ"yı da vücuda getirdi. Son eseri Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi'dir. Üstad bu eserinde vatanın hukukunu müdâfa etmiştir.

Emîrî Efendi, kütüphanesini tescîl ve muamele-i vakfiyyesini tamamen îfâ ettirmiştir. Vakfetmiş olduğu kütüphane hakikaten mecmu'-ı nefâis denilecek kadar mühim eserlerle doludur.

Emîrî Efendi son zamanlarında vücudca düşkün bir halde idi. Nihayet hastalandı. Kendinde tarih düşürmek merakı vardı. Vefatına bile tarihi kendi söyledi. Bir müddet hastanede tedavi edildi ise de şifâyâb olamadı. Kânûn-ı Sâni'nin (Ocak) 23. Çarşamba gecesi sabaha karşı irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Naaş-ı gufrân-ı nakş-ı Fâtihtürbesi civarına defnedildi. Vefâtı ilim ve irfan âlemimiz için büyük bir zıya'dır. Cenâb-ı Hakk mağfîret-i ilâhiyyesine mazhar buyursun. (T.T.E.M.1340: 47-51)

1.3. Fiziki Yapısı

Uzun boylu, iri yapılı, buğday tenli, yüz hatları düzgün, siyah gözlü, zeki ve keskin bakışlı, uzunca sakallı... Çehresi ve her haliyle ilk bakışta ilim adamı izlenimi veren ciddi bir tip. İri yarı vücuduyla tezat teşkil edecek kadar ince sesli. İnce sesiyle bağıra bağıra konuşur. Fesi ise adeta vücudunun bir parçası. Onu fessiz gören hiç olmamış. (TEVFİKOĞLU 1989: 25)

Ali Emîrî vefatından bir yıl evvel bir münasebetle sağlık durumundan bahsederken "66 yaşında olduğum halde vaktiyle kazaen kerpeten belasına uğrayan bir

dişimden başka dişlerim tamamdır ve hiçbir illete mübtela değilim.” diyor. (TEVFİKOĞLU 1989: 21-26)

1.4. Şahsiyeti

Ali Emîrî Efendi “nev-i şahsına münhasır” yani orijinal biridir. Kitap sevgisi, ecdad sevgisi, millet sevgisi, din sevgisi ona nev-i şahsına münhasır bir kişilik kazandıran âmillerin başında gelir. O’nun hakkında Tefvikoğlu şöyle demektedir:

İfrat ve tefritle yoğrulmuş mizacı, med ve cezirle bir anda coşup durulan rûhu, heyecanları, sevgileri, tutkuları, tepkileri, öfkeleri, tavırları, davranışlarıyla; hâsılı zihnî, teessürî ve iradî hayatına hâkim olan bütün psikolojik özellikleriyle başlı başına, apayrı bir şahsiyet. Fakat her haliyle her zaman samîmî...

Ali Emîrî’nin renkli mizacı için İbnülemin Mahmud Kemal İnal şu ifadeleri kullanır:

Nefsine fevkalâde itimadı vardı. Kendini her âlimin, eserini her eserin fevkinde görürdü. Fâzıl-ı muhterem, üstâd-ı muazzam, emîr-i mülk-i sühan ünvanlarıyla alkışlayanlardan kısm-ı a’zâmının istihza ettiklerini hissedemeyerek kendini hakikaten mülk-i sühanın emîri ve âlem-i ilmin hâkim-i bî-nazîri addeder ve mütehakkimane, bülfüzülâne tavırlar ibrâz ederdi.

Bâzı zevât-ı âliye ile kesb-i münâsebet ederek onların münasebetli münasebetsiz iltifat ve riâyet etmelerini de tezyid-i nahvet ve huşûnete vesile ittihaz ederdi.

Kemâlât-ı şahsiyetini isbâta savaştığı zamanlar habbeyi kubbe, katreyi deryâ mâhiyetinde gösterir, başkalarının ilminden bahse tenezzül ettiği demlerde ise deryâyı katre, kubbeyi habbe suretinde ortaya koyardı. Fevkalade mağrur, hodbin ve hodpesend olduğundan nefsinin medihde mübâla-i mufritanede bulunurdu. Meselâ:

“Teselya Osmanlı şairleri namıyla beş altı yüz sahifelik bir kitap yazdım. Bununla beraber benim Yenişehir’de müddet-i ikâmetim yirmi dokuz günden ibâret idi.” buyurur. Yirmi dokuz günde beş altı yüz sahifelik eser telif olunup olunamayacağını düşünmez.

Müteveffa müteehhil değildi. Hayatının son senelerinde evinde yalnız otururdu.

Ahmed Refik Altınay ise Emîrî hakkında şunları ifade eder:

Emîrî gayet dindardı. Eski Osmanlı an’anesine son derece merbuttu. Eslâfa hürmeti fevkalâde idi. Merhum olan zevat hakkında bile “hazretleri” tâbirini

kullanarak hürmetini izhardan kendini alamazdı. Emîrî Efendi âdetâ 14. asr-ı hicrîde 9. asr-ı hicrî zihniyetini taşırdı.

Sinni yetmişe yaklaştığı halde müddet-i ömründe hiç evlenmemişti. Onun için aşk, saadet, hayat kitaplarıydı. Hayatını ekseriye vakfettiği Millî Kütüphanede geçirir, etrafına toplanan genç dimağların ülfet ve mesaisinden, kendisine karşı gösterdikleri ihtirâmâtan son derece mahzuz olurdu. Vukuf ve malumatına kıskanırcasına meclubtu. (T.T.E.M.1340: 50)

Ali Emîrî şahsiyetinde büyük bir aşk, büyük bir sevda barındırıyordu. Ondaki bu büyük aşkın adı “kitap”tı. Emîrî’deki kitap sevgisi büyük bir tutku ve kuvvetli bir ihtiras halindeydi.

O, kitaba ilgisini şöyle açıklar: “Bende kitap merâkı dokuz yaşında hâsıl olmuştur. Bugün tam altmış senedir ne gecem gece ne gündüzüm gündüzdür. Ömrüm kâmilen bu merak arkasından koşmuştur.” Her ne kadar kendisi buna merak dese de bu sadece merak kelimesiyle ifâde edilemeyecek târifi imkansız bir sevdâdır.

Millet Kütüphanesi’nin eski müdürlerinden Mehmet Serhan Tayşi, Ali Emîrî’nin kitaplara olan sevdasıyla ilgili olarak şu hikayeyi nakleder:

Savaş yıllarında işgal komutanı, Ali Emîrî’ye gelerek kütüphanesi karşılığında 30 bin altın teklif ederek diyor ki: “Fransa’da sana köşk verelim, kitaplarını da götürelim ve bu köşke koyalım. Senin emrine Bolulu aşçılar verelim. (Türkler boğazlarına düşkündürler ya!) Sana yetiştirmek üzere gençler bulalım, yetiştirin, sonra da orada hizmete sokalım. Böylece bu kitaplardan bütün dünya istifade etsin”. Ali Emîrî öyle hiddetleniyor ki tercüman bile şaşkınlık içinde bakakalıyor. İşgal komutanına elindeki bastonu göstererek “Ben” demiş, “bu kitapları biriktirebilmek için peynir ekmek, zeytin ekmek yedim. Yeter ki milletimin evlatları okusun, yetişsin diye! Yemedim içmedim bu kitaplara verdim. Biz Türkler misafîrperveriz; biraz önce kahvemî içtin. Şimdi yıkıl git karşımdan. (TAYŞİ, 2010)

Kitabın Ali Emîrî için ne anlama geldiğini tam anlamak için, yazdığı kitap redifli şiiri dikkatlice mütâlaa etmek gerekir:

Sîne-i şevkumda bir hırz-i mübînîmdir kitâb

Dîde-i endîşede nûr-ı yakînîmdir kitâb

Kıblegâhım merci'-i feyz-i necâtım rehberim
Dest-gârim mürşid-i hikmet-karînimdir kitâb

Yâdgâridir birer şems-i zekânın her biri
Nûrdan bir âlem-i feyz-âferînimdir kitâb

Bir mutalsam kenz-i lâ-yüfnâsıdır endişemin
Şeb-çerâğım gevher-i dürr-i semînimdir kitâb

Gülsitânımdır gül-i n'eşküftedir ma'naları
Bir meserretgâh-ı vicdân-ı hazînimdir kitâb

Sünbülîstândır hutût-ı nev-be-nevdir sünbülü
Bir teferrücgâh-ı tab'-ı şevk-bînimdir kitâb

Âşıkân ma'sûk -ı gûn-â-gûna rabt-ı kalb eder
Ehli aşkı ben de ma'sûk-ı güzînimdir kitâb

Dil-ber-i nev-hatta bakmam var iken hatt-ı sûtûr
Yâ canımdır habîb-i nâzenînimdir kitâb

Âlemin mâzîdeki ahvâl-i gûn-â-gûnunu
Keşf için mu'ciz-nümâ bir dûr-bînimdir kitâb

Hûr ile gılmâna benzer anda mazmûn u me'âl
Hoş geçer ömrüm benim huld-ı berînimdir kitâb

Ondadır esrâr-ı Kur'ân ondadır feyz-i hadîs
Arş-ı dilde levh-i mahfûz-ı yakînimdir kitâb

Hikmet onda ma'rifet onda hakikat ondadır
Hâsılı ser-mâye-i dünyâ vü dînimdir kitâb

Hâlık'a hamd ü senâ olsun Emîrî rûz u şeb
Kurretü'l-'ayn-ı hayâtım hem-nişînimdir kitâb

Bilindiği gibi Divânü Lugati't-Türk'ü Ali Emîrî'ye bulduran da ondaki bu kitap aşkıdır. Yeni bir kitap gelmiş olabileceği ümidiyle gittiği sahaftan, Türk edebiyatının belki de en önemli eserini keşfedip alarak ayrılmıştır. Kitabın bulunuşu ve yayımlanması hakkında anlatılan anekdotlar ise şöyledir:

Ali Emîrî sık sık gittiği sahaflar çarşısında her zaman olduğu gibi Burhan Bey'in dükkanına girmişti. Yeni bir şey var mı diye sordu. "Bir kitap var ama biraz pahalı, bu kitabı belki iyi bir fiyata alır diye Maarif Nâzırı Emrullah Efendi'ye götürdüm. Bilim kuruluna havale etti. Araştıralım, sonucunu bildiririz dedi. Sonra gittiğimde bu kitaba 10 lira teklif ettiler. Ben de kitap benim değil, başkasınıdır. 30 liradan aşağıya vermiyor, dedim. Bunun üzerine "Öyleyse al bu kitabı biz istemiyoruz, biz 30 liraya bir kitap değil bir kütüphane satın alırız." dediler. Bakın eğer işinize yararsa siz alın."

Kitaba şöyle bir göz atan Emîrî, bir define keşfettiğini hemen anladı. Sayfaları çevirdikçe eserin büyüyle adeta kendinden geçen Emîrî Efendi kitapçıya heyecanını göstermemeye çalıştı. Çünkü kitapçı kitabın fiyatını yükseltebilirdi. İsteksiz gibi davranarak "Dağınık bir kitap, noksan mı tamam mı anlaşılıyor. Noksansa hiçbir işe yaramaz. Bununla beraber ne de olsa eserdir. Mademki maarif on lira teklif etti, ben beş lira fazla veriyorum. On beş liraya olursa alayım, kütüphanemde bulunsun." dedi.

"Mümkün değil efendim!" dedi kitapçı. "Arz ettiğim gibi sahibi 30 lira istiyor. Bu fiyata alırsanız ne âlâ, almazsanız yarın kitabı sahibine teslim edeceğim."

"Sahibi kimdir?" diye sordu Ali Emîrî. "Yaşlıca bir hanım. Eski nazırlardan birinin yakını. Paşa bu kitabı hediye ederken "Sana kıymetli bir kitap veriyorum. Bunu iyi muhafaza et, sıkıntıya düşersen kitapçılara götürür satarsın. Ama altın para otuz liradan aşağıya verme." diye tembih etmiş. "Alırsanız muhtac bir kadına iyilik etmiş olursunuz." Kitabı almak için can atan Emîrî, "Şimdi işin rengi değişti. Muhtaç bir hanıma yardım etmek vazifemizdir. İsteddiğiniz fiyata aldım." dedi.

Ama düşündü ki cebinde on beş liradan fazla yok. Şu on beş lirayı al, gerisini yarın getireyim dese olmaz. Parayı tamamlamak için eve gidecek olsa, bu da tehlikeli. Çaresiz bir şekilde dükkanda oturup, ona ödünç para verecek bir tanıdık göndermesi için Allah'a yalvarmaya başladı. Birkaç dakika sonra dükkanın önünden bir dostunun

geçtiğini gördü. Bu kişi eski Dârülfünûn edebiyat muallimi Fâik Reşat Bey idi. Hemen arkadaşını çağırarak “Allah gönderdi seni, yanında varsa aman bana yirmi lira ver.” dedi. Arkadaşı cebindeki tüm para olan on lirayı verdikten sonra ücreti tamamlamak için acele ile eve gidip paranın geri kalanını getirdi.

Emîrî Efendi, kitapçının eline otuz lirayı saydı. Üç lira da bahşış verip helalleşti. Ve otuz üç liraya mal olan Dîvânü Lugati’t-Türk’ü alarak sevincinden uçarcasına oradan uzaklaştı.

Eserin bulunması ile ilgili Kilisli Rıfat’ın anlattığı bir anekdot ise şöyledir:

Emîrî Efendi kitabı satın aldığı anda “Eve gidip yemeyi içmeyi unuttum. Sahaf Burhan bana bu kitabı 33 liraya sattı ama ben bunu birkaç misli ağırlığınca elmaslara, zümrütlere değışmem.” diyerek sevincini dile getirmiş. Fakat kaybolmasından da korkmaktadır. Eserin ismin duyan ve görmek için can atan Ziya Gökâlp ve Fuat Köprülü’nün çabaları ise sonuçsuz kalmıştır.

Ali Emîrî Efendi bu eseri ilk defa Kilisli Rıfat Efendi’ye göstermiş ve o andan itibaren de Dîvânü Lugati’t-Türk ile ilgili çalışmaların temeli atılmıştır. Formaları dağınık ve sayfa numaraları olmayan eseri Kilisli Rıfat Bey iki ay gibi bir zamanda üç kez okuyup kontrol etmiş ve dağınık sayfaları sıraya koyarak eserin tamam olduğuna karar vermiş ve eser sonra ciltlenmiştir.

Ali Emiri Efendi Kilisli Rıfat’a bu emeği karşılığında iki odalı bir evinin bir odasını bağışlamayı teklif etmiş ama Kilisli Rıfat illa bir hediye vermesi gerekiyorsa eserin yayınlanmasına izin vermesinin onun için en büyük mükâfat olacağını söylemiş, Emîrî de kabul etmiştir. Fakat Kilisli kitabı kaybetmekten korktuğu için endişeliymiş. Nerede saklayacağına bir türlü karar verememiş. Önce Beyazıt Umûmî Kütüphanesi’ne götürmüş, hâfız-ı kütüb İsmail Saib Efendi kütüphaneye çok kişinin geldiğini ve kaybolabileceğini söyleyerek kabul etmemiş, Vefa Mektebine götürmüş. Müdür demir kasasının olduğunu söylemiş, ancak okul ahşap olduğu için tehlikeli olduğu gerekçesiyle o da kabul etmemiş. Birkaç kapı daha dolaşp ret cevabı aldıktan sonra çaresiz kalıp bir çanta içinde evde saklamaya karar vermiş ve bir çiviyle çantayı duvara asmış, çocuklarını da çantanın başında nöbet tutturup yangın vb. bir tehlike halinde ilk çantanın kurtarılmasını tenbih ederek, geceleri de çantayı yastığının altına koyarak uyumuş.

Böylece Kilisli Rıfat 1915 yılında, kitap bulunduktan hemen sonra eserin kendi el yazısı ile bir kopyasını çıkarır, bu kopyalardan da işleyerek iki sene içinde üç cilt halinde eseri yayımlar. (GENÇBOYACI 2008: 252)

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Sanatı

Ali Emîrî Efendi hem bir şair hem bir tarihçi hem bir gazete yazarı hem bir koleksiyoncu ve hem de edebiyat tarihçisidir. Batı dillerinden hiçbirini bilmiyor fakat Farsça ve Arapçayı bu dillerde şiir söyleyebilecek kadar iyi biliyordu. Modern ilmin zihniyetiyle dar bir sahada “derinlemesine” değil, çeşitli sahalarda “genişlemesine” ilerleyen Emîrî, toplu ve dayanıklı olmaktan ziyade bolluk ve berekete önem vermiş gibi görünen eski bir Şark bilginidir. (TEVFİKOĞLU 1989: 41)

Son Asır Türk Şairleri müellifi onun sanatı hakkında şunları söyler:

Emîrî Efendi'nin nazmı, nesrine galiptir. Nazmında rekâket varsa da nesri derecesinde rekik ve müşevveş değildir. Sür'at ve sühûlet ile kelâm-ı manzum yazardı. Böyle olmasa “yüz binden ziyade” dediği ebyatı nasıl söylerdi.

Şâir nâmını taşıyan nâzımlardan ekserinin eserleri gibi onun da “yüz bin beyiti” içinde şiire pek nadir tesadüf olunur yahut hiç tesadüf olunmaz. Merhum, kıymetin kesrette olduğuna zahib idi. Halbuki eserin kıymeti, kesretinde değil, metanet ve letafetindedir.

...Sözleri de sakatattan hali değildi. Bazı kelimeleri aslına muhalif ve acib surette telaffuz ederdi. (İNAL 1988: 309)

Ali Emîrî'nin şairliği hakkında ise Tevfikoğlu şu yorumu yapmaktadır:

Kendisini emîr-i mülk-i sühan sanmasına, pek büyük hacimli bir divan -bir değil birkaç tane, binlerce beyit ihtiva eden belki on adet divan- tertip etmesine, konuşur gibi rahatça, çabucak şiir söylemesine, memuriyete bile “tabi'at-ı şi'riyyesi” sayesinde, yani sanat kapısından girmiş olmasına rağmen iyi bir şair değildi. Hattâ bugünkü “hâlis şiir” telakkisine göre şair bile değildi. (TEVFİKOĞLU 1989: 44)

2.2. Eserleri

A) Manzum Eserleri

- 1) Dîvân: 3 cilt (Millet Kütüphanesi Emîrî kitapları, Manzum No 37, 38, 39). Kendisinin on cilt tutacağını ve yüzbinden fazla beyiti ihtivâ edeceğini söylediği dîvânı basılmamıştır.
- 2) Tuhfetü'l-Leyliyye: Kaybolmuştur. Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid'deki otobiyografisinde bu eserden bahsediyor.
- 3) Yavuz Sultan Selim Han Hazretlerinin Türkî Eş'âr-ı Şâhânelerinin Tahmîsâtı: Basılmıştır.
- 4) Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi (Manzum): Basılmıştır.

B) Mensur Eserleri

- 5) Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi (Mensur): Basılmıştır.
- 6) Levâmiü'l-Hamidiyye: Basılmıştır.
- 7) Ezhâr-ı Hakikat: Basılmıştır
- 8) Osmanlı Vilâyât-ı Şarkiyyesi: Basılmıştır. Mütarekenin acı ve karanlık günlerinde yayınlanan (1918) bu kitabı Gazi Mustafa Kemal, millî hâkimiyet ve istiklâl davamızın en önemli ilmî dayanaklarından biri olarak telakkî etmiş ve İstanbul hükümetine, sulh anlaşmasını hazırlamak üzere Avrupa'ya gönderilecek heyete târih uzmanı sıfatıyla Ali Emîrî Efendi'nin de dâhil edilmesini teklif etmişti. Atatürk ayrıca maddi sıkıntı içinde bulunan Emîrî'ye yardım ve mükâfat olarak 4000 lira da göndermiştir.
- 9) İşkodra Şairleri: Gazetede tefrika edilmiştir.
- 10) Yanya Şairleri: Yazma.
- 11) Osmanlı Şairleri Tezkiresi: Yazma, 16 cilt.
- 12) Diyarbakırlı Bazı Zevâtın Terceme-i Halleri: Yazma.
- 13) Esâmi-i Şuarâ-yı Âmid: Yazma. Diyarbakırlı şairlerden bahseden bir eserdir.
- 14) Mir'atü'l-Fevâid fî Terâcim-i Şuarâ-yı Âmid (Mir'atü'l-Fevâid fî Ahvâl-i Üdebâ ve Fuzalâ-yı Âmid): Yazma. Emîrî'nin 20-21 yaşlarında iken Diyarbakırlı şairlerin, ediplerin, âlimlerin, şeyhlerin biyografilerini toplayarak hazırladığı bu eser kaybolmuştur.

- 15) Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid: Mir'atü'l-Fevâid fî Terâcim-i Şuarâ-yı Âmid adlı kitabın şairler bölümünün muhtasar hale getirilmesiyle oluşturulmuş bir tezkiredir. Sadece 73 şairi içine alan 1. cildi basılmıştır. Basılmamış olan kısımlar Millet Kütüphanesi'ndedir.
- 16) Nevâdir-i Eslâf: Bazı nadir eski metinlere haşiyeler eklemek suretiyle oluşturulmuştur. Dizide yer alan kitaplar:
- a- Câm-ı Cem âyîn
 - b- Mardin Mülûk-ı Artukiyyesi
 - c- Âsâf-nâme
 - d- Nizâmü'd-Düvel
 - e- Acâibü'l-Letâif
- 17) Tunus Tarihi: Yazma.
- 18) Yemen Hâtırâtı: Yazma.
- 19) Şeyh Emîn Tokâdî Hazretlerinin Terceme-i Hâli: Yazma.
- 20) Teselya Osmanlı Şairleri: Kayıp.
- 21) Abâü'l-Akvam: Kayıp.
- 22) Kitâbü'l-Eganî Tercemesi: Kayıp.
- (TEVFİKOĞLU 1989: 85-89)

2.3. Osmanlı Târîh ve Edebiyat Mecmuası

31 Mart 1334'den (31 Mart 1918) 30 Eylül 1336'ya (30 Eylül 1920) kadar 31 sayı yayımlanmıştır.

Mecmuanın ilk sayısında Ali Emîrî maksat ve programını açıklarken, bazı gazetelerde çıkan yazılarını hatırlattıktan sonra: “Mütebâkî makâlelerimi yevmî gazetelerle mürâcaattan ise başlıca bir mecmua ile yazmak hususunu bazı ihvân-ı kirâmım tasvîb ve ihtâr eylediler. Gerek bu makâleleri gerek târihî, edebî, fennî birçok şunu hâvî şimdilik onaltı sahîfe olarak “Osmanlı Târih ve Edebiyyât Mecmuası namıyla ayda bir defaya mahsus şu risâle-i mevkûteyi bi-avnihi'l-Kerîm neşre başladım.

Mecmûamız hakkında ittihâz olunan hakîki meslek, Osmânlıların hayât-ı mâziye ve an'ane-i târihiye ve edebiyelerine ve âbâ ve ecdâdımızın mefâhir-i milliyyelerine ve bilhassa husûsî ve müteferrik evrâk-ı nâdire üzerinde kalarak tevârîh-i Osmâniyye'de yer bulmayan ve yâhud gayr-ı kâfi derecede yazılan vekâyi'-i milliyyenin tedkîk ve taharrîsiyle enzâr-ı enâma vaz'ına çalışmaktan ibâretidir. Erbâb-ı

ihtisâs tarafından gönderilecek makâlât ve vesâik sûretleri ve sâire mesleğe muvâfık ve risâlemizin hacmi müsâid olduğu takdîrce ma‘û‘t-teşekkür derc olunur.” (OTEM Sayı 1, syf: 5-6) diyor.

Ali Emîrî, dergisini vatana ve millete faydalı olmak ve onlara hizmet amacıyla çıkardığını; kendisinin mükemmel bir edebiyat dergisi çıkarmak gibi bir gayesinin olmadığını ifade eder. Kendisi hakkında Yeni Mecmua, Millî Tetebbular gibi dergilerde çıkan yazılar yüzünden Osmanlı Tarih Encümeni ile Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Encümeni reisliğinden istifa ettiğini; ancak istifasından sonra da aleyhindeki yazıların devam etmesi üzerine mecmuayı çıkarmaya mecbur kaldığını belirtir:

On beş vilâyet-i şâhânede bu kadar me‘mûriyetlerle bulunmuş ve milyonlarla insânların hiçbiri aleyhimde şakk-ı şefe etmemiş iken bu gayr-ı âdemler, aleyhimde yazdırmadık, söylemedik söz bırakmadılar.

İşte ben de bunun için Osmânî Edebiyyât Mecmûası’nı çıkarmağa mecbûr oldum. Böyle bir mecmûadan bir takım Firavniyân-ı cehâleti kahr u tedmîrden başka bir şey beklemek abesdir ve olamaz. (OTEM S:12 s: 224)

Hakîkî mesleği yani yolu ve gayesi böyle ifade edilen dergide, mecmuanın tamamen bir mücadele organı vasfı taşıdığı ve “ihtisas erbabı”nın değil baştanbaşa Emîrî Efendi’nin yazılarıyla dolu olduğu gözden kaçmıyor. Dergide birçok kıymetli vesikalara, Osmanlı padişahlarının, şehzadelerinin şiirlerine, birtakım kitaplar ve kütüphaneler hakkında pek faydalı bilgilere de yer verilmekle beraber asıl maksadın, Emîrî’nin kendine düşman bildiği bazı kimselere dilediği gibi çatmak, onların yanlışlarını ortaya çıkarmak olduğu izlenimi alınıyor. Bunların başında boy hedefi Mehmed Fuad Köprülü’dür. Özellikle onun hataları, kusurları üzerinde duruluyor, hatta soy kütüğü araştırılıyor. Köprülüzadenin Köprülülere nisbeti bulunmadığı, Köprülü Mehmed Paşa’nın kayını Kibleli Mehmed Paşa’ya mensub olduğu, dolayısıyla da Köprülüzâde adını bırakıp Kiblelizade adını kullanması gerektiğini vesikalarla isbata çalışıyor. (TEVFİKOĞLU 1989: 89-90)

İbnülemin Mahmud Kemal İnal dergi hakkında şunları ifade etmektedir:

Bu mecmuada mugber olduğu zevat hakkında haklı haksız tecavüzâtta bulunduğu gibi târih ve edebiyata taalluku olmayan şeyler, en mesela dâhiliye nâzırının geceleri polisleri teftiş ettiğinden, evkaf nâzırlarının cevami-i şerîfeye girip hadmeyi teftiş etmediklerinden, filan mahallin sularının akmadığından, vazifesine taalluk

etmeyen işlerden bahs ile şikâyetnameler, vicdannameler(!) yazar, daima eğlence aramakla meşgul olanları güldürür, taarruz ettiği erbab-ı ilim ve edebi ve onların muhiblerini müteessir ederdi. En edîbâne ve nâzikâne hitâbı “eşek, köpek, alçak çirkâb” gibi kelimelerden ibaret olan bir âdemle mübahese ve münazaraya girişmek bittabi kabil olmazdı. (İNAL 1988: 305) İbnülemin Mahmut Kemal İnal’ın Ali Emîrî hakkında böyle ağır sözler söylemesi, bizde Emîrî’ye karşı şahsî bir hoşnutsuzluğu olduğu fikrini doğurmaktadır.

Ali Emîrî, 31. nüshada, o zaman kazârâ şeyhülislâm oldu dediği Mustafa Sabri Efendi aleyhinde Ali Kemâl’e hitaben bir makale yazdığını, bu makalenin sansür tarafından çizildiğini söyler. Ali Emîrî, bunun üzerine makalenin bir sûreti ile Dâhiliye Nezâreti’ne müracaat etmiştir; ama yazının devamına müsaade alamamıştır. Bu duruma gücendiğini söyleyen Ali Emîrî, dergiyi tatil etmeye karar vermiştir. Böylece 31 sayı çıkan Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası’nın yayını sona ermiştir. (ÇELTİK 2007: 32)

2.4. Tarih ve Edebiyat Mecmuası

30 Eylül 1336 tarihli Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası’nın 31. sayısından sonra yayımına 23 ay ara verilmiştir Bu süre sonrasında dergi küçük bir isim değişikliğine uğramış, Tarih ve Edebiyat Mecmuası adını almıştır. OTEM’in devamı niteliğinde olan bu dergi sayı:1 sene:1 şeklinde başlamıştır. İlk sayısı 31 Ağustos 1338 (31 Ağustos 1922) yayımlanan dergi toplam 5 sayı çıkabilmiştir.

3. Millet Kütüphanesi

Yekpâre nûr olan bu kütübhâne-i nefîs

Yekpâre servetiydi bu âlemde kendinin

Yahya Kemal’in de şiirinde dediği gibi Ali Emîrî büyük bir servete sahipti. Bu servetin adı da Millet Kütüphanesi’dir. Lâkin o servet de kolay kazanılmamıştı. Binbir sıkıntıya, meşakkate göğüs gererek, bir sürü mahrumiyete katlanarak, çoğu zaman nafakasından keserek, bazen bir nadide eser peşinde diyar diyar dolaşarak...

Ali Emîrî Efendi’nin bağışıyla 17 Nisan 1916’da kurulan Millet Kütüphanesi, İstanbul’da Fatih’de Bâyezid meydanını Edirnekapı’ya bağlayan ana caddenin sol tarafında Şeyhülislam Feyzullah Efendi medresesindedir. Feyziye medresesi adıyla da anılan bina 1701’de Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından büyük bir dersane, bir

kütüphane, bir mescid ve on oda olarak inşa ettirilmiştir. Ortada bir de bahçesi vardır. Ana caddeye bakan kısmındaki büyük dersane, okuma salonudur. Bunun karşısında, kütüphaneye ait pek nadir eserlerin sergilendiği bir müze (ilk kitap müzemi) bulunmaktadır.

Emîrî Efendi'nin başısladığı on beş binden fazla yazma ve basma nadide eserlerden başka diğer bazı vakıf koleksiyonlarla çeşitli yollardan sağlanan kitapları da sinesinde toplayan Millet Kütüphanesi, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı ve halka açık bir müessesedir. Fevkalade zengin bir bilgi ve belge kaynağıdır. Her gün yüzlerce okuyucunun faydalandığı büyük bir kültür ocağı, pek çok araştırmacının müracaat ettiği göz kamaştırıcı bir ilim odağıdır. (TEVFİKOĞLU 1989: 54-55)

Ali Emîrî Tarih ve Edebiyyât Mecmuası'nın 2. sayısında (30 Eylül 1338) Millet Kütüphanesi'ni nasıl kurduğunu anlatır:

“Bende kitap merakı dokuz yaşında hasıl olmuştur. Bugün tam altmış senedir ne gecem gece ne de gündüzüm gündüzdür. Ömrüm kâmilen bu merak arkasında koşmuştur. Şöyle ki Diyarbekir'de bundan beş altıyüz sene evvel tamam bir milyon kırk bin cildi hâvî bir kütüphane bulunduğunu pederim ve akrabalarım bana hikaye ederlerdi. Çocukluk bu ya, böyle bir milyonluk bir kütüphane meydana getiremezsem bile karınca kaderince hiç olmazsa onbeş yirmibin ciltlik bir kütüphane meydana getirebilirim ya, diyerek dokuz yaşından şimdiye kadar tam altmış sene oluyor, elime ne kadar para geçerse kâmilen kitap almağa hasr ve tahsis etmeği Cenâb-ı Hakk ile ahd ü misak eyledim. İşte o tarihten beri kitap almağa başladım. Bundan altı sene evvel kitaplarım bir göz gezdirdim. On bin ciltten fazla olduğunu tahmin ettim ve zaten kâlû belâdan beri millet namına vakf etmeğe karar verdim. Yârân-ı kirâmım haneme gelip mütâlaaya başladılar. Fakat ahşap binalara bitişik olması yüzünden Allah korusun bir harik vuku bulursa dünyalar değen bu kitapların bir daha yerine konulamayacağını yârân-ı kirâmım kemâl-i teessüfle ihtar ettiler. Ben kitaplarım için ne Evkaf'a ve ne de hiçbir mahale mürâcaatta bulunmamıştım. Ol vakit Şeyhülislam ve Evkaf Nâzırı bulunan zattan şöyle bir mektup almıştım:

Şeyhülislam Hayri Efendi'nin Mektubu

Saadetli Efendim Hazretleri,

Gülzâr-ı ilm ü irfânın dest-i ma'rifet-şinâsileriyle vücûda gelmiş mecmua-i ezhârı olan kütüphane-i âliyyelerinin şemîm-i feyz-bahşâsından umumun istifadesini temin için muhteviyatının vakf-ı arzû-yı maarif-güsterisinde bulunduğu istibşar olunmuş ve şevamili necîb-i irfan-perverileri o kıymetdâr kütüphaneyi vücuda getirmekteki himmet-i taab nâ-pezîr-i kerîmâneleri kadr-i sezâ-vâr-ı tebcîl bulunmuş olup Evkaf Nezâreti bu girânbahâ kütüb-i nefiseyi tensib buyurulucak surette nâm-ı âlîlerine izâfetle tevsim ve muhafaza eylemek hususlarına âmâde bulunduğunun beyanına müsâberet kılındı efendim.

20 Cemâde'l-Evvel 1334

Şeyhülislam Hayri

Kitaplarım kendi uhdemde iken kayıt defterim yoktu. Çünkü kitaplarım etrafımda bulunur ve ben ortasında yatarım. Defter yapmağa ihtiyaç olmazdı. Vaktaki Evkaf Nezareti dermeyan edilen şeraiti kabul etti. O vakit kitaplarımı Millet Kütüphanesi'ne naklettirdim.” (TEVFİKOĞLU 1989: 164-165)

2. BÖLÜM

1. DERGİDE EDEBİYAT

1.1. DERGİDE ŞİİR

Ali Emîrî Efendi dergide kendi şiirlerinin yanında Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin şiirlerine, bu şiirlere kendisinin veya okuyucularının yazdığı nazirelere, şairi belli olmayan manzume ve beyitlere geniş yer ayırmıştır. Esasen dergiden Fuad Köprülü hakkında yazılan tenkitler çıkarıldığında geri kalan kısmın çok büyük bir bölümünü şiirler oluşturmaktadır. Derginin çıktığı dönem Osmanlı Devleti'nin tamamen bir değişim içinde olduğu, bu değişimin edebî ve sosyal alanda da kendisini gösterdiği bir dönem olmasına karşın, mecmuada yer alan şiirlerin tamamına yakını eski üslup üzeredir.

1.1.1. Nazım Şekilleri

1.1.1.1. Gazel

Gazel, klasik Türk edebiyatının en çok kullanılan nazım biçimidir. Dergide yer alan şiirlerin de büyük çoğunluğu gazel nazım biçimindedir. 2'si Farsça 2'si Arapça olmak üzere toplam 115 gazel bulunmaktadır. Bu şiirlerin 47'si orijinal, 66'sı nazîre, 1'i Farsça'dan Türkçe'ye, 1'i de Türkçe'den Arapça'ya tahvildir.

Gazellerin büyük çoğunluğu âşıkâne üslupla yazılmıştır. Bu gazellerde aşk, sevgi, rakîb, ayrılık gibi temalar işlenmiştir:

Tan mıdur bülbül-i cân eylese efgân bu gice

Meclise gelmedi çün ol gül-i handân bu gice

(Fâtih Sultân Mehmed, [71])

Habbezâ zülf-i zer-endûd-ı şeh-i mülket-i 'aşk

Ki kemend olmadadır gerden-i merdânemize

(Ra'dî, [83])

Vechinde duran nikâbı kaldır

Kaldır ki gören civân utansın

(Hulkî, [84])

Göz gördi gönül sevdi seni ey yüzi mâhım
Kurbân olayım var mı benim bunda günâhım
(Nahîfi, [84])

Ben bâdeyi ruhsâr-ı mücellâya değişmem
Meyhâneyi kâşâne-i a‘lâya değişmem
(Hulkî, [86])

Bir iltifâtı başladı izhâra gözlerin
Hâcet mi var bu handeyi tekrâra gözlerin
(İhsân Ali Rıza, [132])

Ben neler çekdim neler dünyâda dildâr uğruna
Çeşm ü ebrû uğruna zülf-i siyeh-târ uğruna
(Emîrî, [134])

Seni her emrini infâz ile şâdân edelim
Gel bize nazlı gülüm zevk-ı firâvân edelim
(Emîrî, [222])

Nâzenînim gül gibi nâzik bedensin kokarım
Bâr olur berg-i semenden olsa pîrâhen sana
(Muhyî, [249])

‘Âşıkâ bir nesne yokdur la‘l-i dilberden lezîz
Zikr-i yâr oldu anunçün şîr ü şekkerden lezîz
(Âdile Sultân, [257])

Yukarıda bazı örneklerini verdiğimiz âşıkâne gazellerin dışında rindâne üslupla yazılmış gazellerden de bazı örnekler verecek olursak:

Mey-perest ol sâgar-ı ‘âlem-nümâdan çok ne var
‘Aşka isti‘dâdın olsun dil-rübâdan çok ne var
(Emîrî-i Çelebi-i Âmidî, [220])

Yetiş sâkî ki meclis gayret-i huld-ı berîn olsun
Mey-i pür-şûr anda lezzeten li'l-şâribîn olsun

(Fâik Memdûh Paşa, [305])

Vatan ve millet sevgisinin anlatıldığı hamâsî üslupla yazılan 4 gazelin 3'ü Ali Emîrî'ye âittir. Diğer gazel Kânûnî Sultân Süleymân'ındır. Ali Emîrî ömrünce vatana millete faydalı biri olabilmeyi arzulamış ve tüm çalışmalarını bunun için yapmıştır. Kurduğu Millet Kütüphanesi'nden bahsettiğimiz bölümde de söylediğimiz üzere hayatı boyunca topladığı kitaplarını millete armağan etmiş ve kütüphanesine de Millet adını vermiştir.

Hünerverler yetişsin san'at îcâd eylesin millet
Hamîyyetle çalışsın mülkü âbâd eylesin millet

Çıkar seyr et ne İbnü'r-Reşîd'lerle İbn-i Sînâ'lar
Hele bir kere 'azm-i râh-ı ecdâd eylesin millet

(Emîrî, [219])

Kanlı iller gezelim gülşen-i hûş-bû yerine
Hûn-ı a'dâyı revân eyleyelim su yerine

(Emîrî, [51])

Vatan 'aşkı gibi bir nûru vicdânım nihân saklar
Nihân saklar 'ayân saklar hulâsâ her zamân saklar

(Emîrî, [263])

Karşımda olsa leşker eğer Kâf tâbe-Kâf
Nâ-merd odur ki yüz çevire göricek masâff

(Kânûnî Sultân Süleymân, [40])

Derginin incelediğimiz bölümünde dînî-tasavvûfî gazeller çok fazla değildir. Bu gazellerden biri Emîrî'ye, biri Reşîd Âkîf Paşa'ya, biri Ra'dî'ye ve biri de Fuzûlî'ye aittir.

Câmi‘leri ben cennet-i a‘lâya değişmem
Her hâfızı bin bülbül-i gûyâya değişmem

(Ra‘dî, [87])

Öyle ser-mestim ki idrâk itmezem dünyâ nedür
Ben kimim sâkî olan kimdür mey ü sahbâ nedür

(Fuzûlî, [246])

Dil ne sâkîden çakar ne câm-ı gam-fersâ arar
Meşreb-i ehl-i hamıyyet bir yed-i beyzâ arar

(Reşid Akif Paşa, [268])

‘Ârifân her zerrede bin kudret-i Mevlâ arar
Meyl-i sûret eyler ammâ hikmet-i ma‘nâ arar

(Emîrî, [269])

Dergide Muhyî‘ye ait 2, Mehmed Şemseddîn‘e ait 1 hicv vardır. Âgâh‘ın “çok ne var” redifli gazelline yazılan bu nazîrelerde devrin “câhil âlimleri” eleştirilmektedir:

‘Asrımızda câhil-i ‘âlem-nümâdan çok ne var
Laf-zen-i ehl-i kalemden jâjhâdan çok ne var

(Muhyî, [251])

Görmeden tahsîl-i ciddî sâlik-i ta‘lîm olup
Neşr-i cehle himmet eyler jâjhâdan çok ne var

(Muhyî, [274])

Menba‘-ı feyz-i hünerde bî-nevâdan çok ne var
Sözlerinden bî-haber tûtî-edâdan çok ne var

(Mehmed Şemseddîn [275])

Düşünceye ağırlık veren, felsefî ve tasavvufî öğeler içeren hikemî tarzda da gazeller yazılmıştır. Bu tarzda yazılmış 6 şiirden 3‘ü Nâmık Kemâl‘e, 2’si Ali Emîrî‘ye ve 1’i de Said Paşa‘ya aittir:

Mâni‘-i dîdâr-ı hayret cân-ı şeydâ nâ-murâd
Nûr-ı vahdet müncelî mest-i tecellâ nâ-murâd

(Nâmık Kemâl, [154])

Ne hükm-i devr-i ahterden ne hûrşîd ü kamerdendir
Cefâ ‘âdât-ı ‘âlemden sitem hulk-ı beşerdendir

(Nâmık Kemâl, [171])

Şöyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir

(Nâmık Kemâl, [247])

Ne te’sîr-i kevâkibden ne çarh-ı kîneverdendir
Tedennî bizde meyl-i fitneden terk-i hünerdendir

(Emîrî, [172])

Şitâb-ı eşheb-i ‘ömrü şihâba benzedirim
Fürûg-ı râhatı berk-ı sehâba benzedirim

(Emîrî, [185])

Tevâzu‘ zümre-i erbâb-ı ‘irfâna hünerdendir
Nihâlin hâke meyl-i kesret-i berg ü semerdendir

(Said Paşa-yı Âmidî, [172])

Dergide bu tarz gazeller dışında ayrıca 1 na‘t:

Edeb kıl kim makâm-ı lihye-i fahr-ı cihândır bu
Makâm-ı kudsiyân ser-mahfil-i kerrûbiyândır bu

(Yenişehirli bir şâir, [10])

1 tarih:

Sâlim didi tekbîr ile itmâmınun târîhini
Bu dâr-ı kurrâyı ‘aceb yaptı rasîn ibn-i Emîn

(Sâlim, [12])

ve 1 fâhriye bulunmaktadır:

Diyâr-ı ‘aşka sultânüm dilâ bende zamânümde

Vezîrimdür gam u gussa oturmuş iki yanümde

(Şâh İsmâil Safevî -Hatâyî-, [28])

Derginin incelediğimiz bölümünde yer alan gazelerde kullanılan aruz kalıpları şunlardır:

49 gazel, Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -)
[30] ; [32] ; [90-91] ; [91] ; [91-92] ; [103] ; [103-104] ; [104] ; [104-105] ; [105] ;
[105-106] ; [119] ; [120] ; [120] ; [121] ; [134-135] ; [135] ; [136] ; [153-154] ; [154-
155] ; [156-156] ; [220] ; [220-221] ; [224] ; [224-225] ; [225] ; [226] ; [227] ; [247] ;
[247] ; [248] ; [249] ; [249-250] ; [251] ; [251-252] ; [256-257] ; [257-258] ; [268-269] ;
[268] ; [274] ; [274-275] ; [275] ; [276-277] ; [305] ; [309] ; [310] ; [310-311] ; [311] ;
[312]

18 gazel, Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -)
[10-11] ; [11] ; [28-29] ; [32] ; [89-90] ; [171-172] ; [172-173] ; [219] ; [255] ; [256] ;
[261-262] ; [262] ; [263] ; [263-264] ; [306] ; [306-307] ; [307-308] ; [308]

14 gazel, Mef’ülü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün (- - .) (. - - .) (. - - .) (. - -)
[84] ; [84-85] ; [85] ; [85-86] ; [86] ; [86-87] ; [87] ; [87-88] ; [121-122] ; [250] ; [250-
251] ; [271] ; [272] ; [273]

12 gazel, Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (fa’lün) (. . - -) (. . - -) (. . - -) (. . - -)
[40] ; [51] ; [68] ; [68-69] ; [71] ; [72] ; [82-83] ; [83] ; [129] ; [129-130] ; [222] ;
[252-253]

12 gazel, Mef’ülü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün (- - .) (- - .) (. - - .) (- - .)
[40] ; [130] ; [131] ; [132] ; [132-133] ; [134] ; [156] ; [178] ; [185-186] ; [186-..188] ;
[205] ; [293]

5 gazel, Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün (- - .) (. - . -) (. - -)
[33] ; [69] ; [69-70] ; [84] ; [277]

2 gazel, Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün (. - . -) (. . - -) (. - . -) (. . -)
[184-185] ; [185-186]

1 gazel, Feilâtün (Fâilâtün) / Mefâilün / Feilün (Fa'lün) (. . - -) (. - . -) (. , -) [252-253]

1 gazel, Mefâilün / Mefâilün / Feûlün (. - - -) (. - - -) (. - - -), [33]

1 gazel, Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün (- - . -) (- - . -) (- - . -)
(- - . -) [12]

1.1.1.2. Kasîde

Toplamda 7 kasîde bulunmaktadır. Bunların 4'ü Ali Emîrî'ye, 1'i Mehmed Şemseddîn Efendi'ye, 1'i Üveysî'ye, diğeri de Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye aittir. Kasîdelerin 3'ü hicv-eleştiri [238-..240]; [241-..246]; [278-..282], 1'i na't [191-..197], 1'i tevhîd [207-..213] türünde yazılmıştır. Kasîdelerin 1'i Ali Emîrî'nin "Mektebler, Dârülfünûnlar" başlığıyla yazdığı, şiirde ilmin ve çalışmanın öneminden, memleketimizde mekteplerin ve dârülfünûn gibi eğitim kurumlarının artırılmasının millete çok büyük yararlar sağlayacağından söz edilen bir kasîdedir. Diğer kasîde ise Sultân Vahdeddîn'in tahta çıkışıyla ilgili bir târihtir [89-90].

Üveysî isimli bir şair tarafından 1037 (1627-28) tarihinde yazılan şiirde Osmanlı'da bozulan devlet ve toplum yapısının eleştirisi yapılmaktadır. Ali Emîrî'nin "Şimdiki zamânda görülen garîb hâllere pek çok îtirâz ediyoruz ama üç yüz sene evvelki şu hâllere de nazar edersek o vakitlerdeki hâlimizin dahi şimdiden pek iyi bir şey olmadığı ve şu harb-i meş'ûma iştirâk edilmemiş olsaydı belki o zamânlardan daha iyi olacağı şu manzûmenin mukâyesesiyle anlaşılır" dediği şiirde, Osmanlı toplumunda haksızlığın, rüşvetin kol gezdiğinden, İslam ve Kur'an'ın unutulduğundan söz edilmektedir:

İlâ ey kavm-i İstânbül bilün tahkîk olun âgâh
İrişür nâgehân bir gün size hışm ile kahru'llâh

...

Kurup bir dâm-ı tezvîri komışlar mahkeme adın

Kanı seccâde-i Ahmed kanı ahkâm-ı şer‘u llâh

...

Bozulmasına dünyânun sebep paşa vü ağalar

Fesâd ü fitneye bâ’is bulardur şübhesiz hem-râh

Cihânda hırsız u hem yol kesici dir isen kimdür

‘Ases başı subaşıdur buna böyle inan bi’llâh

...

Vezâret sadrına geçmiş oturmuş bir bölük hayvân

Bu dîn ü devlete hidmet ider yok mı bir âdem vâh

(Üveysî, [238])

Kayseri Mevlevî Şeyhi-zâde Mehmed Şemseddîn Efendi ve Kadı-zâde Şeyh Mehmed tarafından yazılan şiirler de birer toplumsal yergidir ve hemen hemen aynı eleştiriler yapılmaktadır:

Hilâlin rengi solmuş haste-i hicrâna dönmüştür

Teverrüm eylemiş bir nâzenîn cânâna dönmüştür

...

Beyinsiz başların hükmü uğursuz ellerin zulmü

Çekilmez hâle gelmişdir belâ-yı cânâna dönmüştür

(Mehmed Şemseddîn, [241])

H‘âb-ı gafletden uyan ey âl-i ‘Osmân bilmiş ol

Aç gözün elden gider taht-ı Süleymân bilmiş ol

...

Her kişi baş çekdi fisk ile fücûra başladı

Oldı her bir onmadık bir şâh-ı devrân bilmiş ol

...

Atasına kakıyan her Türk olur yeniçeri

Çorbacılar dahi itmez oldı meydân bilmiş ol

(Kadı-zâde Şeyh Mehmed, [278])

Kasîdelerin 3'ü Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . - -), [37-38]; [191-..197]; [278-..282]

3'ü Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -), [241-..246]; [89-90]; [238-..240]

Ve biri de - Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün (- - .) (- - .) (. - - .) (- - .), [207-..213] kalıbıyla yazılmıştır.

1.1.1.3. Mesnevî

Âdile Sultan'a âit Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . -) kalıbıyla yazılmış 2 mesnevî bulunmaktadır. "Tahassür-nâme" isimli mesnevîsinde Âdile Sultan vefat eden âile efrâdına olan özlemine anlatmaktadır [92-..95]. Diğer mesnevîsinde de babası Sultan 2. Mahmud ve eşi Mehmed Ali Paşa'nın hayatlarından ve kendisinin Mehmed Ali Paşa ile olan evliliklerinden bahseder. [175-..177]

1.1.1.4. Murabba

Toplam 7 murabba vardır. Bu murabbaların 5'i mütekerrir murabbadır. Kânûnî'nin 3, Ali Emîrî'nin 2, Şehzâde Bâyezîd ve 1. Bâyezîd'in birer murabbaları bulunmaktadır.

Bu murabbalardan ikisi Kânûnî ile oğlu Şehzâde Bâyezîd arasındaki meşhûr mektuplaşmadır:

Ey serâser 'âleme Sultân Süleymânım baba
Tende cânım cânımın içinde cânânım baba
Bâyezîd'ine kıyar mısın benim cânım baba
Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

(Şehzade Bâyezîd, [19])

Ey dem-â-dem mazhar-ı tuğyân u 'isyânım oğul
Takmıyan boynuna hergiz tavk-ı fermânım oğul
Ben kıyar mıydım sana Bâyezîd Hân'im oğul
Bî-günâhım deme bârî tevbe kıl cânım oğul

(Kânûnî Sultân Süleymân, [20])

Bu murabbalar Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -), [19-20]; [20-21] vezniyle yazılmıştır.

Ali Emîrî, 289 ve 290. sayfalarda bulunan murabbaların başlığına terci-i bend yazmıştır fakat şiirler murabba nazım biçimindedir. Bunlardan biri Kânûnî Sultân Süleymân'a, diğeri Sultân Bâyezîd'e aittir. Bu murabbalar Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (fa'lün) (. . -) (. . -) (. . -) (. . -) vezniyle ve âşıkâne tarzda kaleme alınmıştır:

Görelî ol sanemün kaşlarını yâz gözüm

Kıldı cevri oklarına sîne siper vâz gözüm

Demedim mi sana ben bakma ana hây gözüm

Gözüm ey vâz gözüm vâz gözüm ey vâz gözüm

(Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî-2. Bâyezîd-, [289])

Görse bülbül gibi her dem gül-i ra'nây gönül

Olur âşüfte-sıfat hem dahi rüsvây gönül

Neler itdi bana bu bî-ser ü bî-pây gönül

Gönül ev vâz gönül vâz gönül ey vâz gönül

(Kânûnî, [290])

Kânûnî'ye ait diğeri murabba ise hamâsî bir şiirdir. Osmanlı Târih ve Edebiyyât Mecmuası'nın 72. sayfasında yer alan bu şiir Müstef' ilün / Müstef' ilün (- - . -) (- - . -) veznindedir:

Leşker yürüsün sâf sâf

Her yirde itsünler masâff

Olmak gerek gerden şikâf

Olsun kılıçlar bî-gılâf

Emîrî'ye ait murabba'ların ilki 81. sayfada bulunan "Edebiyyât" başlığı altında yazılan hamâsî şiirdir. Şiir Mef'ûlü / Mefâilün (- - .) (. - - -) vezniyle kaleme alınmıştır.

Eyle a gözüm gayret

Kesb-i hünere gâyet

Tâ kim bulasın rağbet

Nef'-i vatana sa'y et

Ali Emîrî'nin diğeri de 253. sayfadaki murabba'dır. Baharı anlatan bu şiir Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün (- - .) (. - - -) (. - -) vezniyle yazılmıştır.

1.1.1.5. Kıt‘a

6 kıt‘a bulunmaktadır. 1’i Farsça ve 1’i Türkçe olmak üzere Yavuz Sultan Selîm’e ait 2 [32], [28]

Şâh İsmâil Safevî’ye ait 1 Farsça [28]

Ali Emîrî ve Yûsuf Ziyâ Beğ’e ait 1’er Türkçe kıt‘a vardır. [312]

Türkçe olan 3 kıt‘ada da aruzun Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . - -) kalıbı kullanılmıştır.

Sayfa 305’te Budin’in işgal edilmesi ile ilgili şairi bilinmeyen bir kıt‘a vardır.

1.1.1.6. Şarkı

Leylâ Hanım’a âit 1 şarkı bulunmaktadır [295]. Aruzun Mef’ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün (- - .) (. - - .) (. - - .) (. - - .) kalıbıyla yazılmıştır.

1.1.1.7. Muhammes

2 muhammes bulunmaktadır. İkisi de mütekerrir muhammestir. Fâtih Sultân Mehmed’e âit olan muhammes aşıkâne tarzda ve aruzun Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (fa’lün) (. . - -) (. . - -) (. . - -) (. . - -) kalıbıyla yazılmıştır:

Sevdün ol dilberi söz eslemedün vây gönül

Eyledün kendüzünü ‘âleme rüsvây gönül

Sana cevri eylemede kılmaz o pervây gönül

Cevre sabr eyleyemezsin nideyin hây gönül

Gönül ey vây gönül vay gönül ey vây gönül [287]

Diğer muhammes de 1. Ahmed’e âittir. Hamâsî bir şiir olan bu muhammes aruzun Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -) kalıbıyla yazılmıştır:

İki cânib iki serdâr-ı ‘âlî-şâna kuvvet vir

Kulaguz olmak için bunlara cünd-i ‘adâlet vir

Gazâyâ ‘azm iden gâzîlere her yirde fırsat vir

Îlâhî müjde-i feth ü zaferle kalbe râhat vir

Habîbün hürmetine ‘asker-i İslâma nusret vir [7]

1.1.1.8. Tahmîs

6 aded tahmîs bulunmaktadır. Bunlardan 5 tanesi Ali Emîrî'ye, 1 tanesi de Sırrî Hanım'a âittir.

Ali Emîrî, Padişâh Mehmed Reşâd [7-8], Fâtih Sultân Mehmed [128], Emîrî Çelebî-i Âmîdî [221-222] ve Reşîd Âkif Paşa'nın iki gazeline tahmîs yazmıştır. [186-..188], [269-270]. Bu tahmislerden Reşîd Âkif Paşa'nın "benzedirim" redifli gazeli dışındakilerde Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -) vezni kullanılmıştır. Reşîd Âkif Paşa'nın bahsedilen gazeli Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - -) kalıbıyla yazılmıştır.

Sırrî Hanım, Zeyneb Hanım'ın bir gazelinesini tahmîs etmiştir [293-294]. Âşıkâne tarzda yazılan bu tahmîsde Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün (- - .) (- - .) (- - .) (- - .) kalıbı kullanılmıştır.

1.1.1.9. Müseddes

Âdile Sultân'a âit 3 müseddes bulunmaktadır. Bunlardan 2'si mütekerrir müseddestir. 3 müseddes de mersiye nazım türündedir.

Müseddeslerin her biri farklı aruz kalıplarıyla yazılmıştır. Sayfa 123'te bulunan ve Abdülaziz Han için yazılan müseddesin kalıbı Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -)'dür.

Âdile Sultân'ın merhum kocası Mehmed Ali Paşa için yazdığı müseddesin vezni Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (fa'lün) (. . - -) (. . - -) (. . - -) (. . - -)'dür. [141-142]

Diğer müseddes de Şehzâde Mahmûd için yazılmıştır ve Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün (- - . -) (- - . -) (- - . -) (- - . -) veznindedir [291-292]. Ali Emîrî bu şiirin başlığına terci-i bend yazmıştır fakat şiirin nazım biçimi müseddestir.

1.1.1.10. Tesdîs

Kemâleddîn Beğ'in Ali Emîrî'nin "gücendim" redifli gazeline yazdığı 1 tesdîsi bulunmaktadır. [137-..140]. Şiir Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün (- - .) (- - .) (- - .) (- - .) kalıbıyla yazılmıştır.

1.1.1.11. Terkîb-i Bend

2 adet terkîb-i bend bulunmaktadır. Bunlardan birisi Ali Emîrî'nin hamâsî duygularla ve aruzun Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün (- - .) (- . - .) (. - - .) (- . -) kalıbıyla yazdığı “zamânıdır” redifli terkîb-i bendidir [15-..18]. Diğeri ise İsmâîl Fedâyî Beğ'in Eğri muhârebesinde firâr edenlerin dilinden yazdığı hicvî ve târîhî terkîb-i bendidir [188-..190] Bu şiir de aruzun Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -) vezniyle kaleme alınmıştır.

1.1.1.12. Halk Edebiyatı Nazım Biçimiyle Yazılan Şiirler

Halk Edebiyatı nazım biçimleriyle oluşturulmuş toplam 5 şiir bulunmaktadır. Fakat sadece Kemâleddîn Beğ'e âit olan şiirin şâiri verilmiştir. Diğer şiirlerin şâirleri dergide belirtilmemiştir. Kemâleddîn Beğ'in şiiri 8'li hece ölçüsüyle yazılmış bir varsağıdır [137]. Bu şiirin dışında şâiri belirtilmemiş ve Budin hakkında yazılmış 2 manzûme 1 de kıt'a vardır [303-304-305]. Yine sayfa 140'da şâiri bilinmeyen, 11'li hece ölçüsüyle yazılmış bir koşma bulunmaktadır.

Bütün bu nazım biçimlerinin dışında kalan ve hiçbir nazım şekline uymayan Ali Emîrî'nin bir manzûmesi vardır. Ali Emîrî Akşam gazetesinde kendisi için yazılan bir teşekkür yazısına “mukâbele-i şükrân” başlığıyla yazdığı bu şiirinde Akşam gazetesi yazarlarından Necmeddîn Sâdık, Kâzım Şinâsi, Ali Nâci Beğ'lerin isimlerini beyitlerin içinde sanatlı bir şekilde kullanmıştır:

Pertev-firûz-ı dîdedir **Akşam** cerîdesi
Hayrânı olmuşum o hakîmâne pendinin

Envâr-ı subh-ı **Sâdık**'ı âsârı gösterir
Âfâk-ı iktidârın o **Necm** bülendinin

Vasf-ı latîf-i **Kâzım** ile ittisâf eden
Meşreb-i **Şinâsi**'dir bu vatan derdmendinin

(Emîrî, [178])

Gazel	Kaside	Mesnevî	Murabba	Kıt'a	Şarkı	Muhammes	Toplam Şiir
115	7	2	6	6	1	2	
Tahmîs	Müseddes	Tesdîs	Terkîb-i Bend	Halk Edebiyatı Nazım Biçimleriyle			
6	3	1	2	5			156

Tablo 1: Derginin ilk 15 sayısında bulunan şiirlerin nazım şekillerine göre tasnifi.

Gazel, klasik edebiyatımızda en çok kullanılan nazım şeklidir. Özellikle aşk, güzellik ve içki konusunda yazılan şiirler olan gazeller Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda yazılan şiirlerin de büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yaşadığı yıllar göz önünde tutulduğunda Ali Emîrî'nin incelediğimiz bölümler dâhilinde dergisinde yeni şiir şekillerine hiç yer vermemesi, onun edebiyat anlayışını da ortaya koymaktadır. Ali Emîrî klasik edebiyat kültürüyle yetişmiş, dergisinde zaman zaman halk edebiyatı nazım biçimleriyle yazılmış şiirlere de yer vermiş fakat yeni şiir akımlarından hiç birine ilgi duymamıştır.

	Şâir	Şiir Say.		Şâir	Şiir Say.
1	Ali Emîrî	43	31	Murtaza Kulu Han	1
2	Kânûni Sultân Süleymân	10	32	Diyârbekirli Saîd Paşa	1
3	Âdile Sultân	10	33	Sultân 5. Mehmed	1
4	Muhyî	9	34	İsmâil Fedâyi Beğ	1
5	Yavuz Sultân Selîm	7	35	Süleyman Nazîf	1
6	Hulkî	5	36	Âgâh	1
7	Seyfî	4	37	Emîrî Çelebî-i Âmidî	1
8	Ra'dî	4	38	Sultân 2. Bâyezîd	1
9	Nâmık Kemâl	3	39	Üveysî	1
10	Şehzâde Bâyezîd	2	40	Muallim Nâcî	1
11	Şâh İsmâîl	2	41	Kâşif	1
12	Adanalı Ziyâ	2	42	Abdülnâfî Efendi	1
13	Sultân 1. Ahmed	2	43	Rûmî Paşa	1
14	Fuzûlî	2	44	Saîd Paşa	1
15	Fâtih Sultân Mehmed	2	45	Hüseyin Nâmık	1
16	Nahîfî	2	46	Abdülbâkî Efendi	1
17	İhsân Ali Rızâ	2	47	Şâdî	1
18	Kemâleddîn Beğ	2	48	Şeyh Mahmûd Efendi	1
19	Reşîd Âkif Paşa	2	49	Hamdî	1
20	Mehmed Şemseddîn	2	50	Kadızâde Şeyh Mehmed	1
21	Sâlim	1	51	Sultân 1. Bâyezîd	1
22	Sultân Gavri	1	52	Zeyneb Hanım	1
23	Ma'rûf Er-Rusâfî	1	53	Sırrî Hanım	1
24	Fâik Ali	1	54	Leylâ Hanım	1
25	Ali Haydar Paşa	1	55	Hisâlî	1
26	Zihnî-i İstânbulî	1	56	Fâik Memdûh Paşa	1
27	Yetîmî	1	57	Yaşar Şâdî	1
28	Nedîm	1	58	İşkodralı Mehmed Ferîd	1
29	Lebîb-i Âmidî	1			
30	Yusuf Ziyâ Beğ	1			

Tablo 2: Derginin ilk 15 sayısında şiirleri bulunan şairler.

Mecmuanın incelediğimiz bölümünde göze çarpan ilk unsur Ali Emîrî'nin kendi şiirlerinin sayıca diğer şairlerden oldukça fazla oluşudur. Bu da bize gösteriyor ki Ali Emîrî bu mecmua vasıtasıyla okuyuculara şairlik yönünü tanıtmak istemiştir. Bir diğer dikkati çeken özellik ise hânedân dışındaki şairlerin birer ikişer şiirlerine yer verilmişken hânedândan kişilerin (padişah, şehzade, hanım sultan vs.) şiir sayıları 10'u bulmuştur. Bu da Ali Emîrî'nin hânedâna duyduğu derin sevgi ve hürmeti göstermektedir.

Aruz Kalıpları	Aded
Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -)	63
Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -)	23
Feilâtün (Fâilâtün) / Feilâtün / Feilâtün / Feilün (fa'lün) (. - -) / (- . - -) (. - -) (. - -) (. - -) / (. -)	17
Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün (- - .) (. - - .) (. - - .) (. - -)	16
Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün (- - .) (- . - .) (. - - .) (- . -)	15
Mef'ûlü / Mefâilün / Feülün (- - .) (. - -) (. - -)	6
Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - -)	3
Mefâilün / Mefâilün / Feülün (. - - -) (. - - -) (. - -)	2
Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef' ilün (- - - -) (- - - -) (- - - -) (- - - -)	2
Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . -)	1
Müstef' ilün / Müstef' ilün (- - - -) (- - - -)	1
Mef'ûlü / Mefâilün (- - .) (. - - -)	1
Feilâtün (Fâilâtün) / Mefâilün / Feilün (Fa'lün) (. - - -) / (- . - -) (. - - -) (. , -) / (. -)	1

Tablo 3. İncelenen bölümdeki şiirlerde kullanılan aruz kalıplarının sayıları.

Dergide yer alan şiirlerin büyük çoğunluğunu gazeller oluşturduğu için kullanılan aruz kalıpları da çoğunlukla gazelerde sıklıkla kullanılan aruz kalıplarıdır. Derginin ilk 15 sayısındaki şiirlerde toplam 13 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Klasik edebiyatımızda en çok kullanılan aruz kalıpları olan Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -) ve Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -) (. - - -) (. - - -) (. - - -) kalıplarıyla yazılan şiirlerin toplamı diğer kalıplarla yazılmış şiirlerin toplamından daha fazladır.

1.2.2. DERGİDE NESİR

1.2.1. Tenkit

Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda yer alan yazıların çoğu **eleştiri** yazılarıdır. Söz konusu eleştirilerin neredeyse tamamı Fuad Köprülü'ye yazılmıştır. Diğer tenkit yazıları da genel olarak Evkaf ve Maârif Nezâreti, Osmanlı Tarih Encümeni vb. kurumlar için yazılmıştır.

Ali Emîrî “Kitâbeler Zâyiâtı” başlıklı yazısında, kendisinin Yanya ve İşkodra'da bulunduğu sırada gördüğü kitâbelerin bakımsız bırakılmasını ve sahip çıkılmadığı için yabancılara satılmasını eleştirir:

...İstanbul'da, Anadolu'da, Rumeli'nde kapılar, pencereler, duvarlar, tavanlar, çiniler üstünde üstâdâne ve sanatkârâne bir sûretde nakş edilmiş olduğu hâlde ya duygusuzluk yüzünden kırılıp mahvedilmiş ve yâhud sâhipleri veya diğerleri tarafından koparılıp ecânibe ucuz fiyatlarla satılmış kitâbeler o kadar çokdur ki eğer bildiğim kadarının olsun ta'dâdına kıyâm edersem perestîşkârân-ı san'at-ı milliyyeyi nâzenînlerinden mehcûr olan sevdâzede âşıklar kadar dil-hûn ederim... [8-..18]

Ali Emîrî “Mütâlaa” başlığıyla yazdığı yazısında Maârif Nezâreti'ni ve Dârülfünûn'u eleştirmektedir. Emîrî, Maârif Nezâreti'ne ayrılan bütçeyle yapılan işlerin orantılı olmadığını ifade etmektedir:

...Ben ne bileyim ki o vakit iş başına gelenlerin maksadı hakikî bir hizmet olmayıp mülkü yağma etmek ve ecdâdımızı bi-gayr-ı hakkın tahkîr ve âlem-i edebiyât-ı İslâmiyye'mizi imhâ ile ulûm ve maârifin kanını akıtmaktan başka bir de Dârülfünûn nâmı altında ücretle tutulmuş bir atâlet-hâne teşkîl olunacaktır. Binâen aleyh bâlâda mikdâr-ı rakamiyyesini gösterdiğim şu yüz binlerle

liraların Dârülfünûn masârifi nâmıyla şu dört sene zarfında nerelere sarf olunduğunu ve buna mukâbil ne gibi hizmet görüldüğünü vükelâ-yı devlet hamiyeten, diyâneten, siyâseten, vikâyeten, mülken, âcilen alıyyü'l-İslâm'ı her bir müfredâtını gazetelerle îlân etmek sûretiyle efrâd-ı millete her hâlde sarâhaten gösterilmelidir... [214-..220]

Hüseyin Nâmık, Ali Emîrî'ye gönderdiği bir mektubunda Osmanlı Târih Encümeni'ni eleştiriyor:

...Müsâde-i alıyyenizle bir mes'eleden bahs edeyim. 326 senelerinde irâde-i pâdişâhî ile te'sis edilen bir Tevârih-i Osmânî Encümeni vardı. Vardı diyorum çünkü elyevm mevcûdiyetiyle adem-i mevcûdiyeti müsâvîdir. Bu encümenin neşr ettiği mecmûanın birinci nüshasındaki nizâm-nâmesinde "vukû bulacak ihtârât ve ihbârâtın nazar-ı dikkate alınacağı" yazıldığı hâlde şâyân-ı teessüfdür ki bu âna kadar çok ihtârâta rağmen daha hâlâ bu encümende bir eser-i terakkî görülemiyor... [265-266]

Ali Emîrî de Hüseyin Nâmık Efendi'nin bu mektubuna cevâben yazdığı yazısında, Hâlis Efendi'yi tenkit eder. Ona göre Hâlis Efendi kitaplarını Maârif'e satarken hileye başvurmuş, 9 bin cilt olan kitaplarını 13 bin cilt olarak göstermiştir. Ayrıca Ali Emîrî bu şahsın kitapçılardan nadide eserleri toplayarak ecnebilere sattığını belirtmektedir:

...Başımıza bir de bahriye mektûbî-i mâzîsi ve hazîne-i hâssa müsteşâr ve muhâsebeci-i esbakı bir Hâlis Efendi çıkdı. Topladığı güzel kitâblarımızı on dört bin liraya ecnebilere ve mütebâkî bir kısmını da otuz beş bin liraya Maârif Nezâretine satmağa muvaffak olduğundan artık târihimize, edebiyâtımıza dâir olan pek mühim kitâbları çarşıdan toplayıp alıyor ve saklıyor... [266-267]

Ali Emîrî derginin bir sonraki sayısında "Yine Hâlis Efendi'nin Ketm ü İzâ'a-i Kütüb Mes'elesi" başlığı altında Hâlis Efendi'ye yönelik tenkitlerine devam etmektedir. [299-..303]

Dergide bulunan diğer eleştiri yazılarının hepsi Fuad Köprülü'ye yazılmıştır. Ali Emîrî, zaman zaman çok ağır sözlerle tenkit ettiği Fuad Beğ'in, Köprülü sülalesinden olmayıp Kiblelizâde'lerden olduğunu iddiâ etmektedir:

Geçenki makâlemde "İmzâ koyduğu sülâleden olmadığını kendi eliyle teşhîr ediyor. Çünkü Hicv Münâsebetiyle dedikten sonra pederim Fâiz Beğ,

ceddim Ahmed Ziyâ Beğ, onun pederi İsmâîl Afif Beğ, onun pederi falan ve nihâyet onun pederi Köprülü Mehmed Paşa'dır demeliydiniz.” demişdim. Yazık ki silsilenizi de beyân edemediniz. Bâri ben söyleyeyim siz dinleyiniz.

Peder-i âlîiniz Fâiz Beğ, ceddiniz Ahmed Ziyâ Beğ, onun pederi İsmâîl Afif Beğ, onun pederi Nu'mân Beğ, onun pederi Osmân Beğ, onun pederi Mehmed Beğ, onun pederi Kibleli-zâde Ali Beğ, onun pederi vüzerâdan Kibleli Mustafa Paşa'dır. İşte görülüyor ki sizin sülâleniz ve şöhretiniz Köprülü-zâde değil, Kibleli-zâde'dir. Kibleli Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa ile bacanak idi. Siz Köprülü-zâdelerle teyze-zâdelik râbitasını teşkil etmişsiniz. Haydi bakalım, eğer kudretiniz var ise buyurunuz da bir takım vesîka ibrâz ederek beni tekzîb ediniz. Tekzîb edemediğiniz hâlde artık bundan böyle âleme gülünç olup durmaktan ise imzânızı Kibleli-zâde Mehmed Fuad şekline ifrâğ ediniz. Mîrim, gücenme, ne yapalım yanlış hesâb Bağdad'dan döner darb-ı meseli mâlûmunuzdur. [73-..81]

Franz Babinger meşhur eserinde Ali Emîrî'nin Fuad Beğ'e karşı beslediği hisleri şöyle ifade eder:

“O, dış dünyanın ilerlemelerine aldırmaııp kendilerine göre bir hayat telakkîleri bulunan ve artık eşlerine rast gelinmeyen Ortaçağ bilgin tipini temsil edenlerden biri. Ali Emîrî hiçbir batı dili bilmezdi ve batının bilimdeki başarılarına karşı bir eğilim duymamakta idi. Genç Türk bilim yolcularının önderi edebiyat tarihçisi Köprülü-zâde Fuad Bey'den nefret ederdi ve bunu açığa vurmaktan çekinmezdi. Böylece uzun süre çalışmış ve Mehmed Fuad Bey'in Köprülü'lerden değil, Köprüü Mehmet Paşa'nın kayını Kibleli Mehmet Paşa'dan geldiğini ve bundan dolayı ancak Kiblelizâde adını alabileceğini ispat etmiştir.” (BABİNGER 1982: 438)

Ali Emîrî başka bir yazısında da Fuad Köprülü'nün “Türk Edebiyatının İrân Edebiyatındaki Te'sîri” ve “Edebiyatımızda Milliyet Hissi” başlıklı makâlelerinde Yavuz Sultan Selim hakkında farsça şiirler yazdığı için padişahı “mâddeten fâtihi olduğu İrân'ın mânevî esîri idi” sözüyle mânevî olarak Türk saymamasından ötürü ve Sultan 2. Bâyezîd'in mahlasını yanlış yazması sebebiyle Köprülü'yü ağır bir üslûpla eleştiriyor:

...Garâibdendir ki cihân kadar vâsî olan o mebhas-ı amîkde mekteb-i ibtidâî şâkirdânının bile söylemeğe tenezzül etmeyeceği ber-mûtâd bir yığın sözler söyledikten sonra Fârisî bilen ve Fârisî şi'r söyleyen muhterem şâ'irlerimiz hakkında "Bundan dolayı birçok şâ'irlerimizi mânen bizden add edemeyiz" ibâresini de esip savurmuş olduğu görüldü. Şâyân-ı teessüfdür ki bu çirkin fikrâtı yalnız şimdi terennüm etmiyor. Yazdıkları hangi sahîf-i makâleye bakılırsa netîcesi bu mazmûna yâni eslâfdaki kıymetdâr şâ'irlerimizi tezyîfe varıyor:

Yoğmuş anda bir 'âşık ataydı anı kürsîden

...Bâzı mekâtibde kırâat olunmak için bundan birkaç sene evvel çıkardıkları "Yeni Osmânî Târîh-i Edebiyâtı" kitâbına bakınız. Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerine sultân-ı müşârûn ileyhî olmayan bâzı şi'rler isnâd olunmuş ve Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin mahlası " 'Adlî " olduğu hâlde " 'Adnî " yazmış ve " 'Adnî " nâmında bir şâ'irin gazelini sultân-ı müşârûn ileyhe atf u isnâd eylemiştir. Bir muallim kendi pâdişâhlarının şi'rini ve mahlasını bilmez ve kitâbına yanlış yazarak telebesine de öyle yanlış öğretirse artık o muallimden ne beklenir? Böyle şi'rini, mahlasını yanlış yazdığı iki pâdişâh-ı zî-şânımızdan sonra Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri hâric bırakılarak Kânûnî Sultân Süleymân'a geçilmiştir. Dört yüz seneden beri yazılan edebiyât kitâblarımızın hiç birisinde saltanat-ı edebiyeye silsilesinden Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri hâric bırakılmamış iken acabâ üstâd-ı esrâr-ı edeb olan şu beğefendi tarafından o sultân-ı muhterem niçin hâric bırakılmışdır? İşte hep bu adâvetler Fârisî şi'r inşâd buyurmuş olmalarından neş'et ediyor. Öyle değil mi? [22-..37]

Ali Emîrî yukarıdaki eleştirilerine derginin bir sonraki sayısında devam eder. [52-..66]. Yine derginin 109 ve 118. sayfaları arasında Fuad Köprülü'yü tenkit etmektedir. Ali Emîrî derginin 143. sayfasında "Yine Sâbık Köprülüzâde Fuad Beğ" başlıklı yazısının sonlarında ve sayfa 157'de Süleymân Nazîf Beğ'e ithâfen yazdığı yazının sonlarında Fuad Köprülü'yü, şâir Bâkî hakkında yazdığı yazılardan ötürü eleştirmektedir:

...Yine anlaşılıyor ki hasta beğ efendinin ber-mûtâd evsâf-ı ma'lûmesinden bahs olunmaz ise mahzûn oluyor. Kendilerini memnûn etmek

için yanımda bulunan Yeni Mecmûa nüshalarına el atdım. 41. nüshası ve o nüshada olan “Bâkî ve Zamânı, Hayât ve Tabîatı” unvân-ı müdebebesi altındaki makâlesi tesâdüf etdi. Yine yalan, yanlış, muharref, hâyîde sözlerini okumak sûretiyle cidden söylerim ki gözlerimin nûru rencîde ve hem de yeni başdan vicdânımı müteessir etdim.

Acabâ Fuad Beğ kudretinin pek fevkında bulunan böyle ağır taşlara yapışmaktan ve böyle mühim işlere karışmaktan ne lezzet hissediyor? Zavallı Bâkî, ne günlere kaldın ve nasıl ellere düştün...

Bunların yanında Ali Emîrî, Kibleli-zâde Fuad Beğ’i “Süleymân Fakîh ve Mevlid-i Şerîf” makâlesi sebebiyle ve Şâ‘ir Mecmûası müdürünü de Fuad Beğ’in bu makâlesi daha önce İkdâm gazetesinde yayınlandığı halde Şâ‘ir Mecmûası’nda tekrar yayınladığı için eleştiriyor. [197-..205]

Ali Emîrî’den başka dergiye Selim Sâbit ismiyle mektuplar gönderen bir okur da Fuad Köprülü’yü yazdığı yazılar ve yayınladığı kitaplar sebebiyle tenkit etmektedir. Selim Sâbit, Fuad Köprülü’yü “Ma‘lûmât-ı Edebiyye” ve “Selîm-i Sâlis ve Napolyon” isimli kitapları sebebiyle eleştirmektedir:

...Fuad Beğ’in Selîm-i Sâlis ve Napolyon isminde bir kitâbı var. Bu kitâb Versay Lisesi’nde târîh muallimi Driault’un “Napolyon’un Siyâset-i Şarkıyyesi” unvânlı eserinin tercümesidir. Evvelâ Fuad Beğ’in unvân-ı eseri tebdîle neden lüzûm gördüğünü bilmek isterdim. Sâniyen bu kitâb Fuad Beğ’in diğer tercümelerinden az daha iyi olmakla berâber yine galatât ve sakatât ile doludur. Bundan sonra olsun inşallâh biraz intibâh hâsıl eder de Fransızca tahsîlini ikmâl etmeden böyle şeylere karışmaz ve evlâd-ı vatânı ızlâl etmez... [283-..286]

Selîm Sâbit’in bu yazısının devamı da bir sonraki sayıda [313-..318] sayfaları arasındadır.

1.2.2. Mektup

Ali Emîrî gerek şahsına gerekse dergiye gelen mektupları ve cevaplarını dergide yayınlamıştır. Eleştiri amaçlı yazılan mektuplardan tenkit bölümünde söz etmiştik. Bunların dışında teşekkür mektupları, tebrik mektupları vb. mevcuttur. Türk Ocağı Merkez-i Umûmîsinden Ali Emîrî’ye bir bayram tebriği mektubu gönderilmiş [100] ve Ali Emîrî de bu bayram tebriğine cevâben bir tebrik yazısı yazmıştır. [100]

Dergide yer alan mektuplardan bazıları da Ali Emîrî'nin hâtîrâlarının içinde geçmektedir. Suriye Defterdârı Rif'at Beğ'in Ali Emîrî'ye gönderdiği mektup ve Ali Emîrî'nin cevâben yazdığı mektup böyledir. [125-..127] Ma'den Mutasarrıfı Rûmî Paşa'nın Diyarbekirli Sa'îd Paşa'ya gönderdiği mektûb da bir "hâtîrât" içinde geçmektedir. Rûmî Paşa bu mektubunda Sa'îd Paşa'ya 16 gazelini göndermiştir. [260] Diyarbekirli Sa'îd Paşa'nın Rûmî Paşa'ya cevâben yazdığı mektûb da aynı hâtîrâtın içinde geçmektedir. [261]

Hâlid, Ali Emîrî'ye gönderdiği mektupla Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini yayınlamasını istiyor. Bu ve bunun gibi eserlerin hakkıyla yayınlanmasının üstesinden ancak kendisi gibi bir âlimin gelebileceğini belirtiyor. [213-214]

Bunların dışında dergide Abdurrahman Şeref Beğ tarafından Osman Beğ'in doğum târîhi hakkında Ali Emîrî'nin daha önceden neşr ettiği bilgilere cevâben bir mektubu, [95-96]

Hamdî'nin Ali Emîrî'ye gönderdiği ve içinde Fuzûlî'ye yazdığı nazîrelerin olduğu bir mektubu, [276]

Süleymân Nazîf Beğ'in İâşe-i Umûmiye Hey'et-i Reîsi Kemâl Beğ'e yazdığı bir mektubu, [296-..299]

Kitapçı Nasrullah Efendi'nin Hâlis Efendi'ye, daha önce kendisinden aldığı bir kitâbı iâde etmesini istediğini belirttiği bir mektubu [300-301] bulunmaktadır.

1.2.3. Biyografi

Ali Emîrî, Kırım hakkında kaleme aldığı yazısında Kırımî mahlâslı bir şâirin biyografisine de yer vermiştir. Kırımî mahlasıyla tanınan Mevlânâ Seyyid Ahmed, II. Murat döneminde Mevlânâ Şerefeddin bin Kemâl Kırımî ile birlikte Bursa'ya gelir. İstanbul alınca Merzifon'daki medreseden ayrılarak İstanbul'a gider. Fatih ile görüşür ve onun sohbetlerine dâhil olur. Ali Emîrî, Ahmed Kırımî'nin sohbetinin güçlü, dinleyeni etkileyen bir üslûba sahip olduğunu belirtir. Ahmed Kırımî'nin tek arzusu Kırım ile Osmanlı'nın bir araya gelmesidir. Tüm şiirlerini Kırımî imzasıyla yazar ve kendisine Kırımî diye hitap etmeyenlerle konuşmaz; Kırımî diyenlere iltifatlarla bulunur. Onun ismi Şehzâde Korkut'un seçkinde sadece Mevlânâ Kırımî ya da Mevlânâ-yı Kırımî diye anılır. Herkes onun kim olduğunu bildiği için bu eserde onun hakkında hiçbir açıklama yapılmamıştır. Fatih bir gün Kırımî'ye, Kırım'da önceden pek

çok âlim, fâzıl, müellif vs. var iken neden kısa zamanda Kırım'ın bu kadar harâb olduğunu sorar. Kırım'ın cevaplarını çok beğenir. Ali Emirî, onların bu karşılıklı konuşmalarının meşhur olduğunu ve pek çok tarih ve edebiyat kitabında yer aldığını söyler. Ali Emirî, Fatih'in ve Kırım'ın müşaarelerine de dergide yer verir. [41-52]

1.2.4. Kitap ve Dergi Tanıtımı

Ali Emirî dergide çeşitli kitap ve dergi tanıtımları yapmıştır. Bu kitaplardan ilki Hammer'in meşhur Devlet-i Osmaniyye Târihi'dir. Ali Emirî, İbn-i Kemâl'in yazdığı Osmanlı târihinden sonra bu kadar teferruatlı bir Osmanlı târihi yazılmadığını belirtiyor ve mütercimi Mehmed Atâ Beğ'i de tebrik ederek bütün ciltlerinin tamamlanıp neşrinin yapılmasını dört gözle beklediğini dile getiriyor. [39]

İkinci olarak Ali Emirî, Ulûm-ı Siyâsiyye ve İktisâdiyye Mecmûası isimli bir dergiden bahsetmektedir. Derginin vatanımızın çokdan beri muhtaç olduğu bu meslekte yayına başlamasından ve sayfa sayısına oranla fiyatının düşük olmasından duyduğu memnuniyeti ifade ettikten sonra Ali Emirî derginin muharrirlerinden Müşfik Selâmî Beğ'i tebrik ediyor ve bu dergiyi tüm okuyucularına tavsiye ediyor. [70]

Ali Emirî'nin tanıttığı diğer bir kitap Uryânî-zâde Ali Vahîd Efendi'nin "Köy Hocası" isimli kitabıdır. Ali Emirî, kitabın yazarını belâgat kurallarına bağlı, zarif ve sağlam bir üslûp sahibi olarak tanıttıktan sonra onu tebrik eder. [190]

Ali Emirî, İşkodra'da görev yaparken Akçahisar kasabasında bir sefâretnâme mukaddimesi bulur. Bu eser, *Hitay Sefaretnamesi*'dir ve *Acâibü'l-letâif* adıyla meşhurdur. Ali Emirî, bu eserin mukaddimesinden onun III. Ahmed'in dâmâdı Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın eline geçtiğini öğrenir. Mukaddimeye göre Damat İbrâhim Paşa bu kitabı Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi'ye tercüme ettirir. Eserde, Timur'un oğlu Mirza Şâhruh Sultan'ın elçisi olan Hâce Gıyâseddin Nakkaş'ın 822/1419'da Herat'tan çıkarak Gence'ye varıncaya kadar gördüğü acayip garaip işler ve olaylar anlatılır. Ali Emirî, bu eserin önce Farsçasını aramış; fakat Türkçesini bulunca Türkçesini yayınlamayı daha uygun görmüştür. [58-67]

1.2.5 Hâtırât

Ali Emirî, hâtırât başlığı altında yayınladığı yazılarıyla hem geçmişteki güzel günlerini yâd etmek istemiş hem de hâtırâlarının içine şiirlerini de ekleyerek okuyucunun bunlardan istifâde etmesine olanak tanımıştır.

Ali Emirî, Âbidin Paşa, Selânik'e görevlendirilince onunla birlikte İstanbul'a gider. Paşa, Ali Emirî'den padişaha sunmak için bir kaside ve Fuzûlî'nin bir gazeline de nazîre yazmasını ister. Ali Emirî şu matla ile başlayan 60 beyitlik bir kaside yazar:

Cihân kim nakş-ı gûn-â-gûmî sun'-ı Hakk'a masdardır

Ana akl-ı beşer âyîne-i sâf u münevverdir

Ali Emirî, Fuzulî'nin "sana" redifli gazeline de iki nazîre yazdığını, Dersaadet'e ulaştıklarında Hoca Tahsin Efendi'nin kendisine eşlik ettiğini, Maârif Nâzırı Münif Paşa ve Hasan Fehmi Paşa ile görüştüğünü, kendisinin yazdığı kaside ve gazellerin çok beğenildiğini kaydeder. Münif Paşa, Ali Emirî'ye 1000 kuruş maaşla Selânik'e gitmektense, kendisinin yanında çalışmasını teklif eder ve onun yazdığı kasideyi padişaha sunmak ister. Ali Emirî, Âbidin Paşa'nın kendisine izin vermediğini, Âbidin ve Münif Paşaların kendisi ve yazdığı kaside sebebiyle müsabakaya tutuştuklarını hikâye eder. [101--103]

Ali Emirî, Trablusşam muhasebeciliğindeyken Suriye defterdarı bulunan Rifat Bey'in kendisine gönderdiği mektupları neşrederek eski günleri anar:

Geçen gün evrâk yığıntılarını karışdırırken elime bâzı mühim muharrerât geçdi. Her dakîkasının güzerânı ömrün bir parçasını öldürmüş olan o zamânlar hâtıra geldikçe acı tatlı bir te'sîri mûcib oluyor... [124--128] Ali Emirî'nin bu hâtırâtı içinde iki mektûb bir de tahmîs bulunmaktadır.

Ali Emirî diğer bir hâtırâsında Mardin'de geçirdiği güzel günlerden bahsetmektedir. Emirî'nin hocası Ahmet Hilmî Efendi, Akkoyunlu meliklerinden müderris Kâsım, dayıları Abdülfettah Fethi ve Abdî Efendilerin de bulunduğunu, burada güzel sohbetlerin yapıldığını, okumak için çok fazla zaman bulduğunu, istediği her kitaba ulaşabildiğini anlatır. Ali Emirî, Sait Paşa'nın Mardin'deki sohbetleri kendi hatırı için yaptırdığını, Sait Paşa'nın bir posta günü kendisini çağırdığını, Ma'den Mutasarrıfı Rûmî Paşa'nın gönderdiği bir mektup ile 16 gazeli kendisine hediye ettiğini belirtir. [257-258]

1.2.6. Diğer

Dergide bunların dışında şu yazılar vardır:

Ali Emîrî'nin Abdurrahman Şeref Beğ'e ithâfen yazdığı bir târîh yazısı. [21-22]

Ali Emîrî'nin Osman Gâzî'nin vilâdeti hakkında Abdurrahman Şeref Beğ'in yazdıklarına cevâben bir târîh yazısı. [96-..100]

Ali Emîrî tarafından Süleymân Nazif Beğ'e yazılan bir edebiyat tarihi yazısı. [157-..162]

Ali Emîrî tarafından Refik Hâlid Beğ'e bir ihtar yazısı. [101]

Ali Emîrî'nin "Dünyâda En Büyük Âdemler Kimlerdir ve Kudüs-i Şerîf ve Filistin'in Netîce-i İstikbâli Hakkında Bir Mütâlaa" başlıkları altında Filistin'in Müslümanların elinden alınıp Yahudilere verilmesi konusunda siyâsî ve târîhî bir yazısı bulunmaktadır. [228-237]

Ayrıca dergide "Haftalık Gazete" isimli bir gazetenin reklamı mevcuttur. [190]

‘Ali Emîrî

Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmûası

Sene: 1

31 Mart 1334 [31 Mart 1918]

Aded: 1

Bismillâhirrahmanirrahîm

Saltanat-ı ezeliyye ve azamet-i sermediyyesiyle gûn-â-gûn kudretler gösteren ve yeryüzünü silsile-i evlâd-ı Âdem ü Havvâ ile tezyîn eden Cenâb-ı Hâlik-ı Âzam hazretlerine nihâyetsiz arz-ı tahmîdât.

Henüz tıfl iken dürr-i yetîm gibi yetîm kaldığı hâlde az müddet içinde dünyâyı nûr-ı hidâyet ve medeniyetle tenvîr eyleyen Peygamber-i ma‘sum efendimiz hazretlerine takdîm-i tahiyât eylerim.

Cenâb-ı Hak, halîfe-i İslâm, şehriyâr-ı enâm, ârâyiş-i hânedân-ı güzîn-i âl-i Osmân, sevgili Sultân Mehmed Hân-ı Hâmis efendimiz hazretlerini taht-ı hilâfet ve saltanatlarında müstedâm, vükelâ-yı fihâm-ı ma‘delet-ittisâm ve sâir ricâl-i benâmlarını mesrûr u be-kâm ve asâkir-i celâdet-şî‘ârlarını her yerde ve her zaman kemâl-i âfiyetle mansûr u şâd-kâm ve kâffe-i asdikâ-yı devlet ve hayr-hâhân-ı vatan ve milleti nâil-i murâd ve merâm eyleye.

Dünyâ yüzünde bulunan akvâm ve millet efrâdının, kış yaz, gece gündüz demeyerek ulûm u fûnûna ve ticâret ü zirâ’ata ve i‘lâ-yı mülkü mûcib olan sâir sanâyi’-i bedî‘a ve medeniyyeye bezl-i vücûd ve sarf-ı nukûd eden ve bunlardan başka da her ne sûretle olursa olsun batâlet ve atâlet gibi fûrû-mâyeliği ve hîle-kârlığı terk ile tezyîn-i cihâna çalışan, hakîkî insanlarına arz-ı güldeste-i ta‘zîm ve şu kubbe-i imkân, muhâfaza-i mevcûdiyet etdikçe sa‘y-ı metînleri âsârının müterakkî ve pâydâr [2] olması duâsını tekrâr ile takdîm-i tuhfe-i takdîr eyledikten sonra maksada şu sûretle başlarım:

Altı yüz seneden ziyâde Asya, Avrupa, Afrika gibi cihânın vüs‘atli ve azametli üç kıt‘asında gâlibiyetle fermân-fermâ-yı saltanat olan muazzam Devlet-i Osmâniyye’nin ibtidâ-yı tulû‘-ı hilâlinden bedr-i tâm olarak neşr-i envâr eylediği bu zamâna kadar tenvîr-i enzâr-ı müştâkân-ı enâm edecek ne mufassal ve müselsel bir târîhi ve ne bir târîh-i edebiyâtı ve ne de Osmânî ve Türk dilinin asl ü fer‘ u iştikâkâtını inkişâf etdirir muazzam bir lûgat kitâbı, maalesef bu devr-i âhirde henüz

yazılmamıştır. Zamân, zamân-ı hakâyık, cihân cihân-ı ulûm şekline giren böyle bir zamânda, gönül arzu ederdi ki hazâin-i vukû'ât-ı târîhiyyemiz hâlâ medfûn u nihân ve cevâhir-i sanâyi-i kadîmemiz kıymet-i sahîhasından noksân ve me'âlî-i lisânımızın mâhiyyet-i hakîkiyesi pûşide-i cehl ü nisyân kalmasın; değil devlet-i 'aliyyeye mahsûs böyle üç eser, belki her vilâyete, her kazâya âid husûsî târîhler bile yazılmış bulunsun.

Vatanımızın ehemmiyet-i mâziyye ve azamet-i târîhiyyesi müstesnâ bir mevkiî hâizdir. Yalnız biz değil; hattâ bütün ümem ve akvâm-ı medeniyye böyle muhteşem eserlerimizin matbaa-ârâ-yı intişâr olmasına çokdan beri muntazırlardır.

Memâlikimiz el-hâletü hâzihi Türk memleketi olmakla berâber bana öyle geliyor ki, bu havâli pek eski zamânlarda bile Türklerin mehd-i kadîmi idi. Türk millet-i muazzaması cevheri gâyet çok ve henüz tamamıyla inkişâf etmemiş bir ma'den gibidir. Ne kadar tevsî'-i taharrî ve ta'mîk-ı tedkîkât olunursa o kadar azametli ve cevherdâr mâlûmât damarlarına ve o kadar âlî ve kıymetli silsile ve şûbelere tesâdüf olunacaktır ki bu tedkîkât, mükemmel bir netîceye iktirân ederse, Türklerin milel ve akvâm-ı kâinâta karşı pek büyük bir unsur-ı aslî olduğu tezâhür edecektir. Hattâ sefine-i Hazret-i Nûh'un istivâ eylediği mevki-i mübârek de vatan-ı mübârekimiz dâhilinde olmasına nazaran vatanımızın merkez-i intişâr-ı benî Âdem olmak kadar bir kıdemi itibârıyla da bütün akvâm-ı mevcûdat ve üdebâ-yı kâinât ile yek-silsile-i revâbıt olduğumuz tasavvur olunabilir. Binâen aleyh bizim o yolda mühim târîhler neşrine ciddî bir sûrette teşebbüs etmeliğimiz lâzım gelse, umûm-ı fuzalâ-yı cihân bizi bir âile gibi bilerek her sûretle dest-i muâvenet ve muhabbet uzatacakları ve hakîmâne ve âlimâne bir sûrette bizimle hem-âheng-i ciddiyet olmak husûsunda dirîg-ı himmet buyurmayacakları bedîhîdir. Lâkin, yazık ki biz de Avrupa'nın metîn ve hamiyetli erbâb-ı ihtisâsı gibi hakîkî ulûm ve fûnûn uğrunda fedâ-yı nefis edecek sûrette sabır ve tahammülle çalışmaktan zevk alır güzîde sîmâlar –bâzı zevât müstesnâ olmak üzere- henüz yetişmedi. Yorulmaksızın iş görmek hatâ-âlûd zehr-nâk bir meslek olduğu takdîr olunmadı. Hâlbuki [3] bütün mesâil-i ictimâiyemiz için hâiz olduğumuz fitrî zekâmızı nîmet-i gayret ve nûr-ı himmetle tezyîn edecek zümrelerden müretteb çalışkan encümenlere ve yorulmak bilmeyen firkalardan mürekkeb komisyonlara pek büyük ve pek âcil ihtiyâcımız vardır.

Şâyân-ı takdîr-i azîmdir ki hükûmet-i seniyyemiz makâsıd-ı ulviyye ta'kîbiyle mühim komisyonlar teşkil eylemek husûsunda hiçbir vakitte dirîg-ı himmet ve sarf-ı nukûd-ı hamiyetden geri durmuyor.

Şurasını da îzâh eylemek lâzımdır ki komisyonlar ale'l-ekser üç sûretle teşkîl olunur:

Birincisi muayyen bir husûs için muvakkat ve memdûd bir sûretle olur ki hey'et-i kirâmına tevdi' olunan vazîfe her ne ise birkaç gün zarfında ikmâl eder çekilir. Bu tabîî ve mer'î bir muâmeledir, buna diyecek yoktur.

İkincisi ketebesini muvazzaf ve a'zâsı fahrî olan komisyonlardır. Bu gibi komisyonlarda a'zâlar iki nev' üzerine tertîb olunur. Birinci nev', bir takım mümtâz ve muhterem ve umûr-dîde ve vazîfe-i kesîre-i sâire ile mukayyed ve meşgûl zevât-ı âliyye ve fâzılâdır ki bunların ta'yîni bizzât ve bilfiil çalışmaktan ziyâde o komisyona zînet ve kıymet vermek içindir. Bu zevât-ı âliyyenin yalnız haftada bir iki gün, bir iki saat devâmlarına bir şey denilemez.

İkinci nev' ise yetişmiş veya genç, yetişecek erbâb-ı kalemden intihâb ve ta'yîn olunur ki bunlar hem birinci nev' zevât-ı muhteremeden istifâde-i envâr-ı âdâb ve mâlûmât ederek çalışmak, hem de ikbâl-i istikbâl-i vatan için bir edîb-kâr-ı azmûde olarak yetişmek içindir. Hakîkî muhibb-i vatan olanlar vazîfelerini zâtdan ziyâde hamîyyete gördürmelidirler. Hâlbuki bu ikinci nev'lerin ekserîsi bu hakîkati derk ü iz'ân ve bunun şükürünü bilerek vatana ibrâz-ı hidemât-ı güzîdeye sa'y-i firâvân edecek yerde bilakis ihrâz-ı mevki ve nâm ile iftihâr ve isimlerinin evrâk-ı matbûada görülmesiyle izhâr-ı mübâhat-ı bî-şümâr eylemekten ve yâhud vakitsiz ve mevsimsiz bir takım emellerinin tervîcine âlet etmekten ibâret zann ve hayâl ederek çalışmadıklarından ve hattâ haftada bir gün, bir saat kadar olsun alâkadâr buldukları komisyona sûret-i devâm göstermedikden başka muvazzaf olan ketebe ve sâirlerinin de ta'kîm ve zaafına sebebiyet veriyorlar. İşte şu ikinci kısım add ettiğimiz komisyonlarda pek ziyâde câlib-i nazar-ı teessûf olacak, bu cihettir.

Üçüncü kısım ise yevmiye ile teşkîl olunan komisyonlardır. Bunlar mâdem ki ücret-i istihkâk alıyorlar, eyyâm-ı mukarreresinde be-heme-hâl isbât-ı vücût ederek çalışmak [4] vazîfeten, hamîyyeten, vicdânen kendileri için elzemdir ve sâir maâş alan ve ma'iyetlerinde bulunan ketebe ve alâkadârânı da be-her gün çalışdırmağa mecbûr ve mükellefdirler.

Çalışmazlar ve çalışdırmazlarsa âlem-i İslâm için pek mühim ve bilhassa her dakîkası pek kıymetdâr olan böyle bir zamanda, mahkeme-i hamîyyet ve kânûn-ı hakîkat hükmünce vatan-ı mukaddese hıyanet etmekle müttehemdir. Şu noktayı da îzâh

etmek isterim ki ben bu gibi komisyon ve encümenlerde vazîfe-i asliyyesinden başka olarak maâş ve yevmiyye alanlara mu'teriz değil, belki mümkün olduğu kadar tarafdârim. Hükûmet-i seniyyemiz hakîkaten dil-teşne-i Türkiyyât-ı ulûm ve maârif olduğu için mâdem ki semîhâne ve âlî-cenâbâne bir sûretde maâşlar, yevmiyyeler i'tâ ve ihsân etmekden çekinmiyor ve çekinmemelidir, münevver ve muktedir bir edîb-i ma'âlî-semîr de iktidâr ve irfânının derecâtını ve mecbûr olduğu medfû'ât ve masarifâtını nazar-ı dikkat ve tevâzüne alarak isterse müteaddid mahallerden maâş ve yevmiyye alsın, öyle muktedir bir zâta erbâb-ı ilm ü insâf çok görmez.

Lâkin şol şartla ki o zât hakîkaten mekâtib-i âliyyede tahsîl görmüş muktedir ve zü-fünûn ve nazar-ı ümmetde mübeccel ve muhterem olmakla beraber aldığı maâş ve yevmiyyeleri helâl ü hak edencesine çalışarak her sûretle alını açık, yüzü ak görünmeli ve îfâ eylediği hidemâtdan vatan bi-hakkın müstefid olmalıdır. Yoksa muallim olduktan sonra muallimlik vazîfesini öğrenmeye ve yâhud yine hâb-ı gaflet ve mestîden ayrılmayıp, vazîfesini yalnız eâzım-ı eslâfa îtirâz etmekden ibâret zann eden takımlardan bulunursa pek yazık olur.

Gerçi geçmiş zamânlarda vatana hiçbir hizmet etmemiş ve ömr-i azîzini derbederlikle heder etmiş bed-bahtlar vardır. O gibilerin isimleri, meslekleri elbette medh ü sitâyişlerle istikbâl olunmaz ya. Lâkin biz öyle yapmıyoruz, kendimizi bir mevki-i bülend-i istisnâda göstermek için şâyân-ı ihtirâm zevât-ı âliyyeye karşı haksız ve yolsuz ardı arkası kesilmez hefevât ve isnâdâtda bulunuyoruz. İşte erbâb-ı insâfî dil-hûn eden budur. Kırk elli senedir ki her zamân hâtırına gelir: Bir âdem zuhûr etse de bizde şimdiye kadar ne kadar encümenler, komisyonlar açıldı, kapandı, niçin ikmâl-i vazîfe etmeden kapandı. Kapanacaksa niçin açıldı ve kapanmayanlar da ne iş görüyorlar ve şâyed iş görenler var ise bâri her sene nihâyetinde olsun niçin gazeteler vâsıtasıyla enzâr-ı millete arz-ı mâlûmât etmiyorlar?

Yevmî gazeteleri ta'kîb ederek bunların bir listesini neşr etse de îkâz ve intibâhı mûcib olarak bâri şu kazıyye meydâna çıksa:

[5] Her harâmın mey gibi bir sekri olsaydı eger
Ol zamân ma'lûm olurdu mest kim huşyâr kim¹

¹ Farsî

آه اكر مستى نمودى هر حرامى چون شراب
آن زمان معلوم هردد در جهان هشيار كيست

Ben bu tasavvurât ile uğraşmakda iken garîb ve garîb olduğu kadar mes‘ûd bir cilve-i tesâdüf olarak Maârif Nezâret-i celîlesinden mufassal ve musavver bir (Osmânî Târîhi) ile bir de mükemmel ve musavver bir (Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniye)’nin sûret-i tahrîri hakkında resmen mütâlaât-ı âcizânemin istifsârıyla mübeşşer ve mülhem oldum.

Ben de ma‘a’t-takdîr her ikisinin imkân-ı tahrîri hakkında mütâlaâtımı cevâben arz etdim. Bu muhâbireyi vaktiyle haber alan mu‘teber (Vakit) gazetesinde takdîr-kârâne bir makâle zîver-i sutûr-ı intişâr oldu. Muhterem (Tanin) gazetesini de te‘yîd-i takdîr ile berâber bâzı muhikkâne mütâlaa îrâd eyledi.

Lâkin (Yeni Mecmûa)’nın 22. sayısında Dârülfünûn Türk Târîhi Edebiyyâtı muallimi Fuad Beğ fettân bir kalemle böyle bir zamânda bu târîhin yazılamayacağı hakkında kâğıdın yüz elli satıra karîb yüzünü ber-mu‘tâd karaladı.

O i‘tirâznâmede göz gezdiren erbâb-ı basîret fark ederler ki muharrir-i makâle nokta-i maksadı gâib etmiştir. Neticede kurûn-ı vustâyâ âid şu münâsebetsiz sözleri de ortaya fırlatmıştır:

“Memleketde târîh telakkîsi henüz kurûn-ı vustâî şekilde bulunurken millî târîh hakkında hattâ çok eksik ve çok yanlış bir kanava bile yapamayız.” Sâhib-i makâlenin butlân-ı zehâbı ve kaht-ı vukûfu hakkındaki cevâblarımı müteaddid makâlelere taksîm ederek birinci makâleyi “Millî Târîhin Tettebbu‘ları” unvânı altında geçende (Vakt) gazetesini ve ikinci makâleyi de “Kitâblar Zâyîâtı” ser-levhasıyla (İkdâm) gazetesinde neşr eylemişdim. Bu makâlenin enzâr-ı enâmında ne kadar mazhar-ı takdîr olduklarını elbette mu‘teriz Beğ Efendi de işitti; gördü; anladı.

Mütebâkî makâlelerimi yevmî gazetelere mürâcaatdan ise başlıca bir mecmûa ile yazmak husûsunu bâzı ihvân-ı kirâm tasvîb ve ihtâr eyledi.

Gerek bu makâleleri gerek târîhî, edebî, fennî birçok şu‘ûnu hâvî şimdilik on altı sahîfe olarak (Osmânî Târîh ve Edebiyyât Mecmûası) nâmıyla ayda bir defâyâ mahsûs şu risâle-i mevkûteyi bi-avnihi’l-kerîm neşre başladım.²

[6] Mecmûamız hakkında ittihâz olunan hakîki meslek, Osmânîlerin hayât-ı mâziyye ve an‘ane-i târîhiyye ve edebîyelerine ve âbâ ve ecdâdımızın mefâhir-i milliyelerine ve bilhassa husûsî ve müteferrik evrâk-ı nâdire üzerinde kalarak tevârîh-i Osmâniyye’de yer bulmayan ve yâhud gayr-ı kâfi derecede yazılan vekâyi‘-i milliyenin tedkîk ve taharrîsiyle enzâr-ı enâma vaz‘ına çalışmaktan ibâretidir. Erbâb-ı

² Son sahîfeye tesâdüf eden bâzı makâleler noksan kalmamak için tezyîd-i sahâif olunabilir. Ez-cümle bu birinci mecmûa on sekiz sahîfedir.

ihtisâs tarafından gönderilecek makâlât ve vesâik sûretleri ve sâire mesleğe muvâfık ve risâlemizin hacmi müsâid olduğu takdîrce ma‘a‘t-teşekkür derc olunur.

Ecdâdımıza ve vatana müteallık vesâik ve mâlûmât, müessis-i bünyân-ı saltanat, Sultân Osmân Gâzî hazretlerinden evvelki zamânlara âid olsa bile derci mecmûamızın mesleğine muvâfıktır.

Zâten bu mecmûayı neşirden maksad: Osmânlılara dâir ileride yazılacak târîh ve edebiyât kitâblarına müteallık âsâr u vesâik-i nâdireye şimdiden bâzı sahâif-i sâbite âmâde eylemektir.

Maârif-mendân-ı millet ve muhibbân-ı memleket tarafından mazhar-ı rağbet ve nâil-i muâvenet olduğu takdîrde inşallâh mecmûamızın yapraklarını ve îcâb ederse sahîfelerini büyütür ve tezyîd ederiz.

Merkez-i muhâbere ve tahrîr, hükûmet-i seniyyemizin her bir takdîre lâyük himmet ve muâvenet-i cihân-pesendânesiyle te‘sîs olunan Fâtih civârında “Millet Kütübhânesi” dir.

Mecmûamızın mebâdî-i neşrinin Rusya, Ukrayna, Romanya ile vukû‘a gelen mes‘ûd sulhlar zamânına ve bu meserretli sulhların dahi mevsim-i latîf-i nevbahâra hüsn-i tesâdüf etmesini inşallâhu Teâlâ gülşen-i ikbâl-i memleket ve ravza-i âmâl-i millet güllerinin de karîben ve umûmen yümn-i güşâdına hüsn-i tefe‘ül addederek vicdânım kemâl-i meserretle alkışlar.

Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak diğêr muannid ve muhâsım devletleri de bizim ve necîb mütteliklerimiz dil-hâh ve arzumuz dâiresinde kabûl-i sulha muztarr ve mecbûr eylesin.

Cedd-i emced-i hazret-i hilâfet-penâhî, Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretlerinin nezîh ve manzûm bir münâcât-ı şâhaneleriyle, sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin Çanakkale muzafferiyeti hakkında nutk-ârâ-yı belâgat oldukları manzûme-i mülûkânelerinin taraf-ı kemterânemden vâkî olan ikinci bir tahmîsini teberrûken fâtîha-i mecmûa ittihâz etdikden sonra mu‘teriz Fuad Beğ’e cevâben iki muhterem gazete vâsıtasıyla neşr eylediğim iki makâleyi burada tekrâra lüzûm görmeyerek “Kitâbeler Zâyîâtı” ser-levhasıyla olan üçüncü makâleden îtibâren derc ü tastîre ibtidâr eyledim.

Cenâb-ı Hâlik etsin dâimâ a‘dâdını teksîr

Dimâg-ı mülkü ta‘tîr eyledi ezhâr-ı matbû‘ât

[7] Emîrî baġbân-ı ma‘rifet zabt eylesin târîh
Güzel güller nümâyân eyledi gülzâr-ı matbû‘ât
sene 1336

Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri’nin Münâcât-ı Şâhâneleri

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

İki cânib iki serdâr-ı ‘âlî-şâna kuvvet vir³
Kulaguz olmak için bunlara cünd-i ‘adâlet vir
Gazâya ‘azm iden gâzîlere her yirde fırsat vir
İlâhî müjde-i feth ü zaferle kalbe râhat vir
Habîbün hürmetine ‘asker-i İslâma nusret vir

Ezelden hadden efzûn lutfunı yâ Rab göre geldüm
Gönülde yâre vardur derdüme merhem sora geldüm
Huzûr-ı hazrete pâ-y-ı niyâz üzre tura geldüm
Tevekkül eyleyüp dergâhuna çün yüz süre geldüm
Habîbün hürmetine ‘asker-i İslâma nusret vir

Beni serverlere serdâr-ı ‘âlî-şân iden sensün
Bu ‘âciz bendeni ser-defter-i merdân iden sensün
Du‘â-yı hayrını makbûl idüp ihsân iden sensün
Yoġiken vâir idüp bu Ahmed’i sultân iden sensün
Habîbün hürmetine ‘asker-i İslâma nusret vir

³ Sultân-ı müşârün ileyh hazretleri bu münâcât-ı belîġi 1014 senesinde inşâd buyurmuşdur. İki serdârdan biri Estergon’u feth eden Sadrâzam Lala Mehmed Paşa, ikincisi şark cânibi ser-askeri Cıgala-zâde Sinan Paşa idi.

Tahmîs-i Nutk-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Hilâfet-Penâhî

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (Fa'lün)

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

1

Yâ zuhûr eyledi cevherleri hûş-bû ma'den⁴
Yâ yetişdi gül-i hûş-bûsu münevver gülşen
Levh-i ilhâma yazıldı yâ bu şâhâne sühen
Savlet etmişdi Çanakkale'ye bahr u berrden
Ehl-i İslâmın iki hasm-ı kavîsi birden

[8]

2

Nûrlar katdı bu şâhâne sühan duygumuza
Nüsha-i cân edelim tâ süd emen yavrumuza
Gözümüz çünkü vedâ etmiş idi uykumuza
Lâkin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden

3

Gidelim leşker-i Îrân ile Çîn ü Sind'e
Girelim asker-i Afgân ile mülk-i Hinde
Yer eder nutk-ı mülûkâne dil-i mü'minde
'Asker evlâdlarımın pîşgeh-i 'azminde
'Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen

4

Düşmenin 'aczini ey hâme-i çâpük-reftâr
Sende yok tâb-ı beyân eylemeyemezsin izhâr
Bak ne 'âlî buyurur pâdişeh-i feyz-âsâr
Kadr ü haysiyyeti pâ-mâl olarak itdi firâr
Kalb-i İslâm'a nüfûz etmeğe kâd etmişken

⁴ Üç aded tahmîs-i kemterânemin ikincisidir.

5

Bu muazzam zafere eyleyelim hamd-i Hudâ
Hâk-i pâ-y-ı şeh-i zî-şâna da takdîm-i senâ
Edelim nutk-ı hümâyûn ile tebrîk-i gazâ
Kapanıp secde-i şükrâna Reşâd eyle duâ
Mülk-i İslâm'ı Hudâ eyleye dâim me'men

6

Yakışır nutk-ı hümâyûna Emîrî şu'arâ
Etseler fahr ile tahmîs-i mükerrer imlâ
Sebeb-i hayr-du'âlar bu tekerrür zîrâ
Müstedâm eyleye tahtında Cenâb-ı Mevlâ
Hânedânı ile mesrûr ola evlâd-ı vatan

Kitâbeler Zâyiâtı

Mühim vesâikimizin bir kısmı da kırtâsî menâbi'mizin gayrı olan âsâr-ı mahkûkedir. Bu da ashâb-ı hayr u hasenâtın zamân-ı hayâtlarında ihyâ ve inşâ eyledikleri mebânî-i hayriyye ve kılâ'-ı metfne kitâbeleri ve bir zâtın vefâtından sonra yapılan türbeler ve mezar taşları kitâbeleri ve âsâr-ı mahkûke miyânında bir de resmî ve gayr-ı resmî mühürler ve sikkeler ve sîm ü zer ü bakır evânîler ve kâseler ve sâire hutût-ı mahkûke ve menkûşesidir. Bunların cümlesi [9] birbirinden mühimdir. Lâkin burada beyân edeceğimiz misâller bâzı mebânî-i hayriyye ile mezar taşları kitâbelerine âiddir:

Bir iki sene evvel Balıkesri muhâsebeciliğinde bulunan akrabâdan Şeref Beğ Efendi'ye oradaki mebânî ve merâkîd kitâbelerinin tedkîkiyle ehemmiyetlice olanlarının iş'ârını tahrîren ricâ eylemişdim.

Alınan cevâb-nâmede Karaoğlan ve Kara Îsâ ve Zağanos Paşa gibi meşâhîrin merkâdleri mevcûd ise de zâhirde kitâbeleri görülemediğini ve Mahmûd Beğ İbn-i Ayâs Paşa'nın merkadi nazar-ı dikkati celb edecek sûretde müzeyyen olduğunu beyân ederek muharrer olan ibâreyi sâir bâzı kitâbeler sûretleriyle berâber aynen göndermişti.

Birkaç ay sonra vâkî olan ikinci bir iş'ârında o müzeyyen mezar taşının koparılıp aşırılmış olduğunu müteessiren bildiriyordu.

İstanbul'da, Anadolu'da, Rumeli'nde kapılar, pencereler, duvarlar, tavanlar, çiniler üstünde üstâdâne ve sanatkârâne bir sûrette nakş edilmiş olduğu hâlde ya duygusuzluk yüzünden kırılıp mahvedilmiş ve yâhud sâhipleri veya diğerleri tarafından koparılıp ecânibe ucuz fiyatlarla satılmış kitâbeler o kadar çokdur ki eğer bildiğim kadarının olsun ta'dâdına kıyâm edersem perestiş-kârân-ı san'at-ı milliyyeyi nâzenînlerinden mehcûr olan sevdâzede âşıklar kadar dil-hûn ederim.

İşte bunun içindir ki hükûmet-i seniyye "Muhâfaza-i Âsâr-ı Atfika Encümeni" nâmıyla bâzı hamîyyet-mend zevâtdan ibâret bir encümen teşkîline mecbûriyyet hissetmiştir.

Ciddî müverrihlerimizden Tevhîd Beğ Efendi geçende on gün me'zûniyyetle Akşehir'e gitmişti. Orada Rumeli'ne ubûr eden Şehzâde Süleymân Paşa'nın kerîmesinin mezarını keşf etmiştir.

Hâlbuki Süleymân Paşa'nın evlâdı olduğunu şimdiye kadar meşhûdum olan târîh kitâblarında görmemişdim. Görülüyor mu küçük bir tedkîk târîhen ne büyük şeyler ortaya atıyor.

Yirmi sene evvel Yanya ve İşkodra vilâyetleri mâliye müfettişliğinde bulunduğum esnâda Tesalya kıt'asının zabt u istirdâdı üzerine me'mûren Yenişehir'e gitmişdim.

Hükûmet konağında oturduğum odanın karşısında büyük bir dâire içinde kurşunlu bir kubbe görülüyordu. O kubbeli dâireyi görmek için gitdim. Sokak kapısı zincirlerle sarılmış ve üstüne büyük bir kilid asılmış ve kilidin üzeri de Yunan mahkemesinin mührüyle memhûr bulunmuş idi.

Odama avdet ve müftî efendiyi dâvet ederek suâl etdim. [10] Görünen kubbe Dârü'l-Kurrâ'dır. Dâirenin diğer tarafı da kütübhâne ve tekyedir. Vaktiyle mütevellîleri arasına nizâ' düşürerek dâire kapatılıp Yunan mahkemesi tarafından temhîr edilmiştir ve müddeîlerin cümlésinin vefâtları beş altı seneyi geçdiği hâlde hâlâ mühür fekk olunmamıştır.

Bizi pek ziyâde müteessir eden şey orada lihye-i risâlet-penâhîye mahsûs bir dâire vardır. Eyyâm-ı mübârekede memleket ahâlîsi gider ve lihye-i nebevî ziyâretiyle şeref-yâb olurdu. On seneden ziyâdedir bu ziyâretten de mahrûm kaldık dedi. Pek müteessir oldum, bir takrîr yazdım. Mutasarrıf Seyfullah Paşa'nın yanına gitdim. Meclis-i idâre hey'eti celb olundu. İlk Cumâ günü askeriyye ve mülkiyye birleşerek

“lihye-i Cenâb-ı risâlet-penâhî” kemâl-i ta‘zîmât ile oradan kaldırıp şehrin vasatında Ömer Beğ mahallesinde Şâhoğlu Câmî-i şerîfine nakl olunmasına karar verildi.

Yenişehir’de bir velveledir kopdu, kuvva-i cünûdiyye alayları hazırlandı. Herkes mesrûr oluyordu. Gayr-i müslimler de orada İslâm peygamberinin “lihye-i saâdet” i var imiş Şâhoğlu Câmîi’ne nakl olunacakmış diyerek onlar da saff-beste-i ihtirâm olmağa iştirâk etdiler.

Cum‘a günü hulûl edince öğle namâzına karîb bir zamânda alaylar sökdü. Muazzam bir hey’et toplandı. Sokaklar insân ile doldu. Dârü’l-Kurrâ’nın kapısı önüne varıldı. Mühür fekk olundu. O kalın zincîrler müşkülât ile koparıldı. “Lihye-i risâlet-penâhî” dâire-i fâhiresine yüzler süründü. Kapısı üstünde aynen şu ebyât-ı garrâ menkûş idi:

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün
(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Edeb kıl kim makâm-ı lihye-i fahr-ı cihândır bu
Makâm-ı kudsiyân ser-mahfil-i kerrûbiyândır bu

Yazılsa kıl kalemle tâk-ı ‘arşa böyle şâyândır
Ne ra‘nâ cây-ı hâlet-bahş-ı ‘illiyyîn-nişândır bu

Teninde kıllar ürpermez mi dikkat kıl ne hâletdir
Ki ârâm-gâh-ı mûy-ı yekke-tâz-ı lâ-mekândır bu

O sultân-ı risâlet pâdişâh-ı kişver-i ‘aşkın
O müşkîn mûy-ı ‘anber-bûyuna dârü’l-amândır bu

O server kim kılı düşdüğü yerde baş fedâ olsun
Ki meydân-ı mahabbetde makâl-i ‘âşıkândır bu

Denilse şânına huld-ı berrînin kasrı lâyıkdır
Hemîşe encümen-gâh-ı cünûd-ı ins ü cândır bu

[11] Şerîfâ sâdk ile dâim salât eyle selâm eyle⁵
Makâm-ı lihye-i peygamber-i âhir-zamândır bu

“Lihye-i risâlet-penâhî” nin mahfûz bulunduğu dolap açıldı. Yirmi otuz kadar kıymetli lâkin çürümeğe yüz tutmuş pûşîdeler açıldıktan sonra bir sadef sandık meydâna çıktı. Güşâd olundu. Lihye-i saâdete mahsûs billûr kutu zuhûr etdi. Ma‘û‘t-teessüf derûnunda lihye-i nebevî bulunmadı. Kim bilir ne sûretle o “mûy-ı kevneyn-i kıymet” zâyî edilmiştir.

Oradan kütübhâne dâiresine girdik. Dış odası mefrûş bulunuyordu. Lâkin tozlar, topraklar husûsiyle güveler mevcûd eşyâyı öyle bir hâle getirmiş idi ki hangi bir parçaya dokunulsa kopuyordu.

Orada vaktiyle ikâmet eden Şeyh Mahmûd Efendi nâmında bir zâtın minder üstünde “şeyhâne tâcı” yanında şu gazel duruyordu. Besbelli Şeyh Mahmûd Efendi’nin son söylediği nazm idi:

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün (. - - -)
(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

Cihân hep sâz-gîr oldu alırlar son haber dilden
Anunçün kûşe-i hicrânı etdi gönlümüz mesken

Bu vaz‘-ı nâ-sezâ-yı çarh-ı bî-temkînden feryâd
Bu nâ-bercâ cefâ-yı günbed-i devvârdan şîven

Cihân âteşler olsa ehl-i hakka bir ziyân gelmez
Bunu idrâk eder ‘irfân ile çeşmi olan rûşen

Za‘îfiz hâk ile yeksânız olmaz bizde endîşe
Muhâlif rûzigâr-ı dehrden keyfiyyet-i gamdan

Başın açup du‘â eyle tekâpû eyleme Mahmûd⁶
Ki hüsn-i iltifâtdır dil-i mecrûha merhem-zen

⁵ Yenişehirli bir şâir imiş. Bundan bir asr evvel yani 1238 târihinde vefât etmiştir.

⁶ Melâmî-meşreb bir zât imiş 1308 senesinde Pire’de vefât etmiştir.

El-hâsıl kitâbların yanına yaklaşmak kâbil olmadığından, başka odaya nakl olunup temizletmek ve ondan sonra tedkîk edilmek üzere riyâset-i âcizîde müftî efendi ve sâir münâsîp zâtlardan ibâret bir komisyon teşkîli münâsîp görüldü. Oradan kurşun kubbeli olan Dârü'l-Kurrâ semtine geçdik. Kapısı üstünde şu târîh mahkûk ve güzel bir binâ idi:

Müstef' ilün / Müstef' ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün
(- - - -) / (- - - -) / (- - - -) / (- - - -)

[12] Necm-i 'atâ necl-i güzîn hem-nâm-ı fahrü'l-mürselîn
Ahmed Ağa ibn-i Emîn tersâneye oldu emîn

Allâh için bî-hasr u 'add âsâr-ı hayrı lâ-yu'add
Kılsun anı Hayy u Samed dil-hâhı üzre kâm-bîn

Bu dâr-ı kurrâyı hûşâ Şehr-i Nev'e kıldı binâ
Kim hüsn-i tarhı dil-rübâ tarz-ı latîfi dil-nişîn

'Ömrün uzun ikbâlini hem-vâre efzûn eyleyüp
Tevfik ide böyle nice hayrâta Rabbü'l-'âlemîn

Sâlim didi tekbîr ile itmâmınun târîhini⁷
Bu dâr-ı kurrâyı 'aceb yaptı rasîn ibn-i Emîn

sene: 1142

Bu dâr-ı kurrâ içinde kubbeye kadar yığılmış buğday var imiş. İşte şu behiştî binâdan o âdemlerin çıkarılmasına sebep şu buğday münâza'ası olmuş. Lâkin kuşların hücûmuyla ortada yalnız buğday kabuklarından başka bir şey kalmamışdı.

Kütübhâne dâiresi hemân o gün temizletirildiği cihetle komisyon devâma başladı. Kitâbların bir kısmı çürümüş, bir kısmı da çürümek üzere bulunmuşdu. Çürüyenler Köstem nehrine atıldı, sağlam kalanların defteri yapıldı, basma olanlar tahrîrât müdürü Vahyî Beğ'in mülhem olduğu ricâ üzerine Manastır şehrine gönderildi.

⁷ Tekbîrde iki ta'miye vardır.

Tesalya kıt'asının ibtidâ-yı fethinden tanzîmât-ı hayriyyeye kadar 137 aded kıymetli mahkeme sicilâtı dahi zühûr etmekle Serfice'ye gönderdim. Vusûlüne dâir cevâb aldım.

Kalan yazma kitâbları kütübhâne-i umûmîye ithâf etmek için sandıklara koyup İstanbul'a getirdim. Lâkin rüsûmâtdaki sansürler bana vermeyip Maârif Nezâretine gönderdiler.

Defterinin kenârına kıymetli olanları işâret etmişdim. Bunlar muzırr add olunup işitdiğime nazaran bâzı a'zâ efendiler tarafından aralarında taksîm edilmiş. Benim vâkî olan şiddetli tâkîbâtım üzerine kusûrları kütübhâne-i umûmîye gönderildi. El-hâletü hâzihi mevcûddur.

Kütübhâne işini bitirdikten sonra kubbeli ve kurşunlu olan Turhânzâde Ömer Beğ Camii'nden başlayarak Yenişehir'in umûm-ı mebânî-i 'âliyyesini ziyâret ve tedkîk etdim. Ömer Beğ Câmî-i şerîfinin ne kadar latîf ve zarîf sanâyî-i mîmâriyemizden olduğunu târif edemem. Câmîin kitâbesini ve etrâfında bulunan merkadlerin ibâresini defterime kaydetdim. Şu ibâre câmî-i şerîfin harem kapısı üstündedir:

[13] عمر الامير الكبير عبد المولى الجبار المتكبر الامير عمر بن طورخان جزاه الله بالر ضوان جامعاً مسجداً
كبيراً لوجه الله تعالى علواً كبيراً تم بناؤه بعون الله تعالى فى شهر شعبان سنة سمان وسببن وثمان ماءه
Sene: 878"

Ondan "Vâhid Mahtûmî" nin iki yüz sene makdem Yenişehir'e dâir yazdığı "Şehrengîz" inde hikâye eylediği Bayraklı Câmî-i şerîfini ziyâret etdim.⁸ Kitâbe bulamadım. Bâniyesinin câmîin ittisâlindeki mezarlıkda medfûn olduğunu lâkin etrâfında yüksek duvar bulunduğunu beyân etdiler. Derhâl usta ve ırgad celb etdirdim duvarın bir tarafını açdırdım. Fi'l-hakîka bânî-i câmîin metîn taşlarla yapılmış merkadi zuhûr etdi. Kitâbesi şudur:

"صاحب الحيرات والحسنات جامع البر و البركات انتقل من دارالغرور الى دارالسرور المرحوم المغفور له
فخرالمدققين مولانا مصلحالدين بن نصوح تكبل الله خيراته الى يوم الدين
"Sene: 980

⁸ İlm-i efrâz nâz olup o civân
Virdi Bayraklı Câmî'e 'unvân

Mescide Cum'a gün şitâb itdim
Bir münâsib yer intihâb itdim

Didi bir kimse nâsa nâzır olun
Âyet-i secde geldi hâzır olun

Mahfili itdi nâz ile teşrîf
Bir de yanınca bir 'abûs harîf

Bânî-i câmi yanında allâme-i şehri Gelenbevî İsmâîl Efendi'nin ve onun yanında kayın vâlidesi Ümmetullâh kadının ve sâirenin merkadlerini gördüm. Cümlesinin kitâbelerini yazdım. Gelenbevî İsmâîl Efendi hazretlerinin kitâbesi şudur:

“Sâbika Yenişehir-i fenâr kadısı afdalü'l-müte'ahhirîn ve 'umdetü'l-musannifîn merhûm ve magfûrun lehu Gelenbevî İsmâîl Efendi ruhiyçün Fâtiha Sene: 1205”

Bayraklı Câmii mezarlığından çıkdıktan sonra usta ve amelenin başında durarak yine duvarı hey'et-i asliyyesi gibi yaptırdım.

Ondan Şâhoğlu Nûr-ı Osmân Câmii'ne gıtdim. Câmide kitâbe bulamadım. Lâkin hazîresinde pek değerli zâtları medfûn buldum. Sâhib-i meslek-i şu'arâmızdan Akovalızâde Hâtem Efendi'nin taşındaki kitâbe şudur:

“El-merhûm ve magfûrun lehu mü'min-i muvahhid Akovalızâde Hâtem Efendi rûhuna Fâtiha Sene: 1168”

El-hâsıl Muharrem Paşa Câmii, Kırklar Câmii, Burmalı Câmii, Hasan Beğ Câmii, Cevizli Câmii, Akçeli Câmii gibi mâbed-i mukaddesleri ve Köstem nehri kenârında Şeyh Nazîf-i Mevlevî dergâhı ve Elif Kâmil meşâyih-i kirâmından Şeyh Gâlib dergâhı ve kale üstünde mürtefi [14] mahalde saat kulesi gibi birçok mebânî-i celîle-i Osmâniyye'yi dolaşarak cümlesinin kitâbelerini kayd etdim ve bunlardan başka olarak Yanya ve İşkodra gibi Yenişehir'de dahi bir çok Osmânî şâ'irlerini ve nefisü'l-enfes metrûkât-ı kalemiyyelerini buldum. “Tesalya Osmânî Şâ'irleri” nâmıyla altı yüz sahîfelik bir kitâb yazdım. Bununla berâber benim Yenişehir'de müddet-i ikâmetim yirmi dokuz günden ibâret idi.

Bi't-tekrâr Yunan'a terkî hasebiyle o güzel Yenişehir'den ayrılırken şöyle düşünüp bir bakdım, yirmiden ziyâde gelin gibi hüsnâ ve müstesnâ minâreler sıra ile dizilmişlerdi. Öyle zann etdim ki şehirden başlarını yukarıya kaldırmışlar bana bakıyorlar. Ve her biri lisân-ı hâl ile “Yâ Emîrî nereye gidiyorsun? Eslâf-ı 'izâmınızın gayret ve himmetiyle her birimiz dört beşyüz senden beri ser-bülend-i cihân iken siz bizi tezlîl etdiniz, bir kere hâlimize bakınız.” Vâkıâ dikkat etdim kiminin aşk-ı Allâh ile ser-mest olan ehl-i hâl gibi başından külâhı düşmüş. Ve kimisi düşman karşısında kurşunlara merdâne göğüs veren nûr-ı aynımız merdân-ı mücâhidimiz gibi başdan ayağa endâmlarında rahneler peydâ olmuş ve âdetâ artık ayakda durmağa mecâlleri kalmamış bir hâlde duruyorlardı.

Âlî-cenâb vâlidesinin Abdullâh-ı sagîre söylediği sözleri der-hâtır ederek gûyâ ki mâder-i vatanda o zelîlâne sözleri bana hitâben söylüyor kıyâs etdim.

Allâh'a kasem ederim ki öyle hüngür hüngür ağladım ki eğer beni bilmeyen bir âdem o hâlde görmüş olsaydı bu kimse kırk senelik bir mecnûndur diye hükmederdi. O muhteşem ve muazzam ve târîhî şehre mahzûnâne bakarak son sözüm şu beyt oldu:

Ne oldu güllerine nereye gitdi bülbüller

Niçün durur bu gülistân şu âşiyân تنها

İşte ben bir o zamândaki ye's ü fütûru düşündüm ve bir de bu gün bize teveccüh eden hüsn-i tâli' bin seneden beri âlem-i İslâm'a nasîb olmamış olan bir büyük tecellî ve inâyet-i Rabbâniyye olduğunu tefekkür ederek pek büyük ümîd ve tesellîlere düşdüm.

Zîrâ Almanya ve Avusturya gibi iki muhteşem devlet, Macaristan ve Bulgaristan gibi iki muhterem arkadaş millet bizimle ittifâk ve cihân ile harb ediyorlar.

Kıymetli esliha ve cebhânelerini, hazînelerinin kapılarını açarak paralarını ve hattâ canlarını bizden dirîg etmiyorlar. Bunun kadr ü şükrünü ehemmiyeti nisbetinde bilmekliğimiz ve bize teveccüh eden bu muvaffakiyyet-i kübrâyı hakkıyla takdîr etmekliğimiz îcâb eder.

Evlâdlarımız, kardaşlarımız, analarımızın, babalarımızın, âgûş-ı şefkatine vedâ ederek harb meydânlarına atılıyorlar. Hükûmet-i seniyyemiz, bunlar muallimdir müderrisdir, diye bizi [15] hem kurşun yağmurlarına karşı gitmekden muhâfaza ve hem de bu kadar mezâyika-i mâliye ile berâber mümkün olduğu kadar müstevfî maaşlarımızı her ayın hitâmından evvel veriyor. Biz sobalı, camlı odalarda oturuyoruz. Gûn-â-gûn et'ime ile telzîz-i dimâğ-ı iştihâ ediyoruz. Hâlâ bu gibi nîmetlerin kadr ü şükrünü bilerek vatanımıza hakîkî hizmet ve birbirimize muâvenet etmeye bâzılarımız çalışmıyoruz. Vezn-i benânın sekizinci taktî'inden olan

Helâl harâm ver Allâhım

Kulun durmaz yer Allâhım

beyti gibi sözleri kendimize âdetâ bir terennüm-i mefharet add ediyoruz. Ben elimize girmiş olan fırsatın büyüklüğünü ve buna mukâbil bizim şu ahvâl-i gaflet-i iştimâlimizi düşünüp iki müsâvî kuvva-i mîknatîsiyye arasında kalan bir hadîd pâre gibi mütehayyir durmakta ve

Bilemem eyleyecek girye midir hande midir

mısrâını sermâye-i lisân-ı hayret etmekte iken Cenâb-ı Hakk bunun gibi daha nice nice muvaffakiyyetler ve fütûhâtlar nâsîb ve müyesser eylesin. Çanakkale muzafferiyât-ı kübrâsı hâtırına geldi. Hummâya tutulan bir hastaya yetiştirilen musaffâ buz kadar endîşeme bir inşirâh ve vicdânıma bir tesellî ve iftihâr verdi. Onun neşve-i te'sîr-i mefharet-bahşâsıyla şu “terkîb-i bend” i inşâd eyledim.

Terkîb-i Bend

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

1

Yâ eyyühe'r-resûl 'inâyet zamânıdır
Hakdan niyâz-ı nusret-i ümmet zamânıdır
Ey millet-i necîbe metânet zamânıdır
Gaflet zamânı geçdi basîret zamânıdır
Keşf-i me'âl-i ders-i hakîkat zamânıdır
İsbât-ı iktidâr u dirâyet zamânıdır
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı sa'y u hamîyyet zamânıdır

2

[16]

Yâd etmeli o vak'a-i 'uzmâ-yı efhârı
Fikr etmeli o dehşet-i kübrâ-yı mahşeri
Zikr etmeli 'adûnun olan bed emelleri
Yıkma dilerdi câmi' ü mihrâb u minberi
Derd ü elemdi onlara İslâm peyemberi
Arslân geldi hasma Çanakkal'a 'askeri
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı sa'y u hamîyyet zamânıdır

3

Yâ Rab nedir o vak'a-i kübrâ-yı mülk-i Rum
Düşmanlar eylemişdi Çanakkal'aya hücum

Dolmuşdu kalb-i sâfina İslâmların gumûm
Arslâna döndü leşker-i Osmâniyân ‘umûm
Pûlâd-ı fethi eylediler ellerinde mûm
Feryâd-ı dil-hırâş ile kaçdı ‘adû-yı şûm
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı sa‘y u hamıyyet zamânıdır

4

Ey saff-derân-ı mefâhir âtî siz oldunuz
Bu milletin medâr-ı necâtı siz oldunuz
Bu ümmetin safâ-yı hayâtı siz oldunuz
Bu kişverin güzîde sıfatı siz oldunuz
Merd-i gazanfer-i gazavâtı siz oldunuz
Şîrân-ı kâ’inât-ı sebâtı siz oldunuz
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
İkdâm u ittihâd ü hamıyyet zamânıdır

5

Vallâhi mefhar-ı sakaleyn oldu şâd-mân
Dünyâyı feth eden ‘Ömereyn oldu şâd-mân
Cennetde vâlid-i Hasaneyn oldu şâd-mân
Eflâki devr eden kamereyn oldu şâdmân
Cenk-âverân-ı Bedr ü Huneyn oldu şâd-mân
Ma‘sûm-ı sîne-çâk-ı Hüseyin oldu şâd-mân
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı cehd ü hamıyyet zamânıdır

6

Biz vâris-i şehâmet-i ‘Osmân değil miyiz
Kavm-i celîl-i Fâtih ü Orhân değil miyiz
Perverde-i cihâd-ı Selîm Hân değil miyiz
Hâlâ mukîm-i mülk-i Süleymân değil miyiz

[17]

Şöhretle mâsivâda dırahşân değil miyiz
Çok mu bu mefharet bize arslân değil miyiz
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı cehd ü celâdet zamânıdır

7

Hindûstân civânları bilmem niçin durur
Hârezm kahramânları bilmem niçin durur
Belh ü Buhârâ Hânları bilmem niçin durur
Afgan güzîde-şânları bilmem niçin durur
Îrân cihân-sitânları bilmem niçin durur
İslâm fidânları bilmem niçin durur
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı fart-ı hamîyyet zamânıdır

8

Nerde o Asyadaki şâhâne kişverân
Nerde o ‘âlî medreselerle o ‘âlimân
Nerde o saltanat o hamîyyetli saff-derân
Nerde bilâd-ı Merv ü Kırım nerededir Kazan
Nerde Tunus yâ nerde Cezâyir o cennetân
Kâfî değil midir bu kadar ‘ibret-i cihân
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
Fırsat zamânı cehd ü celâdet zamânıdır

9

Ey gâziyân karîn-i belâyâ siz oldunuz
Kurşunlara nişâne-i yektâ siz oldunuz
Bu kişvere hayât-ı mutarrâ siz oldunuz
Bu millete necât-ı musaffâ siz oldunuz
Arslân yürekli saf-der-i gavgâ siz oldunuz
Sabr eyleyin ki mefhar-ı dünyâ siz oldunuz
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır

Himmet zamânı vahdet-i millet zamânıdır

[18]

10

Olsaydı bende âh eğer sıhhat-i beden
Billâh bir nefer yazılırdım Emîrî ben
Gördün mü böyle fırsatı târîhlerde sen
Şimdi tamâm girdi ele vakt-i mü'temen
Geldi zuhûra gayret-i hallâk-ı zü'l-minen
Bin yılda buldu böyle güzel fırsatı vatan
Sa'y eylemek zamânı basîret zamânıdır
Fırsat zamânı fart-ı hamîyyet zamânıdır

Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Sâhib-i İmtiyâz ve Müdür-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

[19]

Şehzâde Bâyezîd'in Pederleri Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'ne İrsâl**Eyledikleri Tazarru'-nâmedir⁹***Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . - -)*

1

Ey serâser 'âleme Sultân Süleymânım baba
 Tende cânım cânımın içinde cânânım baba
 Bâyezîd'ine kıyar mısın benim cânım baba
 Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

2

Enbiyâ ser-defteri ya'ni ki Âdem hakkıçün
 Hem dahi Mûsâ ile 'Îsâ-yı Meryem hakkıçün
 Kâ'inâtın serveri ol Rûh-ı a'zam hakkıçün
 Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

3

Sanki Mecnûnum bana dağlar başı oldu durak
 Ayrılıp bi'l-cümle mâl ü mülkden düşdüm ırak
 Dökerim göz yaşını vâ-hasretâ dâd el-firāk
 Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

[20]

4

Kim sana 'arz eyleye hâlim eyâ şâh-ı kerîm
 Anadan kardaşlarımdan ayrılıp kaldım yetîm
 Yok benim bir zerre 'isyânım sana Hakdır 'alîm

⁹ Şehzâde Bâyezîd, Şehzâde Cem ve Şehzâde Korkud gibi şu'arâ-yı şehzâde-gân-ı hânedân-ı Osmâniyyedendir. Mahlas-ı necibâneleri Şâhî'dir. Türkî ve Fârisî iki aded dîvân-ı eş'âr-ı belîgâneleri ve müteferrik bâzı âsârı ve bir kitâb zahrında hatt-ı dest-i ârifâneleri, Millet Kütübhânesi'nde mevcûddur. Maarif-perver bir şehzâde olduğundan nâm-ı nâmîlerine pek çok kitâblar te'lif ve tercüme olunmuşdur.

Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

5

Bir nice ma‘sûmum olduğın şehâ bilmez misin¹⁰
Anların kanına girmekden hazer kılmaz mısın
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz mısın
Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

6

Hak Te’âlâ kim cihânın şâhı itmişdir seni
Öldürüp ben kulunı güldürme şâhım düşmeni
Gözlerim nûrı oğullarımdan ayırma beni
Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

7

Tutalım iki elim başdan başa kanda ola
Bu meseldir söylenür kim kul günâh itse nola
Bâyezîd’in suçını bağışla kıyma bu kula
Bî-günâhım Hak bilür devletlü sultânım baba

Pederleri Kânûnî Sultân Süleymân Hazretleri’nin Cevâbı¹¹

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Ey dem-â-dem mazhar-ı tuğyân u ‘isyânım oğul
Takımıyan boynuna hergiz tavk-ı fermânım oğul
Ben kıyar mıydım sana Bâyezîd Hân’ım oğul

¹⁰ Şehzâde Bâyezîd’in dört mahdûm-ı ma‘sûmu İrân’da kendisiyle birlikte şehîd edilmiştir. Büyükçe olan mahdûmu Şehzâde Orhân nâmına te’lif olunmuş bir kitâb, Millet Kütübhânesi’nde mevcûddur.

¹¹ Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin nefisü’l-enfes üç aded Türkî ve bir de Fârisî dîvân-ı eş’âr-ı şâhâneleri ve müteferrik daha bâzı âsârı Millet Kütübhânesi’nde mevcûddur ve merhûme Âdile Sultân tarafından basdırılan bir kit‘a-i Türkî dîvân-ı eş’ârı da beyne’n-nâs mütedâvildir. Bâzı e’âzım-ı ulemâ ve ricâle ihdâ buyurdıkları kitâbların zahrına -şimdiki âdet gibi- hatt-ı nefisleriyle kendi tuğrâlarını tahrîr ederek öyle ihdâ buyururlardı. Bu kabîl kitâblardan bir nüsha-i nefise Ebû’s-Su‘ûd Efendi hazretlerinin hattı ve Sultân-ı müşârün-ileyhin tahrîr buyurdıkları tuğrâ-yı garrâ ile muvaşşah olarak Millet Kütübhânesi’nde ziver-i kafes-i ta‘zîmdir.

[21]

Bî-günâhım deme bârî tevbe kıl cânım oğul

2

Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a‘zam hakkıçün
Nûh u İbrâhîm ü Mûsâ ibn-i Meryem hakkıçün
Hatm-ı âsâr-ı nübüvvet fahr-i ‘âlem hakkıçün
Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

3

Âdem adın itmeyen Mecnûna sahrâlar durak
Kurb-ı tâ‘atdan kaçanlar dâ’imâ düşer irak
Tan değıldir dir isen vâ-hasretâ dâd el-firāk
Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

4

Neş’et-i Hakdır übüvvet râm olan olur kerîm
Lâ-takul üf kavlini inkâr eden kalur yetîm
Tâ‘ata ‘isyâna ‘alîmdir Hudâvend-i ‘azîm
Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

5

Rahm ü şefkat zîb-i îmân oldığın bilmez misin
Yâ dem-i ma‘sûmı dökmeden hazer kılmaz mısın
Abd-i âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın
Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

6

Hak re‘âya-yı mutî‘e râ‘î itmişdir beni
İsterim mağlûb idem agnâma zi‘b-i düşmeni
Hâseli’llâh öldürürsem bî-günâh nâgâh seni
Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

Totalım iki elün başdan başa kanda ola
 Çünkü istiğfâr edersin biz de ‘afv itsek nola
 Bâyezîd’im suçunu bağışlarım gelsen yola
 Bî-günâhım dime bârî tevbe kıl cânım oğul

**Osmânlı Târîhi Encümeni Re’îs-i Âlîsi Vak’a-nüvis Abdurrahman
 Şeref Beğ Efendi Hazretleri’ne**

Geçende neşr buyurulan “Osmânlı Târîhi” nin 551. sahîfesinde “Diğer bir rivâyete göre Osmân Beğ’in ecdâdından evvelâ memâlik-i Rûm’a gelen ve nesli yirmi dört atada Oğuz Hân’a müntehî olan “Kabak Alp” dir. Bu âdem aşîreti ile hicretin 656 senesi Ankara civârında Karacadağ kenarında konup ba’dehu mahall-i âhare göçerek [22] orada irtihâl etti. Yerine oğlu Sarkık Alp re’îs-i kabîle oldu. O da fevt olunca Karayük [Kara Höyük] nâm mahâlle defn olunup riyâset oğlu “Gök Alp” e intikâl etdi. O dahi vefât ederek Şarâb-hâne denilen mahâle defn olundu. Ba’dehu riyâset oğlu “Gündüz Alp” e nakl eyledikde etrâfında olan Hristiyânlar ile ceng ü cidâle başlayarak Kızıl Saray nâm mahallde rahmet-i Rahmân’a vâsıl olup makâm-ı riyâsete oğlu Ertuğrul Gâzî geçdi” buyuruluyor ve 571. sahîfesinde dahi “Osmân Beğ, Ertuğrul oğullarının küçüğüdür vilâdeti Söğüd’de 656 senesindedir” deniliyor.

Şu rakamla ibâreleri yan yana getirirsek şöyle bir netîce çıkıyor:

Sene

656	Ankara civârına gelen Kabak Alp’in târîh-i vürûdu
656	Kabak Alp’in vefâtıyla yerine reîs-i aşîret olan oğlu Sarkık Alp
656	Sarkık Alp’in vefâtıyla yerine reîs-i aşîret olan oğlu Gök Alp
656	Gök Alp’in vefâtıyla yerine reîs-i aşîret olan oğlu Gündüz Alp
656	Gündüz Alp’in vefâtıyla yerine reîs-i aşîret olan oğlu Ertuğrul Gâzî
656	Ertuğrul Gâzî’nin oğlu Osmân Beğ’in Söğüd’de târîh-i vilâdeti

İşte bu târîhi, hesâbın muhâsib ve muharriri her kim ise lutfen hangi ölçü ile ölçdüğünü bi’s-su’âl rehîn-i müdrike-i âcizi olmak için gazeteler vâsıtasıyla neşr buyurulursa minnetdâr-ı ‘âtîfet ve ‘inâyet-i riyâset-penâhîleri olacağımı kemâl-i ta’zîm ile arz eylerim.

Türk Edebiyatının İrân Edebiyatındaki Te'sîri¹²

Geçen gün kütübhânedede meşgûl iken elime bir gazete tutuşdurdular. Tutuşdurdukları gûyâ gazete değil benim vicdânım idi.

Hânedân-ı edebiyât-ı cedîdenin müstesnâ erkânından “Dârülfünûn Târîh-i Edebiyât Muallimi Fuad Beğ” Efendi'nin, Türk Edebiyatının İrân Edebiyatındaki Te'sîri ser-levhasıyla bir kürsî-i ahlâkîde verdiği gûyâ hakîmâne, âlimâne bir konferansa [23] âid bir makâlesi mevcûd idi. Hâlbuki beyân ettiği mevzû ve netîce ise Türk edebiyatının İrân edebiyatındaki te'sîri olmayıp Türk pâdişâhlarının ve Türk şâ'irlerinin İrân edebiyatına meyl ü rağbet ederek inkişâf u terakkîsine etmiş oldukları hizmetden ibâret kalır.

Bir kere insâf etmeli, bir küçük Hindûstân cevizi kadar olan bir kafanın içindeki tecrübesiz, tahsîlsiz bir dimâğ ile bu gibi ma'âlî-i umûra karışılır mı?

“Sarı ineğin yüzüne bak da sütünü öyle um” meseli atalarımızın pek kadîm ve mûcib-i intibâh bir yâdigârları değil midir? Ne çabuk unutuyoruz.

Garâibdendir ki cihân kadar vâsî olan o mebhas-ı amîkde mekteb-i ibtidâ-yı şâkirdânının bile söylemeğe tenezzül etmeyeceği ber-mûtâd bir yığın sözler söyledikten sonra Fârisî bilen ve Fârisî şî'r söyleyen muhterem şâ'irlerimiz hakkında “Bundan dolayı birçok şâ'irlerimizi mânen bizden add edemeyiz” ibâresini de esip savurmuş olduğu görüldü. Şâyân-ı teessüfdür ki bu çirkin fikrâtı yalnız şimdi terennüm etmiyor. Yazdıkları hangi sahîf-i makâleye bakılırsa netîcesi bu mazmûna yâni eslâfdaki kıymetdâr şâ'irlerimizden tezyîfe varıyor:

Yoğmuş anda bir 'âşık ataydı anı kürsîden

Bâzı mekâtibde kırâat olunmak için bundan birkaç sene evvel çıkardıkları “Yeni Osmânî Târîh-i Edebiyatı” kitâbına bakınız. Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerine sultân-ı müşârün ileyhine olmayan bâzı şî'rler isnâd olunmuş ve Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin mahlası “**Adlî**” olduğu hâlde “**Adnî**” yazmış ve “**Adnî**” nâmında bir şâ'irin gazelinin sultân-ı müşârün ileyhe atf u isnâd eylemiştir. Bir muallim kendi pâdişâhlarının şî'rini ve mahlasını bilmez ve kitâbına yanlış yazarak telebesine de öyle yanlış öğretirse artık o muallimden ne beklenir? Böyle şî'rini, mahlasını yanlış yazdığı

¹² Bu makâle Mehmed Fuad Beğ'in târîh-i Osmânînin yazılamayacağı hakkında îtirâzına dâir yazdığım makâlelerden hâricdir. Zîrâ o husûsdaki cevâb-ı makâlelerim kırkdan ziyâdedir. Eğer bu mecmûaya sırasıyla onları yazmak lâzım gelse üç dört sene sürmesi îcâb eder. Bâlâsına rakam vaz' olunmayan bu kabîl makâleler o silsileye dâhil değildir.

iki pâdişâh-ı zî-şânımızdan sonra Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri hâric bırakılarak Kânûnî Sultân Süleymân'a geçilmiştir. Dört yüz seneden beri yazılan edebiyât kitâblarımızın hiç birisinde saltanat-ı edebiye silsilesinden Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri hâric bırakılmamış iken acabâ üstâd-ı esrâr-ı edeb olan şu beğefendi tarafından o sultân-ı muhterem niçin hâric bırakılmışdır? İşte hep bu adâvetler Fârisî şi'r inşâd buyurmuş olmalarından neş'et ediyor. Öyle değil mi?

Lâkin zavallının haberi yok ki Fâtih'in de Bâyezîd-i Velî'nin de Kânûnî Sultân Süleymân'ın da Fârisî beyitleri, gazelleri hattâ Kânûnî Sultân Süleymân'ın mükemmel bir de Fârisî dîvânı vardır.

[24] Hâlbuki Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri gibi bir nûr-ı uyûn-ı milleti böyle mekteblerimizde okutdurulan kitâblardan hâric bırakmakla da kanâat etmiyor, "Türk Yurdu" mecmûasının ikinci yılının yirminci sayısının 667. sahîfesinde "Edebiyatımızda Milliyet Hissi" ser-sütûnu altında yazdıkları makâlede öyle bir şehriyâr-ı muazzam ve muhteremimiz hakkında şu âtîdeki satırları yazarak hafâyâ-yı hakîkata vâkîf olanlara karşı pek büyük vukûfsuzluk gösteriyor. Gösteriyor ama yazık ki bu firîbâne sözlere henüz gözleri bağlı olan bâzı nev-nihâlân-ı vatan inanıyor, aldanyor. Yazık oluyor. İşte aynen ibâre şudur:

"Milliyete ve millî lisâna ehemmiyet vermemek husûsunda pâdişâhlarımız da bir istisnâ gösteremediler. Şâyân-ı dikkat bir Acem şâ'iri olan Vassâf'ın târîh-i ma'rûfunu dâimâ yanında gezdiren Sultân Selîm, maddeten fâtihi olduğu Îrân'ın mânevî esîri idi. Sa'dî'nin, Hâfız'ın bir şi'r ü âheng-i lisânı onu âdetâ gaşyediordu." Açıkça söyleyeyim mi, muhteşem pâdişâhlarımız ve muhterem fuzalâ-yı eslâfımızın kadr ü kıymetini bilmemekde ve her asrın îcâbât ve siyâsiyatını düşünmeyip haklarında muhakkirâne ve bî-hicâbâne sözler söylemekde bâzılarımız pek fuzûlî ve terbiyesiz olmuşuz. Kendimizi bildiğimiz dev âyinelerinden bile bin mertebe büyük gösteren cehlî ve hayâlî dev âyinesinde görüyoruz.

Biz kim bu kadar şâhâne memleketler fetheden ve hasretü'l-mülûk olan bu kadar şehirlerin cevâmî-i şerîfelerindeki mihrâb ve minberlerde hakkında hutbe ve duâ okutan Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri gibi halife-i ekber kim? Acabâ bu sözleri söylerken bir kere de hiç mi vicdânımıza mürâcaat etmiyoruz ve takdîr ile dinleyenlerimiz de acabâ hangi hamiyet kulağıyla dinliyorlar ve mecmûalarına kayd edenler de hangi irfân ve zekâ kalemiyle kayda müsâraat gösteriyorlar?

كل من رمى تفاعاً بوجه سما
رجع المتف بوجهه ابدًا

(Gökyüzüne tükürük atanın tükürüğü yüzüne dökülür.)

beytinin olsun meâlini anlayıp ibret almıyoruz.

Sa‘dî’nin, Hâfız’ın şi‘rleri, değil Yavuz Sultân Selîm Hân gibi melikü’l-kelâm olan bir şehriyâr-ı a‘zamı, Fârisî anlayan her bir ehl-i irfân ve insâfî takdîr-hân eder. Bu kadr-dânlık öyle bir pâdişâh-ı zî-şân için kabâhat mi add olunuyor?

Sultân Selîm-i Ekber gibi saltanat ve hilâfeti cem‘ eden âlim, fâzıl bir şehriyâr-ı a‘zam Sa‘dî’nin, Hâfız’ın dîvânlarını okumakla fâtihi olduğu Îrân’ın neden mânevî esîri olsun? Bu kadar ecnebî lisânı öğrenenlerin hiç birisi esîr olmuyor da bundan dört yüz sene evvel Hâfız’ın, Sa‘dî’nin dîvânını okuyan Sultân Selîm mi esîr oluyor?

[25] Lâzım mı Selîm Hânı tezyîf¹³

Bu kârı ana kim itdi teklîf

Ta‘rîz olunur mu öyle şâha

Zulmet yakışır mı öyle mâha

Bir zamândan beridir yazılan böyle vukûfsuz yolsuz şeylere bakıyorum. Sâhib-i makâle gibilerin henüz âlem-i medeniyet-i İslâmiyye’de doğmamış cenîn bir fikir taşımakta olduklarına hükmediyorum. Artık böyle dâll u mudill sözlere mukâbeleyi kendime hamiyet-i vatan nâmına vâcib görüyorum.

Bu cümleden olmak üzere bu kadar hedef-i ta‘rîz olan ve ism-i şâhaneleri bile edebiyât kitâbından tayy edilen Yavuz Sultân Selîm’in âlem-i edebiyâtındaki kudret ve meslek-i hamiyeti hakkında bâzı îzâhât vereyim. Eğer haklı değil isem hüviyetini bildiğim zâtlardan velev bir teki olsun haksızlığıma hüküm ederse ben de ba‘demâ sükût eder ve artık bu mecmûayı bile çıkarmağa lüzûm görmem. İşte müterize hitâben söze başlıyorum:

Sultân Selîm yalnız Vassâf’ın târîhini değil daha birçok kitâbları yanından ayırmazdı. Sen okuduğun bâzı kitâbları gâlibâ yalnız pâdişâhlarımıza, muhterem şâ‘irlerimize îtirâz için okuyorsun ve şâyân-ı îtirâz zann ettiğin şeyleri not tutuyorsun. Ondan sonra bi’t-tabi‘ bâzı muhâsenât-ı cihân-gîrâne ve edîbâne hâtırından siliniyor. Bir

¹³ Mısrâ-ı sâni Şeyh Gâlib’indir.

makâle yazacağıın vakit, notlarında her ne var ise ancak onlara mürâcaat edebiliyorsun. Bunun için yazdığın şeyler umûmen eslâf-ı azâma îtirâz-ı nâ-becâdan ibâret kalıyor.

Sultân-ı müşârün ileyhe Vassâf'ın târîhinden başka kibâr-ı ulemâ ve siyâsiyyûndan Sultân Selahaddîn Eyyûbî nâmına tedâbîr-i memleket ve esrâr-ı saltanata müteallık Ebû'n-Necîb hazretlerinin “Nehcü's-Sülûk fî Siyâsetü'l-Mülûk” nâm kitâb-ı celîlini değil gündüzleri yanından ayırmak geceleri bile Seyyid Ahmed Buhârî ve Kazasker Abdurrahman Mû'idî ve Halîmî Çelebi ve İdrîs-i Bitlîsî ve İbn-i Kemâl gibi eâzım-ı fuzalâ ile birlikte mutâlaa buyuruyorlardı.

Türk lisânına mahabbeti o derecede idi ki muhârebelere azîmet etdikleri vakit İbn-i Kemâl'i ve sâir ulemâyı birlikte götürür, yollarda at sırtında giderken sohbet buyurur ve akşam olup konak mahalline varıldı mı derhâl çadır kurulur, mumlar yakılır, ulemâ efendiler çadıra girer, kitâblar Türkçeye tercüme olunurdu.

Sultân Selîm Hân hazretleri Mısır'da ikâmet-i şâhâneleri sırasında Hind ve Çin haritalarını gâyet mükemmel bir sûretde tersîm ve tanzîm ettirmişdir ki himmet-i mülûkânelerinin ne kadar vâsi' ne ne kadar âlî olduğuna artık bundan büyük delîl aranılmaz.

Bununla berâber yalnız Mısır seferinden İstanbul'a gelinceye kadar İbn-i Kemâl hazretleri Türkçeye tercüme etmek ve ulemâdan Aşcızâde Hasan Çelebi beyâz eylemek sûretiyle her akşamın [26] sabâhı Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerine bir cüz' kitâb takdîm olunmadıkca olduğu menzilden hareket etmezdi. İlm-i târîhden “Cemâleddîn Yûsuf bin Tağrıberdî” nin “Nücûm-ı Zâhire” unvânlı târîhi ile kütüb-i nâfi'adan “Rücû'u's-Şeyh ilâ Sabâh” kitâbı müşârün ileyhe İbn-i Kemâl tarafından şu avdet-i müddet-i kalîlesinde Türkçeye tercüme olunmuşdu:

Kezâlik Abdülazîz Rezâz-ı Cezerî'nin su makinelerine ve saatlere ve sâir masnûât-ı garîbeye dâir ve musavver olan “Kitâbü'l-Câmi' Beyne'l-İlm Ve'l-'Amelü'n-Nâfi' fî Sînâ'atü'l-Hayl” adlı en âlî en fennî bir kitâb-ı kebîrini bile Türkçeye tercüme ettiren yine Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleridir. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri

اطلبوا العلم من المهد الى اللحد

kelâm-ı âlîsinin emr-i kat'îsini icrâya o kadar âşık idi ki azm-i sefer eylediği zamânlarda dahi pîş-i şâhânelerinde sandıklarla kitâblar nakl olunurdu.

Ne vâsıl-ı saltanat-ı dünyâ olması ve ne de gazâ meydânlarında ibrâz-ı şehâmet-i fütûhât etmesi, kendisini tahsîl-i ma'âlî-i ulûmdan men' edememiştir.

Ey mûteriz-i câhid! Sen hiçbir lisândaki kitâbların dakâyıkını lâyıkiyla anlamayan ter-dimâğlardan olduğun için Sultân Selîm hakkında hâşâ sümme hâşâ ettiğin lev m ü itâbı kendi nefsine etmelisin.

Sultân-ı müşârün ileyh hazretleri bir gün İbn-i Kemâl'e hitâben "Acebdir ki Seydî Ali-zâde, Gülistân'ı Fârisî iken Arabî şerh ediyor" buyurmuş. İbn-i Kemâl hazretleri: "Ne yapsın pâdişâhım, Fârisî bilmez nice Fârisî şerh eylesin. Bunun için öyle yapmağa mecbûr oluyor" cevâbını vermişdir. İşte bu hâl aynıyle senin hâlindir.

Hulefâ-yı sâbıkadan Abdülmelik bin Mervân'a Kelâmullâh okurken saltanat beşâreti gelince Mushaf-ı Şerîf'i kapayıp "هذا آخر عهدى بك" dediği meşhûrdur. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri ise ibtidâ-yı cülûslarında Yeni Bağçe'de üç gün resm-i bî'at-ı hilâfet devâm etmiş ve hitâm bulur bulmaz ilk sözü üstâd-ı muhteremleri Halîmî Çelebi'yi dâvet olmuşdur.

Üstâd-ı âlî-kadrleri huzûr-ı şâhânelerine dâhil oldukda heybetinden arslanlar ditreyen o pâdişâh-ı zî-şân kemâl-i iştiyâk u beşâsetle "Gel hâcem gel! Seni üç gündür görmedim, ulûm u kemâlâtından hisse-mend-i istifâde olmağa üç günlük gavâ'il-i saltanat mânî oldu. Seninle şeref-i sohbet-i ilmiyye, saltanat lezzetinden [27] daha tatlı olduğunu şimdi anlıyorum." buyurmalarını bir kere yek-diğeriyle mukâyese edip böyle bir pâdişâh-ı zî-şânımızın hukûk-ı ilmiyyesine senin taraf-ı bî-şerefinden ne büyük tecâvüz edilmiş olduğunu insâf ederek anlamalı. İşte görülüyor ki Sultân Selîm'in anâsır-ı eczâ-yı vücûdu aşk-ı kemâlât ile meşbû' olmuş ve âdetâ damarlarında kan yerine mahabbet-i ulûm cereyân etmekde bulunmuş iken artık böyle bir şâhenşâh-ı taht-ı irfân u dânişe karşı bir takım âciz ve bîdâ'asız bî-mâyelerin ne haddi ne vazîfesi ne hakkı vardır ki tahsîl-i ulûm gibi harîm-i husûsiyyetine tecâvüz ederek ism ü eş'âr-ı şâhânelerini mekteblerimizde okunacak târîh-i edebiyât kitâblarından ihrâc eylesin. Bu cesârete "küfr-i â'zam-ı cehl ü hatâ" ta'biri bile az gelir.

Selâtin-i Osmâniyye'nin Türkçeye tercüme ettirdikleri ve Türkçe olarak yazdırdıkları kitâblar kadar dünyâda hiçbir Türk hânedân-ı saltanatı yazdırmağa muvaffak olmamıştır. Eğer bu muhîtin bir girdâb-ı âteşîn teşkîl eden harîkları bu kitâbların pek çoğunu imhâ etmemiş olsaydı kesret-i mikdârı Fârisîce yazılan kitâblardan pek fazla ve belki Arapça yazılan kitâblara müvâzî bulunacaktı.

Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin o zaman hükmünce Fârisî lisânıyla tertîb-i dîvân etmesi husûsunda dahi hikmeten ve siyâseten bir mecbûriyyet var idi ve hattâ bu zamanda bile mecbûruz. Gâlibâ sâhib-i makâlenin serâir-i siyâset-i ilmiyyeden de aslâ haberi yok. Eğer böyle bî-haberlere edîb itlâk olunacaksa kâinât şâhid olsun ki ben edîb değilim!

Bir hamiyetli Türk'ün Arapça, Fârisîce, Almanca, İngilizce, Fransızca öğrenmesinde ne be'is vardır ki Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri Fârisîce şi'r söyledikleri için bizden olmasın?

Timur'un, Şâhruh'un, Hümâyûn Şâh'ın ve bunların ekser evlâd u ahfâdının Fârisîce şi'rleri vardır. Öyle ise bunların hiç birisi mânen bizden değil. Fakat biz bunlara mânen bizden değil der isek; onlar da mâdem ki bizden değilsiniz, hükümrân olduğumuz yerlerden hârice çıkınız, derlerse acabâ memâlik-i İslâmiyye'de oturacak bir karış yer bulabilir miyiz?

Sultân Selîm Hân'ın muannid hasmı bulunan Şâh İsmâil Safevî gibi bir dâhî:

عالم تحى زمردم و پرشد زديو ودد

باديو ودد چه چاره كنم يا على مدد

matla'ı gibi ta'rîzli ve âteşîn sözler inşâd etsin de Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri

[28]

بر جان خارجى زده ام پنجه جون اسد

خون حسين ميطلبم يا على مدد¹⁴

gibi şâhâne cevap verip Şâh İsmâil Safevî kadar dehşet-nâk bir hasmının canına ateşler bırakmasın da “Ben Türküm, Fârisî şi'r söylemem” mi desin? Ya hâlini, mesleğini İrân ahâlîsine ne lisân ile anlatsın? Mu'teriz beğefendi Yavuz Sultân Selîm'in şu beyitini olsun lutfen Türkçeye daha âlî bir sûretde tercüme buyursunlar da biz de tabîat-ı tâb-nâklarında olan kuvvet ve metâneti anlayalım.

Kezâlik Şâh İsmâil Safevî fazl u kemâlini âlem siyâsetine karşı isbât etmek sûretiyle Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerine

¹⁴ Çünkü Hazret-i Hüseyin Efendimizi şehîd eden Türkler ve Türk havâlîsinin ahâlîsi değildir. Hûn-ı Hüseyin'i talep etmek elbette Şâh İsmâil'den ziyâde Yavuz Sultân Selîm Hân gibi bir halîfe-i zî-şâna yakışır.

نحن اناس كد غدا دأبنا

حب على بن ابي طالب

يعيبنا الناس على حبه

فلعنة الله على العائب

kıt'ası gibi Arapça ve ta'rîzli sözler göndersin de, Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri gibi nûr-ı uyûn-ı mefharetimiz bir pâdişâh-ı hilâfet-penâh efendimiz

ما عيبكم هذا ولكنه

بغض الذي لقب بالصاحب

وكذبكم فيه وفي بنته

فلعنة الله على الكاذب

kıtâ-i garrâsıyla cevap vermesin, ben Türk pâdişâhıyım Arapça şî'r söylemem mi desin öyle mi? Eyyuhe'n-nâs bu nasıl kötü fikirdir, bu nasıl bed sözdür.

Kezâlik Şâh İsmâil Safevî bir İrân pâdişâhı olduğu hâlde "Hatâyî" mahlasıyla ser-â- pâ Türkçe olarak ve memâlik-i Osmâniyye'ye göz dikerek:

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Diyâr-ı 'aşka sultânüm dilâ bende zamânümde

Vezîrimdür gam u gussa oturmuş iki yanümde

Firâk u âteş ü derd ü elemeler bağrumı yakdı

İlikler kara su oldı eridi üstühânümde

Ben ol cân-bâz-ı ser-bâzım felek farkındadır dârum

Nice Hallâc-ı Mansûrî yürütdüm rîsmânümde

[29]

Ben ol şeh-bâz-ı kuhsârüm baş eğmem kulle-i Kâfa

Nice 'Ankâ gibi yavru uçurdum âşiyânümde

Hemân el arkası yerde cihânın pâdişâhıdır

Hatâyî hep geçen serden kadem koyan nişânımda¹⁵

gazeli gibi Osmânî şîvesiyle ve belîğ sözlerle tertîb-i dîvân ederek dervîşler ve hafiyeler vâsıtasıyla memâlik-i Osmâniyye'nin her tarafına neşr ile Burûsa civârına varıncaya kadar birçok ahâlîyi kendi tarafına meyl ü celb etdirsin ve buna mukâbil Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri Anadolu'dan Rumeli'ne teskîn-i fesâd için kırk bin hânedan ziyâde ahâlîyi nakl u teb'îde mecbûr olsun da bununla berâber Şâh İsmâil her ne kadar benim lisânım üzere tertîb-i dîvân ederse etsin ben Türk'üm Fârisî dîvân tertîb etmem ve şu zîrdeki gazel gibi İrân-zemîn-i mülûkunun gözlerini hasretle açık bırakacak üstâdâne, cihângîrâne, şâhâne gazeller söylemem mi desin? Bu nasıl akl bu nasıl fikr? İzzet Molla merhûmun "Yâ Rab şu zencî Arabın aklından bir mikdârını bana vir de bâri şu sırada ben de bir iki sâat kadar râhatca uyku uyuyayım" demesini acabâ erbâb-ı irfân u kemâlâta temennî etdirmeğe çalışmakta ne mânâ vardır.

در سفر کشتن واین بی سرو سامانی ما

بهر جمعیت دلهاست پریشانی ما

کوه فریاد بر آرد پی آهوراندن

در شکار ارشنوند نبوت سلطانی ما

کرده در سایه مانخبل فلک را خرم

صانع صنع که می بود بد هقانی ما

کشور دهر گرفتیم بهمت آسان

کرچه دشوار نماید بتو آسانی ما

ترک خورشید که چوکان زرش ماه شده¹⁶

هست لایق که بود بنده دربانای ما

¹⁵ Şâh İsmâil Safevî'nin Türkî divân-ı eş'ârı Millet Kütübhanesi'nde mevcûddur.

¹⁶ Bakınız ki hazret-i pâdişâh, âlem-i tahayyülde güneşi bile Türk yapıyor ve mâh-ı münevverî altın çevgân yaparak eline veriyor.

جسم ما کشت به پیکان بلا جوشن پوش

که بود حفظ الهی بنکهبانی ما

[30] جوان عشقست سلیمی فلک و جمله مکان

کاش ایند همه خلق بمهانی ما

Şâh İsmâil Safevî'den başka ikinci bir hasm-ı dil-hırâş olan Sultân Gavrî hudûd boyundaki şehirler hazînesine bir milyon liradan ziyâde mebâlîğ idhâr ederek İstanbul'a göz diksin ve celb-i ahâlî için Türkçe olarak şu numûne vechiyle

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Müstedâ olgıl hemîşe ey güzel hânım benüm
Gözleri nergîs yüzi gül zülfi reyhânım benüm

Gün yüzün gördükçe vallâh bu gönlüm şâd olur
Hak seni var eylesün devletlü sultânım benüm

Sen ferâgat-ı şâd u hurrem ben kıluram nâleler
Hoş mıdur dilber sana bu âh u efgânım benüm

Hasretünden hasta oldum derdümi bilmez tabîb
Dilberâ vaslundadır var ise dermânım benüm

Ey habîbüm işte Gavrî medhüni tekrâr ider
Bülbül-i şûrîde kim sensin gül-sitânım benüm¹⁷

böyle selîs ve belîğ gazelleri memâlik-i Osmâniyye'ye neşr ü îlân edip dursun da Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri “Yok, yok ben Türküm Arapça şi'r söylemem, bu benim milliyetime muhâlif olur, afedersiniz, kabûl etmem” desin de şöyle üstâdâne, belîgâne Arabî şi'rlere inşâd etmesin mi, fesubhânallâhu'l-azîm.

¹⁷ Sultân Gavrî'nin dîvân-ı eş'ârı Millet Kütübhanesi'nde mevcûddur.

18 طيبى يصول ولا وصول اليه

جرح الفؤاد بصارمى لحظيه

[31]

ماقام معتدلا و هز قوامه

الا تهتكت الستور عليه

يسقى المدامة من سلافة ريقه

ويخصنا بالغنج من جفنيه

عيناه نرجسنا و آس عذاره

ريحاننا والورد من خديه

يا شعر فى بصرى ولا فى خده

انى اغار من النسيم عليه

يا طبيب ليلتنا و نحن بمجلس

قام الحبيب لنا على قدميه

لو لالاله و حر نار جهنم

لعبته و سجدت بين يديه

İnsan pâdişâhlarımızın elsine-i mütenevvi'ada böyle âlimâne, fâzılâne, siyâset-kârâne sözlerine bakdıkça göğüs kabartmak, iftihâr etmek, nasıl bir tahsîl ve terbiye gördüklerini ve neden dolayı cihân-gîr olduklarını idrâk etmek lâzım gelirken biz bu gibi meâlî-i umûru anlamak meziyetinden âciz ve bî-behre kaldıktan başka bir de

¹⁸ Sultân Selîm Hân hazretlerinin şu gazel-i şâhâneleri “Hülâsatü'l-Eser fi A'yânü'l-Karnü'l-Hâdî-i 'Aşer” de ve ondan nakl ile “Dâ'iretü'l-Ma'ârif” de Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri nâmına yazıldığı gibi altıncı beyit yerine şu'arâ-yı Arabdan ve fuzalâ-yı vüzerâdan 556 senesinde vefât eden Talâ'i bin Rezzîk'in bir beyti geçirilmiş ve alt tarafındaki maktâ beytiyle berâber şu iki beyit İbn-i Rezzîk'indir denilmiştir. Hâlbuki İbn-i Rezzîk'in gazeli Vefayât-ı İbn-i Hilkan'da yedi beyit olarak mevcûddur. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin kezâlik yedi beyit olarak bâlâya tahrîr olunan metîn-i gazel-i şâhânelerinde değil İbn-i Rezzîk'in iki beyti hattâ bir mısra bile yoktur. “Hülâsatü'l-Eser” ile “Dâ'iretü'l-Ma'ârif” deki şu yanlışlar bâzı mecmûalarda Sultân Selîm yerine Sultân Ahmed yazılmasından ve bâzı beyitlerin de İbn-i Rezzîk'in bu vezin ü kâfiyede olan gazeliyle birbirlerine karışdırılmış olmasından ileri gelmiştir.

fuzüllükler ederek tımarhâne kaçkınlarına bile yakışmayacak sûrette tefevvühlerde bulunuyoruz.

Kur'ân-ı Azîmü'ş-Şân'ı ya hiç öğrenemeyenler ve yâhud yanlış bir sûrette Fransızcasından öğrenenler bizden oluyorlar da şu cihângîr pâdişâhlarımız Arabî, Fârisî şi'r-i metîn söyledikleri için niçin bizden olmuyorlar? Acabâ yerin altı üstüne mi geldi? Ben nefes sarf ederek bu cevherleri muâzırîma karşı söylüyorum ama ne çâre ki

لا حياء لمن تنادى

Hâlbuki yukarıda dediğimiz vechile Fâtih gibi Yavuz Sultân Selîm Hân gibi muazzam pâdişâhlarımız kendi milletinin lisânını dahi aslâ ferâmûş etmemişlerdir.

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin mahdûmu Sultân Bâyezîd için Uygur lisânı ile Osmânlı lisânının hurûfât ve kelîmâtını hâvî yazdırdığı gâyet mükemmel bir elif-bâ kitâbı Bâyezîd Hân-ı Velî hazretlerinin mührüyle muvaşşah olarak Millet Kütübhânesi'nde mevcûddur. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri de Osmânlıca ve hattâ Çâğatayca ve Tatarca bile pek güzel şi'rlere inşâd etmişdir. Öyle bir arslân pâdişâhımızın Türkçe şi'r söylediğinden gâfil olarak yalnız Fârisî şi'r söylemiş zannıyla mekteb kitâblarından ism-i pâdişâhanelerini tayy u ihrâc eden müteriz Beğ efendiye sultân-ı müşârün ileyh hazretlerinin burada bâzı Türkçe şi'r-i bî-nazîrini yazayım da bâri görsün ve hiçbir şey bilmez olduğunu öğrensin ve fi'l-hakîka Osmânlı târîhine bir kanava bile yapmağa [32] muktedir olmayan o efendi, bâri bundan sonra aklını başına çevirsin de merdlere karşı fuzüllük ve çocukluk edip durmasın. Hiçbir istihkâk ve değeri olmadığı hâlde her nasılsa Cenâb-ı Hak emsâl ve akrânından bin kat ziyâde kendisine ihsân eylediği inâyetlere şükr ü sükût edip ba'demâ yerinde uslu otursun. Çünkü hangi bir şâ'irin ahvâlini yazacak olursa berbâd ediyor. Ricâ ederim artık böyle işlere karışmasın.

Acabâ Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin Türkçe olan şu kıt'a-i garrâ-yı şâhaneleri az üstâdâne midir?

Müncelî âyîne-i dilde nukûş-ı mümkünât

İş o mir'ât-i musaffâya cilâ vermekdedür

Mahv idince mâsivâyı nûr-ı Hak eyler zuhûr

Âh maksad kalbe böyle incilâ vermekdedür¹⁹

¹⁹ Bâzı mecmûalarda "maksad ancak" muharrerdir lâkin Millet Kütübhânesi'nde mevcûd olan dîvânda – âh maksad- yazılıdır.

Kezâlik hakîkî mesleği habîb-i vicdânî olan İslâmiyyeti cihân-gîrâne terakkî ettirmek ve cihânı yek-pâre bir vatan sûretinde seyr ü temâşâ etmekden ibâret olan pâdişâh-ı zî-şânın şu âlî gazellerine ne buyurulacaktır:

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün
(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

Benüm şol dilber-i ra'nâ habîb-i gül-'izârımdur
Enîsim mûnisim yârim 'azîzim gam-küsârımdur

Edirnem hem İstânbulum Galatam Bursam Engürüm
Sinopum Kayser-i Rûmum 'acâyib şehr-i yârımdur

Semerkand u Horâsânım Rey ü Şîrâz u Bağdâdım
Hôcend ü Belh ü Tebrîzim Mısr tahtında varımdur

'Irâkım hem Sıfâhânım Dımışkım Bosna bâzârım
Benüm Çîn ile Mâçînim Cezîrem sebz-vârımdur

Şikeste-beste bir dervîş-i dil-rîşim Selîm şâhım
Habîbün vasfını yazmak benüm dünyâda kârımdur

İtikâdımcâ Yavuz Sultân Selîm'in ism-i şâhânelerinin mekteb kitâbımızdan senin gösterdiğin bir cihet üzerine eğer tayy eyleyip sultân-ı müşârün ileyh tarafından böyle âlî-cenâbâne sözlerin ne maksadlara mebnî söylenmiş olduğu îzâh ve telkîn edilmiş olsaydı, şimdi a'dâ ile harb etmekde bulunan gençlerimizin elbette daha büyük mefharet ve şevk ve gayretini mûcib olacaktı. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin böyle şâhâne gevherleri az mıdır? Osmânlı Türkçesi şöyle dursun hattâ şark [33] lisânı ve imlâsı üzere şu gazel-i şâhâneleri bâzı eş'âr-ı hümâyûnlarını hâvî hafîdleri Şehzâde Bâyezîd tarafından altın kalemlle yazdırılmış ve tuğrâ-yı garrâ-yı şâhâneleri de kenarlarına vaz' olunmuş bir kıymetli mecmûada mevcûddur.

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

(. ---) / (. ---) / (. --)

İki kaşun gibi bir turfe yâ yok

Kılursan rahm bu gönlüme yâ yok

Cihânda gerçi yüz bin fitneler var

Firākun tek velî ‘ayn-ı belâ yok

Nigârâ haste gönlümün hakkı da

Cefâlar kılma bâri ger vefâ yok

Kime gönlümi bağlayam cihânda

Güzellerde senin tek dil-rübâ yok

Eğer sen hüsn ilinin serveriysen

Selîmî gibi dâhî bir gedâ yok

Diyelim ki sen bu muâhezeleri görmedin, bilmedin. Fi’l-hakîka görmezsen bilmezsin, bu böyledir. Peki, matbû olan Enderûnî ‘Atâ târîhindeki şu na‘t-ı belîğlerine ne diyelim:

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün

(- -.) / (- . -.) / (. - -.) / (- . -)

Ey nûr-ı zâtı lem‘a-i cân-ı muvahhidîn

Ey ba‘set-i seniyyesi cânân-ı mü‘minîn

Maksad senün rızâ-yı şerîfindür ey şefî‘

Diğer tarîka kılmadum it‘âb-ı müslimîn

Eyle Selîmî bendene şefkat ‘inâyet it

Ey şâfi‘-i gürûh-ı günahkâr u müznebîn

Yine Enderûnî ‘Atâ târîhinde Yavuz Sultân Selîm Hân nâmına mevcûd olan şu beyite ne diyelim:

Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız
Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden

Sultân-ı müşârün ileyh hazretlerinin mecmûalarımızda böyle ne kadar güzel gazelleri ve kıt‘aları ve beyitleri vardır. Bunların hiç birisini olsun görmedin mi?

Yavuz Sultân Selîm, Şâh İsmâîl Safevî’ye kakhâr bir sille-i te‘dîb atmış ve Kânûnî Sultân Süleymân ise Şâh Tahmasb zamanında hücûm-ı mütevâliyyesiyle Îrân’ı vîrâna, zâra döndürmüş olduğu hâlde birincisinin oğlu ikincisinin kardaşı olan Sâm Mirzâ tezkire-i şu‘arâsında hem Sultân Selîm’in hem Kânûnî Sultân Süleymân’ın senâlarında bulunarak şi‘rlerini alkışlarla kitâbına derc etmiş iken senin Sultân Selîm Hân hazretleri ne mülküne ne de malına kasd etmiş bir hasmın olmadığı [34] hâlde niçin Fârisî şi‘r söyledi diye ismini kitâbından bi-gayr-ı hakkın tayy u ihrâc etmenin düşmânların bile kabûl etmeyecek mertebede ne büyük bir kabâhat-i edebiye olduğunu acabâ şimdi olsun düşünebiliyor musun?

Solak-zâde Hemdem Çelebi Târîhi’nde der ki:

Cihânın gerçi nûş itdüm yedi tasdan geçen zehrin
Velîkin zehr-i Kâtil’den beter buldum meğer kahrın

beyti onlardan sâdır olmuşdur. Böyle olduğuna şüphe yoktur. Çaldıran sahrâsında Şâh İsmâîl-i güm-râh ile masâff edip bozduklarında ve ardınca tâkîb-i kasd eylediklerinde Yeniçeri tâifesi mâni olup hâh-nâ-hâh kendilerini döndürmüşler idi. Beyt-i mezbûru o mahalde söyledikleri sübût bulmuşdur.

Acabâ Solak-zâde Târîhi görülmedi mi? Yoksa târîhî olan bu beyt-i şâhâne kitâbınıza derc olunmak şerefini ihrâz edecek bir mâhiyetde mi görülmedi?

Sultân-ı müşârün ileyh hazretleri Edirne’ye teşrîf ederken inşâd buyurdıkları Türkçe bir şi‘r dahi, yazma İbn-i Kemâl Târîhi’nde mevcûddur. İbn-i Kemâl Târîhi’nde olsun görmediniz mi? Yazma İbn-i Kemâl târîhini görmez; basma Solak-zâde Târîhi’ni bilmez olduğunuz hâlde acabâ ne had ve vazîfe ile bizde Osmânî târîhi yazılmaz diye hezeyân-feşân olarak erbâb-ı hamîyyetin gayretini kesr ediyorsunuz? Her bir şeyi sizden sormalı ve hiçbir iş görmemek için her bir işi size tevdi etmeliyiz öyle mi? Haydi bunların hiçbirisini görmemiş olunuz. Yazması pek çok olmakla berâber basması müteaddid olan ve be-her nüshası otuz kırk kuruşa satılan, Yavuz Sultân Selîm Hân’ın her sefer ve hazarda nedîm-i celfî Hasan Cân-zâde Şeyhülislâm Hoca Sa‘deddîn Efendi’nin “Tâcü’t-Tevârîh” ini de mi görmediniz?

İkinci cildinde Yavuz Sultân Selîm Hân hakkında olan manzûmesinde şu beyitler mevcûd değil midir?

Türkî vü Fârisî vü Tatarî
Nazm iderdi nefis eş‘ârı
Kevser-i nazmı cânı tâze ider
‘Ayn-ı tab‘ından olalı cârî

İşte Yavuz Sultân Selîm Hân Türkçede dahi böyle pâdişâh-ı sâhib-i âsâr olduğu hâlde nasıl oluyor da o sâhib-i serîr-i belâgatın güldeste-i eş‘ârı bir gülistân-ı edeb ve irfân olması lâzım gelen mekteblerimizde okunacak kitâblardan tayy u ihrâc olunuyor? Böyle kanavahî âdemler mi bizim târîhimizden, edebiyâtımızdan irfân kürsüleri üstünde bahs edebilecekler öyle mi? Öyle ise bundan böyle ince ve nâzik kumaş [35] dokumayı hasırcılardan ve binâ-yı târîhimizin te’sîsini de köprü taşçılarında beklemeliyiz. Şurası da garîbdir ki şekl-i edebiyâtımız öyle bir hâlde geldi ki şi‘r ne demek olduğunu bilmeyen ve müddetü’l-ömr bir mısra inşaâtına kesb-i iktidâr etmek şöyle dursun vallâhi bir mısraî doğru okumağa muktedir olmayan kimseleri görüyoruz ve biliyoruz ki târîh-i Osmânî ve edebiyât kitâbı yazıyorlar; bununla da kanâat etmeyerek âsâr-ı sâlifenin şîve-i lisânından bî-hicâbâne bahs ile bu şi‘r şu asrın, bu nazm bu asrın şîvesidir diye hükmediyorlar ve bâzı sâde-dilleri de inandırıyorlar ve artık kimseyi de beğenmiyorlar. Erbâb-ı irfân ve vukûfa karşı en birinci sözleri, sen bir şey bilmezsin, hitâb-ı bî-ar u bî-edebânesi oluyor. Pek çok kıymetli müverrihlerimizi alenen tahkîr ediyorlar ve işte biz böyle vukûf u kemâl sâhibiyiz, diyerek göğüs kabartarak bir takım cühelâyâ kendilerini edîb-i a‘lem ve müverrih-i âzam tanıttırıyorlar ve bu sâyede ipliklerini de istedikleri gibi boyuyorlar. Bir asra âid zann ettikleri bir şîveye muhâlif bir beyit görürlerse bu, o asra âid olmayıp falan asra râcîdir gibi bir takım mugâlatâtda bulunuyorlar. İki lisânda bulunan iki kelime mahâric-i hurûf îtibâriyle birbirlerine benzedi mi derhâl bir lisândan müştak olduğuna hükmediyorlar.

İşte mebnâ-yı lisânımızın pek ziyâde mütezelzil ve hattâ mâil-i inhidâm u indirâs eden cehlî bir mes’ele de budur.

Hâlbuki bu gibi mühim işlere karışan zevât bir kere ilm-i arûza tamamıyla vâkıf olmalı. O vezin ve kâfiyenin umûmu üzere tertîb-i dîvân etmek sûretiyle iktidârını, vüs‘at-i cevelân-ı efkârını ibrâz etmeli. İlm-i elsinenin her bir gavâmızına vukûfunu

isbât edecek behre-i ihtisâs göstermeli de ondan sonra böyle mühim mes'elelere karışmalıdır.

Bu meziyet ve liyâkat-ı mümtâzeyi hâiz olmayanlar gerçi yazdıkları şeylerden dolayı âleme gülünç oluyorlar ama yazık ki seciye-i lisânımızın azîm ihtilâfâtına sebebiyet veriyorlar. Ricâ ederim, hakîkî ilm ü irfân kesbine çalışmalıyız. Müzeyyen bir billûr kâse içine koyduğumuz zehr-nâk bir şerbeti âb-ı hayât göstererek teşne-dilân-ı maârifeye ilâc-ı şifâ yerine içirmeğe çalışmamalıyız ve böyle haddini bilmeyenlere karşı erbâb-ı ilm ve irfân sükût etmemelidir. Zîrâ bu nef'en-i li'l-vatan bir mücâhede-i ilmiyyedir. Haddini bilmeyenlere haddini bildirmek lâzımdır.

Çünkü yollu yolsuz birkaç kelime öğrendik mi gûyâ gökden zenbille inmiş ve muhterem milletimiz mutlaka bizi beslemeğe mecbûr imiş gibi vaz'iyet-i nâ-bercâda bulunuyoruz. Bî-fâide bir takım nizâ'-ı lafzî ve kavli-i hod-bînî ile haşr oluyoruz. Mahkeme-yi küberâ-yı insâf u intikâmın mehâbet ve dehşet-i ma'neviyyesini düşünmüyoruz. **[36]** Ben, Abdülhak Hâmid, Cenâb Şahâbeddîn, Süleymân Nazîf, Gökâlp Ziyâ, Sâmih Rif'at, Rızâ Tevfik, Fâik Âlî, Mehmed Âkif, Ali Kemâl, Sâmi Paşazâde Sezâyî, Hamdullâh Subhî Beğ Efendi'ler gibi zü'l-cenâheyn zâtların, her biri birer âyet-pâre-i kemâlât olan âsâr-ı celîleleriyle iftihâr ederim.

Gayretli ve ciddi üdebâmızdan Celâl Nûri Beğ Efendi'mizin geçen gün (Âtî) gazetesinde ârâyiş-i sutûr eyledikleri "Âl-i Osmân" makâlesi ne kadar âlî vü hakîkî idi. Lisânımızın bi-hakkın terakkîsine hizmet eden vesâitimizin en birincisi gazetelerimizdir. (Tanin)'de (Âtî)'de (İkdâm)'da (Vakt)'de (Tercümân-ı Hakîkat)'da (Sabâh)'da (Tasvîrü'l-Efkâr)'da öyle ser-sütûnlar, öyle âlimâne, hamiyet-mendâne, müşevvikâne, zarîfâne makâleler görüyorum ki ne sûretle hırz-ı can ve nasıl iftihâr edeceğimi şaşırıyorum.

Her vilâyet, her livâ, her kazâ merkezlerine hattâ köylerine varıncaya kadar gazetelerimiz mârifetli kollarını uzatıyorlar. Okuyup yazmak bilmeyen köylülerimiz geceleri bir yere toplanıyorlar. İmam efendilerine okutup dinliyorlar. Anlayamadıkları ibârelerin, kelimelerin mânâsını soruyorlar, öğreniyorlar. Âdetâ imam efendiler birer muallim-i muhterem ve köylüler de karşılarında talebe ve gazeteler de istifâdeyi câmî birer kitâb şeklini alıyor.

Hem ahvâl-i âlemden haberdâr ve şuûnât-ı kevnîyyeden behredâr oluyorlar hem de lisânımızın kıymetli ve seviyeli şîveleri, bu tabîî ve münevver vâsıta ile yavaş yavaş kesb-i ittihâd ediyor.

Yazık ki mühim ve hayâtî makâleleri hâvî olan gazetelerimiz bir günden ziyâde yaşayamıyorlar. Eriyip gidiyorlar.

Bunun içindir ki (Tanin) ve (İkdâm) gazetelerinin birinci numaralarından bu güne kadar olan nüshalarını yüz cild kadar olmak üzere buldurup Millet Kütübhânesi'ne vaz' eyledim. Dâimi istifâde-i milleti mûcib olmak için Vakt, Âtî, Tercümân-ı Hakîkat, Sabâh, Tasvîr-i Efkâr gazetelerinin kolleksiyonlarını da taharrî ediyorum. İnşallâh onları da bulup Millet Kütübhânesi'nde muhalled bir sûrette enzâr-ı umûmîye karşı bir mevzî-i ihtirâma vaz' ederek muhâfaza edeceğim. Tekrâr ederim ki ben ecnebî lisânı öğrenenlerin, millî sûrette şî'r söyleyenlerin aslâ aleyhinde değilim. Ecnebî lisânlarının ve bu vesîle ile ulûm ve fûnûnlarının tahsîline eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğumuz yerden göğe kadar mâlûmumdur ve dilimizin sâdeleşmesi de ahz-i âmâlimdir. Ciddi bir sûrette birkaç lisân öğrenmiş olan bir âdem, eğer milletine hakîkî hizmeti îfâ için öğreniyorsa, o kadar takdîr ederim ki ayağının toprağını başıma tâc-ı iftihâr etmeği bile az görürüm. [37] Lâkin biz ise eslâf-ı izâmemiz niçin Fârisî, Arabî şî'rlere söylediyorumuz ve tenbellik edip Arabî, Fârisî öğrenmekden başka, cehlimizi gizlemek ve Arabî, Fârisî kaçınıcı olan tenbel arkadaşlarımıza da hoş görünmek için ardı arkası kesilmeyecek sûrette kibâr-ı eslâfa bir küfr inâdı ile serzenişlerde bulunuyoruz. Düşünmüyoruz ki pâ-y-i tahtımız şark u Arab'ın vasatındadır. Bir kolunu şarka bir kolunu da Arab'a atmışdır. Biz Arab'ı ve Fars'ı terk etmek ve âlî medreselerimize "Müz'ic Bir Medrese"²⁰ nâmını vermek sûretiyle âdetâ sağ kolumuzu kesiyoruz da yalnız kuvvetli bir sol kol ile kalarak bünye-i ilm ü irfânımızda bir tevâzün hâsil etmek istiyoruz. Bu mümkün müdür?

Mektebler, Dârülfünûnlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Merd ü zenden sa'y eden 'ilme cihân-pîrâ olur
Mefharet-bahşâ-yı nesl-i Âdem ü Havvâ olur

²⁰ Millî Tetebbu'lar Mecmû'ası Cild 1 Sahife 7 (Mehmed Fuad Beğ Makâlesi)

Mâsivâ deryâ-yı kudretdir mekâtibdir sade
Perverişle onda ma'sûmân dür-i yektâ olur

Sâde bir mekteb deyip de geçme istihfâf ile
İbn-i Sînâlarla İbnü'r-Reşîdler peydâ olur

Etdi Râzîler Gazâlîler bu mektebden zuhûr
Sa'y edenler bunda Muhyiddîn olur Farâ olur

5 Anda tâbândır nukûş-ı kâ'inât-ı 'ilm ü fenn
Sakf-ı mekteb başka bir âyîne-i eşyâ olur

Kâbiliyyet ehlidir neş'etde mânend-i hilâl
Çok zamân geçmezden evvel bedr-i müstesnâ olur

Hayf kim sa'y-ı kemâlât etmeyen nev-resteler
Kendi istikbâline cellâd-ı bî-pervâ olur

Titreşir dünyâda 'üryân-ı libâs-ı 'ilm olan
Kış gelir karlar yağar buzlar donar sermâ olur

Şekl-i gûn-â-gûne vaz' eyler cehâlet âdemi
Etmeyen tahsîl-i 'ilm ü ma'rifet hûd-râ olur

10 Ben nice ma'sûmlar gördüm bu 'ibret-hânedede
Evvelî âhûya benzer sonra ejderhâ olur

[38]

Sa'y eden ammâ ki tahsîl-i kemâlât etmeğe
Berzah-ı sûretde kalmaz vâsıl-ı ma'nâ olur

Mülkümüzde kâşki olsaydı bin dârü'l-fünûn

Her biri çünkî tecellî-hâne-i Mevlâ olur

Kâ'inât-ı ma'rifetden müntehâbdır her biri
Bir binâ-yı mücmel-i dünyâ ve mâfihâ olur

Kudrete âyînedir dârü'l-fünûn-ı ma'rifet
Nakş-ı üstâdiyyeti noksân olan rüsvâ olur

15 Sâkit ü sâbir mu'azzam muhterem bir milletiz
Ehl-i istihkâkdan zann etme bir şekvâ olur

Yükselir ma'nâda feryâd-ı nihân-ı müstecâb
Sâha-i 'arş-ı ilâhî mahşer-i da'vâ olur

Hakka Cibrîl-i Emîn nâmûs-ı ekber 'arz eder
Her kelâm-ı müdde'î bir âyet-i kübrâ olur

Çıkmayan mektebden üstâdı olur mu mektebin
Böyle yolsuzluk belâ-yı millet-i beyzâ olur

'İlm ile mümtâz olan üstâd-ı 'âlî başkadır
Her biri bir âfitâb-ı memleket-ârâ olur

20 İşte bunlar sa'y ederlerse vatan tenvîrine
Ol vakt dünyâ Emîrî başka bir dünyâ olur

Mülk ü millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve şuûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfideyi hâvî mecmûa-i şehriyyedir.

Bu nüshanın mündericâtı:

- Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin Fârisî gazel-i şâhâneleri.
- Kânûnî Sultân Süleymân hazretleri tarafından gazel-i âlf-i Selîmî'nin nazmen Türkçeye tahvîli.
- Sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin Çanakkale muzafferiyet-i azîmesi hakkındaki neşîde-i mülûkâneleri.
- Neşîde-i mülûkânenin şâ'ir-i fâzıl Mârûf Er-Rusâfî Efendi tarafından nazmen Arapçaya tahvîli.
- Kırım ve Kırım edebiyâtı, Hazret-i Fâtih'in Mollâ-yı Kırımî ile müşâaresi.
- 44 sayılı "Yeni Mecmûa" daki makâleye cevâb.
- Mâarif Nezâret-i celîlesinden bir ricâ.
- Gazel; Fâik Âlî ve nazîresi.
- Gazel; Adanalı Ziyâ, nazîre, Muhyiddîn, diğere nazîre.

Devlet-i Osmâniye Târîhi

Müelifi: Hammer

Mütercimi: Mehmed Atâ

Fahrü'l-fuzalâ Mehmed Atâ Beğ Efendi hazretlerinin bir müddetden beridir tercümesine himmet ve mühim hâşiyelerle tezyîn buyurdıkları on sekiz cild üzerine müretteb Hammer Târîhi'nin bir taraftan bu kere on beşinci cildi tercüme olunmuş ve bir taraftan da dokuzuncu cildinin nısfı neşr edilmiştir. Yirmi bir formadan mürekkebe olup nefis kağıd üzerine matbû olan cild-i mezkûrun abone bedeli, masârif-i tabî'yesine ancak muâdil olmak üzere, kırk beş guraştır. Bu cilde ve diğere Bâb-ı Âlî caddesinde İttihâd, Ticâret ve Sûdî kütübhânelerinde abone yazılır.

Atâ Beğ Efendi hazretleri mütebâkî üç cildin dahi tercüme ve tahşiyesine himmet buyurmakda oldukları gibi tab'ının sür'at-i ikmâlini nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alarak sür'at-i tab'ı ve satılıp kalmayan nüshalarının da teksîri için her cildi bir matbaada olmak üzere üç matbaa vâsıtasıyla mezkûr târîhin tab' u neşrine bu kere teşebbüs buyurmuşdur.

Devlet-i 'aliyyede Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni hazretlerinin emr ü tensîbiyle İbn-i Kemâl hazretleri her pâdişâha mahsûs bir cild olarak Türkçe müselsel bir târîh-i Osmânî yazmış ve ba'dehu Sultân Selîm-i Evvel ve Kânûnî Sultân Süleymân hazretlerinin işâret-i şâhâneleriyle devam ederek 932 târîhine kadar on cild olarak ikmâl eylemiştir. Ondan sonra böyle müteselsil ve muttasıl bir târîh yazılmamış olduğu hâlde ibtidâ-yı devlet-i Osmâniyye'den îtibâren böyle on sekiz cildi hâvî mühim bir târîhin tercüme ve tahşiyesine her bir müşkilâta iktihâm sûretiyle çalışmalarından dolayı fâzıl-ı müşârün ileyh hazretlerini kemâl-i takdîr ile tebrîk ve ikmâl-i muvaffakiyyetlerini candan temennî ederim.

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri'nin Fârisî Gazel-i Şâhâneleri

کر لشکر عدو بود از قاف تا بقاف

بالله هیچ روی نمی تا بم از مصاف

چون آفتاب ظلمت کفر از جهان برم

گاهی که صبح تیغ برون آرم از غلاف

کر نعره بر کشد ز جگر شیر نر بجنک

دوزم دلش بسوزن پیکان جان شکاف

در پیش تیغ و تیر عدو پایدار نیست

کار زره کران نکند هر حصیر باف

دادر حسود کین سلیمی و کرنه هست

مارا بمثل آینه تیغ سینه ساف

Kānûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri Tarafından Nazmen Türkçeye Tahvîli

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Karşımda olsa leşker eğer Kâf tâbe-Kâf
Nâ-merd odur ki yüz çevire göricek masâff

[40]

Mânend-i âfitâb cihân gark-ı nûr olur
Subh-ı zaferde ki çekeyim tîgı ez-gılâf

Hasmım urursa na'raları hemçü nere-i şîr
Peykânla ağzını dikem urmaya tâ ki lâf

Tîg ü sinâna az bulunur gögsünü tutan
Zerdûz işini işleyemez her hasîr-bâf

Merd ol Muhibbî kalma bu gün baş u câna sen
Nâ-merd ola kim itmez ise sînesin şikâf

**Hâkân-ı Zamân Sultân Mehmed Hân-ı Hâmis Efendimiz Hazretlerinin Çanakkale
Muzafferiyet-i Azîmesi Hakkındaki Neşîde-i Mülûkâneleri**

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Savlet etmişdi Çanakkale'ye bahr u berden
Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavîsi birden

Lâkin imdâd-ı İlâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden

‘Asker evlâdlarımın pîşgeh-i ‘azminde
‘Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen

Kadr u haysiyyeti pâ-mâl olarak etdi firâr
Mülk-i İslâma nüfûz etmeğe kasd etmişken

Kapanıp secde-i şükrâna Reşâd eyle du‘â
Ehl-i İslâmı Hudâ eyleye dâim me’men

**Neşîde-i Mülûkânenin Efâzıl-ı Şu‘arâ-yı Osmâniyye’den Medresetü’l-
vâ‘izîn Edebiyât-ı Arabiyye Muallimi Şâ‘ir-i Ferezdak-edâ Ma‘rûfû’r-Rusâfî
Efendi Tarafından Lisân-ı ‘Azbü’l-beyân-ı Arabîye Üstâdâne Bir Sûretde Tahvîli**

تقحم ثغر الدردنيل مها جما

عدوان للاسلام فى البر والبحر

ولكن امد الله بالنصر جيشنا

فكان من الفولاذ حصنا على الثغر

[41] وكانت لا بنى الجنود عزاءم

شداد بها آل العدو الى خسر

فقهر مقهوراً ذليلاً وقد أتى

لينفذ فى الاسلام منه يدالقهر

لربك فاسجد يا رشاد وسله ان

يخلد ملك المسلمين مدى الدهر

KIRIM

Hükümet-i seniyyemizin şâyân-ı tebrîk bir mihver üstünde cereyân eden sebât-ı meslek ve hüsn-i mahâreti ve derin bir siyâset içinde zindegî-i gayreti netîce-i mes'ûdesinden olmak üzere Allâh'a şükürler olsun, âlem-i İslâm bu sırada birçok muvaffakiyyetleri, azîm meserretler ve alkışlarla selamlıyor.

Batum, Kars, Ardahan'ın istirdâdı,
Kafkasya'nın eyâdî-i a'dâdan intizâ'ı,

Kırım gibi behiştî bir kıtânın zabt u istihlâsı, birbirini velî eden muvaffakiyyât-ı celîle ve cedîdedendir.

Bir müddet Rusya ile hem-hudûd kalmış ve sonra da Rusya'nın pençe-i igtisâbına geçmiş olan ve ulemâ ve fuzalâ makarrı bulunan Kars havâlîsi bir hayli zaman medfen-i İslâmiyân şeklini almış, hattâ o havâlî hakkında:

Bayrak çekildi gelin mi sandın?
Davullar çalındı düğün mü sandın?
Bu böyle gidenler gelir mi sandın?
Buna Kars'ın yolu derler giden gelmedi.

gibi gözyaşları dökülerek hazîn hazîn okunan millî türküler insanın yüreğini parçalayacak bir sûrette tüyleri ürpertirdi.

Kezâlik pek büyük İslâm ulemâ ve şu'arâsının mahall-i zuhûru olan Kafkasya'nın dest-i İslâmiyândan rübûde edilmesi, âlem-i İslâm'ı pek dil-hırâş bir manzara karşısında bırakmış ve meselâ Şeyh Nizâmî-i Gencevî gibi bir hârîka-i rûzgârın maskat-ı re'si bulunmuş [42] olan Gence şehri hakkında şu neşîde gibi dil-hûnâne türküler el-hâletü hâzihi kulakları çınlatıp durmuşdur.

Burc üstüne bayraklar kurdular
Büyüğün küçüğün hemîn kırdılar
Ol zamân ki Ca'fer Hânı urdular
Sanasın ki beli sındı Gence'nin

Ya o behiştî Kırım'ın bundan bir buçuk asır evvel kişver-i İslâmiyâna vedâ etmesi üzerine pâdişâh-ı Osmâniyândan efrâda kadar gözyaşları dökerek hazînâne bir sûrette terennüm ettikleri mâtemî neşîdeler o kadar çokdur ki onları tamamıyla yazmak için gönül kanıyla terkîb olunmuş birçok kırmızı mürekkebe sarf etmek ister. Şu beyitler

bizzât Sultân Selîm-i Sâlis hazretlerinin bir neşîde-i şâhâne ve hamiyet-mendânelerindendir.

Kalalım mı kılıc altında öyle
Oturmak dînimizde var mı böyle

Esîr etmiş nice Tatarı bir bir
Kırım Rusya'da kalsın mı böyle

O Moskofdan varıp öcüm alayım
Ya düşmen içre hep kalsın mı böyle

İşte lehü'l-hamdü ve'l-minhu Kars, Batum, Ardahan şehirleri ve havâlîsi ve Kafkasya kıta'ât-ı cesîmesi, birkaç asırdan beridir memâlik-i İslâmiyye'nin bir belâsı kesilmiş olan Rusya'dan, bir iki mâh makdem tahlîs olunmuş ve şu içinde bulunduğumuz ayın ibtidâsında dahi karadan düvel-i müttefikemizin şecî askerleri Kırım'a dâhil ve denizden de Osmanlı donanması Sivastopol limanına vâsıl olmuştur.

Yüz elli senedir ki ana vatandan ayrılarak bir mâtem-i felâket içinde kalmış olan o güzel Kırım, dest-i meşîyyet tastîh-i zemîn eylediği esnâda bir taraftan mâsûm bir evlâd gibi Karadeniz'in âgûş-ı şefkatine atılmış ve bir taraftan da meşâhir-i kadîme-i Türk'den "Azak" nâmında bir zâta mensûb olduğundan dolayı bu nâm ile mevsûm olan Azak deniziyle küçük bir birâder gibi baş başa vermiştir.

Sevgili Kırım'ımızın ana vatanına iltihâkı -çokdan beri gâib eylediği evlâdına kavuşan şefkatli bir vâlideyi ve onun erkân-ı âilesini ne kadar memnûn ü bahtiyâr ederse- [43] mâder-i vatanı ve evlâd-ı vatan olan Osmanlıların her ferdini o kadar ve belki daha ziyâde mes'ûd ü bahtiyâr eylemiştir.

Cihân haritasına göz gezdirenler görürler ki kavm-i necîb-i Türk, bir millet-i muazzama olmak üzere pek kadîm zamanda feth-i cihân edecek derecede hârîka-i kudret ve istîdâd gösterip hattâ kable'l-İslâm bile dest-i satvetlerini Avrupa'nın ciğer-gâhına kadar uzatmışlardı.

Dîn-i Muhammedî, şa'sa'a-pâş-ı zuhûr oldukda, Selçukîler ve ecdâd-ı Osmâniyândan olan Kayı Hânîler gibi Türklerin bâzı akvâm-ı muazzaması İslâmiyeti kabul ederek Türklükle İslâmiyeti ittihâd ettirmeğe çalışmış ve Cengizîler gibi bâzı

kısmı da İslâmiyetin evâsıt-ı eyyâmına kadr-i küfr ü inâd üzere kaldıkları hâlde ondan sonra o sülâle-i kâhire de dîn-i İslâm ile tenevvür eylemişti.

Birinci kısımdan olan hazret-i Fâtih, şehri-i şehîr-i İstanbul'u feth ü teshîr eylediği esnâda ikinci silsileden olan Hacı Giray Hân da Kırım memâlikinde hükümfermâ idi. O sırada Osmanlıların şevket ü şânı gitdikçe evc-i bâlâyâ vâsıl olmakda idi. Lâkin Kırım silsile-i hânedanı, vaktiyle Rusya memâliki ve Lehistan kıt'aları gibi memâlik-i vâsi'a ahâlîsinden bâc u harâc almakda bulundukdan başka o bilâd ve havâlîde bulunan daha birçok serkeş ve müstakil akvâmı seyf-i sârimlerine baş eğmeğe mecbur etmişler iken o asırda Kırım silsile-i mülûku arasında hâsıl olan ihtilâf ü şikâk, bâis-i harb u igtîşâş olarak, o behiştî kıt'anın azamet ve mâmûriyyet-i kadîmesi, tedennîye yüz tutmuş ve Kefe ve Azak ve Menkop ve Tat ili gibi bilâd ü memâlik dahi ve Nediklilerin yed-i istilâ ve igtisâbına geçmişti.

Bekâyâ-yı fuzalâdan Mevlânâ Şerefeddîn bin Kemâl-i Kırımî ve Mevlânâ Seyyid Ahmed Kırımî gibi zevât-ı dâhîye artık Kırım'ın hayât-ı siyâsiyyesinden kat'-ı ümîd ve selâtîn-i Osmâniyye'nin temâdî eden hüsn-i tedâbîr-i mülkiyye ve siyâsiyyelerine nazaran şevket ve kudretlerinin daha pek yüksek tabakalara dâhil olacağını keşf ve takdîr ederek Sultân Murâd-ı Sâni hazretlerinin zamân-ı şâhânelerinde memleketlerine vedâ ile Bursa'ya gelmişlerdi.

Fâzılân-ı müşârün ileyhümâ ilm ü kemâlleri nisbetinde iltifât-ı şâhâneye mazhar olarak dünyada fakr u zarûret görmeyecek sûretde in'âm ü ihsânlara müstağrâk oldular.

Müşârün ileyhümânın merâmları, Kırım'ı enzâr-ı selâtîn-i Osmâniyye tahtında bulundurmak sûretiyle bir ittihâd-ı İslâm teşkîl eylemek ve hem de bu vesîle ile Kırım'ın eski nufûz u kuvvet ve gâlibiyyetinin iâdesine çalışmaktan ibâret idi. Çok zaman geçmeden Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin taht-ı saltanata cülûsu ve onu müteâkib [44] İstanbul'un feth ü teshîri gibi bir muvaffakiyyet-i kübrâ zuhûra gelmiş ise de bu müsâid zamânı idrâke Mevlânâ Şerefeddîn Kırımî'nin ömrü vefâ etmemişdi.

Lâkin o esnâda Mevlânâ Seyyid Ahmed Kırımî hazretleri Merzifon'da Çelebi Sultân Mehmed Hân merhûmun binâ buyurmuş olduğu medrese-i âliyyenin müderrisliğini ve belde-i mezbûrenin kadı ve müftülüğünü nefsi-i fâzılânelerinde cem' etmek sûreti ile sadr-nîşân-ı i'zâz ü ihtirâm idi. Beşâret-i fethini müteâkib İstanbul'a geldi.

Mevlânâ Kırımî, mütekellim, mühîb, siyâsî, dâhî, âlim, şâ‘ir idi. Öyle sahhâr bir nutka mâlik idi ki kendisiyle bir kere görüşen bir daha ayrılmak istemezdi.

Allâme-i müşârün ileyh ol emrde Sadrâzam Mahmûd Paşa-yı Velî ve muallim-i sultânî Molla Gürânî ve musâhib-i şehriyârî Veliyyüddîn-zâde Ahmed Paşa gibi kurb-ı saltanatda bulunan zevât-ı âliyye ile görüşmüş ve onlar vâsıtasıyla ilm ü irfân ve dehâsı Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerine arz u esmâ‘ olunarak hazret-i pâdişâh ile mülâkât etmiş idi. Cenâb-ı pâdişâh allâme-i müşârün ileyhın hârîka-i kemâlâtından memnun kaldı. Dâimâ musâhabet buyurdıkları ulemâ-yı izâm silsile-i mübeccelesine idhâl eyledi. Yukarıda beyân olunduğu üzere allâme-i müşârün ileyhın Kırım’ı devlet-i âliyye ile ittihâd etdirmekden başka emel ve maksadı yok idi. Nazarında cihân Kırım’dan ve Kırım cihândan ibâret gibi idi. Bütün Türkî eş‘ârını “Kırımî” imzâsı altında neşr ederdi.

İsmiyle yâhud şâ‘ir elfâz-ı ta‘zîmiyye ile tevcîh-i hitâb edenlere pek memnûniyyetle îade-i kelâm etmezdi. Lâkin “Kırımî” diye nidâ edenlere beşâset ve iltifât ile cevap verirdi. Bunun içindir ki gerek bizzât hazret-i Fâtih’in divânında mevcûd olan Türkçe müşâaresinde ve gerek hânedân-ı Osmânînin necîb ve fâzıl şehzâdegânından Sultân Korkud hazretlerinin muntehabâtında isminin tasrîhine hâcet etmeyip “Mevlânâ Kırımî” tâbiriyle iktifâ olunur.

Çünkü o zaman hükmünce “Mevlânâ-yı Kırımî” ve yâhud “Mollâ-yı Kırımî” denildi mi bu zâtdan ibâret olduğu anlaşılırdı.

İşte Mevlânâ-yı Kırımî pek büyük ulemâ-yı izâm ve müellifin-i fihâmdan olduğu hâlde Türkçe şi‘rlere söylemesi ve mahlasını “Kırımî” vaz‘ etmesi âmâl ve maksadını gösterecek delâildir.

Bir gün hazret-i pâdişâh Edirne’ye gitmek için at üzerinde olduğu hâlde İstanbul’un Edirne kapısından hurûc buyuruyordu. Tabî‘dir ki Mevlânâ Kırımî de [45] nezd-i şâhânedede idi. Hazret-i pâdişâh tevcîh-i hitâb ederek “Kırım’da vaktiyle pek çok musannif ü müellif ve ashâb-ı ilm ü kemâl mevcûd ve ahâlîsi salâh-ı hâl ü şecâatle mârûf olup gerek ricâl-i devlet ve gerek reâyâ-yı memlektin servet ü sâmân cihetinden bir gûna kusûr ve aczleri yok iken yakın vakitte ve az zamânda cennet-misâl olan Kırım’ın böyle harâb ve yebâb olması” sebeplerini sormuş ve allâme-i müşârün ileyh de irfân u zekâ ve kemâl-i dehâsını isbât edecek yolda cevap atâ eylemiş ve hazret-i pâdişâh derhâl Sadrâzam Mahmûd Paşa’yı celb ederek lâzım gelen istîzâhâtta

bulunmağa mecbûr olmuşdur ki bu musâhabe o zamâna âid edebî ve târîhî kitâblarımızın ekserisinde mevcûddur. Bu himmetler, bu hamiyetler netîcesi olarak 980 senesinde mükemmel donanma ile asker sevk olunarak Kırım havâlîsinde ve Nediklilerin yedine geçen Kefe, Azak, Menkop ve Tat ili gibi kale ve mahaller zabt olunmuş ve Kefe kalesinde ikâmet etmekde bulunan Mengli [Benli] Girây ve oğlu Mehmed Girây ile küçük birâderi Yağmurca Sultân'ı Kefe havâlîsinin fâtihi olan Sadrâzam Gedik Ahmed Paşa Der-saâdet'e getirmişdi. Cenâb-ı Fâtih tarafından kemâl-i debdebe ve dârât ile Kırım hükûmeti ahdesine tevcîh donanma-yı hümâyûn ve âlâ-yı vâlâ ile merkez hükûmetine i'zâm ve îsâl edilmişdir ki işte hânedân-ı Osmânî ile dûdmân-ı Cengizî'nin nokta-yı münciyye-i İslâmiyet ve milliyet üzerindeki ittihâd ve uhuvvetleri bu târîhden îtibâren başlamış idi.

Bu nokta-yı ittihâd ve uhuvvet iki taraf için de pek mübârek ve mes'ûd geldi. O târîhden sonra Kırım hükümdârân-ı zî-şânı yine Lehistan ve Rusya'dan ve sâir o havâlî serkeşânından bâc u harâc almak husûsundaki satvet-i kâhire ve kadîmesini iâde etmiş ve devlet-i Osmâniyenin de mükemmel ve gayr-ı mağlûb ve her zaman emrine âmâde ve müheyyâ bir ordusu hâlinde bulunmuş idi.

Bu parlaklık, hârîka-nümâ bir sûretde bir asırdan ziyâde devam etmiş ise de 987 senesinde Sokullu Mehmed Paşa'nın mağdûren şehâdeti üzerine bâzı esbâba mebnî devletin kuvvâsına za'f-ı târî olmağa başladığından bu za'fiyyet bittabî Kırım'ı da sarsmağa başlamış ise de bereket versin ki o sıralarda Gâzî Girây gibi bir ateş-pâre-i şehâmet, Kırım hânlığında mekîn idi. Muhâfaza-i şân u mevkîi ihlâl meydan bırakmadıktan başka ricâl-i devlete ve vükelâyâ ve hattâ bizzât pâdişâh-ı zamân Üçüncü Sultân Murâd Hân hazretlerine ihtârât ve nesâyihde bulunmuşdur. Şehîd-i mağfûr Sokullu'dan bir buçuk asır sonraya kadar bâzı muktedir zevâtın hizmetleri istisnâ edilmek şartıyla Avrupa'nın terakkiyyât-ı ilmiyye ve fenniyye ve sanâyî-i medeniyyesinden bîgâne kalmak sûretiyle kuvvâ-yı [46] devlet, felâketden felâkete uğradığı hâlde Gâzî Girây'dan Selîm Girây-zâde Saâdet Girây'a kadar, bu müddet zarfında yetişen Kırım selâtîn-i Cengizîyyesinin kısm-ı âzamı şehâmet ü kudretlerini muhâfazaya muktedir zevât oldukları cihetle devlet-i âliyyenin gavâil ve tezelzülât-ı gûn-â- gûnundan mânen değilse bile zâhiren Kırım memâlikini mümkün olduğu kadar muhâfaza eylediklerinden başka devlet-i âliyyenin o sırada bekâ-yı şevket ve mikneti uğrunda dahi pek büyük ve pek kıymetli hizmetlerde bulunmuşdur.

Lâkin bir vücûdun yalnız bir uzvu ne kadar kuvvetli olursa olsun diğer uzvu da, olan za'fiyyetin en nihâyet te'sîrinden vâreste kalamayacağı tabîî olduğundan artık târîh-i mezkûrdan sonra Kırım dahi belâyâdan belâyâyâ uğradı. Nihâyet 1188 senesinde Kaynarca muâhede-i Kırım'ın hayât-ı hükûmetinden kat'-ı ümîd etdirdi.

Gerçi devlet-i Osmâniyye hiçbir vakitte Kırım'ın istirdâdı arzu ve teşebbüsünden geri durmamıştır. Hattâ Sultân Abdülhamîd Hân-ı Evvel hazretleri, vefâtına kadar Kırım gavâil ve tedârikiyle uğraşıp onun te'sîr-i elemiyle terk-i hayât etdi.

Halefi Sultân Selîm-i Sâlis hazretleri dahi Kırım'ın istirdâdı arzusuyla uğraşmaktan bir an hâlî kalmaksızın terk-i saltanat ve hayâta mecbûr kaldı. Sultân Mahmûd-ı Sâni hazretleri dahi Kırım'ı hiçbir vakit ferâmûş buyurmadı.

Sultân Abdülhamîd Hân hazretleri zamân-ı şâhânelerinde “Kırım Mes'alesi” nâmıyla meşhûr olan muhârebe zuhûra gelerek düvel-i müttefika ile birlikte Kırım'a sevk ü ihrâc olunan donanma ve asâkir tarafından Sivastopol ile etrâfi zabt edilmiş iken o vakit devlet-i âliyye ile ittifâk eden devletlerin bâzı döneklikleri o mühim muvaffakiyyeti ta'kîm eyledi. Ondan sonra artık bizim için, Kırım'ın bizim hâlimize ağlamakdan başka bir şeyi kalmadı. Vaktiyle Kırım'ın pek kesîr olan sekene-i mevcûdesi de Rusya'nın beliyye-i istilâsına mübtelâ kaldığı şu birçok asır tarafında tenezzül ede ede hâricden gelen gayr-ı müslim sekene ile berâber ancak beş altı yüzbin raddesinde kalmıştı.

Devlet-i Osmâniyye'mizin Almanya devlet-i muazzamasıyla ittifâk ve ittihâd etmesi ve bu vesîle ile devlet-i müşârün ileyhânın âlem-i İslâm'a karşı büyük eser-i teveccüh göstermesi ne kadar şâyân-ı takdîr ve ehemmiyyet ise de ittihâd gibi bir cebel-i metîn-i irfân ü zekânın îcâbât-ı maddiyye ve mâneviyyesini elden bırakmamak sûretiyle gaflet ü batâ'eti terk ve nefsî hizmetleri vatan hizmetine tercîh gibi ahvâlin tahtında müstetir olan sakâmet ve vehâmeti derk ile bundan böyle olsun lüzûmunda fazla ve fânî olan istifâde-i şahsîyi bırakarak [47] şân u şerefi ve bâkî kalan vatanı hidemât-ı âliyye uğrunda gece gündüz demeyip her an u dakika çalışmak mübrem ve elzemdir.

Vaktiyle bu bâbdaki kusûrumuz o kadar çoktur ki bu husûsda birimizin diğerimize karşı zerre kadar ibrâz-ı tefâhür edecek yüzümüz yoktur.

Meselâ devr-i sâbıkda memâlikimiz Avrupa devletleri memâlikinin birkaç misli olduğu hâlde umûm-ı vâridât-ı seniyyemiz o memâlik-i mütemeddinenin ancak birer

vilâyeti nisbetinde ve belki daha dûn kaldığını gördükçe ve düşündükçe ve bunun tamâmıyla lâ-kaydî bir mesleğimizden ileri geldiğini anladıkça o kadar müteheyyic ve mahzûn olurdum ki dünyâya bakmağa hicâb ederdim.

Yanya ve İşkodra vilâyetleri mâliye müfettişliğinde dört sene kadar bulunduğum esnâda on bin guruş maâşla Yemen mâliye müfettişliği şifreli telgrafla teklif olunmuş idi. Tesâdüfî olarak o sırada Yemen’le muhâbere eylediğim bir kitâb sevkiyle müfettişliği kabul eylediğimden irâde-i seniyye şeref-taalluk ederek Der-saâdet’e gelmişdim. Der-saâdet’de bulunduğum esnâda kitâb mes’elesi halledilmiş ve sadr-ı esbak merhûm Halil Rif’at Paşa ile miyânımızda ufacak bir vakâ da tahaddüs etmiş olduğundan derhâl Yemen müfettişliğinden istifâ etmişdim.²¹

Bendenizi açıkda bırakmak da arzu edilmediğinden o vakitki mâliye nâzırı tarafından ne gibi me’mûriyyet istesem hemân tâyîn olunmak üzere hâneme kapıcı kadarı gönderilmişdi.

Ben de bir iki saat düşündükden sonra Halep’in büyük bir vilâyet olduğunu mukaddemâ vâridâtı altı-yedi yüz bin lira raddesinde bulunduğu hâlde şimdi iki üç yüz bin liraya tenezzül etmesi mal me’mûrlarının yolsuzluğundan ve cibâyetin usûlsüzlüğünden ileri geldiğini der-pîş ederek eğer ben Halep defterdârlığına gidersem müstakîmâne çalışacağımdan ve bâzı ashâb-ı nufûzun tecâvüzâtına da müsâde etmeyeceğimden vâridâtın iki üç sene zarfında beş altı yüz bin liraya, belki vilâyet-i mezkûrenin istifâd-ı tâbi’îsi ve vüs’at-i hudûdu ve kuvve-i inbâtiyyesi hasebiyle, daha ziyâdelere iblâğ edebileceğime hükm ederek inşallâh gideyim de ben de numûne göstereyim, fikr ü azminde bulundum. Lâkin buralarını keşf etmeyip Halep, vatanım olan Diyârbekir ile hem-hudûddur, bu vesîle ile bir aralık sıla-i rahm etmiş olurum.

[48] Eğer celb defterdarlığına tâyîn olunursam giderim, yoksa bu sırada başka me’mûriyyet kolundan ma’zûrum demişdim.

Meğer derhâl kabûl olunarak üç beş gün tarafında irâde-i seniyye şeref-taalluk etmişdi. Lâkin kitâbların rüsûmâtından geçirilmesi memnû olduğundan bu kere kitâblarımı götüremedim. Bununla berâber gitdiğim günden i’tibâren merkezin lüzûmsuz ta’cîzinden mâliyede Sa’îd Beğ ve mâbeynde İzzet Paşa imzâlarıyla tafsîl-i

²¹ Bu istifâdan dört sene sonra yine on bin guruş maaşla ve hey’et-i islâhiyye ve tefûşîyye âzâlığı me’mûriyyetiyle Yemen’e gitdim. Bir sene mikdârı kaldım. Yemen’de Kânûnî Sultân Süleymân zamânından el-hâletü hâzihî mevcûd olan Türk silsilelerine ve Yemen’deki Türk şu’arâsına dâir bir eser yazdım.

mûcib-i kelâl olacak derecede aldığım yolsuz telgraf ve şifrelerden ve husûsiyle fenâ me'mûrları mevkîlerinde muhâfaza vü himâye etmelerinden o kadar usandım ki mahallince hüsn-i idâre-i maslahatdan aslâ fütûr götürmediğim hâlde mücerred-i merkezî olarak zuhûra gelen yolsuzluklardan dolayı muhâfaza-i vâridâta ya imkân-ı müsâid olmayacağını ve yâhud imkânın müsâid olmasına hakkıyla ve can-siperâne bir sûrette çalışırlarsa, insan kendi istikbâlini pek büyük tehlikelere ilkâ edeceğini cizm eylediğimden bir kefâlet bahânesini ortaya atarak istifâ eyledim ve cevâba intizâr etmeksizin mümeyyizi tevkîl ederek defterdârlıktan çekildim. İstifâ kabûl olunmayarak üç mâh ma'zûr-ı niyyet i'tâ buyuruldu ise de Der-saâdet'e gelerek bir daha avdet etmedim.

İşte bu tecrübelerime ve lehü'l-hamdü ve'l-minhu mülkümüzün el-hâletü hâzihi ittisâ'ına nisbetle vâridâtımızın akall-ı kalîl olduğu göz önünde bulunmasına nazaran söylüyorum ki vâkıâ harb zamânı her bir husûs için bir istisnâ'iyet teşkîl eder. Lâkin her akşamın bir sabâhı olduğu gibi her harbin de bir sulhu vardır. Eğer biz şimdiden insâf ederek yavaş yavaş aklımızı başımıza toplayarak bin yılda bir ele geçmeyen bu fırsat-ı azîme ve bu nîmet-i gayr-ı müterakkibe sâyesinde her şeyden ziyâde tezhîb-i ahlâk ve siyâsiyyât ve iktisâdiyyât gibi üç mühim noktalar üzerinde âlimâne ve fâzılâne ve hamiyet-mendâne bir sûrette çalışırsak, inşallâh gerek Kırım gerek Kafkasya ve gerek memâlik-i Osmâniyye ve gerek umûm-ı memâlik-i İslâmiyye servet ü azamet ü şevket-i kadîmesini bulacağında şübhe yoktur. Etvâr-ı hükûmete lâîk bir meslek-i metîn sâhibi olmak yalnız me'mûruna münhasır olmayıp bir büyük devletin efrâd-ı âliyyesinden olduğunu her ferd bilmeli ve hattâ sokakda giderken insana tesâdüf etmese bile der ü dîvâra bakarak nasıl bir devlet ü millet mensûbu olduğunu takdîr ederek hiffet-i meslek şöyle dursun hiffet-i refârdan bile utanmalıdır. Bununla berâber gerek görüşdüğüm Kırım gençlerinde ve gerek Millet Kütübhânesi'ne sûret-i iktihâm gösteren Osmanlı civânlarında vakarlı bir hamiyet ve dîr-endîşâne bir fatânet görüyorum. Eğer bu meslek-i âlî umûm-ı memâlik-i İslâmiyye gençlerinde tecellî etmiş bulunursa istikbâlimizin pek emîn olacağına bir beşâret-i kübrâ olmak sûretiyle şimdiden hüküm edebilirim. İşte bunun içindir ki daha birinci nüshada

[49]

Hindûstân civânları bilmem niçindurur

Hârezm kahramânları bilmem niçin durur

Belh ü Buhârâ Hânları bilmem niçin durur

Afgan güzîde-şânları bilmem niçin durur
Îrân cihân-sitânları bilmem niçin durur
İslâmiyân fidânları bilmem niçin durur
Bin yılda bir geçen ele fırsat zamânıdır
İkdâm u ittihâd u hamîyyet zamânıdır

demişdim. Bu husûsda en evvel Çelebi Cihân Efendi gibi fedâkâr ve kıymetli şehîdler vererek vatanları uğruna isbât-ı iktidâr ve ehliyyet eden Kırım gençleri ve Kırım hükûmeti için bâr-gâh-ı ilâhî önünde inleyerek hepsine muvaffakiyyet ve refâh ve saâdet temennî edenlerin birisi de bu fakîr-i bâbullâhdır.

Kırım Edebiyâtı ve Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleriyle Vükelâ vü Vüzerâ vü Ulemâ vü Şu‘arâsının “Mevlânâ-yı Kırımî” Hazretleriyle Müşâareleri

Kırım’da edebiyât-ı Türkiyye pek kadîmdir. Bundan tamâm altı yüz sene evvel Kırım memâlikine sayâhat eden seyyâh-ı meşhûr İbn-i Batuta, Türkî eş‘ârun Kırım’da mevcûd olduğunu, “Azak” şehrinde kendisine keşîde olunan bir ziyâfet münâsebetiyle şöylece tasrîh ediyor:

ثم اخذوا فى الغناء يغنون بالعربى و يسمونه القول
ثم بالفارس والتركى و يسمونه الملمع

İşte yukarıda zikri geçen “Mevlânâ-yı Kırımî” hazretleri dahi Kırım şu‘arâsından olduğu hâlde Der-saâdet’e gelmiş ve bizzât Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleriyle de müşâarede bulunmuşdur. Bir be-kâne-i kâinât olarak Millet Kütübhânesi’nde mevcûd olan dîvân-ı belîğ-i Fâtih’de cenâb-ı pâdişâhın ve gerek sâir vükelâ, vüzerâ vü fuzalâ vü şu‘arânın “Mevlânâ-yı Kırımî” ile müşâareleri mevcûddur. Bu müşâare Cenâb-ı Fâtih’in bir mısra inşâd buyurması ve o mısra-ı şâhâneye gerek Kırımî’nin ve gerek sâir vüzerâ ve ulemâ şu‘arâ-yı Osmâniyye’nin i’tâ-yı cevâb etmeleri sûretiyledir. Dîvân-ı hümâyûnlarına kabûl buyurulan şu kıymetli müşâare şöylece zînet-sâz-ı mestûrdur:

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri:

Hattun hadûn yüzini tutdı nite kim ey cân

[50] Sadrâzam Mahmûd Paşa-yı Velî:

Rûm iklimine zincîr gösterdi nazm-ı dîvân

Muallim-i Pâdişâhî ve Şeyhülislâm Mollâ Gürânî:

La'lün tabak içinde pîrûze-rîze lerzân
Efdal-zâde Mevlânâ Hamîdeddîn Efendi (muahharen şeyhülislâm olmuştur):
Gül defteri dürüldi geldi vücûda reyhân
Mevlânâ-yı Kırımî
Levh üzre yazdı hâmen âyât-ı nazm-ı Kur'ân
Mevlânâ Muslihiddîn Kastalânî (Kazasker):
Devr-i kamerde yazdı tuğrâ-yı şâh-ı devrân
Hacı Hasan-zâde Mevlânâ Mehmed (Kazasker):
Yâkût-ı safhasını hatt-ı gubâr-ı reyhân
Muallim-i Pâdişâhî Mevlânâ Hoca-zâde:
Etrâf-ı gülsitânı etdi benefşe gerdân
Üstâdü'l-Ulemâ Kadi'l-Kudât Mevlânâ Hızır Beğ:
Âyîne-i vücûdı dîd-ı dil-i muhibbân
Hayâlî-i Meşhûr (Muhaşşî-i Şerh-i 'Akâyid):
Saf saf sipâh-i zengî etrâf Rûmî yeksân
Hâtib-zâde Mevlânâ Muhyiddîn Mehmed:
Düşmüş kenâr-ı şemse zill-ı sehâb-ı Yezdân
Şerîfî-i Ahmedî:
Gülzâr-ı hüsn içinde bitdi benefşe reyhân²²

İşte böyle tâ Sultân Murâd Hân-ı Sânî hazretleri zamânında Bursa'ya gelen yegâne bir Kırım âliminin Türk şâ'iri olarak Ebulfeth Sultân Mehmed Hân hazretleriyle müşâarede bulunması ve Mevlânâ-yı Kırımî'nin evâhir-i hayâtında²³ Kefe havâlîsi feth olunarak orada bulunan ve Der-sâadet'e celb ile Kırım hükümdârı tâyîn olan Mengli (Benli) Girây'ın da şâ'ir olması Osmanlıların hânedân-ı şevket-penâhî gibi Girây'ların hânedân-ı saltanatının da şâ'ir olduklarını göstermekle berâber Kırım'ın devlet-i âliyye ile münâsebet ve râbîta-i siyâsetinin ilk başladığı zamândan îtibâren edebiyât-ı Osmâniyye ile edebiyât-ı Kırımıyyenin dahi ittihâda başlamış olduğunu göstermekdedir.

²² Mısrâ-ı şâhâneye cevâb-ı müşâaresi otuzdan ziyâdeye bâliğdir.

²³ Mevlânâ Kırımî'nin vefâtını Keşfü'z-Zünûn 862, 856 ve 850 gibi muhtelif senelerde ve Sicill-i Osmânî de 764 senesinde gösteriyor ise de hakîkate muvâfık değildir. Müşârün ileyhî irtihâlî o târîhlerden çok sonradır.

[51] Zâten Mevlânâ-yı Kırımı'nin "Kırımı" imzâsıyla bâzı kadîm mecmûalarda gazelleri mevcûd olduğu gibi ondan sonraları da Osmanlı üdebâsıyla Kırım üdebâsının yek-diğeriyle münâzara ve müşâare-i uhuvvet-kârîleri pek çoktur.

Bu kere sâhib-i zîb-i intişâr olan Kırım mecmûasının birinci nüshasında münderic bulunan Gâzî Girây'ın

Râyete meyl ideriz kâmet-i dil-cû yerine

Tûğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine

matla'lı gazel-i hamâset-pîrâsına kadîm-i şu'arâmızdan Zihnî-i İstânbulî'nin şu nazîresi bu cümledendir:

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

Tûğ-ı kaydın çekeriz zülf-i semen-bû yerine

Tîg bekler yanımız gamze-i câdû yerine

Mâ'iliz nîze-i hûn-rîz-i belâ-engîze

Cilve-i nâz ile bir kâmet-i dil-cû yerine

Tîr-keş-i nâvek-i dildûz u kemânı severiz

Saff-ı müjgân-ı dil-âşûb ile ebrû yerine

Bize eğlence yeter elde kemân-ı pür-çîn

Halka halka ruh-ı dilberdeki gîsû yerine

Şâhid-i nusreti âyîne-i cevşen içre

Dâ'imâ seyr ideriz dilber-i meh-rû yerine

Teşneyiz hûn-ı 'adûya eğer öldürse bizi

Şerbet-i şehd-i şehâdet içeriz su yerine

Rahş-ı tâvûs-hırâmın harekâtın severiz
Zihniyâ bir saçı sünbül gözi âhû yerine

Binâen aleyh şimdiden sonra da memâlik-i Osmâniyye şu‘arâsıyla Kırım üdebâsı birleşip müttehiden neşr-i âsâr etmeleri âbâ vü ecdâdları meslek-i mesnûnuna ittibâ‘ sûretindeki muvâsenet-i ictimâ‘iyye icâbındandır. Bu gibi nezâiri tezyîf edenler ne kendilerini ve ne siyâsiyât-ı ictimâ‘iyye ve edebiyeyi bilmeyen bir takım se‘ele-i edebiyedir. İşte ben şimdiden hamiyetli Gâzî Girây merhûmun gazel-i hamâset-ârâsına lâzım gelen nazîreyi tahrîr ve ihdâ ile o şanlı Kırım’ı ve Kırım üdebâsı kardaşlarımı samîmiyyet ve uhuvvet ile selâmlıyorum.

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün
(*Fâilâtün*) (*fa’lün*)
(. . -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Kanlı iller gezelim gülşen-i hûş-bû yerine
Hûn-ı a‘dâyı revân eyleyelim su yerine

Deşt-i nusretdeki kurşun sesini gûş edelim
Bağda zemzeme-i bülbül-i hoş-gû yerine

[52]

پچش دود غزا نقش هلا رایت
Şevk versin bize ebrû ile gîsû yerine

Edelim deşt-i şecâ‘atde şikâr-ı a‘dâ
Zevk için sayd olunan kebg ile âhû yerine

Dâsitân-ı kıta‘ât-ı zaferi dinleyelim
‘Aşka dâ’ir yazılan kıt‘a-i dil-cû yerine

Kılıcın gölgesi altında durur huld-ı berîn
Severiz seyf-i gazâyı ham-ebrû yerine

Bize meydân-ı cihâd olsun Emîrî gülşen
Kahramânlar görelim dilber-i gül-rû yerine

**-Bir Hicv Münâsebetiyle- Ser-Levhasıyla 44 Sayılı “Yeni Mecmûa” daki
Makâleye Cevâb**

Mekteb-i i‘dâdî talebe-i sâbikasından Dârülfünûn târîh-i edebiyât muallimi Fuad Beğ’in eslâf-ı izâm ve ecdâd-ı kirâm hazerâtını tahkîr eylemeği i‘tiyâd edinmek sûretiyle öteden beri yazdığı makâlelerin muvâfık-ı insâf ü hakikat olduğuna dâir “Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmûası”nın ikinci nüshasında mufassal ü müdellel bir makâle yazmışdım. Yeni Mecmûa’nın 44. sayısında “Bir Hicv Münâsebetiyle” ser-levhası altında gûyâ cevâb olarak yazılan müdâfaa-nâmede sadede dâir bir şey göremedim. Bilmem o nasıl cevâb! Elleri ayakları bağlanmış bir yuvarlak şekline konularak ortaya yuvarlanmış olduğundan dolayı cevâb verecek hâli ve haddi kalmadığını erbâb-ı ilm ü insâf söylüyorlar. Lâkin Fuad Beğ okuduğu şeyleri anlamaz ve anlamadığı şeylerden bahs eder bir çılgın olduğundan edeb ve kâide hilâfında her hâlde bir şey karalayacağına emîn idim.

Çünkü makâlenin ser-levhasında bana cevâb olduğu gösterilip de bir hiç münâsebetiyle ibâresini yazmak husûsunda dahi sâhib-i makâle bir hîlekârlık etmiştir. Şöyle ki:

Osmanlı üdebâ ve şu‘arâsından merhûm Fâik Reşâd Beğ, bundan dört beş sene kadar evvel Dârülfünûn Târîh-i Edebiyât muallimi idi. Fuad Beğ, o muhterem ve kıymetdâr zâtın yerine göz dikdi, bir takım fesâdlar kaynatdı. Merhûm gibi ehl ü erbâb [53] bir üstâdı sukût ettirdi. Yerine geçdi ve sonra gazetelerle de “fazl u kemâl, sakallılara mahsûs değildir ya!” meâlini i‘lân ederek ne kadar sakallılar var ise cümlesini kendisiyle imtihân olmağa dâvet etdi.

Ben Fâik Reşâd Beğ’in evine gitdim. Oturmuş ağlıyordu. Evet, Cenâb-ı Kibriyâ’nın azameti hakkıyçün, ağlıyordu. Gözlerini mendil ile silerek dedi ki: “Osmânî Târîh-i Edebiyyât kitâbımın ikinci cildini de ikmâl etmiş olduğumu biliyorsunuz. Hattâ Nâbî’nin tercüme-i hâlini sizden almışdım. Lâkin gerek o ikinci cildi ve gerek daha neşr olunmamış ne kadar âsârım var ise cümlesini yırttım, ateşte yakdım. Zirâ bu sinirimden sonra bu merteye kadr-i nâ-şinâslık bana pek ağır geldi.” Sonra yine müteessiren ağlamasına devâm etdi. Yanında hokka kalem ile iki üç parça

yazılmış şi'rlere var idi, aldım bakdım. Cümlesi Fuad Beğ hakkında hicviye idi. Beğ efendinin bana atfettiği

Köprülü silsilesinde hâşâ

Nisbeti yok ne ere ne kadına

...

Köprülü derler onunçün adına

kıt'ası da o varakalar miyânında idi. Kendine pek çok tesellilerde buldum ve hicviye yazmayıp Cenâb-ı Hakk'a havâle etmesini ricâ etdim. Ve'l-hâletü hâzihi hicviyelerinin bâzısı merhûmun hatt-ı destiyle yanımda mevcûddur. Az bir müddet sonra bî-çârenin hânûmânını yakan âteş-i te'sîr-i fû'ad o mecmûa-i irfân u kemâli mahvedip gitdi. O hicviye şâyi' oldu. Pek çok kimseler benim olmak üzere gösterdiler, reddetdim. Artık o kadar şâyi' oldu ve yek-diğere gösterilip gülüşüldü ki ben de cevâb vermekden müstağnî kaldım.

Beğ efendinin bu hicviye münâsebetini ser-levha ittihâz etmesinin, kendince hâsil olan te'sîrâtdan dolayı olduğuna delil olmak üzere söylerim ki bir vakit (Peyâm) gazetesi, beğ efendiye yazdığı müdâfaa-nâmede öyle bir ibâre kullanmış idi ki mutlakâ yârın mahkemeye mürâcaat ve berâat etmediği hâlde böyle ahlâksız bir âdem-i nev-civânân vatana muallim olamaz diye kendisini tard ederler fikrinde idim. Hâlbuki öyle bir tahkîri şeker gibi yutarak sükût etti. Artık böyle iken hiçbir münâsebeti olmadığı hâlde şimdi makâlesine öyle bir kizb-i sarîhi ser-levha ittihâz etmesi, celb-i terahhum-ı hîlekârlığından ibâret olduğuna şübhe kalır mı? O hicviyenin benim olmadığını kendisi bile şu makâlesinde îzâh ve îtirâf [54] ediyor. Çünkü yine mevki'a hiçbir münâsebeti olmadığı hâlde benim hakkımda "Levâmî'ü'l-Hamîdiyye" şâ'ir-i rekîkî diyor. Yukarıda derc ettiğim hicviyede Allah için siz söyleyiniz hiç rekâkete dâir bir şey var mıdır? Mâdem ki benim bir şâ'ir-i rekîk olduğum kendince muhakkaktır, öyle metîn bir hicvin kâilini rekîk olmayan şâ'irlerden araması lâzım gelmez mi idi?

Ben bu sinn ü sâle geldim, dünyâda bir beyit bile bir kimse hakkında hicv yazmadım. Çünkü Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid'de dahi îzâh eylediğim vechile vaktiyle üstâdım bana iki nasîhat icrâ etmişdi: Biri kimseyi hicvetmemek, ikincisi de felekden şikâyet eylememek husûslarıdır.

Âkif Paşa, -'adem- kasîdesini yazar yazmaz ikbâli idbâra tahavvül ederek mahv ü 'adîm oldu. Nef'î hicve mübtelâ olduğu için cellâd önünde can verdi.

Benim hicvden nefretim o mertebededir ki, şimdi nâfi‘a nâzırı olan Ali Münîf Beğ Efendi hazretlerinin pederi Hakkı Beğ Efendi-i merhûm ahz-i ihvânımdan idi. Geçmiş zamânın son günlerinde kendisine gâyet gadr eylediğinden, vükelâdan bir zât hakkında yazmış olduğu hicviyeyi bana gösterdi. Aslâ memnûn olmadım. Eğer bir daha hicv yazdığımı görürsem miyânemizde olan gevher-i uhuvvetin kıymet-i hakîkiyyesini ihlâl etmiş olursun dedim. Ne yapayım, haksızlara karşı aralıkda böyle bir şeyi yazmak insana tesellî veriyor, dedi. Ben kat‘iyyen reddetdim. Fi‘l-hakîka ondan sonra bir daha hicviye yazmadı. Fâik Reşâd Beğ gibi muhterem bir edîbimizin hânûmânını mahvetmiş ve daha pek çok fenâlıklar yapmış olan bu âdemin o hicviyeyi bana atfetmek gibi bir hîlekarlık icrâ etmeğe ne hakkı vardır? On seneden beridir eslâf-ı izâm hakkında her bir şetm ü hakâreti icrâ etmiş, hiçbir taraftan her nasılsa ağzına urulmadığı için şımarlıkça şımarmış, hattâ Maârif Nezâretini bile kendisine az görmek kadar bir vaz‘-ı hod-bîni almış olan Fuad Beğ, benim ilm ü hakikat bulutları arasından bir yıldırım şeklinde çıkan makâlemi görünce zavallı bakınız birden bire ne kadar şaşırılmışdır ki hakkında vaktiyle söylenen bir hicvi ketm etmesi lâzım gelirken celb-i terahhum etmek ve yalan olarak bana bir isnâd yapmak için imzâ koyduğu sülâleden olmadığını kendi eliyle kendisi teşhîr ediyor. Çünkü –Hicv Münâsebetiyle- dedikten sonra pederim Fâiz Beğ, ceddin Ahmed Ziyâ Beğ, onun pederi İsmâil Afif Beğ, onun pederi falân ve nihâyet onun pederi de Köprülü Mehmed Paşa’dır, demeliydi. Bunu vesîkalarıyla göstermeyince o ser-levhanın oraya konulmasında hîlekarlıktan başka ne münâsebet vardır? Vaktiyle sarhoşun biri atdan düşmüş, kalkıp hayvana ters binmiş, görenler bu ne hâldir, [55] deyince ne olacak at öyle bir fenâ yıkıldı ki başı kopdu. Baksanız a başsız olarak gidiyor, demiş. Mâşallâh Fuad Beğ Efendi de öyle bir sersemleyerek yıkıldı ki baksanız a başsız olarak makâlesini yürütüyor.

Bakalım beğ efendi başsız müdâfaasında ne buyuruyorlar...

“Benim, Türkçeden daha güzel Fârisî şi‘r yazan Selîm-i Evvel, mâddeten feth ettiği İrân’ın mânen mağlûbuydu ve Fârisî lisânıyla yazan Türk nesline mensûb şâ‘irlerimiz mânen bizden sayılmaz, meâlinde iki cümlemi parmağına dolayarak sûtûn sûtûn şetmler savuruyor. Akli başında âdem için mânâları pek sarîh ve ilmen de kat‘î birer hakikat olan bu cümlelerin meâlini anlamayanlarla sözümlerimiz olamaz.” diyorlar. Bu sözler doğru mudur? Benim geçen nüshada sahîfelerle yazdığım yazılar bu sözlerin butlânını isbât etmiyor mu? Akli başında olan bir âdem utanmadan bu sözleri yine

tekrâr eder mi? Hâlbuki Sultân Selîm hakkındaki evvelki ibâresinde -Türkçeden daha güzel şi'r yazan- kelimeleri yokdu. İbâre şöyle idi:

“Şâyân-ı dikkat bir Acem şâ'iri olan Vassâf'ın târîh-i ma'rûfunu dâimâ yanında gezdiren Sultân Selîm, mâddeten fâtihi olduğu İrân'ın mânevî esîri idi.”

Şimdi bu ibârenin başına “Türkçeden daha güzel Fârisî şi'r yazan” ibâresini kondurduktan ve “fâtihi olduğu” tâbirini de “feth etdiği” ve “mânevî esîri idi” kelimelerini de “mânen mağlûbuydu” şekline koyduktan başka kuyruğuna bir de – tahrîfâtını setr için- “meâlen” kelimesini takıyor. Meâlen tâbiri sekiz on sahîfelik bir şey ihtisâr edilirse kullanılır; yoksa “Mâddeten fâtihi olduğu İrân'ın mânevî esîri idi.” topu yedi kelimededen ibâret olarak yazdığı bir ibâre için acabâ meâlen demek ne demek oluyor? İşte ben de: Sultân Selîm, İrân'ın mânevî esîri değildi. Bir zât, bir siyâset ü hikmete mebnî bir milletin lisânını öğrenir ve şi'r söylerse, o milletin esîri olmaz. Siyâset ü hikmete binâen Sultân Selîm Fârisîce şi'r söyledi ve İrân pâdişâhı Şâh İsmâîl Safevî de Türkçe dîvân tertîb etdi demiş ve buna dâir müteaddid delâil ile isbât-ı mes'ele etmişdim. Şimdi sizden sorarım, bu günkü günde dahi hangi kavmin lisânını kim öğrenirse o kavmin esîri, mağlûbu olduğuna ve mânen kendi neslinden sayılamayacağına dâir bir düstûr var mıdır?

Meselâ Fransız lisânını pek âlâ konuşan ve yazan meşhûr Prens Bismark, sizin şu mecnûnâne faraziyenize nazaran mânen Alman kavm-i necîbinden sayılmaz mı? Bu ne demektir? Yemîn ederim ki senden mâ-adâ dünyâda aklı başında olan bir ferd, ne bu sözü söyler ne de başkası söyler ise kabûl eder. [56] Arslanın tilkiye dediği gibi ağzın hâline bakmıyorsun da bir de ilm ü hikmetden dem uruyorsun! Bu mecnûnâne sözleri tumarhâne kaçkınları da söylemekten hayâ eder. Hiç akl u iz'ânı olan âdem bu sözleri söyler mi? İlmî cümlelerin mânâsını anlamak, yalnız sizin taht-ı inhisârınızda mıdır? Kimsenin işitmediği çılgınca bir söz!

Vaktiyle bir üstâd-ı kâmilin iki şâkirdi varmış. Şekl ü sîmâda o kadar birbirlerine benzerler imiş ki görenler, “sanırsın sun'-ı kudret ortadan bölmüş bir elmayı” derler imiş. Lâkin üstâd, birisinin zarâfet ve irfânını pek beğenir, ötekini beğenmezmiş. Mükedder çocuk, üstâd-ı muhteremin bâzı yârânına derdini döker. Üstâdına aks eder. Bir gün yârânı hâzır olduğu hâlde üstâd-ı muhterem, bir akîk yüzüğü avucunun içine alır. Evvelâ beğendiği zekî çocuğu çağırır. “Oğlum bu avcumun içindeki, taş nev'inden bir şeydir. Müdevverdir. Ortası delikdir. Bunun ne olmak ihtimâli vardır?” der. Zekî

çocuk biraz teemmülden sonra “Efendim bir nev‘ kıymetli taşdan mâmûl bir yüzük olmalıdır.” cevâbını verir. Bu kere irfân ü zekâsını beğenmediği çocuğu çağırır. Evvelki târifâtını tekrâr eder. Çocuk derhâl “Efendim değirmen taşı olmalıdır.” der. Üstâd-ı muhterem huzzâra hitâben “Bakınız verdiği cevâba! Değirmen taşı avcuma sığar mı? İkisine bir ders okutuyorum. Lâkin bunun iz‘ânı yok.” demiş. Fuad Beğ Efendi sizin makâlenizin -değirmen taşı- kabîlinden olduğunu ve böyle bir âdemin muallim, müderris olamayacağını vatana ve nev-nihâlân-ı vatana inşâllâh birer birer isbât edeceğim. Benim ne sana ve ne de hiçbir kimseye dünyâda şahsî olarak bir adâvetim yoktur. Lâkin hakîkati herkese anlatmak vecîbedir.

Bir de şu sözünüze bakınız:

“ ‘Acâ‘îbü’l-Letâ’if mukaddimesi bize senelerce kitâb arasında bulunmanın insana ilm ve fazîlet veremediğini göstermişti ve şenî‘ ü müstekreh şetmler ise kitâblarla geçirilen bir hayâtın ilm ü fazîlet şöyle dursun, hattâ biraz edeb ü hayâ veremediğini isbât etdi.” diyorsunuz. Hâlbuki bu rezîlâne ibâre nasıl câhil ü şerîr bir yalancı olduğunuzu isbât etdi.

İflâs-ı akl u irfân edenlere söz anlamak ne kadar müşkil imiş. Acabâ mukaddes kitâblarla geçirilen bir hayat insana ilm ü fazîlet vermez de zât-ı vâlânız [57] gibi mekteb ü kitâb kaçkını olmakla mı ilm ü fazîlet hâsıl olur öyle mi? Âferin, işte muallimlik böyle olmalı. Ben sâye-i fahr-ı risâletde müddet-i ömrümde rakı, şarâb ağzıma koymadım. Kumar oynamadım. Hattâ sigara, enfiye, nargile, kahve ile de me’lûf olmadım. Yirmi seneden ziyâdedir İstanbul’da mukîm olduğum hâlde araba ve yâhud tranvay ile mürûr etmek gibi zarûretler müstesnâ olmak üzere ben henüz Beğoğlu’nu, Tokatlıyan’ı, Tepebahçesi’ni görmedim.

Ada’ya bir kere olsun gitmedim. Ben bu sözleri oralara giden zevâtı tezyîf için söylemiyorum. Oralara gidenler ve yâhud sigara ve sâire ile me’lûf olanlar içinde aklen, ilmen, ahlâken benden pek âlî zevât bulunduğuna şüphem yoktur. Senin haksız, endâzesiz sözlerine karşı kendi hâlimi, mesleğimi anlatmağa mecbûr oluyorum. Bu yerlere ve bu hâllere sarf edeceğim akçeleri bir araya biriktirip lehü’l-hamdü ve’l-minhu tamâm on üç bin cild kitâba mâlik oldum. Öyle kitâblar ki bunların pek çoklarını sarı rûyâ ve mâvi hulyânızda dahi görmediniz. Hattâ sen değil misin ki vaktiyle birkaç defâ evime gelmek için muhterem Tâhir Beğ Efendi’ye, Kilisli Rif’at Efendi’ye mürâcaat ettiğin hâlde ben, “ne kadar sakallılar var ise gelsin imtihân olalım” diye gazetelerle

İlân yazan bir terbiyesizi evime kabûl edemem, cevâbını verdim. Sonra bir gün Gökâlp Ziyâ Beğ Efendi'ye katılarak yazı-hânemde meşgûl iken birden bire içeriye girdiniz. Ben de Ziyâ Beğ Efendi gibi muhterem bir zâta hürmeten çâr u nâçâr seni kabûl etdim. Bundan ötesini de inşallâh bir makâle-i mahsûsa ile yazacağım. Ne çabuk unutuyorsun, zâten eslâfin kıymetli kitâblarına hasm-ı a'zam olduğunu. Her makâlen gösterir, burada tekrâra ne lüzûm vardı. Fazl u kemâlin varsa benim sorduğum suâllere mâdde-be-mâdde cevâb vermelisin. Nerede o iktidâr! Buralarını bırakıp da şimdi kemâl-i aczinden benim vaktiyle neşr eylediğim 'Acâ'ibü'l-Letâ'if kitâbından bahse başlıyorsun. Bu kitâb münâsebetiyle vaktiyle Millî Tetebbûlar Mecmûası'nda yazmadığın bî-edebâne tâbîrler kalmadı. Ben cevâb bile vermeğe tenezzül etmedim. Nasıl cevâb vereyim ki? Bir mekteb çocuğunun bile irtikâb etmeyeceği yanlış ve yalanlardan ibâret idi. Ben inzivâ-gâhıma çekilmiş ve aradan da iki seneden ziyâde bir zamân geçmiş ve kendi işimle meşgûl bulunmuş iken, Maârif Nezâret-i celîlesi târîh-i Osmânî hakkında benden bir mütâlaa sordu. Sizin kibr ü azamet damarınıza dokundu. Vay "benden başka dünyâda istifsâr-ı mütâlaa edilecek bir er var mıdır?" zehâbında bulundun. Yeni Mecmûa'nın 22. sayısında bi-gayr-ı hakkın bana tecâvüzlere kıyâm etdin. Düşünmedin ki ben hürmetsizlik edip nezâret-i müşârûn ileyhâya cevâb arz etmemekliğim mi îcâb ederdi? Benim bu kere sana hitâben başlayan i'tirâzâtım hep bunun üzerine değil midir? [58] Sende irfân ve terbiye bulunsaydı âmirin olan Maârif Nezâret-i celîlesinin benden suâli ve yâhud benim verdiğim cevâb yolsuz ise nezâret-i müşârûn ileyhâya gider, âmirine anlatır ve îcâb ederse tahrîren doğrudan doğruya arz edebilirdin. Sen râbîta-i me'mûriyeti bıraktın, matbûâta mürâcaat etdin. Şimdi de beni şetm ü tahkîr ediyorsun, diyorsun. Bu nasıl şey? Müdellel, muvazzah cevâb vermeyip de zât-ı âlînize bir sitâyîş-nâme mi takdîm etmeli idim?

Vaktiyle neşr eylediğim 'Acâ'ibü'l-Letâ'if'in mukaddimesinden bahsederek diyorsun ki: "Bu üç küçük sahîfelik mukaddimedeki yanlışları tashîh için otuz büyük sahîfe doldurmak îcâb edince hayrete şâyan bir hâdise olarak bütün o mukaddimedede bir tek doğru cümle bile yokdur." Acabâ bu hezeyânı hangi islîm kuvvetiyle yazıyorsunuz? İşte o muhtasar ve nezîh mukaddimeyi buraya aynen derc ediyorum:

‘Acâ‘ibü’l-Letâ’if Nâmıyla Hitây Sefâret-nâmesinin Mukaddimesi

Târîh-i Tahrîr Sene 1331

Şu sefâretnâmeden ibtidâ 887 senesinde vefât eden Şeyh Kemâleddîn Abdurrezzâk bin Celâleddîn İshâk Es-Semerkindî havâdis-i cihâna dâir 700 senesinden 875 senesine kadar tahrîr eylediği -Matla‘u’s-Sa‘deyn- unvânlı târîh-i mu‘teberinde bahs eylemiştir. Ondan nakl tarîkiyle Hândemîr şöhretiyle be-nâm olan Gıyâseddîn bin İmâmeddîn El-Hüseynî “Habîbü’s-Siyer” nâm târîh-i kebîrinde zikr etmiştir. Ba‘dehu Osmanlı fuzalâsından Kâtib Çelebi merhûm onlardan tercüme tarîkiyle bâzı kısmını Cihân-nümâ adlı kitâbına derc eylemiş olduğu, bundan otuz beş sene evvel görülmüştü.

Lâkin kitâbın aslını ve tamâmını görmeyi arzu etmiş olduğum hâlde ne İstanbul kütübhânelerinde ne de başka bir mahalde bulamamışdım. Yanya ve İškodra mâliye müfettişliğinde bulunduğum esnâda 1315 senesinde İškodra civârında meşhûr İskender Beğ’in makarr-ı hükûmeti olan Akçahisar kasabasına uğramışdım. Orada şu nüshayı buldum ve mukaddimesinden anladım ki pek nâdir ü kıymetdâr olan bu sefâret-nâmenin bir nüsha-i asliyyesi, Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerinin dâmâd ve sadrâzamı şehîd-i sa‘îd maârif-perver Nevşehirli meşhûr İbrâhîm Paşa’nın eline geçmiş, o sadr-ı kadr-dân dahi ulemâ vü üdebâ-yı asrıdan şeyhülislâm-ı esbak Çelebi-zâde İsmâîl Âsım Efendi hazretleri ma‘rifetiyle Türk diline tercüme etmiştir. Pek nezîh, selîs, üstâdâne elfâz ile aslındaki letâfet aslâ gâib edilmemiştir.

[59] Meşhûr Timur’un oğlu ve serîr-i saltanatda halefi olan Mirza Şahruh Sultân, Çin ve Hitây hâkânına a‘yân-ı devletinden elçi gönderip mahdûmlarından Herât vâlîsi Mirzâ Baysunkur ve Semerkand vâlîsi Mirza Uluğ Beğ ve Gazne ve Hind vâlîsi Mirzâ Suyurgatmış ve Fârsî vâlîsi Mirzâ İbrâhîm ve Isfahân vâlîsi ve müşârün ileyh Şahruh Sultân’ın birâder-zâdesi Mirzâ Rüstem ve Harezmi vâlîsi Şah Melik ve Bedahşân mülûkundan Mahmûd Şâh ve Moğolistân mülûkundan Üveys Hân taraflarından dahi elçiler terfiken ve ta‘kîben irsâl olunmuş ve Şehzâde Mirzâ Baysunkur’un elçilerinden ve erbâb-ı maârifden Hoca Gıyâseddîn Nakkâş 822 senesinde belde-i Herât’dan çıkıp gelinceye kadar gördüğü acâyib ü garâyib umûr u vekâyi‘i yazıp üç seneden sonra geldikde arz etmiştir.

Bu abd-i âciz, bu sefâretnâmenin Fârisîsini aramakda olduğum hâlde Osmanlı bir fâzıl-ı muhterem tarafından bundan iki yüz sene evvel Türkçeye tercüme olunmuş

bulduğunu görünce ne kadar sevdiğimi ta'rif edemem. Bu nüsha-i yegânenin -nevâdir-i eslâf- mecmûamızın altıncı cüz'ü olarak tab' u neşrini münâsib gördüm.

Ali Emîrî

İşte 'Acâ'ibü'l-Letâ'if mukaddimesi aynen şu yazdığımdan ibâretdir. "Alıp ehemmiyetle tedkîk etdim" dedikten sonra şu mukaddimecik hakkındaki ibârenizi yine tekrar edeyim: "Mukaddimedeki yanlışları tashîh için otuz büyük sahîfe doldurmak îcâb etdi. Hayrete şâyân bir hâdise olarak bütün o mukaddimedede bir tek doğru cümle bile yokdu." demeniz, müzevvirliğinizi göstermez mi? Anlaşıyor ki o metîn ve mücez mukaddimeyi -ehemmiyetle tedkîk etdim- dediğiniz hâlde yine anlayamamışsınız.

İşte o mukaddimeyi dünyâ görsün, okusun, hem yalancı hem gayr-ı müdrîk olduğunuz anlaşılın. Bir de Millî Tetebbûlar Mecmûası meydândadır. Yazdığınız i'tirâznâme otuz sahîfe değil, on sekiz sahîfedir. Acabâ size mahsûs olan lûgat kitâbınca on sekizin bir adı da otuz mudur? On sekizle otuzu fark etmeyen bir çocukdan ne beklenir? Yine diyorsunuz ki:

"Her işde derhâl kaleme sarılıp sûtûn sûtûn yazılar yazan o zât-ı tenkîdin intişârından biri, bir sene geçdiği hâlde ..." Canım bu nasıl söz? Siz iki kere ikinin dört ettiğini de bilmiyorsunuz. İtirâzınızı hâvî olan 5 numaralı "Millî Tetebbûlar Mecmûası"nın târîh-i rakamiyyesi 1331 senesidir ve bâlâsında da o senenin Teşrîn-i Sâni ve Kânûn-ı Evvel'ine âid olduğu muharrerdir. Şimdiye kadar tamâm aradan iki sene dört buçuk ay geçmiştir. Acabâ şu iki sene dört buçuk ay, senin hesâb kitâbında bir sene mi demekdir? Vay zavallı vay!

[60] Bu bâbda en mağrûrâne istinâd-gâhınız gûyâ, Habîbü's-Siyer'de Fârisîsi var iken ben kütübhâneleri aradım da bulamadım, 1315 senesinde İşkodra vilâyeti dâhilinde Akçahisar'da buldum, demiş olduğumdur. Hâlbuki Habîbü's-Siyer'deki sefâret-nâme mükemmel olmayıp muhtasardır. Şeyhülislâm İsmâîl Âsım Efendi'nin Türkçesi ondan pek çok mufassal ve mükemeldir. Zavallı, Fârisî bilseydiniz ikisini yan yana getirir, Habîbü's-Siyer'dekinin ne kadar noksan olduğunu anlayabilirdiniz. Âh cehâlet âh! Sizi böyle mahcûb eden bir cehâlet, bir de akılsızlık. Üçüncü ve dördüncüsü de hırs ve gurûrdur. Bu dört sıfat-ı mezmûmeyi terk edebilirsiniz belki âdeme benzerdiniz. Düşünmüyorsunuz ki benim çıkardığım "Nevâdir-i Eslâf", Türk lisânına mahsûs idi. Eğer o sefâretnâme bir muhterem şeyhülislâmımız tarafından Türkçeye tercüme

olunmamış olsaydı, bulacağım Fârisî nüshası altın kalemlerle yazılmış olsaydı, yine neşr edemezdim. Çünkü tuttuğum millî usûle muhâlif olurdu. Buralarını anlamıyor iseniz bâri Nevâdir-i Eslâf unvânıyla neşr ettiğim, Mardin Mülûk-ı Artukiyye Târîhi'ni, Câm-ı Cem-Âyîn'i görmediniz mi? Bunların içinde Türkçe olmayan bir kitâb var mıdır? Bu silsilede olan 'Acâ'ibü'l-Letâ'if'in Fârisîsi olduğundan bahisle otuz sahîfe yazdım diyorsunuz ki onu yazmaklığınızın sebebini 1500 guruş maâşla Millî Tettebbûlar Encümeni kâtibi oldukdan başka her mecmûaya gâlibâ ayrıca da makâle yazanlara verilmek için altmış lira alıyormuşsunuz.

Kim ki dördüncüye sürer elini Kırarım darb-ı dest ile belini kabîlinden olmak, bu paraları durundurmak için otuz sahîfe değil eğer utanmamış olsaydınız daha altmış sahîfe hezeyân yazardınız. Fakat yazdığınız on sekiz sahîfe iken otuz sahîfe demiş olmanıza nazaran gâlibâ paraları otuz sahîfe üzerine almış olmalısınız. Veriniz şu paralar konusundaki îzâhâtı :

Ben kendi paramla bir 'Acâ'ibü'l-Letâ'if çıkarmışım, o kitâba i'tirâz, öyle me'mûr olduğunuz bir vazîfeyi sû-i istîmâl sûretiyle olan bir menfaatiniz uğrunda yazılır mı? Sende hiç mi hicâb ve hayâ yoktur?

Pek âlâ, işte o nâ-becâ i'tirâzınız üzerine ben de Nevâdir-i Eslâf ser-levhası altında programımda dâhil olan Türkce Tunus Târîhi'ni ve Sultân Mustafâ-yı Sâni'nin ser-kâtibi Mustafâ Nedîm Beğ'in durûb-ı emsâlimize dâir gâyet kıymetli "Tuhfetü'l-Deyim" isimindeki kitâbını ve daha bu kabîlden pek çok âsâr-ı milliyemizi neşrden sarf-ı nazar etdim. Haydi buyurunuz da siz neşr ediniz, görelim.

Yukarıya derc ettiğim 'Acâ'ibü'l-Letâ'if mukaddimesinde görüleceği üzere [61] bu kitâb pek mühim bir sefâretnâme olduğu hâlde Millî Tettebbûlar Mecmûası'nda i'tirâz-nâmenizin baş tarafına benim kitâbımın ser-levhasını nakl ettiğiniz vakit farkına varmaksızın sefâret-nâme tâbîrini tahrîf ile "seyâhat-nâme" yazmışsın. O i'tirâznâmenizin birinci sahîfesinin sekizinci satırının baş tarafında yine seyâhatnâme demişsin. Lâkin yine o satırın içinde sözünüzü değiştirip bu kere sefâretnâme yazmışsın. Pek garîbdir ki yine o birinci sahîfenin 14. satırında -tekrâr tahvîl-i lisân ederek-seyâhatnâme tahrîf etmişsin. Görülüyor ki yalnız birinci sahîfede dört kere ne yazdığını bilmemişsin. Sonra beşinci sahîfenin altıncı satırında seyâhatnâmeyi unutarak sefâretnâme yazmışsın ve yedinci sahîfenin 19. , 20. ve sekizinci sahîfenin 3. , 4. satırlarında dahi sefâretnâme ta'bîrini tevâlî ettirmiş iken dokuzuncu sahîfenin 23.

satırında yine seyâhatnâme kayd etmişsin. Lâkin yine onuncu sahîfenin 1. ve 13. ve 14. satırlarında ve on birinci sahîfede dahi yedi yerde ve on yedinci ve on sekizinci sahîfelerde dahi birer yerde sefâretnâme nakş eylemişsin. Bu kere de Yeni Mecmûa'nın 44. sayısına derc ettiğiniz başsız makâlenin 4. satırında yine sefâretnâmeyi afarozlayarak seyâhat-nâmeyi ortaya çıkarmışsın. Kezâlik on dördüncü satırında yine seyâhatnâme ve diğer sahîfenin ikinci satırında yine seyâhatnâme yazıyorsunuz.

Bir çocuk ki i'tirâz ettiği bir kitâb seyâhatnâme midir yoksa sefâretnâme midir hâlâ farkına varmaz, yirmi sahîfelik iki makâle-i i'tirâziyyede yirmi beş defâdan ziyâde yalnız bir kelime üstünde döneklik gösterir ise artık ne beklenilir ve sonra o serseri çocuk da benim otuz seneden mütecâviz me'mûriyyet verdiğim memâlik-i Osmâniyye'nin her tarafında mâhiyyet-i ahvâlim herkesce mâlûm iken, uğursuz ve hasis birkaç para kazanmasına benim iktidârımı mânî gördüğü için Yeni Mecmûa'da bana hitâben yalan olarak “biraz dikkatlice bir çocuğun bile yapmadığı bu kadar fecî hatâlar ve tahrîflerden sonra artık o zâtı târîh ve edebiyât mes'eslelerinde mütehasıs addetmek, yalnız benim için değil, daha birçokları için de kâbil olamazdı.” derse, artık buna ne cevâb verilir?

Ziyâ Paşa merhûm Atina vâlisi iken İçel'e gitmiş. Merkez-i livâ olan Silifke kasabasında vâkî Gölgeli Oğlu'nun bahçesinde bir ziyâfet vermişler. Tavla oynamışlar. Ziyâ Paşa zarı atdıkça iki bir gelmiş, canı sıkılmış, zarları önündeki havuza fırlatmış. Bir müddet sonra havuza bakınca zarların suyun içinde hâlâ iki bir durmakta olduğunu görünce kemâl-i taaccüble “bakınız şu domuzun inâdındaki ısrârına” demiş. İşte sizin bî-şu'ûrâne bu inâdınız da aynıyle böyle!

[62] Bunun içindir ki edîblik ve îtirâz öyle kolay bir şey olsaydı, geçenki nüshamın otuz beşinci sahîfesinde: “Binâ-yı târîhimizin te'sîsini de köprü taşçılarından beklemeliyiz.” demezdim. Sonra da mübtelâ olduğunuz şirret hastalığı icâbınca çocukluğu bana isnâd etmek istiyorsunuz. Ne garîb şey.

Nasreddîn Hoca merhûmun “Görenler Allâh için söylesin” fikrâsı ma'lûmunuzdur ya.

Yine o başsız makâlenizde, “bir aralık altmış cildlik bir Osmanlı târîhi yazmağa teşebbüs etmiş” diyorsunuz. Ben Osmanlı târîhi yazmağa teşebbüs etmedim. Sizinle bu kadar münâkaşalara sebep olan ve mâhiyetinizi meydâna çıkaran Maârif Nezâret-i

celîlesinden bu bâbdaki bir suâlê cevâb vermeklîğime vâkî olan i'tirâzınız değil midir? Yine ne çabuk unuttunuz, Yeni Mecmûa'nın 22. sayısındaki Şu ifâde sizin değil midir?

“Maârif Nezâreti, memleketde millî târîhin mechûliyet içinde bulunduğunu düşünerek bu büyük noksânı ikmâl etmek için mütehassıslardan mürekkeb, mufassal bir târîh-i Osmânî yazdırmak istiyor.” Bu ifâde ne, Şimdiki sözünüz ne?

Âmiriniz olan muhterem Maârif Nezâret-i celîlesine sipsivri “Maârif Nezâreti” demezler, “Maârif Nezâret-i celîlesi” derler. Bundan böyle edepsizliği sâhibine vermelisin.

Bir de altmış cildi nereden çıkardınız? Yine Yeni Mecmûa'nın o sayısındaki makâlede Şu ibâre sizin değil midir? “Vakt, Şu târîhin otuz Şu kadar cild teşkîl edeceğini nezâret Şimdiden bâzı mütehassıslara mürâcaatda bulunduğunu...” yazmadınız mı? Bakınız yine terbiyesizlik ederek “nezâretin” diyorsunuz. Nezâret-i celîlenin ve yâhud “nezâret-i müşârün ileyhâ”nın diyemiyorsunuz ve diğer bir mahalde dahi “otuz beş cildlik târîh vücûda getirmeğe çalışmak nihâyet bir hulyâdır.” demediniz mi? Buradaki otuz beş cild tâbîrinizi unutmayınız. Benim Vakt gazetesinde cevâb olarak neşr olunan birinci makâlemde ise: “Ben Maârif Nezâret-i celîlesine yazdığım cevâbda otuz beş cild târîh-i Osmânî yazılır demedim ki sâhib-i makâle bu kadar telâŐ ediyor. Târîh-i edebiyât-ı Osmâniyye ile berâber yetmiş cild olarak yazılması mütâlaâtında bulundum.

Sen çalıŐ sîneye sığmaz deme âsâr-ı ‘ulûm

Bir küçük âyînede ‘aks-i semâ zâhir olur

[63] demişdim. Hem senin evvel yazdığına ve hem benim verdiğim îzâhâta muhâlif olarak bu kere de “altmış cildlik” tâbîrini nereden çıkarıyorsun? Sen bu fâhiŐ niyânlarını bana mı isnâd etmek istiyorsun, öyle mi? Geçenlerde Edebiyât-ı ‘Umûmiye mecmûasıyla neşr etdiğim bir gazelde

Nâdân ile sohbet ne kadar müşkil imiş âh

Mahrûm-ı basîret olan a‘mâya gücendim

beyti sıfat-ı kâŐifeniz olmak üzere ne kadar doğru imiş.

Fuad Beğ Efendi, bilmelisiniz ki ben muallim değilim ve neşr eylediğim ‘Acâ‘ibü’l-Letâ’if’i ve sâireyi beytü’l-mâl-i müslimîn parasıyla değil, kendime âid para ile neşr etdim.

Kitâblarım ne kadar kıymetsiz olsa, ben ne kadar iktidârsız bulunsam, bunda vatânı ızrâr edecek bir Şey yoktur. Fakat siz müteaddîsiniz. Omzunuzun üstünde inâs

mekteplerinde muallimlik ve Dârülfünûn-ı Osmânî’de müderrislik gibi pek mühim yükler taşıyorsunuz. Târîhe ve ahlâka dâir sana îrâd ettiğim suâlleri yutup da benim cehlime âid ne kadar îrâd-ı şütûm etseniz sadedin hârici olur. İşte o beğenmek istemediğiniz Emîrî’nin “Mektepler, Dârülfünûnlar” unvânlı manzûmesi geçenki nüshada mündericidir. Lutfen siz ondan daha âlâsını yazınız da ehliyyetli bir muallim olduğunuzu fiilen isbât buyurunuz. Yoksa Fâtih’in eş‘ârından, Sultân Bâyezîd-i Velî’nin mahlasından, Yavuz Sultân Selîm’in Türkî eş‘ârından gâfil olduğunuz hâlde, o kitâbda benim imzâm var ama kitâbı ben yazmadım gibi sahtekârlıklar hiçbir vakitte bir muallimin sıfat-ı ahlâkiyyesine yakışmaz. Okuyup yazmak bilmeyen bâzı köylüler tarafından mühürlenmiş bir mahzar kendilerine irâ’e olundukda, bu mahzara ben mühür basdım ama okumak yazmak bilmem, meâlini bana yanlış anlattılar, dediklerini henüz mektepler güşâd olunmayan bâzı mahallerde işitmiş ve görmüşdüm. Lâkin cehâlet özri-makbûl olmadığı cihetle cezâ-yı sezâdan kurtulamamışlardı. Mâşallâh, bin kere mâşallâh. Siz bu ahlâksızlığı, bu hîlekârlığı şimdi Dârülfünûn müderris-i zî-şânı olduğunuz hâlde nefis-i nefsinizle de tatbîk buyuruyorsunuz. Âferin, işte böyle olmalı. Hâlbuki Şihâbeddîn Süleymân Beğ evvelce 1328 senesinde kendi imzâsı tahtında tab‘etdirdiği “Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye” kitâbında Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerini ve Türkî eş‘âr-ı şâhanelerini ârâyîş-i sutûr-ı mefharet etmişdir. Lâkin ondan dört sene sonra sizin imzânız tahtında olan “Yeni Osmânî Târîh-i Edebiyyâtı” unvânını ve “sultânîlerin en sonra programlarına mutâbıktır” ibâresini hâvî ve 1332 târîhli kitâbda sultân-ı müşârün ileyh hazretleri silsile-i Osmâniyândan hâric [64] bırakılmışdır. İşte her ikinizin kitâbında mülûk-ı Osmâniyye’ye dâir olan sahîfeler rakamlarını aynen yazıyorum:

<u>Şihâbeddîn Süleymân Beğ’in kitâbında</u>	<u>Dârülfünûn Müderrisi Fuad Beğ’in kitâbında</u>
<u>Sahîfe</u>	<u>Sahîfe</u>
36 Sultân Murâd-ı Sâni	192 Murâd-ı Sâni
44 Fâtih Sultân Mehmed	195 Fâtih Sultân Mehmed
65 Sultân Bâyezîd-i Sâni	215 Bâyezîd-i Sâni
69 Sultân Selîm
73 Sultân Süleymân-ı Kânûni	261 Sultân Süleymân-ı Kânûni

Herkes görüyor ya sizin imzânız tahtında olan kitâbda Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri tayy u ihrâc olunmuşdur. Alenî olan bir şeyi inkâr olunur mu?

Bir de Şihâbeddîn Süleymân Beğ edeb ve usûl dâiresinde “Sultân Murâd-ı Sâni” ve “Sultân Bâyezîd-i Sâni” yazmış iken siz o iki sultân-ı muhteremin de elkâb-ı ta‘zîmiyelerini tayy etmişsiniz. Allâh için olsun, böyle terbiyesizlikler dünyâda yalnız zâtınıza mı mahsûsdur?

Hâlbuki Şihâbeddîn Süleymân Beğ, Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerini nakş-ı sutûr-ı iftihâr etdikden sonra zamân-ı şâhâneleri şu‘arâsından olmak üzere Halîmî, Güvâhî, Bezmî Çelebileri dahi yazmıştır.

Senin kitâbında Sultân Selîm’e âid ne bir devir ne de bir şâ‘ir ismi vardır. Ne büyük insâfsızlık, ne büyük vicdânsızlık. Bilmem ki eslâf-ı izâma niçin bu hakâretleri lâayık görüyorsun. Meselâ Şihâbeddîn Süleymân Beğ, Hayriyye-i Nâbi’yi bi-hakkın tavsîf ve tasvîr eylediği hâlde cihânın takdîrine mazhar olan o nefis kitâbı sen öyle bir tezyîf etmişsin ki değil kurûn-ı vustâ’î, hattâ Afrika vahşîleri bile câiz görmezler.

Kezâlik Şihâbeddîn Süleymân Beğ, kitâbının 175. sahîfesinde Nâbi merhûmun tercüme-i hâlini doğru ve mücezbir sûretde beş altı satırda anlatmış iken sen bir-iki kitâbda Şihâbeddîn Süleymân Beğ’e muhâlif ve tamâmıyla yanlış yazmışsın. Senin yazdığını işte aynen yazıyorum:

“Nâbi, Halep vilâyetinde Urfa şehrinde takrîben 1036 târîhlerinde tevellüd etmiş. Orada tahsîl-i ilm ü mârifet etmiş. Sultân Mehmed-i Râbi zamânında İstanbul’a gelerek Musâhib Mustafa Paşa’nın iltifâtına mazhar olmuş, kethüdâlığını ele geçirerek iktisâb-ı kadr u i‘tibâr etmiştir. Müşârün ileyhin vefâtını müteâkib hacca gitmiş, avdetinde İstanbul’a gelmeyerek Halep’de ihtiyâr-ı ikâmet eylemiştir.” [65] Şimdi şu ifâdenizi okuyan mektebliler, tabîdir ki bu sözleri doğru sanarlar ve öylece de ezber ederler. İşte kâmilten yanlıştır.

Bir kere Nâbi’nin tevellüdü 1036 değildir, 1052’dir. İkincisi Nâbi Efendi İstanbul’a gelince Paşa’nın kethüdâsı olmayıp mektûbcusu olmuştur. Üçüncüsü Musâhib Mustafa Paşa’nın vefâtını müteâkib hacc-ı şerîfe gitmeyip mektûbcu iken gitmiştir. Dördüncüsü hacc-ı şerîfdan avdetinde Halep’de ihtiyâr-ı ikâmet etmeyip İstanbul’a gelmiş, yine mektûbculuğuna devâm etmiştir. Beşincisi tûl-i müddet mektûbculuktan sonra kethüdâ olmuştur. Altıncısı bir müddet kethüdâlıkta bulunduktan sonra tafsîli mûcib bâzı ahvâlden dolayı kethüdâlıktan istifâ etmiştir.

Yedincisi yine Paşa'sının nazarında mer'î ve mükerrerrem bulunmuşdur. Sekizincisi 1097 senesinde Paşa'sının vefâtından sonra Halep'e çekilip ihtiyâr-ı ikâmet etmişdir.

İşte görüyorsunuz ya, dört buçuk satırda sekiz yanlısınız vardır. Bir de hâlâ haddini bilmiyorsun da bir takım üdebâ-yı muhtereme ile boy ölçmeğe kıyâm ve gazetelere vü mecmualara yanlış makâleler yazmağa devam ediyorsun. Sen târîh, edebiyât yazmıyorsun, âdetâ keyfî bir hevâ oyunu oynuyorsun. Yazık değil mi? Ben sizin idâdî mektebinden öteye geçmediğinizi ve bir müddet de târîh-i edebiyât muallimliğine münâsebeti olmayan hukûk mektebinde devâm edip imtihâna muvaffak olamadığınızı işitdiğime binâen o manzûmede mâlûmunuz olduğu üzere size hitâben

Çıkmayan mektebden üstâdı olur mu mektebin

Böyle yolsuzluk belâ-yı millet-i beyzâ olur

beytini yazmışdım. Eğer mesmû'âtım hilâf ise bunu çürütmeliydiniz. Buralarını yutkunup da benim cehlime dâir ne kadar küfr etseniz buna muallimliğe, müderrisliğe yakışmayacak şirret derler. Sizin için melce-i necât olamaz.

Sen şimdi ayaklarından bağlanıp asılan bir kuş gibisin. Böyle yolsuz bir sûrette çırpındıkça zahmetin daha müştedd olacaktır.

Daha biraz sabr et. Kükremiş aslanlara karşı gelmek fazâhatı ne demek olduğunu karîben anlayacaksın. Öyle bir hâle geleceksin ki sol elinle çeneni tutup, sağ elinle de yumruk şekline koyup başına ura ura hüngür hüngür ağlayacaksın ama fâide vermeyecektir.

Tezhîb-i ahlâk yolunda bâzı temsîlâtı hâvî hikâyeler pek çoktur. Sana burada bir tânesini îrâd edeyim:

[66] Vaktiyle bir âdemin gözleri ağrımış. Göz hekimleri bu âdemin gözlerini temizleyip yine yerine geçirmeği münâsib görmüşler. Herifi bayıltmışlar. Gözlerinin damarlarını temizlerken bir kedi birden bire sıçrayıp gözleri ellerinden kapıp kaçmış. Hekimler şaşırılmışlar. Orada bir koyun var imiş. Hemân koyunun gözlerini çıkarıp herifin gözlerinin yerine takmışlar. Bir müddet tedâvîden sonra ifâkat bulmuş. Nasıl görmekte olduğunu suâl edenlere “gözlerim pek iyi görüyor ama dünyâda otdan başka hiçbir şeye bakmıyor” demiş.

Siz de cihângîr pâdişâhlarımızı, kıymetli eslâf-ı izâmımızı tezyîf ve tahkîrden başka dünyâda hiçbir şeyi görmüyorsunuz.

Bununla berâber yalnız benim gibi bir âcizi değil umûm-ı fuzâlâ-yı millet ve uzemâ-yı memleketi tahkîr sûretiyle “bir Osmanlı târihi değil bir kanava bile yapamayız” yolunda farkına varmaksızın türrehât sarf ediyorsunuz.

İşte ey mekteblerin kaçkını çocuk! Şurasını iyice bilmelisin ki hakkın olmayan Dârülfünûn müderrisliğinden çekilip, evvelce kaçdığın mekteplere rücû ile ikmâl-i tahsîl edip ale’l-usûl şehâdetnâme almadıkca mücerred yalan makâlelere sermâye ederek hasîs birkaç para kazanmak uğrunda şöhret-i şâyi’â ve iktidâr ü ehliyyetleri cihângîr olan o mücâhid, o gâzî pâdişâhân-ı izâm ve sâir fuzalâ-yı eslâf-ı kirâmımızı aklın ermeksizin hâtîr u hayâle gelmeyen mecnûnâne hezeyânlarla tahkîre devâm eyledikçe bu yumruk senin ensenden eksilmeyecektir.

Eğer yazdığım hakikatleri çürütmeğe kudretin var ise cevâb isterim cevâb! İşte bu kadar.

La‘net ola ol mâla ki tahsîline anın

Ecdâdımızı şetm ile tahkîr ola âlet

-pek çok mâ-ba’dı var-

[67]

Maârif Nezâret-i Celîlesinden Bir Ricâ

Hazîne-i hâssa müsteşâr ü muhâsebeci-i esbakı Hâlis Beğ Efendi hazretlerinin mevcûd bulunan dokuz bin kadar kitâbları ma‘-kitâbhâne bundan takrîben bir sene evvel nezâret-i celîlelerince iştirâ buyurulmuşdu. Müşârün ileyh bedel-i mâlûmunu ahz etdikden sonra kitâbları ve kitâbhânesinde bir dolabını vermiş ise de her nasılsa diğer dolapları i’tâdan nükûl ederek daha beşyüz lira taleb etmeğe başladı.

Birçok muhâbere ve mükâlemeler cereyân ettiği hâlde hâlâ dolapları vermedi. Kitâblar ise nefîce-i muhâbereye intizâran zarûrî rutûbetlice bir yerde durmakta olduğu mesmû’dur.

Zâten birkaç sene evvel Sahnâf Dede ve kitâbcı Nasrullâh Efendi’lerden aldığı Sultân Murâd-ı Râbi ile Nef’î’nin minyatür resimlerini hâvî bulunan bir Nef’î dîvânı ile Karakoyunlu mülûkundan meşhûr Cihân Şâh’ın Türkce ve Fârsîce eş’ârını hâvî dîvânı gibi Türklük nokta-i nazarınca pek mühim olan kitâbları da nezâret-i celîlerine devr eylemediği cihetle o gibi mühim kitâbların taleb ve ahzi zımnında nâzır-ı sâbık Şükrü Beğ Efendi hazretlerine mufassalca bir ‘arîza da takdîm etmişdim. Hâlis Efendi o mühim kitâbları arada kaynatdıktan başka şimdi dolapları da vermemesi hasbü’l-

hamiyye mûcib-i teessüf-i azîm ise de ne çâre ki vermeğe yanaşmayacağı ve mahkemeye mürâcaat edilse bile temyîz ü istînâf ile uğraşıp vakit geçireceği hasbü'l-menfa'a bedîhîdir. Bu sırada cam ve kereste gibi malzeme tedârikiyle yeniden kitâbhâneler i'mâli de zamâna müteveffıkdır.

Hem kitâbları olduğu yerden kurtarmak ve hem de şu Ramazân-ı mübârekde ashâb-ı mütâlaayı müstefid etmek üzere bir şey hâtırına geldi. Şöyle ki bendenizin on üç bin cild kitâblarım için Evkâf Nezâret-i celîlesi vaktiyle pek güzel kitâbhâneler i mâl etdirdi inden benim kitâbhânelerim bo kaldı. Hânemde bo durmamak için marangoz Hasan ustayı ça ırıp, sökdürüp, cümlesini Millet Kütübhânesi'ne nakl etdim. Hattâ Hasan usta kitâbhâneyi sökerken “Efendim, pek zarîf ve güzel bir kitâbhânedir. Millet Kütübhânesi'nde ise bo kütübhâneye lüzûm yokdur. Camları da mükemmel oldu undan çar ıya götürüp satarsam dört be yüz lira ve belki daha ziyâde eder.” dedi. Ben muvâfakat etmedim. El-hâletü hâzihi Millet Kütübhânesi'nde iki odayı i g l etmek üzere ihtiyât sûretiyle bo duruyorlar. Maârif ve Evk f Nezâret-i celîlelerinin ayrı gayrı olmadı ndan Evk f Nezâret-i celîlesi de ma'ü'l-memnûniyye muvâfakat buyururlar. Bunları kitâbhâne-i umûmîye nakl ile vaktiyle alınan [68] u kitâblar teng-nâ-yı ıztırâbdan kurtarılarak mütekarrübü'l-hulûl olan Ramazân-ı mübârekde umûmun nazar-gâh-ı istifâdesinden mahrûm edilmeme e müsâade buyurulması ricâ olunur.

Gazel²⁴

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

Leb-i gül-fâmı temâs eyledi peymânemize

Rûh-ı Cem gıbta eder hâlet-i mestânemize

Biz o dervî -i garîbiz ki serâ-perde-i 'a k

Ebediyyetle açılmı dil-i dîvânemize

Cây-ı ta'lîk-ı hayâl oldu sanem-hâne-i dehr

Özge ehnâme-i sevdâ olan efsânemize

²⁴ Söylenecek nazîreler be enildi i hâlde ne r olunur.

Â inâyız harem-i kurb-ı ilâhü'l-hasene
Vermeyen hüküm-i galat me reb-i bîgânemize

'Ar -ı sevdâdan inip her gece bir tayf-ı sefîd
Tuhfe-i i'r-i mehâsinle gelir lânemize

Fâik Âlî

Nazîre²⁵

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(*Fâilâtün*) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

Geldi cânân bu gece nâz ile kâ ânemize
Nûr ya dırdı sa'âdet güne i hânemize

Hânemizdir harem-i gül en-i cânâna karîb
Kasr-ı cennet görünür hâne-i vîrânemize

Âte -i 'a k ile yandıkca safâ kesb ederiz
De mesin kimse bizim ne ve-i pervânemize

Çâk çâk etdi dili zülf-i perî ân-ı heves
Ra bet etmez mi güzeller 'acabâ ânemize

Dilde var bir dürr-i yektâ adına derler 'a k
Kimse kıymet veremez dildeki dürdânemize

[69]

Çırpınır görse bizi havf ile endâm-ı hasûd
Kaldı hayretde cihân heybet-i merdânemize

'Â ıkız bir güzele ya'ni Emîrî vatana
Cân ile sa'y ederiz hizmet-i cânânemize

²⁵ Fâik Âlî Be 'in gazelindeki k fiyeler alınmamı dır.

Gazel

Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün

(- - .) / (. - . -) / (. - -)

Bilmem niye 'â ık n utansın
Bîgâne-i 'a k olan utansın

Sevmekle seni utan diyorsun
Sevmekse suçum cihân utansın

Hâk üzre kalı ziyâ-yı mihre
Bir züll ise âsumân utansın

Bir hâsılı yok zemîne dü düm
Elden ne gelir zamân utansın

Üftâdene levme eden u bî-dil
Gel öyle görün aman utansın

Ruhsârı Ziyâ ne gül gül oldu
Sen söyle o meh hemân utansın
Adanalı Ziyâ

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün

(- - .) / (. - . -) / (. - -)

Bilmem niye bülbülân utansın
Bülbüllere hasm olan utansın

Gül en bozulup gurâba kalmak
Bir züll ise ba bân utansın

[70]

'Ulvîye tahakkümü denînin
Bir 'ayb ise âsumân utansın

Görsün de zalâmı nûra hâkim
Hûr îd-i ziyâ-fe ân utansın

Toprakda kalan mücevherim ben
Çi nenmi isem zamân utansın

Tûfân-ı derûnu kim sezerdi
Çe mimden akan fig n utansın

Muhyî bu terâne-i belîgı
Duysun da sühan-verân utansın
Muhyiddîn

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilün / Feülün
(- - .) / (. - . -) / (. - -)

Hatt gelse neden civân utansın
Bâ ın suçu ne hazân utansın

Göz bûsedden intizârı kesmez
Gül vermez ise fidân utansın

Baksın o gülün ilâhı hüsne
Gülmekdeki dilberân utansın

Hiç solmaz o gül yana a baksın
Solmaktaki gül-sitân utansın

Gün do du sana görünmek ister
Ey zübde-i nûr uyan utansın

Cevrin bana çekdiren zamândır
Ben sabr ederim zamân utansın

Koy kadri bilinmesin Emîrî
Ben dürr saçayım cihân utansın

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Ulûm-ı Siyâsiyye ve İktisâdiyye Mecmûası

Bu kere bâlâdaki ism ile münte ir nefîs bir mecmûa-i ehriyye müsâdif-i nazarımız oldu. Bu abd-i âcizin imdiye kadar ne r etmi oldu u eserlere bakılırsa her eyden evvel bizim için hüsn-i ahlâk ile siyâsiyât ve iktisâdiyâta ihtimâm olunmak lâzım gelece i tavsiyesinden ibâret oldu u görülür. Hissiyâtımı ok amı olan bu sevimli mecmûayı ba dan a a ı defa'âtla okudum.

Hey'et-i tahrîriyyeden Mü fik Selâmî Be 'i 1225 senesinde Hammer'in Osmânlı Tezkire-i u'arâsı'nın bir kısmını tercüme etdirdi im merhûm Sirâceddîn Be 'in Der-saâdet'de Alman mektebinde tahsîli esnâsında refîkı oldu u zamân bilirm. Muhibb-i ilm, çalı kan bir genc idi.

Sirâcî'nin vefâtından sonra Pâris'e giderek mükemmel tahsîl gördükden sonra avdet ederek, vatanımızın çokdan beri muhtâc oldu u bu kıymetli bir meslekde ne r-i âsâra ba lamasından dolayı gerek Mü fik Selâmî Be 'i, gerek genc ve muktedir refîklerini tebrîk eder ve mecmûa yüz on iki sahîfe oldu u ve kâ ıd fiâtının yüksekli i de mâlûm bulundu u hâlde topu yirmi guru fiât vaz' etmi olmalarına nazaran maksadları -istifâde olmayıp- vatan nâmına hüsn-i hizmetden ibâret oldu unu isbât eyliyor. Bu gibi maddî ve nâfi' mesâile her nasılsa bizde henüz ra bet taammüm

etmedi inden kadr-dânân-ı vatana tavsiye ve takdîm ile devâm-ı muvaffakiyyetlerini temennâ eylerim.

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Mûdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Bu nüsha iki formadır

Fiâtı 5 Guru dur

Arzu edenler Fâtih'de Tramvay Mevkifinde Millet Kütübhânesi'nde meccânen mütâlaa edebilirler.

Satılan Mahaller:

Bâb-ı Âlî caddesinde Sûdî Kitâbhânesi

Çadırcılar'da Rızâ Nasrullâh Kitâbhânesi

Direklerarası'nda İrânî Muhammed Velî Kitâbhânesi

Bâyezîd'de Mâliye Nezâret-i Celîlesi kar ısında Asya Kitâbhânesi

Millet Kütübhânesi'nin telefon numarası – stanbul 593

Sâhib-i Mecmûanın kendi eserleriyle ne r eyledi i di er bâzı eserler:

	Guru
Câm-ı Cem-Âyîn (Silsile-i Nâme-i Osmânî)	5
Mardin Mülûk-i Artûkiyye Târîhi	5
'Acâ'ibü'l-Letâ'if (Çîn ve Hıtây Sefâretnâmesi)	5
Âsafnâme	4
Cevâhirü'l-Mülûk Mukaddimesi	4
Ezhâr-ı Hakîkat	4
Âmid Risâle-i Mevk tesinin be-her nüshası (Altı nüsha çıkmı dır)	5
Mecmu'-i u'arâ	8
Tezkire-i u'arâ-yı Âmid	30

Bâlâda esâmîsi ve fiâtları gösterilen kitâblar Çadırcılar'da Rızâ Nasrullâh Efendi Kitâbhânesi'nden aranmalıdır.

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu nüshanın mündericâtı:

- Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı G zî Hazretleri'nin gazel-i âhâneleri.
- K nûnî Sultân Süleymân Hân-ı G zî Hazretleri'nin nazîre-i mülûkâneleri.
- Sultân-ı mü ârûn ileyh Hazretleri'nin hamasiyâta dâir ne îde-i hüsrevâneleri
- “Eski stanbul â'irlerimiz ” ve “Fâtih Devrinde Edebî Hayât” mak lelerine dâir.
- Köprülü-zâde mi Kibleli-zâde mi?
- Edebiyât ve ahlâkiyâta dâir bir manzûme.
- Geçen ay nüshamızdaki gazellerin nazîreleri: Muhyiddîn, Ra'dî, Hulkî.
- Levha-i Nezâir: Gazel-i Nahîfî, Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Seyfî, Di er Nezâir: Gazel-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Seyfî, Nazîre-i Ra'dî.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1336

[71] **Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretleri'nin Gazel-i Şâhâneleri**

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Tan mıdur itse gönül nâle vü efg n bu gice
Gelmedi meclise ol dilber-i fettân bu gice

Tâ seher kalsa gönül zulmet içinde ne 'aceb
Yanmadı kar ıma ol em'-i ebistân bu gice

Ne 'aceb a lar ise bülbül-i cân çünki gelüp
Gülüp e lenmedi ol yüzi gülistân bu gice

Sâkiyâ def'-i melâl itme e peymâne getür
Çün sundı dilberimiz 'ahd ile peymân bu gice

Gelüp ol serv-i revân olmadı yanumca revân
Gözlerüm itdi revân ya lar ile kan bu gice

Vuslatı em‘ini çün yakmadı ol yâr gelüp
Firkati nârına ‘Avnî yüri sen yan bu gice²⁶

Bu kelâm ile Nizâmî i idirse sözünü
İteler sana hased Sa‘dî vü Selmân bu gice

[72]

Kānûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri’nin Nazîre-i Şâhâneleri

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

Tan mıdur bülbül-i cân eylese efg n bu gice
Meclise gelmedi çün ol gül-i handân bu gice

Olsa ger meclisimiz külbe-i ahzân ne ‘aceb
Gelmedi meclise ol Yûsuf-ı Ken‘ân bu gice

A ırı altûn imi Yûsuf-ı hüsnün didiler
Hâk-i pâyine senün gel virelüm cân bu gice

Gözlerüm ya ı revân olsa gerek cû yerine
Salınup gelmedi ol serv-i hırâmân bu gice

Ka‘bedür kûyun eger irmez isem merve Hakkı
Kasdum oldur ideyüm cânımı kurbân bu gice

Öldürür hecr Muhibbî’yi eger vaslun ile
Dostum itmez isen derdüne dermân bu gice

²⁶ Mahlas-ı âhâneleri ‘Avnî’dir.

Kānûnî Sultân Süleymân Hân-ı Gâzi Hazretleri'nin Hamâsiyâta Dâir

Bir Neşîde-i Şâhâneleri

Müstef' ilün /Müstef' ilün

(- - . -) / (- - . -)

- 1 Le ker yürüsün sâf sâf Her yirde itsünler masâff
Olmak gerek gerden ikâf Olsun kılıçlar bî-gılâf
- A 'dâya olsan rû-be-rû Kimseyle itme güft ü gû
Git ilerü dönme girü Olsun kılıçlar bî-gılâf
- Cân terkin ur cânân için Gam çekme ba u cân için
Erkek koyun kurbân için Olsun kılıçlar bî-gılâf
- Ol gün görünür merde 'ıyd Nâmerd ditrer hemçü bîd
Yâ g zî ol yâhûd ehîd Olsun kılıçlar bî-gılâf
- [73]
- 5 Merdâneye cânum fedâ Kim cân virür rûz-ı veg
Tutsun cihânı bu sadâ Olsun kılıçlar bî-gılâf
- At depredür merdâneler San âte e pervâneler
Her biri ister yanalar Olsun kılıçlar bî-gılâf
- Her kimse gerçi er geçer Ammâ gerek erde hüner
Cevherle bir mi pîle-ver Olsun kılıçlar bî-gılâf
- Ol gün gerek âhen ci er Zîrâ dökilür bâl ü per
Olur benzerler nîlüfer Olsun kılıçlar bî-gılâf
- Elde kılıçlar san ki ûd Eflâke dûd itsün su'ûd
Tolsun cihân dûd-ı kebûd Olsun kılıçlar bî-gılâf

10	tseñ tama‘ sen mâla ger Terk ile ol gün cân ü ser	Hiç kimse dimez sana er Olsun kılıclar bî-gılâf
	Tablun ünin gû eylesün Bununla dil ho eylesün	Kanlar içüp cû eylesün Olsun kılıclar bî-gılâf
	Yârâna din ‘azm eylesün Kanlar içüp bezm eylesün	A‘dâ ile rezm eylesün Olsun kılıclar bî-gılâf
	Giysün demürden pîrehen Budur sözüm ayırık dimen	Merdâneye oldur kefen Olsun kılıclar bî-gılâf
14	Böyle gerekdür ey püser Kalsun Muhibbî bir eser	Bir elde tîg bir elde ser Olsun kılıclar bî-gılâf

Mudhike

Muhterem “Yeni Mecmûa” nın 46 sayılı ve 30 Mayıs sene 1919 târîhli nüshasında “Eski İstanbul ve âîrlerimiz” ve “Fâtih Devrinde Edebî Hayât” serlevhalarıyla iki makale görüldü. Birinci makale Tanin gazetesinin 1965 numara ve 30 Mayıs sene 1330 târîhli nüshasında mevcûd olduğu gibi ondan iki sene sonra da kâdîm gazetesinin 6944 numara ve 24 Mayıs sene 1332 târîhli nüshasında mevcûddur.

G libâ sâhib-i makalenin sermâye-i kudreti iflâsa yüz tutmuş olmalıdır ki:

[74] Bâde ‘arak dükendi sâkî getir müselles

الشيشى لايتنى وقد يثلث

kabîlinden olarak üçüncü defâ olmak üzere o makale-i mestâne-edâ bu kere de Yeni Mecmûa sahasında hırâmân olmuştur. Umûm gazeteleri tâkîb etmiyorum ya benim acâyib sülûseden add etdim o makale ihtimâl ki acâyib-i seb‘a derecâtını bile ihrâz etmiştir.

Günah de il midir ki muvâfık-ı hakikat olmayan böyle jâjhâ makalelerle o mübârek mecmûa berbâd ediliyor.

Bu acâyib sülûse ve yâhud seb‘a hakkında lâzım gelen îzâhâtı ileriye ta‘lîk ile ikinciye geçelim. “Fâtih Devrinde Edebî Hayât” unvânıyla müzeyyen olan bu mak lede kdâm gazetesinin 2949 numara 3 Hazîran sene 1332 târîhli nüshasında mestûrdur.

Acabâ böyle defa‘âtle ne r olunmu ve her ne ri zâten sâhibini me her-i tezyîf-i enâma sevk etmi olan mak leleri imdi de Yeni Mecmûa’da ne r ederek yeni ba dan âleme gülünç olmakda ne mânâ vardır? Vâkıâ bir gazetede ne r olunan bir mak lenin o gazetenin numara ve târîhi gösterilerek nakl ü iktibâs sûretiyle ne ri câiz ise de vaktiyle ne r olundu unu bildirmeksizin böyle muhterem bir mecmûada tekrâr ne r etdirmekden maksad mak lenin kıymetini artırmak ise de bu mümkün müdür?

Çünkü o mak leler ne r olundu u vakt mübâla a olmasın ama üdebâ ve zürefâdan belki yüzden ziyâde zevât bunun reddi için bana mürâcaat etmi lerdî.

Her bir yanlı lıklarından fazla, Fâtih Sultân Mehmed Hân zamânında Bursa’da, stanbul’da, Edirne’de kahvehâneler olmadı ı hâlde bu memleketlerde kahvehânelerden bahs edilmesi Târîh-i Peçevî’yi öyle dursun Cezmî’yi bile okuyup kahvehânelerin Fâtih’den bir asır sonra K nûnî Sultân Süleymân zamânında teessüs etdi ini bilen mekteb-i ibtidâ’î çocuklarına varıncaya kadar pek gülünç bir ekil aldı nı söylemi lerdî. Ben de, Fuad Be târîh-i edebiyât yazmıyor, keyfî bir hevâ oyunu oynuyor. E er cevâb yazmak lâzım gelse, sıra kahvehânelere gelinceye kadar ak am olur, demi dim. Gerçi bu mak lesinden imdi “kahvehâneler” kelimelerini kaldırmı ise de di er ibârât aynıyle mevcûd bulunmu dur. Fuad Be ’in o zamân imdiye nisbetle daha ibtidâî bir muallimlik zamânı oldu u için sonra tevârîh-i Osmâniyye’ye kesb-i vuk f etdikçe yazdı ı bu gibi yolsuz mak lelerden utanır, tayy eder, ortadan kaldırır zann u îtik dında bulunmu idim. O mak lelerin yeni ba dan meydâna atılması bu âdemin hakîkaten târîh-i Osmânî ne demek oldu unu anlamadı nı ve bundan böyle de anlayamayaca nı kat‘î bir sûretde isbât eyledi. Artık:

[75] Bunca yıldır ki senin ba ına ta lar urulur

Dîde-i ‘aklın uyanmaz ne a ır uykuludur

demekden ba ka çâre kalmıyor. Bu âdeme cevâb yazmak tenezzül olunmayacak bir tenezzül oldu undan sükût etmek evlâ ise de lâkin metîn revâbit-ı hamiyet ile merbût oldu um bu mukaddes vatanda yeti mekde bulunan ve benim de cümlesi mânevî evlâdım demek olan nev-nihâlân ve mü tâk n-ı ilm ü irfâna hakîkati anlatmak ve u

telvîsâtı bu vesîle ile olsun dezenfekte etmek için tashîhâta devâm edece im. Zîrâ hastalık sirâyet eden bir hâneye elbette tathîrât icrâsı lâzımdır. Ba ka çâre yoktur.

Hele u mak leler hakkında en ziyâde teessüfü celb edecek bir nokta var ise stanbul'un fethini ve Ayasofya Câmi-i erîfinde kılınan ilk Cumâ namâzını tebcîlen yazılmasıdır. Hâlbuki yazılan sözler fezâil-i ahlâka âid olmayıp Hazret-i Fâtih-i zî-ânın vicdân-ı ümmetde menk olan büyüklü ünü tenkîsa hâdim harf-endâzlıklar icrâsından ve bâzı fâzıl â'irlerimize mestânelikler ve daha fazla fazâyih-i nâ-revâ isnâdından ibâretidir ki âdetâ binâ-i hakîkati tahrîb ve mânen ya bilerek yâhud bilmeyerek a'dâ-yı ilm ü mârifete muâvenet ve milliyete hak ret dak yıkını da hâizdir. Binâen aleyh i te imdilik o ikinci mak leyi öylece gözden süzüyorum.

Cenâb-ı Fâtih hakkında Â ık Çelebi'nin Kastamonulu Latîff' nin bâzı mütâlaâtını kırk iki satırda bitirdikten sonra dehân-ı mübâreklerinin saçdıkları dürdânelere intik l sûretiyle u satırları yazıyor:

“Birinci Sultân Selîm, Îrân hattâtlarından Hacı Hasan'a yazdırdı ı hârikulâde bir nüshadan alınarak Almanya'da basdırılmı olan Fâtih dîvânı hattâ en serî ve sathî bir nazarla tedkîk olunsa bile stanbul fâtihine mutavassıt â'irlerimiz arasında müstesnâ bir mevkî ayırmak lüzûmu derhâl îtirâf edilir. Nazmı husûsundaki sakatlıklar yalnız Fâtih'e de il Ahmed Pa a ile Nizâmî de dâhil oldu u hâlde bütün o devîr â'irlerine âiddir.”

imdilik u satırlar kar ısında biraz duralım. Alt tarafına sonra bakarız. Ey sâhib-i mak le! Haydi, sizinle kar ı kar ıya gelelim, halelle elim.

Birincisi, Almanya'da basılan Fâtih dîvânı olmayıp Fâtih'in on dört kadar gazellerinden ibâretidir.

kincisi, Hacı Hasan-ı Îrânî nâmında bir hattât Fâtih dîvânı yazmamı dır.

Üçüncüsü, Hacı Muhammed Tebrîzî namında bir hattât Fâtih'in ve Sultân Bâyezîd'in, Yavuz Sultân Selîm'in ve K nûnî Sultân Süleymân'ın birlikte bâzı muntehabât-ı âsâr-ı âhânelerini yazmı dır.

[76] Dördüncüsü, bu hattât Hacı Muhammed, K nûnî Sultân Süleymân Hazretleri Tebrîz'i feth ü teshîr etdikden sonra Der-saâdet'e getirmi dir.

Be incisi, u dört pâdi âh-ı muazzamın muntehabât-ı âsârını hem kinci Sultân Selîm ve hem de ehzâde Bâyezîd yazdırmı lar. Bu iki nüshanın da nerede mevcûd oldukları ehlinin mâlûmudur.

Altıncısı, Sultân Selîm-i Evvel bir Fâtih dîvânı yazdırmamı dır.

Yedincisi, Almanya’da basılan nüsha ne mevhûm olarak beyân etdi iniz Hacı Hasan ve ne de Hacı Muhammed nüshasından yazılmamıdır.

Sekizincisi, Almanya’da basılan nüshanın zahrındaki ibâre aynen uduur: “Birinci defâ olarak Upsala Dârülfünûn Kütübhânesi’ndeki el yazısı bir mecmûadan istinsâh olunmu dur.

Dokuzuncusu, bizim kitâbları tahrîf etmek öyle dursun Almanya’da basılan bir kitâbı da yalan bir sûretde tahrîf etmi sin.

Onuncusu, Almanya’da basılan nüshada “hârikulâde bir nüsha”dan alınıp basıldı ı ibâresi olmadı ı hâlde sen ilâve etmi sin.

On birincisi, Cenâb-ı Fâtih’in müretteb dîvânını görmedi iniz hâlde kendi me’haz-ı vehminize mürâcaatla niçin mutavassıt â’ir söylüyorsun?

On ikincisi, be er beytten ibâret olan on dört gazelin okunup tedkîk edilmesi nihâyetü’n-nihâye yarım saatlik bir ey iken istihzâ sûretiyle “Almanya’da basdırılan Fâtih dîvânı hattâ en serî ve sathî bir nazarla tedkîk olunsa bile stanbul fâtihine mutavassıt â’irlerimiz arasında müstesnâ bir mevkî lüzûmu derhâl îtirâf edilir.” sözlerini yâni on dört gazeli hâvî bir eser gûyâ altmı bin beyitli bir ehnâme kitâbı imi gibi tezyîfler savurmayı hangi usûl-i irfân ü iz’ân ile tatbîk ediyorsun?

On üçüncüsü, Cenâb-ı Fâtih gibi bir mücâhid-i zî-ânı istihfâfla da kanâat etmiyorsun da “Nazm husûsundaki sakatlıklar yalnız Fâtih’e de il Ahmed Pa a ile Nizâmî de dâhil oldu u hâlde bütün o devr â’irlerine âiddir.” ibâresini de ilâve ediyorsun.

On dördüncüsü, Fâik Re âd Be merhûm, Fâtih dîvânı hakkında “Yüze karîb gazel ile bir kıt’a ve bir muhammesden ibâretedir. Bir nüshası Almanya’da basılmı ise de pek [77] noksândır.” demi ve siz o noksân nüshayı olsun görmemi iken “Birinci Sultân Selîm’in Îrân hattâtlarından Hacı Hasan’a yazdırdı ı hârikulâde bir nüshadan alınarak Almanya’da basdırılmı olan Fâtih dîvânı” deme e, yâni Fâik Re âd Be merhûmun sözünü yalan bir sûretde tahrîf etme e ve bununla berâber Avrupa’da basılan bir nüsha ne kadar noksân olursa olsun mükemmel gösterme e ve bize âid olan mütâlaalara gelince bir kanava bile yapamayaca ımızı te hîr ü i’lâna hangi i kence-i kübrâ ile mecbûr oluyorsunuz?

Hiç böyle hezeyânlar kdâm gibi Yeni Mecmûa gibi muhterem gazetelere derc edilir mi? nsan için biraz da dü ünçe lâzım gelmez mi? O gazeteler sâhibleri sizi

Dârülfünûn muallimi tanıyarak, o nâma ta'iddıkları bir hürmet ve i'timâd üzerine derc ediyorlar. Siz ise her gazete vü mecmûalara verdi iniz mak lelerde birkaç para kazanayım diye me'mûriyetinizi, ahsiyetinizi, imzânızı sû-i istîmâl edip duruyorsunuz. Bu mâsûm milletin muhtâc-ı terakkî oldu u bir zamânda böyle müteessif yolsuzluklarla paralar der-cîb etmek, bu milletin eczâsındanım diyen hiçbir ferdin sıfatına yakı mıyor.

Bundan birkaç sene evvel bana bir zât geldi. Eslâfdan bir â'irin tercüme-i hâlini sordu. Ben de bildi im kadar söyledim ve buna dâir falan kütübhâned e u numarada bir kitâb vardır, e er o kitâba mürâcaat ederse daha ziyâde ma'lûmât alabileceklerini ilâve etdim. O munsif zât dedi ki: "Efendim benim maksadım her gün birer mak le yeti dirip te'mîn-i ihtiyâc etmektir. Bir âdemin tercüme-i hâli için kütübhâne kütübhâne dola ma a vaktim müsâid de ildir. Verdi iniz mâlûmât kâfî vâfîdir." Bu zâtın böyle do ru söylemesine pek memnûn oldum. Hiç olmazsa emîn bildi i bir âdemden ö renip öyle yazıyor. Siz ise bir taraftan maksadı ihlâl ü tahrîf ederek a zınıza geleni yazıyorsunuz ve herkesin kemâl-i taacüble sükûtuna muk bil o kadar azamet peydâ ediyorsunuz ki dünyâda senden ba ka hiçbir kimseyi görmek istemiyorsun. Sonra benim gibi Osmanlı târîh ve edebiyâtı u runda ifnâ-yı hayât eden bir âdeme kar ı "Biraz dikkatlice bir çocu un bile yapmayaca ı bu kadar fecî hatâlar ve tahrîflerden sonra artık o zâtı târîh ve edebiyât mes'elelerinde mütehassıs add etmek yalnız benim için de il, daha birçokları için de k bil olamazdı." gibi tâbîrleri istîmâl etmek fazâhatını irtikâb eyliyorsun. te hâlini görüyorsun ya!

Hiçbir kelimesi benim mak lelerimdeki suâle cevâb olmayıp yek-pâre bir ütûmdan ibâret olan –Bir Hicv Münâsebetiyle- mak lesini Yeni Mecmûa'ya hangi usûl ve insâf ile kabûl etdi ini müdürinden sorarım.

[78] Vâkıâ ben de Fuad Be hakkında fazla söylemedim de il. Lâkin yazdı ı her maddeyi tahlîl etdim, çürütdüm. Yalan oldu unu isbât etdim. Ondan sonra usûl-i münâzara dâiresinde niçin bu yalanları söyleyip nev-nihâlân-ı vatanı aldatıp gadr ediyorsun, dedim. Böyle yapmayayım da Fuad Be kıyâmete kadar târîhleri tahrîf etsin, âlemi aldatıp gitsin mi idi? Bilmedi i i lere niçin kar ıyor? E er Fuad Be benim yazdı ımın velev bir tânesini olsun çürütebilseydi benim hakkımda söyledi i sözleri Yeni Mecmûa kabûl edebilirdi. te yalnız Avrupa'da basılan bir kitâb için yazdı ı birkaç satır hakkında Fuad Be 'den bâlâda on dört suâl sordum. Aceze-i mahlûk t-ı edebiyeden olan o zâta ey müdür be efendi hazretleri bâri siz muâvenet buyurunuz da

verece iniz âlimâne, hakîmâne cevâbları, mü tâk n-ı ke f-i hak yık olanlar okuyup da iftihâr etsinler.²⁷

Benim otuz sene kadar mütenevvi‘ me’ mûriyetlerde bulunmu oldu um, on be kadar vilâyetlerde hayâtımı mâ-vaz‘ lehine yâni vatan hizmetine sarf ederek icrâ etdi im tedkîk t-ı târîhiyyeden ba ka ya bizzât yazdı im ve yâhud paralar dökerek yazdırdı im yalnız nüshası nâdir kitâblar üç binden mütecâviz oldu u hâlde siz beni, sizin gibi g fil-i mülk ü millet mi zannediyorsunuz?

leride tafsîlâtını yazaca im vechile mâdem ki Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Encümeni [79] riyâsetinden çekilme e Fuad Be sebebiyet vermi idi; hâlbuki ben o riyâsetde kalsaydım avn-i ilâhî ile imdiye kadar nazîri görülmemi bir sûretde g yet mükemmel bir Osmânlı ve bir de bir edebiyât-ı Osmâniyye târîhi bile yazılmı dı. Bu hıyânetine muk bil ben de inzivâ-gâhıma çekilmi dim. Yine tek durmayıp, çıkardı im ‘Acâ‘ibü’l-Letâ‘if’e îtirâzlar ya dırdı ı hâlde söz anlamadı ı cihetle cevâb bile vermemi dim.

Maârif nâzırı gibi muhterem bir zâtın benden vâkî olan bir suâlîne hasb-el-hamiyye verdi im bir cevâb Fuad Be ’i kükreterek bir mak le de il yüz mak le de yazabilir. Lâkin siz beni bilmedi iniz, tanımadı ınız hâlde Fuâd-ı pür-murâdın aleyhim de olarak “Bizde Millî Târîh Yazılır mı?” unvânı altındaki mak lesini Yeni Mecmûa’ya derc ederek hem Fuad’ı âleme kar ı böyle kepâze etdiniz ve hem de âyân-ı iftihâr olacak o târîhin yazılması müntehâ-yı merci‘ine kadar arz olunmu iken bizzât gidip geri bırakmaklı ıma sebebiyet verdiniz. Sizce maârif-perverlik bu mudur? imdi lutfen Almanya’da basılan Fâtih dîvânı hakkında Fuad Be ’in yazdı ı birkaç satırdaki on dört yanlı ının cevâbını siz veriniz ve beni tekzîb ediniz ki ben de fezâ-yı nâ-müntehâ-yı edebiyâtta zât-ı âlîleri gibi bir necm-i rah ân ve yâhud yeni bir cihân ke f edilmi olmasından dolayı iftihâr edeyim.

²⁷ Fâik Re âd Be merhûm, Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye’sini yazdı ı vakit benden bâzı îzâhâtı hâvî bir pusula almı dı. O pusulayı g ib etmi . Pek mahcûb bir zât oldu u için tekrâr isteme e utanmı . Benim pusulada yazdı im “Hacı Muhammed” i “Hacı Hasan” ve “ kinci Sultân Selîm” i de “Sultân Selîm-i Evvel” zannederek kitâbına öylece yazmı . Kitâb çıkdıktan sonra Fâik Re âd Be ’e yanlı yazmasının sebebini suâl etdim. Verdi im pusulayı g ib etdi ini, hâtura mürâcaat sûretiyle yanlı yazdı ını, ma‘ü’l-î‘tizâr beyân etdi. Daha o zamân birçok gülü dük idi. te dârülfünûn muallim-i muhteremi bulunan Fuad Be Efendi bir taraftan Osmânlı edebiyâtını, edîblerini be enmez, tahkîr eder; bir taraftan da ke külü arkasında saklamak sûretiyle gizlice onlardan tese’ül eder. Fâik Re âd Be ’in kitâbında u îzâhâtı görünce yanlı ı belli olmamak için bir takım tahrîfât daha ilâve ederek hemân “Fâtih Devri Edebiyâtı” hakkındaki mak lesine yapı tırıvermi . Acabâ bu gibi hâllere gülmek mi, yoksa a lamak mı îcâb eder? Varsın erbâb-ı insâf ve hamiyet takdîr etsin. Müdîr Be Efendi hazretleri dikkat buyuruyor musunuz?

Sözü yine Fuad Be 'e intik l etdirelim. Geçenki mak lemde “mzâ koydu u sülâleden olmadı mı kendi eliyle te hîr ediyor. Çünkü Hicv Münâsebetiyle dedikten sonra pederim Fâiz Be , ceddım Ahmed Ziyâ Be , onun pederi smâil Afîf Be , onun pederi falan ve nihâyet onun pederi Köprülü Mehmed Pa a'dır demeliydiniz.” demi dim. Yazık ki silsilenizi de beyân edemediniz. Bâri ben söyleyeyim siz dinleyiniz.

Peder-i âlîniz Fâiz Be , ceddiniz Ahmed Ziyâ Be , onun pederi smâil Afîf Be , onun pederi Nu'mân Be , onun pederi Osmân Be , onun pederi Mehmed Be , onun pederi Kibleli-zâde Ali Be , onun pederi vüzerâdan Kibleli Mustafa Pa a'dır. te görülüyor ki sizin sülâleniz ve öhretiniz Köprülü-zâde de il, Kibleli-zâde'dir. Kibleli Mustafa Pa a, Köprülü Mehmed Pa a ile bacanak idi. Siz Köprülü-zâdelerle teyze-zâdelik râbitasını te kîl etmi siniz. Haydi bakalım, e er kudretiniz var ise buyurunuz da bir takım vesîka ibrâz ederek beni tekzîb ediniz. Tekzîb edemedi iniz hâlde artık bundan böyle âleme gülünç olup durmaktan ise imzânızı Kibleli-zâde Mehmed Fuad ekline ifrâ ediniz. Mîrim, gücenme, ne yapalım yanlı hesâb Ba dad'dan döner darb-ı meseli mâlûmunuzdur. Geçende te ebbüs [80] buyurdu unuz Maârif Nezâret-i celîlesine sâye-sâz-ı istihk k olmadı ınızdan dolayı daha gençsiniz sabr ediniz, diye tesellî verenlere “Ne demekdir ceddım Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Pa a yirmi yedi ya ında sadrâzam oldu, ben ise imdi ondan iki ya büyü üm, bana Maârif Nezâreti çok mudur?” yolundaki iddiânız gerçi çürüyor. Be efendinin dâvâsını çürütmeyelim, çocuktur, gönlü istiyor diye, hak yık-ı târîhiyyeyi mi çürütelim? Bununla berâber Fâzıl Ahmed Pa a'nın da evlâdı olmadı ı gibi me'mûriyetlerin tevârüse tâbi bulunmadı ı mâlûm-ı irfânınız olsa gerekdir.

Kibleli Mustafa Pa a'nın daha yukarıki ecdâdını ve hareminin silsilesini ve Kibleli Mustafa Pa a'dan sonra amûd-ı nesebinizin kaç übeye ayrıldı ını ve bunların her birisinin me âhirden kimlere dâmâd oldu unu, e er maksadım bir Kibleli-zâde târîhi yazmak olsaydı cümlesini beyân ederdim. Lâkin maksad size yalnız silsilenizi tanıtdırmak oldu u için bu kadar kâfîdir.

Tahdîs-i nîmet olmak üzere söylerim ki Cenâb-ı Hakk'ın bana bu kadar mâlûmât-ı târîhiyye ihsân etmesinde gerçi pek kıymetli olan muallimlerimin dahli var ise de benim dünyâyâ geldi im zamân Diyârbekir ehri âdetâ bir kütübhâne ekinde idi.

Diyârbekir e râfından Müftû Dervî Efendi²⁸ merhûmun evlâdları hânesine gider, üç dört bin kitâb görür; Diyârbekir’li Saîd Pa a’nın kâ ânesine gider yine bir o kadar kütüb-i nefsiyye bulurdum. Sâir e râf hâneleri de böyle idi. Bizim hânelere gelince bizde, dayımlarda, büyük amcam âbân Kâmî Efendi hazretlerinde bilâ-mübâla a on bin cild kütüb-i âliyye mevcûd ve bu kitâbların cümlesi bana müfevvez idi. Ben de gece gündüz kimse görmedi i, i itmedi i kitâbları mütâlaa eder dururdum.

Geçende hükûmet-i seniyye bana Fâtih civârında g yet kıymetli bir dâire ihsân buyurdu. Lâkin dâire deyip geçmemeli. Otuz be aded kur un kubbeli olmak üzere ne stanbul’da ne Rumeli’nde ve ne de Anadolu’da o nezâhet ü zarâfette nazîri bulunmayan bir dâiredir. Ben de on üç bin cild kitâbımı vakf u teberrû etdim. Hergün mütâlaaya devâm eden nev-nihâlân-ı vatan kar ılarında yalnız Türkçe kısmı olmak üzere sekiz bin adeden ziyâde kitâb buluyorlar. Hâlbuki mekteplerde muallimlerinin dersini dinleyen telebe, mektebden çıkdıktan sonra derslerini olsun ö renmek için ne bu gibi lüzûmlu kitâbları ve ne de bu kitâbları hâvî bir mütâlaahâne bulamıyorlardı. Sekiz, on ya ından îtibâren devâm eden ve güne gurûb edinceye kadar, oldu u noktadan [81] ayrılmayıp mütâlaaya müsta rak olan talebeyi gel gör de hayretlere müsta rak ol. Ben mâsûm gençlerde gördü üm zekâyâ bakıyorum ve böyle her bir ilm ü irfâna müsta‘id nev-nihâlân-ı vatanın tahsîl ü terbiyesi esbâbından ne kadar gaflet etdi imizi dü ünüyorum da kendimden utanıyorum.

Ve öyle anlıyorum ki mekteb-i sultânîler tahsîlinin intihâsına kadar gençlerimiz, pek samîmî ve pek ulvî bir fikir ile yeti iyiyorlar. Muhterem muallimlerinin bu mâsûmları terbiye husûsundaki himmetleri me kûr olsun. Lâkin sultânîler ikmâl olundu mu, ondan sonra kitâblar bükülüyor. Artık gelsin siyâset gitsin siyâset, ama ne siyâset! Ben hükûmet-i seniyyenin ulûm-ı siyâsiyye tahsîliyle mecbûr tutdu u talebeden mâ-adâsının gizli siyâsetle me g l olmalarını öyle dursun, hattâ ulûm-ı siyâsiyye derslerini tâlîme me’ mûr olmayan muallimlerin bile siyâsetle u ra malarını tervîc etmeyen âcizlerdenim.

te siyâsetle u ra ırsanız ama Almanya’da basılan bir kitâba yazdı ınız birkaç satırda on dört yanlı yazarak hem ömrünüzü heder eder hem böyle âleme gülünç olursunuz. n allâh aradan birkaç sene geçer geçmez göreceksiniz ki Millet Kütübhânesi’ne devâm eden talebeden öyle arslanlar zuhûr edecektir ki sizin kendinize bir pâyeye vermek ve âlemi aldatmak sûretiyle yazmakta oldu unuz o mak lelerin altından girip üstünden

²⁸ imdi Beyrut vâlîsi bulunan smâîl Hakkı Be Efendi hazretleri bu zâtın ahfâdındandır.

çıkacaklar ve nasıl bir cehl ü ‘amâ içinde yuvarlanıp gitmi oldu unuza taaccüb ve teessüf edecekler ve sizin Türklü e ve bilhassa Osmânlılı a dâir yalan yanlı tercüme etdi iniz kitâbları, birçok ecnebîler lâyıkıyla lisânımıza ve âdâb-ı muâ eretimize vâkıf olmadıkları için nasıl yanlı ve yâhud garaz-âlûd yazdıklarını ve sizin de ya ‘an-cehlin ve yâhud her neden ise tervîc-i meslek-i ma‘kûs etdi inizi dü ünerek, sizin eslâf-ı izâmımız hakkında icrâ etdi iniz etm ü tahkîrleri sizin hakkınızda icrâ edeceklerdir.

-Mâ-ba‘dı var-,

Edebiyyât

Mef’ûlü / Mefâîlün

(- - .) / (. - - -)

1	Çıkamaz yolu derk eyle Endî e-i merk eyle	Haksız i i terk eyle Nef‘-i vatana sa‘y et
	Eyle a gözüm gayret Tâ kim bulasın ra bet	Kesb-i hünere g yet Nef‘-i vatana sa‘y et
[82]	‘ rfân ile tâbân ol Ay gün gibi rah ân ol	Bir nûr-ı dırah ân ol Nef‘-i vatana sa‘y et
	Âyîne-i effâf ol Rûh ol güher-i sâf ol	Gencîne-i insâf ol Nef‘-i vatana sa‘y et
5	‘Ömrün ku u ey ehbâz Durma a gözüm k1 yaz	Hergün ediyor pervâz Nef‘-i vatana sa‘y et
	n‘âm ile me hûr ol Ba dan aya a nûr ol	kdâm ile me‘cûr ol Nef‘-i vatana sa‘y et
	Ma rûr-ı cemâl olma Bî-mîve nihâl olma	Dildâde-i mâl olma Nef‘-i vatana sa‘y et

	Gençlik bir uçar ku dur Vicdânını pek ko dur	Hep zevk u safâ bo dur Nef'-i vatana sa'y et
	San'at gibi yok bir nûr Topraklar olur billûr	Dünyâyı eder ma'mûr Nef'-i vatana sa'y et
10	Sa'y et geceler yatma Kizb ile hüner satma	Halkı sakın aldatma Nef'-i vatana sa'y et
	Mey âlet-i irretidir 'Ömrün sana ni'metdir	Bilmem bu ne gafletdir Nef'-i vatana sa'y et
	Sen do ru ol ey muhtâc Etmez seni gam-1 iz'âc	Allâh bırakmaz ac Nef'-i vatana sa'y et
	Tenbelli e aldanma Câhil sözüne kanma	Bu zehri eker sanma Nef'-i vatana sa'y et
	Üslûb-1 sefildir bu thâf-1 halefdir bu	Fikr et ne erefdir bu Nef'-i vatana sa'y et
15	Olma vatana dü men Söz dinle Emîrî'den	Gaflet ile ey dil sen Nef'-i vatana sa'y et

Geçen Nüşamızda Münderic Gazellerin Nazîreleri

Gazel

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Dü eli âte -i hecrin dil-i dîvânemize

Ma'kes olmakda semâ âh-1 garîbânemize

[83]

Çe m-i mestinden alıp ne veyi ibzâl etmi
Sâki-i bezm-i ezel evk ile peymânemize

Her ikâf anda dehen gülmede ma‘mûrelere
Bir bakın dîde-i ‘ibret ile vîrânemize

Sarf edip durmadayız biz anı ‘a k u runda
Kimse takdîr-i behâ etmedi dürdânemize

Meh gibi sînelere ne ‘e do arken sanırız
Nûr iner sahn-ı safâ-perver-i meyhânemize

Artık âzâde-i kaydız ki fedâ eylemi iz
Dili dildârımıza cânı da cânânemize

u‘lemizle yakarız em‘-i vefâyız Muhyî
Her kim âte -zen olursa per-i pervânemize
Muhyiddîn

Diğer Nazîre

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün
(*Fâilâtün*) (*fa'lün*)
(. . -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Dü ürüp nûrunu âyîne-i peymânemize
Verdi revnak meh-i behcet dil-i dîvânemize

Habbezâ zülf-i zer-endûd-ı eh-i mülket-i ‘a k
Ki kemend olmadadır gerden-i merdânemize

Bülbül-i bâ -ı diliz yok haber ol gül-rûdan
Nice bin bâd-ı sabâ u radı kâ ânemize

Ne zamân bâdeyi sâgarda görürsek sanarız
Mihrdır nûr saçar hâne-i vîrânemize

Geldi bin nâz ile ol lü'lü'-i eh-dâne bu eb
Sade-i hâne mekân oldu o dürdânemize

Öyle bir yâr-ı gül-endâm ki güldükçe bize
Her taraf gül gül olur bûy saçar hânemize

Ra'diyâ zemzeme-i bülbülü gû etmek için
zn alıp biz girelim gül en-i cânânemize

Vefâ Sultânîsi Telebesinden: Ra'dî

[84]

Diğer Gazele Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün

(- - .) / (. - . -) / (. - -)

Bilmem ki neden fig n utansın
Efg na sebep olan utansın

Vechinde duran nik bı kaldır
Kaldır ki gören civân utansın

Ay âfet-i âfitâb-ı cilve
Görsün seni ahterân utansın

'Âıklara öyle merhamet et
Her mâder-i mihr-bân utansın

Ey nazlı gülüm güzel ruhundan
Ver bûseci i cihân utansın

Hulkî'ye yeter biraz da rahm et

Mihnetle geçen zamân utansın

Vefâ Sultânîsi Talebesinden: Hulkî

LEVHA-İ NEZÂİR

Gazel-i Nahîfî

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(--.) / (.--.) / (.--.) / (.--)

Göz gördi gönül sevdi seni ey yüzi mâhım

Kurbân olayım var mı benim bunda günâhım

'Â ıklı ima âhid-i 'âdil mi de ildir

Evvâ'-ı hazînimle garîbâne nigâhım

Memnûn-ı visâl eyle beni gel keremünle

Yansun hased âte lerine baht-ı siyâhım

Ey seng-dil etmez mi senin kalbüne te'sîr

Hârâları hâkister iden âte -i âhım

Bir ba rı yanık 'â ık-ı mihnet-zededir dil

A latma Nahîfî kulunu cevri ile âhım

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(--.) / (.--.) / (.--.) / (.--)

Sevdim seni a latma beni ey yüzü mâhım

Hüsnün geçer ammâ kalır üstünde günâhım

Ey nûr-ı mübîn çünki cihânda seni gördü
Fahr eylesin eflâke benim nûr-ı nigâhım

Sevmek seni olmu bana bir âfet-i cân-sûz
Ey hüsnü belâ çe mi elâ zülfü siyâhım

Bir dem mi geçer eylemeyim derd ile bin âh
Gûyâ nefis ölmü çıkıyor sîneden âhım

Hasretle Emîrî nice kan a lamayım ben
Bilmem nerede kaldı niçin gelmedi âhım

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün
(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Hâlen olayım ravzaya gel ey yüzü mâhım
Zevkim kadar artsın benim isterse günâhım

Dünyâ bana rû en görünür gamlı zamânda
Vaktâ ki olur sen gibiler nûr-ı nigâhım

Saklar beden-i nâzikini bir nazarımdan
Korkarım onu kirletecek baht-ı siyâhım

Bakdın bana hayretle bütün cân çeki irken
Bir na me-i zevk oldu sana yükselen âhım

Hulkî gibi bir gam-zedenin gönlünü kırma
Ey çe mi elâ nazlı gülüm sevgili âhım

Vefâ Sultânîsi Talebesinden: Hulkî

Diğer Nazîre

Mef'ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Sevdim seni ilk 'a kım ile ey yüzü mâhım
Yakdı elemin hem beni hem kubh u günâhım

Dar oldu cihân ba ıma çe mim seni gördü
Rahm eyle benim hâlime ey nûr-ı nigâhım

Kanlar dökerim derdin ile genc elimde
Kan rengini kesb etdi benim baht-ı siyâhım

Yok mu senin ey mihr-i emel bâdeye meylin
Sun sâgarı lutf eyle kesilsin benim âhım

[86]

Etme bu kadar nâz u edâ Seyfî'yi üzme
Sînemde karâr eyle sen ey cilveli âhım

Vefâ Sultânîsi Talebesinden: Seyfî

Gazel²⁹

Mef'ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Ben bâdeyi ruhsâr-ı mücellâya de i mem
Meyhâneyi kâ âne-i a'lâya de i mem

Dünyâda ne zevk var ise meyhânedede buldum
Ben 'uzletimi sohbet-i Leylâ'ya de i mem

Gül-reng olan âte li arâbı severim ben
Bir katresini âb-ı musaffâya de i mem

²⁹ Bu nezîh gazeli ibtidâ Hulkî Be yazmı ve nazîreler onu tâkîb sûretiyle husûle gelmi oldu undan tertîb-i in âd bozulmamak için sırasıyla yazılmış dır.

Mug-peçelerin sundu u her bâde güzeldir
Dilberde olan mîve-i hamrâya de i mem

Hulkî ola hep mest müdâm sun meyi sâkî
Dolmu kadehin zevkini dünyâya de i mem

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün
(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Gül-gûn ruhunu gülgülî dîbâyâ de i mem
Hûn-ı dilimi kırmızı sahbâyâ de i mem

Ak çehreli sâkîsini meyhâne-i zevkin
Zencî-peçe-i kûy-ı dilârâyâ de i mem

Vuslat gecesi 'av'ave-i kelbini yârin
Bin zezeme-i bülbül-i eydâyâ de i mem

Koysam e i i üzre açık ba ımı yatsam
Tâc-ı ser-i Keyhüsrev ü Dârâ'ya de i mem

Al yana ı mîve-i cennetdir o yârin
Bir bûsesini bin kızıl elmâyâ de i mem

Zîr-i lebidir mesken-i ezvâk-ı 'avâlim
Bir handesinin zevkini dünyâyâ de i mem

[87]

Yek-reng-i hakikat olan e 'ârı Emîrî
Artık sarı hulyâ mâvi ru'yâyâ de i mem

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Kanlı kefeni câme-i zîbâya de i mem
Gîsû-yı teri sünbül-i bûyâya de i mem

Olmü elem-i rûhuma bir yâr-ı vefâkâr
Hicrânımı ben vasl-ı dilârâya de i mem

Nûr eyledi cânân bu gece hâle-i vaslı
Bedr-i ruhunu a' a'alı aya de i mem

Toplansa e er bir yerde hûbânı cihânın
Mehpâre benim ben seni dünyâya de i mem

Bir böylesi nâdir bulunur Seyfî cihânda
Dürdânemi ben gevher-i yektâya de i mem

Nazîre

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(- - .) (. - - .) (. - - .) (. - -)

Câmi'leri ben cennet-i a'lâya de i mem
Her hâfızı bin bülbül-i gûyâya de i mem

Kaldı nerede mey-gedeyi câmi'e tercîh
Kandîlini bin sâgar-ı sahbâya de i mem

Her em'-i münîr üzre olan halka-i dûdu
Ham-der-ham-ı gîsû-yı dil-ârâya de i mem

Lâyık mı ki dânsizlere zâhidleri nisbet
Vâ'iz sesini zemzeme-i nâya de i mem

Ferrâ ile kıyemlerini beyt-i Hudâ'nın
Cennetdeki huddâm-ı mu'allâya de i mem

Her zerresini leyle-i kadr-i Ramazânın
ems ü kamer-i a' a'a-pîrâya de i mem

[88]

Bakdıkca bu nüh t k-ı bülend-i melekûta
Mihrâb-ı rübûbiyyeti dünyâyaya de i mem

Ben mu'tekifim gû e-i vahdetde namâzı
Gül ende olan zevk-ı temâ âya de i mem

Bin bülbüle bin sünbüle bin goncaya Ra'dî
Bin lâleye bin nergis-i ehlâyaya de i mem

Vefâ Sultânisi Talebesinden: Ra'dî

Görülüyor ya! yi tahsîl ve terbiye görürlerse gençlerimize, bizim yeti emeyece imiz mevkî-i müstesnâyı imdiden âmâde vü tahsîs eylemek lâzım gelir. Kemâl-i gayret ü samîmiyyetle vatan-ı mukaddesimize hüsn-i hizmet etmek artıyla Cenâb-ı Allâh feyzlerini müzdâd eylesin.

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Sevgili pâdi âhımız Sultân Mehmed Vahîdeddîn Hân Efendimiz hazretlerinin cülûs-ı hümâyûnları târîhi.
- K nûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin gazel-i mülûkâneleri.
- Fahrü'l-muhadderât 'Âdile Sultân bint-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sânî hazretlerinin iki aded nazîre-i belâgat-ârâları.
- Mü ârûn ileyhâ hazretlerinin Tahassür-nâme unvânlı manzûme-i garr ları.
- Târîh-i Osmânî Encümeni Reîsi Abdurrahman eref Be Efendi hazretlerinin tahrîrâtı ve cevâbı.
- Türk Oca ı merkez-i umûmîsi idâre reîsi Hamdullah Subhî Be Efendi'nin iltifât-nâmeleriyle cevâbı.
- Refîk Hâlid Be 'e ihtâr.
- Hâtûrât – Levha-i Nezâir: Gazel-i Fuzûlî, Nazîre-i Emîrî, Di er Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i Muhyî. Di er Levha-i Nezâir: Gazel-i Emîrî, Nazîre-i Muhyî.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1336

Hilâfet-penâh-ı akdes ve ehriyâr-ı âzamımız Sultân Mehmed Vahîdeddîn Hân-ı Sâdis Efendimiz hazretlerinin bi'l-yümn-i ve'l-ikbâl cülûs-ı âhâneleri hakkında min-gayri haddin in âd eyledi im bir kıt'a-i târîh ubûdiyyet-i karîn kdâm gazetesinin 7688 numara ve 25 Ramazân sene1336 târîhli nüshasıyla ne r olunmu idi.³⁰ kinci defâ olarak in âd olunan bu târîh-i rikkıyyet-i rehîn Osmânî Târîh ve Edebiyât Mecmûası'na ser-levha-i mefharet olmak üzere derc ve tahrîr olundu.

³⁰ Bu târîhi Edebiyât-ı Umûmiyye Mecmûası ve Cerîde-i Sûfiyye, kdâm gazetesinden nakl ile derc ve tahrîr eylediler.

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün
(. . . .) / (. . . .) / (. . . .) / (. . . .)

1 Bu gün ‘Osmâniyâna lutf-ı Rabbânî delîl oldu
Bu gün ma‘mûre-i dünyâda bir ‘ıyd-ı celîl oldu

Bu gün milleti güldürdü feyz-i ‘avn-i lâhûtî
Safâlar geldi âfâka gam u mihnet hacîl oldu

Bu gün zîrâ be â etle kemâl-i yümn ü evketle
Velî ahd-i devlet-i pâdi âh-ı bî-‘adîl oldu

Melek-sîret Mehemed Hân Vahîdeddîn-i zî-ânın
Zülâl-i hükmü gülzâr-ı cihâna selsebîl oldu

[90]

5 Cenâb-ı Kibriyânın lutfunu iblâ u teb îre
Nazar-gâhımda her bir zerre gûyâ Cebrâ’îl oldu

Bilin âgâh olun ey ehl-i slâm eyleyin hürmet
Büyük peygambere emr-i hilâfetde vekîl oldu

Nasıl tavsîf edersem öyle sultânı yine azdır
Cenâb-ı Hâlık-ı zü’l-‘izzete zıll-i zalîl oldu

eb-i mihnet güli-i râhat safâ-yı dil gam-ı hâtır
Tamâm oldu gü âd oldu kesîr oldu kalîl oldu

O âhen âh-ı ‘âlî kim bütün eslâf u ensâbı
ecî‘ oldu kerîm oldu zarîf oldu asîl oldu

10 Çıkınca Âdem ü Havvâ’ya ecdâd-ı hümâyûnu
O uz Hân hazret-i ‘Osmân gibi nesl-i nesîl oldu

Metânetde hamîyyetde kemâl-i ‘azm ü himmetde
Büyük Sultân Selîm ü Fâtih’e necl-i necîl oldu

Henüz ehzâde-i ‘âlî iken bu hüsrev-i ‘âdil
Ne söylerse latîf oldu ne i lerse cemîl oldu

Hilâfet tahtına oldukda heybette eref-bah â
E irrâ tevbe-i err etdi ‘âdiller keffîl oldu

Mübârek her kelâmı hazret-i Mevlâ’dan istimdâd
Münevver her hitâbı bâ’is-i hayr-ı cezîl oldu

15 Zamân-ı evketinde ittihâd eyler bütün millet
Denilmez in allâh Te‘âlâ k l u kîl oldu

Karîben âte -i Nemrûd-ı hasmı söndüre Allâh
Dene mülk-i vatan gülzâr-ı brâhîm Halîl oldu

Yazıldı pâdi âhân cedvelinde tâm-ı târîhi
Mehemmed Hân-ı ‘âdil dehre sultân-ı celîl oldu
sene: 1336

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri’nin Gazel-i Mülûkâneleri

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Gül en-i hüsnün gören Firdevs-i a‘lâdan geçer
Cür‘a-i la‘lün içen câm-ı musaffâdan geçer

[91]

Sîm-i e kiyle harîdâr-ı metâ‘-ı vasl-ı yâr
Virür ol cân nakdini âhir bu dünyâdan geçer

Serverâ kaddün görüp derd ile ger âh eylesem
E k-i çe mûm cû idüp emvâc-ı deryâdan geçer

Ta e igün bekleyüp her gün yüzün görür güne
Fer ü evketle egerçi çarh-ı mînâdan geçer

Bilsem e küm nîçün itmez gönlüne yârün eser
Dirler elmâs ey Muhibbî seng-i hârâdan geçer

**Fahrü'l-Muhadderât, Tâcü'l-Hasenât, Sâhibe-i Dîvân-ı Belâgat-ı Gâyât, 'Âdile
Sultân Bint-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretleri'nin Nazîre-i bî-Nazîrâneleri**

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Bâb-ı lutfun çâkeri 'u âk sevdâdan geçer
Mülk-i bâkîden gelen bu fâni dünyâdan geçer

Vech-i cânân kible-gâhıdır cenâb-ı 'â ıkın
Hayret ile pür-safâdır cân u e yâdan geçer

Murg-ı dil bulsa hevâ-yı kûy-ı yâri cân atar
em'-i vasla yandırıp kendüyi gavg dan geçer

Âfitâb-ı 'a k-ı Hak 'â ıkları tâbendedir
Arzu eyler o zıllı gayrı da'vâdan geçer

Cân nedir bin cân fedâ eyler bu hayret zevkine
'Âdile ma' ûku 'â ık bulsa 'ukbâdan geçer

Diğer Nazîre-i ‘Âdile Sultân

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

‘Â ık n mahbûbunun mecbûru dünyâdan geçer
Murg-ı dil pervâz edip tâ ‘ar -ı a‘lâdan geçer

Râh-ı ma‘nâda tecellî ne ’esinden dem urup
Len terâni sırrın anlar Tûr-ı Mûsâ’dan geçer

[92] Seyr edince cân u dil hayrân u ser-gerdân olur
Mest-i cân-ı ‘a k olan dünyâ vü ‘ukbâdan geçer

Rûzigâr-ı ‘a ka uymu dur hevâ-yı vasl ile
Ke ti-i fikrim cihânda ba ka sevdâdan geçer

Rü’yet-i dîdâr olmazsa eb-i devlet nasîb
‘Âdile her dûd-ı âhım çarh-ı mînâdan geçer

Dürr-i Yektâ-yı Belâgat Müşârün İleyhâ ‘Âdile Sultân Hazretleri’nin

“Tahassür-nâme” Unvânlı Manzûme-i Garrâları

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1	Hamd-i bî-hadd hazret-i Hakk’a sezâ	Lutfuna ihsânına yok intihâ
	Yok iken var etdi e yâyı hemân	Var iken ma‘dûm eyler bî-gümân
	Kâ’inâtın mücidedir bî-nazîr	Bî- erîk ü bî-misâl oldur kadîr
	ns ü cinni yaratıp etdi ‘ibâd	mtihândır kullara ancak murâd
5	Bildirip ism ü sıfâtın Âdem’e	Kudretin i‘lân etdi ‘âleme
	Her kuluna verdi bir di er safâ	
	يفعل الله تعالى ما يشا	
	Bâ-husûs ol ‘abd-i hâssı Mustafâ	Ya‘ni mahbûbu resûl-i bâ-safâ
	Kâ’inâtın bâ‘is-i îcâdıdır	Cümle hulkun mefhar u imdâdıdır

Ravza-i 'ulyâsına yüz bin selâm

Âline ashâbına hem bi't-tâmâm

- 10 Ol resûlün sı nııp imdâdına 'Afv u cûd u merhametli adına
Hayr ile yâd eyleyem ensâbımı Zikr ile âd eyleyem ahbâbımı
Otuzuncu pâdi âh Mahmûd Hân Vâlidem ol mefhar-ı 'Osmâniyân
Bin iki yüz yigirmi üçde oldu âh Etdi dîn ü devleti hıfza nikâh

Elli be de eyledi 'azm-i Na'îm

Millet ü evlâdını koydu yetîm

- 15 Çünkü ol âhen eh-i 'âlî mak m Bir çok evlâd ile olmu du be-kâm
Bir gülistân hâsılı güller idi Lâle vü reyhân u sünbüller idi
Kimi ma'sûm kimi kâmil kimi genc Kimi gitdi kimi kaldı ehl-i renc

Gördü ço u acısın ol pâdi âh

Ba'zısı fevt-i pederde etdi âh

- [93] Sâliha Sultân hem îrem biri Âsumân-ı devletin meh-peykeri
20 Sevgili bir ânesi Â ub-ı Cân Ayrılıp bir dânesinden bî-amân
âh babamız lutf u ihsân eyledi Kim Halîl Pa a'ya'akd etmi idi
ftir ka u radı pek çekdi gam Pârelenmi ba rını deldi sitem
Hüsn-i ahlâkı güzel ma'sûm idi Merhametli misli yok merhûm idi
smi gibi sâliha hem 'âbide Zâkire hem âkire hem zâhide
25 Eyler idi hâtırım dâ'im sû'âl Der idi hem îrem olma pür-melâl
Pek severim ben seni cânım gibi A lama sen çe m-i giryânım gibi
Kaldı kırk gün oldu çün fevti karîb Ke f-i esrârı Hudâ etdi nasîb
Ruhsat-ı Hak ile çok sırr söyledi rtihâli vaktin i'lân eyledi

Gösterip hayli kerâmet 'âdetâ

Uçdu gitdi ravza-i Firdevs'e tâ

- 30 Ol ikinci karda ım sultân âh Nûr-ı kalbim çe m-i cânım Mihrümâh
Hacı Hu yâr Kadın onun mâderi Babamızın hem ikinci hem-seri
Onu da Mahmûd Hân etdi 'atâ Bende-i hâssı Sa'îd Pa a'ya tâ
Haftalarca sûr u enlikler edip Duhterin memnûn edip gönlün alıp
Her ne hâl ise biraz geçdi zamân stirâhat vermedi ammâ cihân
35 Çünkü çok gördü felek bu hâleti Ol miyâna saldı nâr-ı firkatı
Hastelendi oldu mânend-i hilâl Anla ıldı geldi vakt-i irtihâl

- ‘Âkıbet pek genc iken ol bedr-i tâb
ki yıllık nev-‘arûs iken hemân
bu hâle vâlidî Mahmûd Hân
- 40 Yok fir kına tahammül neyleyim
Çünkü dermi dâ’imâ ol dürr-i ter
Ben kalıp da bu cihânda nideyim
Vâlidesin yakdı nâr-ı i tiyâk
Diyerek hayfâ kerîmem Mihrümâh
- 45 Mihr-i kalbim mâh-ı cânımdın benim
‘Âık idim gonca-i ruhsârına
Ben gibi Hak etmesin bir mâderi
Ben nasıl yanmam kızım sultânıma
Hâsılı ol ‘âcize bu resm ile
- [94]
- 50 Dâderim cennet-mekân ‘Abdülmeçîd
Ben de dedim gamla ey bahtı siyâh
Goncadan nâzik iken nâzik tenin
Sen beni pek çok sevip oh ar idin
Karda ım idin benim hem mâderim
- 55 Hük-m-i Mevlâ’yı tecellî eyledim
Kalb-i mahzûnu tesellî eyledim
- ‘Atiye Sultân üçüncü cevâhirim
Dördüncü hem îre Hadîce Sultân
Bir anadan do du bunlar mâhve
Anaları ismi de Fûrs-i Melek
- 60 Karda ım ‘Abdülmeçîd edip cülûs
Zevci ile olmamı dı âd-kâm
Sâye-i âhânesinde ber-murâd
öyle vaktim ho geçirsem der iken
Ol Hadîce Sultân’ı emr ile Hak
- 65 Bâkire hem îremiz etdi vefât
Âh on altı ya ında nev-civân
- Münhasif oldu yerin etdi türâb
Cennet-i Firdevs’de tutdu mekân
Dedi yandı Mihrümâh’ım cism ü cân
Emr-i Hak’dır neyleyim ne söyleyim
Hak bana göstermeye mevt-i peder
Anama babama kurbân gideyim
Eyleyip mecrûh kalbin iftir k
Dahi ya ın yigirmi sekiz iken âh
Bâ -ı ‘ömrümde fidânımdın benim
imdi dü düm bülbül-âsâ zârına
Koymasın sevgili evlâddan geri
Kendi gitdi kıydı ammâ cânıma
Çok sene yandı yakıldı nâfile
- Hacca gönderdi kim ola müstefîd
Noldun ey hem îre cânım Mihrümâh
Kara toprak oldu âhir medfenin
Zernigâr’ın yâdigârı der idin
Çâre-sâzım dest-gîrim yâverim
- Sevgili gül yüzlü ferruh-ı ahterim
Bu dahi duhter-i Mahmûd Hân
kisi de ‘âleme ay u güne
Pederim merhûme makbûle melek
‘Atiye Sultân’ı etdi nev-‘arûs
Bulamadı zevk-ı dünyâyı tamâm
Eyledi ol dâder-i pür-‘adl ü dâd
Mevt verdi gonca-i ‘ay a diken
Dest-i ‘Azrâ’îl’e teslîm etdi bak
A ladı bu hâle cümle kâ’inât
Gitdi dünyâdan Hudâ’ya verdi cân

- Der idi cennetde râhat bulayım Hûrîlerle anda gelin olayım
Çünkü gitdi vâlidim Mahmûd Hân Bana zindân oldu dünyâ bî-gümân
Vakt-i fevtin bu da i'lân eyleyip Cânlara te'sîr eder söz söyleyip
70 Yolcuyum ben a lamayın der idi Kalb-i zârı da lamayın der idi
Ben gidip siz kalınız sıhhatle sa Her birinize bu dünyâ ola ba
Zıkr ü tevhîd ederekden hâsılı Hazret-i Mevlânın oldu vâsılı
'Âdile bî-çâre gayrı neylesin
Hangi derdin vezne koysun söylesin
bu vak'a üzre pek çok geçmedi 'Atiye Sultân da rihlet eyledi
75 Yigirmi yedi ya ına varmı iken Âh kim ol karda ım nâzik beden
Bunlar iken iki nâzende fidân Gül en-i me'vâya gitdiler hemân
ki devletli sehâvetli idi Merhametli hem mürüvvetli idi
Kime bâkî kalacaktır bu cihân
Rûhların âdân ide Mevlâ hemân
- [95] Vâlidem sevgili cânım Zernigâr Hâl ü ahlâkı güzel takvâ- i'âr
80 Gitdi dünyâdan beni koydu yetîm Meskenin yâ Rabbi kıl Dârü'n-Na'im
Esmâ Sultân hâletem cennet-mekân Ya'ni kim hem îre-i Mahmûd Hân
Etmî ihdâ dâder-i 'âlîsine Hizmetinde bulunup haylî sene
Gonca-ruhsârın hazân-ı mevt âh Soldurup cismin dahi etdi tebâh
Sonra oldu Nev-fidân Kadın bana Kendi evlâdı gibi sâdık ana
85 Kimseye çe mim ya ın sildirmedi Vâlidim olmadı ın bildirmedi
Ba rına basdı bana etdi nigâh Hak ona Firdevs'i etsin cây-gâh
Sonra ammâ sînemde zâlim cihân Bir onulmaz yâre açdı el-amân
Hastalandı ol peder Mahmûd Hân Dü dü ye's ü hayrete 'âlem hemân
Cismini 'illet tutup haylî medîd Za'f-ı hâli gün-be-gün oldu edîd
90 bu hâli içre rahmetli peder Gayret ü ihsân u evketli peder
Dedi ma'lûm oldu hâlim lâ-'ilâc Kesb-i sıhhat edemez gayri mizâc
Çâre yokdur irtihâl etsem gerek 'Azm-i vasl-ı Zü'l-celâl etsem gerek
'Âdile'm ammâ emânetdir sana Onu ho tut rûhumu âd eyle tâ
Göçdü Hakk'a âkıbet Mahmûd Hân Oldu Hân-ı 'Abdülmeccîd âh-ı cihân
95 Hacca gönderdi onu etdi çerâ Ol dahi her nesneden etdi ferâ
Hacc edip geldi Sitâbul'a yine 'Ömr sürdü dahi on yedi sene

‘Âkıbet ol nev-fidân-ı bâ -ı ‘Adn Geldi vakti oldu lahd-i kabre defn
Sâhibü’l-hayrât idi hem bî-riyâ Câmi‘ ü mekteb gibi yaptı binâ
Eski derdim tâzelendirdin kalem Defter ü dîvâna sı maz söylesem
100 Yâ ilâhî fahr-i ‘âlem ‘a kına Sevdi in ol zât-ı â‘zam ‘a kına
Enbiyâ vü evliyânın ‘a kına Asfiyâ vü etkıyânın ‘a kına
Cümlesinin rûhunu dil âd kıl
Nûra gönder nârdan âzâd

**Târîh-i Osmânî Encümeni Re’îs-i Ma‘âlî Enîsi Abdurrahman Şeref Beğ
Efendi Hazretleri Tarafından Vârid Olmuştur**

Târîh ve Edebiyât Mecmûası’nın ikinci nüshasında âcize hitâben bir suâl îrâd buyuruluyor ve deniliyor ki: “Geçende Târîh-i Osmânî Encümeni nâmına ne r olunan Osmânlı [96] Târîhi’nin 551 ve 571. sahîfeleri mündericâtında Osmân Be ’in târîh-i vilâdeti hakkında bir tezâd görülmektedir. Kitâbın dîbâcesinde beyân olundu u üzere “Müverrihinin muhtelif rivâyetlerine tesâdüf olundukda ‘aliyy-i tarîku’l-muhâkeme sıhate akreb olanı tercîh etmekle berâber ihtilâfât-ı vâkı‘ayı dahi ha iye tarzında aynen îrâd etme i” encümen usûl ittihâz eyledi inden 551. sahîfede “Di er bir rivâyete göre” diye ba layan fıkra bir kavı-i mücerred ve zaîf oldu u hâlde bâzı müverrihler ilâve-i sahîfe-i tezkâr eyledikleri cihetle encümence dahi mâlûmât kabîlinden ve ha iye nev‘inden olarak derc edilmi dir. 571. sahîfede ise Cumhûr müverrihinin kavı-i muhtârı zikr edilmi ve Osmân G zî’nin târîh-i vilâdeti 656 senesi olarak kabûl olundukdan sonra zîrindeki notada 650 ve 652 ve 657 senelerini gösteren müverrihler oldu u dahi tasrîh ve ilâve kılınmı dır ve bu vesîle ile dahi arz ve te’yîd-i ihtirâm eylerim efendim hazretleri.

Abdurrahman şeref

Cevâbı

Zât-ı âlîleri gibi bir müverrih-i ehîr ve bir fâzıl-ı âlî-semîre ta‘zîm ve hürmetim her zamân bâkî ve pâyedâr oldu unu vicdân-ı sâmîleri de tasdîk eder. Lâkin bu cevâbın istifsâr-ı kemterâneme hiçbir taalluku olmadı ı müsta nî îzâhdır. Çünkü ben Osmân G zî’nin târîh-i vilâdeti hakkında bir suâlde bulunmadım. Benim suâlîm, müessis-i mü ârûn ileyh hazretlerinin tevellüdü 656 senesinde oldu u hâlde ondan be altı batn

yukarıda ecdâdından gösterilen Kabak Alp'in yine o senede Ankara civârına getirilmesi ve bu zâtın yâni Kabak Alp'in ve o lunun ve ahfâdının cümlesinin birbiri ardınca reîs-i a îret olmalarının ve vefât etmelerinin yine o sene içinde vuk bulması velev ki bir zaîf rivâyet sûretiyle olsun nasıl bir ölçü ile ölçüldükden sonra derc-i sahîfe-i tezkâr edildi i istifisârından ibâretdir. Çünkü Osmân G zî hazretlerinin tevellüdü 656 olunca be altı batn yukarıda bulunan Kabak Alp'in ondan bir asır ve belki iki asır evvel gelmi bulunması îcâb ederdi.

Yazılan Târîh-i Osmânî, ezmine-i kablü't-târîhe âid olmadı ı için elbetde ma'k lâta tevâfuk etmesi lâzım gelir. Acaba tayy-ı sinîn ü ezmân hakkında yeni bir k ide mi ke f ü îcâd buyuruldu, diye u münâzır-ı garîbe kar ısında mütehayyir kalarak vâsita-i [97] aliyyeleriyle târîhin muharrirlerinden suâle mecbûr olmu dum. Ve bir de be altı batnı bir sene içine sı ı dırmak hârikası beyân buyurdukları vechile hâ iye nev'inden olmayıp metn-i târîhdedir. Ve yalnız hâ iye olarak buyuruluyor ki “Ankara vilâyetinde Be pazarı kasabasına üç saât mesâfede Kızıl Saray nâm karyede cedd-i âl-i Osmân olmak üzere mârûf olarak el-ân Gündüz Alp'in medfeni mevcûddur. Ankara sâl-nâmesi sene 1318- s.143 i bu kabrin tahkîki zımnında encümenimiz Ankara vilâyetiyle muhâberâtda bulunmu ise de te fiye-i sadr edecek bir netîce elde edilememi dir.”

Acabâ bu ibâre Osmânlı Târîhi'ne mi derc olunmak yoksa Ankara vilâyetine teblîgat eki de icrâsı için Bâb-ı Âlî'ye yazılmak mı îcâb ederdi? Hattâ Bâb-ı Âlî'ye yazılmakla berâber Be pazarı ve Ankara, Der-saâdet'e Hindistân ve yâhud Harez m memâliki gibi uzak bir yer olmadı ından târîh yazan be llerden biri gidip tedkîk t icrâ edemez mi idi?

E er yazılacak muazzam bir târîh-i Osmânî için mühim ve etrâflı tedkîk t icrâsına hükûmet-i seniyyece elzemiyet görülmemi olsaydı bir encümen-i târîh te kîline ne lüzûm vardı?

Yine tekrâr ederim ki maksadım zât-ı fezâil- iârlarına îtirâz de ildir. Siz her zamân âyân-ı ta'zîm ve hürmet bir edîb-i lebîb-i hamiyet-mendsiniz.

Zâten Târîh ve Edebiyât Mecmûası'nın daha birinci nüshasında:

“Yazık ki bizde Avrupa'nın metîn ve hamiyetli erbâb-ı ihtisâsı gibi hakîkî ulûm ve fûnûn u runda fedâ-yı nefis edecek sûretde sabır ve tahammül ile çalı makdan zevk alır güzîde sîmâlar -bâzı zevât müstesnâ olmak üzere- henüz yeti medi. Yorulmaksızın i görmek, hatâ-âlûd, zehr-nâk bir meslek oldu u takdîr olunmadı. Hâlbuki bütün

mesâil-i ictimâ'iyemiz için hâiz oldu umuz fitrî zekâmızı nîmet-i gayret ve nûr-ı himmetle tezyîn edecek zümrelerden müretteb çalı kan encümenlere ve yorulmak bilmeyen fırkalardan mürekkeb komisyonlara pek büyük ve pek âcil ihtiyâcımız vardır.

âyân-ı takdîr-i azîmdir ki hükûmet-i seniyyemiz mak sid-i ulviyye ta'kîbiyle mühim komisyonlar te kîl eylemek husûsunda hiçbir vaktde dirîg-ı himmet etmiyor ve sarf-ı nuk d-ı gayretten geri durmuyor.” demi dim.

Ve yine o nüshada:

“Bir âdem zuhûr etse de bizde imdiye kadar ne kadar encümenler, komisyonlar açıldı, kapandı, niçin ikmâl-i vazîfe etmeden kapandı, kapanacaksa niçin açıldı [98] ve kapanmayanlarda ne i görüyorlar ve âyed i görenler var ise bâri her sene nihâyetinde olsun niçin gazeteler vâsıtasıyla enzâr-ı millete arz-ı mâlûmât etmiyorlar? Yevmî gazeteleri ta'kîb ederek bunların bir listesini ne r etse de îk z ve intibâhı müceb olarak bâri u kazıyye meydâna çıksa:

Her harâmın mey gibi bir sekri olsaydı eger

Ol zamân ma'lûm olurdu mest kim hu yâr kim”

sözlerini derc eylemi dim.

Ve kezâlik kdâm gazetesinin 7524 numara ve 21 K nûn-ı Sâni` sine 1334 târîhli nüshasında Kitâblar Zâyiâtı unvânıyla yazdı ım mak lede dahi u ibâre mevcûd idi:

“Cihân târîhinin pâ-y-i taht-ı irfânında öyle iktidâr ve ihtisâs ile müzeyyen ehremînleri bulunmalıdır ki onun müesser-i irfân ve zekâsıyla mârifet sokakları a' a'a-i tenvîrât ve san'at sahaları envâr-ı tathîrât ile münevver olmalıdır. Kemâlât caddeleri geceleri zulmet-i cehâlet ve gündüzleri girdâb-ı sefâlet içinde kaldıkça ve buna muk bil sefâhat muhîtinin büyük ataları ve me îme-i garâbetin be o ulları enzâr-ı i tihâyı tezyîn eyledikçe ne dârülmülk-i mârifetde huzûr u râhat ve ne de bir âlem-i hakîkî kadar mükemmel bir târîh yazılsa onun mütâlaasıyla tenvîr-i ebsâr-ı insâf edecek ehl-i basîret bulunur. Zîrâ gözüne siyâh câmdan gözlük takanlar günde bin âfitâb-ı cihân-tâb tulû etse yine zulmetden ba ka bir ey göremezler.

Zuhûr-ı feyz-nâk-i me rûtiyyetden beri ücretli ücretsiz birçok fennî encümenler, ilmî komisyonlar te ekkül etdi. Hâtırında kaldı ına göre maâ -ı muvazzaflarından ba ka her ictimâ'ı bir liraya olmak üzere ıstılâhât encümeni, imlâ encümeni, lisân

encümeni, lûgat encümeni bu kabîl encümenlerdendir.³¹ Acabâ imdiye kadar ne netîce hâsıl oldu?

Biz kurûn-ı vustâî bir hâldeyiz. Bizde târîh de il kanava bile yapılmaz, demekden ise lutfen bu encümenlerin ne yapmakda oldu una dâir îzâhât-ı mükemmele ve müfthire verip hem bizi ve hem de umûm-ı milleti haberdâr ve gördükleri mühim hidemât nisbetinde bizi kendilerine minnetdâr ve ükr-güzâr etse olmaz mı?” demi dim. Ve üç sene akdem tab‘ etdirdi im “Ezhâr-ı Hakîkat” risâlesinde:

“Bir günlük geçen ömür az bir ey midir? Ba ımız üstünde bir hûr îd-i cihân-tâb [99] ma rıktan ma ribe cevelân, zîr-i pâyımızda bir küre-i arz devrân etdi. u kadar müsâid bir müddet içinde vatanına bir hayırlı i ve ebnâ-yı cinsine bir menfaatli hizmet görmeyen âdem bed-bahtdır. Sâye-i feyz-i Muhammedî’de öyle erbâb-ı ihtisâsımız vardır ki elli senelik tedkîk t ve tecrübem kuvvetiyle söylüyorum ki hattâ garb kuma ından âlâ akmi e-i târîhiyye dokuyabilirler.” ibâresini yazmı dım. Bu dâvâyı isbâta delîl yine encümen-i âlîleridir. Çünkü âzâsının cümlesi de muktedir ve fâzıl zâtlardır.

Bu encümen-i âlînin bâ-irâde-i seniyye revnak-bah -ı mevkî te ekkül olması sekiz seneyi geçdi. E er taksîm-i mesâi sûretiyle her zamâna münâsib kısmının tahrîri bir zâta tevdî olunsaydı, u sekiz sene zarfında mükemmel bir târîh-i Osmânî ikmâl edilmi bulunur ve cennet-mekân hâk n-ı sâbık hazretleri de açmı oldu u bu âhâne ve vatan-nüvâzâne meslek-i kıymetdârın netîce-i müfthiresini âhîde ve iktifâf sûretiyle hırâmân-ı cânib-i Firdevs-i âlâ bulunmu olurdu.

Taksîm-i mesâî usûlüne riâyet olunmamakla berâber umûr-ı muazzama-i târîh kendilerine tevdî olunan zâtlar ehemmiyyet tevdîi hüsn-i telakkî vü takdîr sûretiyle çalı mı olmak lâzım gelseydi, imdiye kadar “hâlâ bu mektûb...” denilmeyip bir hayli mesâfe kat‘ olunmu bulunurdu. Lâkin mes’ele, hem zât-ı dak yk-ı pîrâlarının hem de herkes gibi bu abd-i âcizin me’ mûlu hilâfında olarak böyle zuhûr ediverdi.

Lâkin pek yazık ki sekiz senelik pek kıymetli müddet heder olup gitdi. Giden ömür bir daha geri dönmez.

علاج واقعه پیش از وقوع بایدکرد

³¹ Hakîkaten bir maksad-ı ulvî ile te kıl olunmu olan Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Encümeni’ni de unutmayalım.

Bu sözlerden erbâb-ı insâf olanlar gücenmemelidirler. Ben bir fakîr-i bâbullâh oldu um ve sinnim de altmı ı geçdi i için vicdânıma muhâlif gördü üm eyleri yârin huzûr-ı ilâhîde mes'ûl kalmamak için bilâ-pervâ söylerim ve hükûmet-i seniyyemiz lutfen bezl-i müsâade buyurdu u müddetçe de söyleyece im.

Sâye-i fahr-i risâletde vaktiyle on be vilâyetde muhâsebecilik, defterdârlık, mutasarrıf vekâletleri, mâliye müfetti likleri, vâli vekâleti gibi me'mûriyetlerle alnım açık ve yüzüm ak olarak bulunmu ve cümle me'mûriyetlerde umûmun mazhar-ı ta'zîm ü emniyeti olmu bir â ık-ı vatan oldu um için hükûmet-i seniyyemiz müsâade ederse hakka râzı olmayan atâlet-perver ve emel-cû haksızlıkların teftî âtına rızâen-lillâh her zaman müheyyâyım.

Kezâlik encümeni târîh-i Osmânîce Maârif Nezâret-i celîlesinin emriyle tab'ı dört be seneden mukaddem der-uhde olunan ve nüshası g yet nâdir bulunan sadr-ı esbak Lutfî Pa a Târîhi, topu on be formadan ibâret oldu u hâlde tab'ı [100] ikmâl olunamadı. Ve iki bin gurû maâ la sekiz seneden beri hâfız-ı kütüb mevcûd iken rivâyete nazaran târîh encümenine âid kitâbların bile bir defteri yapılmadı ve yazılacak târîh için uradan buradan getirilen bâzı vesâik emsâli gibi ak amları mevkî-i mahfûzuna nakledilmek lâzım iken müseyyeb bırakıldı ından yandı gitdi. Ve hangileri yandı ve neye dâir idi. Ehemmiyet verilip bunun bir defteri bile yapılmadı. Allâh cümlemizi ıslâh eylesin.

Türk Ocağı Merkez-i Umûmîsinden:

1 evvâl 336 – 10 Temmuz 334

Üstâd-ı fâzıl u güzînimiz efendimiz,

Bütün bir ömür memleketin irfânına bah buyurdu unuz nihâyetsiz hizmetlerden mâ'adâ ayrıca kendi ba ına cihân de er bir hazîne kıymetinde olan emsâlsiz yâdigârınızı dâimâ minnetle yâd eden bütün ocaklı evlâdınız idrâk etdi iniz bayrâmı zât-ı âlî-i üstâdânelerine tebrîk ve bu vesîle ile de mübârek ellerinizden tebcîl ü takdîs ile öperler efendim.

dâre Reîsi

Hamdullâh Subhî

Cevâbı

Nûr-ı ‘ayn-ı mefharetim efendim,

Kutlu bayrâmın tebrîki münâsebetiyle istikbâl için pek ümîd-vâr ve âlî bildi im Türk Oca ı nâmına aldı im iltifât-nâmeleri beni kıymetli sürûra müsta rak etdi. Oca ınızın dâimâ ûle-nümâ-yı yümn ü muvaffakiyyet ve ecere-i ikbâl-i istikbâlinizin mîve-dâr-ı izz ü mes‘adet olmasını her zaman hulûs-ı kalb ile bâr-gâh-ı ehadiyyete ref‘ ü i‘lâ eylemekde oldu umu tebrîk-i sâmilelerini vesîle ittihâz ederek arz eder ve zât-ı âlîleri gibi nûr-ı uyûn-ı mefharetim olan umûm Türk Ocaklı karda larımın saâdetli bayrâmlarını bil-muk bele tebrîk eylerim efendim.

2 evvâl 336 – 11 Temmuz 334

Millî Kütübhâne Müessis ü Nâzırı

Ali Emîrî

[101]

Refik Hâlid Be ’e,

Ben akaya gelmem. Bir daha ismimi a zına alırsan senden, gazetenden, silsilenen ba larım. Seni tanımamakla mü errefim. Pederinle huk kumuz vardır. Sen bilirsin. Maksadın e lenmek ise seni e lendirecek pek çok eyler bulabilirsin. Ehl ü iyâl ü evlâd sâhibi oldun, hâlâ uslanamadın mı? sm ü resmini Köprülü-zâde ekline ifrâ etmi olan Kibleli-zâde Fuad Be ’in hâlinden ibret almıyor musun?

Kible-i ma‘nîyi fehm eylemeyen kec-revler³²

Sehv ile secde idüp ecr-i ‘azîm isterler

Hâturât

1296 senesinde merhûm Âbidin Be (Pa a) ıslâhat ser-komiserli iyle Diyârbekir’e gelmi di. Bu abd-i âcizi hey’et-i ıslâhiyye müsevvidli iyle refâkatlarına almı lar idi. Ma‘mûretü’l-azîz ve Sivas vilâyetleri de dâire-i ıslâhiyye dâhilinde oldu undan imdilik Ergani Mâdeni sanca ına ve yeti e bilinirse Harput’a kadar teftî ât icrâ ederek kırk gün zarfında merkez-i icrâat olan Diyârbekir’e avdet eylemek üzere sene-i mezkûre Ramazân’ında azîmete karar verilmi ve esnâ-yı hareketde Rumeli be lerbe i pâyesiyle Sivas vilâyeti vâlîli i de uhde-i âlîlerine tefvîz buyurulmu idi.

³² Rûhî-i Ba dâdî’nindir.

Harput'a kadar gelinerek îcâb eden tedkîk t ü tefî ât on be gün içinde hitâm bulma la Sivas'a gidildi. Akdemce kırk gün üzerine müretteb olan seyâhat be mâh temâdî eyledi.

Diyârbekir'e avdete hazırlandı ımız sırada diyâr-ı gurbeti ihtiyâr eylemek, o târîhe kadar hâtur ve hayâle gelmemi oldu u hâlde Pa a hazretlerinin arzu ve ihtâr-ı mükerreri üzerine hey'et-i ıslâhiyye müsevvidli inden bil-istifâ sâ'ik-i kader bizi Selânik'e sevk eyledi.

Samsun'dan vapura bindi imiz esnâda Der-saâdet'e muvâsalat ve mâbeyn-i hümâyûna azîmetlerinde Diyârbekir yâdigârı olmak üzere hâk-pây-i âhâneye takdîm olunmak üzere bir kasîde tanzîmini ve bir de Fuzûlî'nin bir gazeline nazîre yazılmasını Âbidin Pa a hazretleri bendenize emreyledi. Ben de:

Cihân kim nak -ı gûn-â-gûn sun '-ı Hakk'a masdardır

Âna 'akl-ı be er âyîne-i sâf u münevverdir

matla'lı altmı beyitden ziyâde bir kasîde ile zîrdeki iki nazîreyi in âd eylemi dim.

[102] Der-saâdet'e muvâsalatla vapurdan çıkdı ımızda fâzıl ü feylosof me hûr Hoca Tahsîn Efendi merhûm geldi. Pa a hazretleri hem kasîdeyi hem Cenâb-ı Fuzûlî'ye nazîre olarak yazılan iki gazeli fâzıl-ı mü ârûn ileyhe gösterdi. Derhâl eserlerle beni yanına alarak o sırada maârif nâzırı bulunan Münîf Efendi (Pa a)'nin devlet-hânesine götürdü.

Merhûm Hasan Fehmî Efendi (Pa a) orada idi. Hoca Tahsîn Efendi beni takdîm eyledi i sırada "Size Fuzûlî-i zamânı getirdim" dedi. Münîf Efendi hazretleri eserleri alıp okudu. Pek takdîr eyledi.

"Selânik'e gitmekden ise imdilik bin guru maâ la sizi Maârif Nezâretinde tevzîf edelim ve kasîdeyi de Maârif Nezâreti nâmına ben takdîm edeyim. Çünkü Pa a hazretleri huzûr-ı âhâneye kabûl edilece i sırada ihtimâl telâ esnâsında takdîm edemez. Ba kâtibe verirse takdîm ederim der ama arada zâyî olur. Ben vakt-i münâsibde arz ederim." dedi ve bana bâzı âsâr-ı belîg nelerini ihdâ eyledi. Ben de Pa a hazretlerine arz edeyim dedim.

Arz etdi imde Pa a hazretleri müsâade etmedi. O sırada Der-saâdet'de ik met etdi imiz on gün zarfında Hoca Tahsîn Efendi merhûm beni yanından ve medresesinden ayırmadı.

Benim hâk-i pâ-y-i âhâneye takdîme lâ-yık ne bir kasîde ve ne de Fuzûlî'ye nazîre yazacak kadar ne o zaman ne de imdi kudretim olmadı ı hâlde bu taltîfler, bu nevâzi ler mücerred âdem yeti dirmek husûslarındaki büyüklüklerinden ileri geliyordu.

Fil-hakîka bu ne büyüklükdür ki o vakit henüz yirmi ya ında bulunan benim gibi bir âcizin yazdı ı bir kasîdeyi Âbidin Pa a ve Münîf Pa a gibi iki büyük zât, hâk-pây-i âhâneye takdîm husûsunda yek-di eriyle müsâbakaya kıyâm buyurdıkları gibi Hoca Tahsîn Efendi gibi bir fâzıl-ı muhterem de bana mürebbîlik ve pederlik vazîfesini icrâ eylesin.

te merhûm Fuzûlî'nin gazeliyle benim iki aded nazîremi sâir bâzı ihvân-ı kirâmın nazîreleriyle birlikte buraya derc ederken bu gün tamâm kırk seneye bâli olan ve nev-bâve-i hayâtımın cevelângâhı bulunan o zamânlar hâtırına hutûr ederek pek müteessir oldu um hâlde u üç büyük zâta vesîle-i rahmet olmak için bu satırları nazîrelerin üstüne kayd eyledim.

[103]

LEVHA-İ NAZÎRE

Gazel-i Fuzûlî

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . - -)

Gerçi ey dil yâr için yüz virdi yüz zahmet sana

Zerrece kat'-ı mahabbet itmedin rahmet sana

Saklama nakd-i gam-ı 'a kını ey dil zâhir it³³

Kim virem habs-i kafesden çıkma a ruhsat sana

Çâre-i behbûdumu sordum mu 'âliciden didi

Derd derd-i 'a k ise mümkün de il sıhhat sana

Tutarum yarın kıyâmetde habîbüm dâmenin

Mestsün gaflet arâbundan bu gün mühlet sana

³³ mâleyi eslâf-ı kirâm tecvîz buyurdıkları için Fuzûlî hazretlerinin bu gazel-i âlîlerinde birkaç imâle mevcûddur. Lâkin ahlâf imâleyi mümkün oldu u kadar terk etmelidirler.

Ehl-i ‘a k ı âte -i hicrâna eylersin kebâb
Döne döne iltifât itdün budur ‘âdet sana

ncidür nâlem seni nola e er bir tûğ ile
Çe m-i cellâdun ide ihsân bana minnet sana

Sende dün gördüm Fuzûlî meyl-i mihrâb-ı namâz
Terk-i ‘a k itmek mi istersün nedür niyyet sana

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Her ne cevri etsen ikâyet etmem ey âfet sana
Korkarım lâkin olur cevri eylemek ‘âdet sana

Kıymeti dünyâ de erken cevher-i cismin senin
Çe m ü ebrûlar da vermi ba ka bir kıymet sana

Bir nigâhından bulur derd-i derûnun iltiyâm
Bu ne sırdır hasta çe minden gelir sıhhat sana

Kalmasın ferdâyâ ekvâ eyledim bin âh u zâr
Mest ede gaflet arâbı vermedim mühlet sana

Yokdur ol ebrûda bir îmâ-yı efkat kim me er
‘ ve mihrâbında olmu cevri için niyyet sana

[104]

Eylemi bir misli yok ma‘ ûku görmek arzû
Hüsn-i müstesnâyı tahsîs eylemi hilkat sana

Nâz u istignâdan eyler mi Emîrî i tikâ
Nâz u istignâ da vermi ba ka bir zînet sana

İkinci Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Çe m ü ebrû hâl ü gîsû vermedi râhat sana
Bir belâ oldu gönül her nâzenîn âfet sana

Pertev-i hüsnün yakar nûr-ı nigâh-ı ‘â ıkı
Âfitâbım mümkün olmaz eylemek dikkat sana

Dâr-ı dünyâda bana her lahza cevr et kim ola
Rûz-ı mah erde ikâyet bâ’is-i vuslat sana

Ye’s ile âyîne-i ekvâna etdikce nigâh
Bin belâ yüz gösterir ‘âlemde her sâ’at bana

Saklama ‘â ıklarından cilve-i dîdârını
Ey melek-sûret budur ükrâne-i ni‘met sana

ftihârımdır benim cevrin fakat havfim budur
Olmasın cevr ü cefâ etmekte bir zahmet sana

Nûr-ı ‘aynım a latır yarın seni renc-i humâr
Ne ve-i câm-ı tarab vermi bu gün gaflet sana

Bir tabîb-i ‘a k Emîrî nabzıma bakdı dedi
Terk-i cân etmekdir ancak çâre-i sıhhat sana

Diğer Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Feyz-i sahbâ vermi ey gül ba ka bir hâlet sana
Zann eder olmu tarab ser-mest eden dikkat sana

Lutf u kahrı câlib isti‘dâd-ı zâtîdir bütün
Sanma sen kendi aya ıyla gelir devlet sana

Seng-dilsin âh ey âfet ki te’sîr etmiyor
Cân evinden etdi im bin nâle-i hasret sana

Sâ’ilân-ı kemter-i feyzindir efserler senin
Benzemez ey devlet-i dîdâr her devlet sana

[105]

Sen ne âte nâksin ey ‘a k lerzânın cahîm
Sen ne zîbâ-rûysun meshûrdur cennet sana

imdi Muhyî ‘âlemin tâc-ı ser-iclâlisin
Verdi hâk olmak ehen âhâne bir rif‘at sana

DİĞER LEVHA-İ NEZÂİR

Gazel

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Gösterir dâ’im sevâb u sıdkı vicdânım bana
Muhterem güller ‘ayân eyler gülistânım bana

Nerdesin ey âfitâb-ı mah er-i â ûb-ı ‘a k
Oldu bir âm-ı belâ her leyl-i hicrânım bana

Kû e-i çe minle bir feyz-i nazar ‘a k eylesen
Secde-i tebrîk eder baht-ı gürîzânım bana

Dil-harâb-ı ‘a kım ammâ kenz-i kudret bendedir
Bak ne gevherler verir vicdân-ı vîrânım bana

Kendimi taht-ı safâ üstünde Cem zann eylerim
Bir nigâh iltifât etse o cânânım bana

Terk edip fermânını azmakdadır yâ Rab bu halk
Destime ver Zülfik r'ı söyle arslânım bana

Pî -i ye'simden mürûr etdikce hâl-i kâ'inât
Âte in bir âfet-i cân oldu her ânım bana

Bir girîbân-çâk-i ye's oldum Emîrî gösterür
ekl-i mihrâb-ı kazâ çâk-i girîbânım bana

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Öyle bir feyz-i nazar vermi ki cânânım bana
Kîmiyâ eyler türâbı istese cânım bana

'A k ile her zerreyi ber-sîne etdim kendime
'Aks eder etrâfdan hep kendi elhânım bana

Kibriyâ-yı s ni'in bürhânıdır seyr etdirir
Katrede deryâ-yı ma'nâ çe m-i im'ânım bana

Her ne yapıysa o yaptı âh ey 'akl âferîn
Al elimden bir belâdır feyz-i iz'ânım bana

[106]

Herkese yâr oldum ammâ kimseye bâr olmadım
Hep bunu emr etdi her dem çünkü vicdânım bana

Reh-neverd-i vasl-ı yâr olsam ne dem rehzen olur
Dü men-i hasbîdir el-hak kendi efg nım bana

Ba ka ni‘met istemem ‘âlemde Muhyî el verir
Ni‘met-i câvid-i hâlet-zâ-yı ‘irfânım bana

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes’ûl:

‘Ali Emîrî

Bu nüsha iki sahîfe fazladır

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Fahrü'l-Muhadderât Âdile Sultân Hazretleri'nin manzûme-i garrâları.
- Sâbık Köprülü-zâde Fuad Be 'e âid mak lenin mâba'dı.
- Sâbık Köprülü-zâde Fuad Be hakkında bir vesîka-i mühimme.
- Muazzam bir esere te ebbüs.
- Levha-i Nezâir: Tabîb-i Sânî-i Hazret-i ehriyârî Ali Haydar Pa a hazretlerinin Nazîre-i Belîg neleri.
- Di er Nezâir: Gazel-i Nahîfî, Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî, di er gazel.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1336

[107]

Fahrü'l-Muhadderât Merhûme ve Mağfûre Âdile Sultân Hazretleri'nin “İftirâk-nâme” Unvânlı Manzûme-i Garrâlarıdır

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1 Öyle me'yûsum ki mislim görmemi dir bu cihân
Vâlidem cânım idi hem vâlidim Mâhmûd Hân

Kaldım onlardan sabî-i nâtüvân iken yetîm
Açdı kalb ü sîneme firkatleri zahm-ı 'azîm

Dâderim cennet-mekân 'Abdülmeçîd etdi cülûs
Sâye-i âhânesinde olmu idim nev-'arûs

Geçdi eyyâmım firâg-ı hâtır ile bir zamân
Zann ederdim ol dem-i mes'ûdu bana câvidân

5 'Aksine devr etdi sonra i bu çarh-ı bî-vefâ
Hazret-i 'Abdûlmecîd Hân eyledi 'azm-i bek

Çün bana olmu idi hem âh u hem yâr u nasîr
Hem birâder hem peder hem vâlîde hem dest-gîr

Ba ka bir acı da gösterdi bana zâlim felek
Ya'ni kim zevcim 'Ali Pa a da gitdi 'Adn'e dek³⁴

[108]

Yâdigârı kalmı idi Hayriye Sultân bana
Kalb-i mahzûnum onunla e lenirdi dâ'imâ

Nûr-ı çe mimdi sürûr-ı kalb-i vîrânım idi
Hemdem ü yâr-i efikim sînedede cânım idi

10 Hüsni hulkîve cemîl ü pek güzel idi kızım
Hayra mâ'il merhametli bî-bedel idi kızım

Âh kim ol nev-civân u gül-fidânım nâgehân
U radı bir derde aslâ bulmadı çâre amân

Bülbül-i rûh-ı latîfi uçdu bâ -ı cennete
Mâderiyle zevcini yandırdı nâr-ı firkate³⁵

Yârelenmi dertli sînem gördü bir yâre dahi
U radı ya'nî cefâ-yı çarh-ı gaddâra dahi

Karda ım 'Abdü'l-azîz Hân pâdi âh-ı 'asr iken

³⁴ 1284

³⁵ 1285

‘Adl ü lutf u rahm ile bir tâcdâr-ı dehr iken

- 15 Etdi terk-i saltanat bâ-hükm-i takdîr-i Hudâ
Sonra yüz gösterdi ammâ emr-i cellâd-ı kazâ

Nâgehân bir hâl oldu mah er-i dünyâ gibi
Kaldı al kanlar içinde gonca-i hamrâ gibi

Mâtem etdi a ladı bu hâline arz u semâ
Tutdu dünyâyı fig n-ı hasretâ vâ firkatâ

Hânedânı mâderi evlâdı efg n eyledi
Hâl-i ehl-i beytini bu gam perî ân eyledi

Hak ‘adâlet etdi gerçi dü meni gördü cezâ
Oldu ammâ ‘ayn-ı ahvâl-i belâ-yı Kerbelâ

- 20 Kurre-i ‘ayn-ı habîb-i Kibriyâ’nın ‘a kına
Ya‘nî yâ Rabbî Hüseyin-i Kerbelâ’nın ‘a kına

Kabrin ol merhûmların bâ -ı cinân eyle hemân
Her birinin dest-gîri ola hem fahr-ı cihân

Cennetü'l-Firdevs içinde bunlar etdikce safâ
‘Âdile mahzûneye sabr-ı cemîl eyle ‘atâ

[109]

Mekteb-i İ‘dâdî Talebe-i Sâbıkasından, Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ’in Evvelâ 6949 Numaralı İkdâm Gazetesi’nde ve Sonra da 46 Sayılı Yeni Mecmûa’da Neşr Eylediği “Fatih Devrinde Edebî Hayât” Makâlesi Hakkında Dördüncü Nüşamızdan Mâ-ba‘d:

Mak lenizde ta‘dâd etdi iniz â‘irler ile “Yeni Osmânlı Târîh-i Edebiyyât” unvânlı kitâbımızda o devre âid olarak gösterdi iniz â‘irlerin isimlerini tatbîk için

mezkûr kitâbınıza mürâcaat etdim. Ke ke etmeseydim, hem senin için iyi olurdu hem benim gibi herkes okuyarak yeni ba dan müteessir olmazlardı.

Zîrâ Hazret-i Fâtih gibi maârif-perver bir pâdi âh-ı zî-ânın devr-i celîline âid üçü erkek ve biri kadın olmak üzere dört â'ir ismi yazabilmi siniz. Yâhu devlet-i aliyye-i Osmâniyye'nin öyle bir muazzam pâdi âhının devr-i hümayûnunu âlem-i ulûm ü edebiyâta kar ı bu kadar küçültmekde acabâ ne lezzet hissediyorsunuz? Karaman ullahı bu devletin birkaç yüz senelik hasmı oldukları hâlde hiç olmazsa Karaman Târîhi'nde olsun bu ibâreyi görmediniz mi? Lâkin sizde kötü bir huy vardır. Görmedi iniz bir eyi bir kere görüp ö rendiniz mi ondan sonra ben onu çokdan görmü ve tedkîk etmi dim der, mutlak azamet göstereyim diye küfrân-ı nîmeti irtikâb edersiniz. Varsın öyle olsun. te ben Karaman Târîhi'nin ibâresini aynen yazıyorum: "Osmân o lu Mehmed Hân, yapırdı ı sarâylarda kendisini medh eden â'irlere pek çok bah i verirdi. Sultân Mehmed Hân'ın yanında altı yüz seksen be â'ir var idi. Cümlesinin ayrı ayrı ulûfeleri çıkardı. Bunlar dâimâ medh ü senâ ederlerdi. Bu â'irlerin her biri bir memleketden idi."

Bir kere bu ibâredeki azameti ve bir kere de sizin indire indire Fâtih devrini dört â'ire indirmenizi dü ünmeli. Zâten sizin gibi fakr-ı hamiiyete mübtelâ olanlardan ba ka ne beklenilir!

Hele Cenâb-ı Fâtih hakkında yazdı ınız "Pâdi âh-ı mü ârûn ileyh hazretleri i'rde -'Avnî- tahallus buyururlardı. bu misâlleri mü ârûn ileyhden alıyoruz." cümlesindeki " bu misâlleri mü ârûn ileyhden alıyoruz." tâbîrine bakdım durdum. Kitâbınızı elimden bıraktım, yine aldım.

[110] El-hâsıl u tâbîrinizi doluya koydum almadı, bo a koydum sı madı. Ne demek istedi inizi bir vechile anlayamadım gitdi.

Almasam efendim Cenâb-ı Fâtih'in azm-i âlem-i melekût etmesi tamâm dört yüz elli sene olmu dur. Bu dünyâda sultân-ı mü ârûn ileyh ile artık mülâk t k bil olamaz. Acabâ zât-ı âlîleri âlem-i ervâha urûc ve orada Cenâb-ı Fâtih ile mülâk t ederek i bu misâlleri öylece mi mü ârûn ileyhden alıyorsunuz? Lâkin kitâba derc etmi oldu unuz:

Feth-i Konstantîn'e fırsat bulmadılar evvelûn

Feth idüp Sultân Mehmed yazdı târîh âhirûn

târîhli beyt, nak rat mak mında her vakit bahsetdi iniz Â ık Çelebi'nin Me â'irü' - u'arâ'sında Mahmûd Pa â-yı Velî'nin oldu u mukayyedir.

Acabâ ar -1 âlâ-yı mânâda Cenâb-ı Fâtih ile mülâk t-1 âlîleri esnâsında galat-1 sohbet mi vâkî oldu? Bâri uralarını îzâh buyursanız da müstefîd-i hârîka-i kemâlâtınız olsak. Kezâlik

Ci erim pâreledi hançer-i cevr ü sitemün

Sabırımın câmesini to radı mıkır z-1 gamun

matla‘ımı hâvî olan üç beyti, Latîfî gibi kadîm bir sâhib-i tezkiremiz, Sultân Bâyezîd’e atfediyor. Bu tezkirenin matbû nüshaları pek ucuzdur. Mürâcaat edip görebilirsiniz. Hâlbuki zât-ı vâlâları bilâ-kaydu art Cenâb-ı Fâtih’e atf u isnâd buyurmu sunuz. Bu münâzaayı da acabâ melâ-i âlâdaki mülâk t ve musâhabet ve câhiye sırasında mı hall buyurdunuz? E er böyle ise te ne-dilân-ı irfânınız olanları merâk susuzlu undan kurtarmak için niçin îzâh ü tasrîh buyurmuyorsunuz?

âyed böyle de il ise Fâtih’in dîvânından intihâb olunacak gevherler mi yokdur? Haydi Millet Kütübhânesi’ndeki Fâtih dîvânını görmemi ve ba ka kütübhânelerde dahi nüshasına zafer-yâb olmamı olunuz. Ya Almanya’da basılan muhtasar nüshayı olsun görmediniz mi? E er görmemi iseniz ondan nasıl bahsediyorsunuz? Ve mâdem ki bahsediyorsunuz, niçin münâzaasız olarak Cenâb-ı Fâtih’in gazellerini oradan yazmıyorsunuz? Memâlik-i sâirede basılan Lübbü’l-Elbâb’ı, Tezkire-i Devlet âh’ı, Kutadgu Bilig’i ve sâireyi görüyorsunuz da yalnız kasr-ı nazar-ı himmetiniz selâtin-i muazzama-i Osmâniyye’ye ve onların âsâr ü e ‘âr-ı âhânelerine mi âid kalıyor? Bir Dârülfünûn müderrisine bu hâller yakı ır mı? Elbette yakı maz. Yakı ırsa yakı ırsa yalnız, henüz mektebi ikmâl etmeksizin âlem-i irfân ü edebiyâtın fevkına suûd ederek tâc [111] îtik dında bulunan ve o mevkî-i bülend-i istisnâ ve isti nâdan atf-1 nigâh-ı tenezzül buyurdukça kâinâtda mevcûd olan mahlûk tı hâlâ kurûn-ı vustâî bir hâlde gören bir kec-nigâha ancak yakı ır. Âh âh, bilmem ki artık ne söylesem. Cihânda bütün akvâm u milel arasında fütûhâtı, tedâbir-i siyâsiyyesi kemâl-i hayret ve hürmetle elsine-i ârâ-yı tekrâr olan Ebûlfeth-i Âzam Sultân Mehmed Hân-ı Sâni gibi bir mücâhid-i bî-nazîre kemâl-i cehl ile harf-endâzlı ınız yalnız bunlardan mı ibâretidir? Daha neler var neler. Meselâ bilmem kaç gazeteye derc etdikden sonra bir de yeni ba dan “Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Tettebbûlar Mecmûası” nın birinci cildine tâc-1 iftitâh ittihâz etdi iniz “Saz â‘irleri” mak lesinin onuncu sahîfesinin sekizinci satırından îtibâren bakınız ki ne buyuruyorsunuz: “Bu muharrib modanın vüs‘atini anlatacak bâzı gülünç hâdiseler var ki yabancı bir medeniyete meclûbiyyetin bir aralık

ne tasallüfkâr bir mâhiyet aldı nı pek güzel gösteriyor. Acem lisânını ve edebiyâtını pek iyi bilen Fâtih devri u‘arâsından Tokatlı Leâlî, kendisini Acem fuzalâsı gibi göstererek Fâtih’in nâil-i teveccühü olmu iken muahharan her nasılsa Anadolu oldu u anla ılma la eski iltifâtlardan mehcûr ü mahrûm kalmı dı. â‘ir Mesîhî’nin

Mesîhî gökden insan sana yer yok³⁶

Yüri var gel ‘Arabdan yâ ‘Acemden

diye feryâd etmesi bundan ibâret idi.” İmdi bu ibârenizde zerre kadar hakk ü hakikat var mıdır? Bununla berâber Mesîhî, Fâtih’den otuz bu kadar sene sonra, yani Yavuz Sultân Selîm zamânında vefât etdi i için, bu beytin Fâtih devri hakkında söylenmi olması me kûkdur. Hâlbuki Fâtih’in, senin gibi ulüvv-i himmetine aklı ermeyen bâzı nüdemâsı tarafından bizzât yed-i âhânelerine sunuldu u, târîhen müsbet olan kıt‘anın u ba beyti daha a ır de il midir?

âh e i inde e er olmak dilersen muhterem

Yâ Yehûdî gel bu mülke yâ Frenk ol yâ ‘Acem

Evet, senin beyân etdi in â‘ir Mesîhî’nin beytinden daha a ır iken acabâ bundan niçin bahs buyurmadınız? Bâri sebebini ben îzâh edeyim. Çünkü senin adâvetin slâm olan Arab ile Acem’e mahsûsdur. [112] “Tokatlı bir Leâlî varmı , Acem kıyâfetine girmi , kendisini Acem tanıtdırmı , Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri iltifât etmi , sonra Acem olmayıp Tokatlı oldu u anla ılmı , Cenâb-ı Ebûlfeth artık iltifât etmemi .” Sekiz on satır uzatdı nız laflardan maksad bu de il mi? Pek âlâ!

Hâricden bir âdem sizin evinize gelse, o zâta evinizde olanlar gibi mi muâmele edersiniz, yoksa hâricden gelmi bir fâzıl misâfir oldu undan dolayı daha ziyâde mi hürmet edersiniz? Bu k ide umûmî de il mi?

te Cenâb-ı Fâtih de bu zâtı İrânlı bir misâfir-i muhterem addetmi , ziyâdece iltifât etmi , sonra öyle olmadı nı anlamı , misâfire yapılan bir muâmeleyi kat‘ etmi . Bundan dolayı “gülünç” vak‘a diye hazret-i Fâtih gibi bir muhterem pâdi âha neden i‘tirâz etmek lâzım gelsin? Cenâb-ı Fâtih’e îtirâz etmekden ise Leâlî denilen yâdigâr-ı bî-kıymete i‘tirâz etmeli ki kendisi âlim ve â‘ir bir zât oldu u hâlde elbise-i milliyyesini terk ile Acem kıyâfetine girmi ve ben Acem’im diyerek Fâtih’i kandırmak için yalan söylemi dir.

³⁶ Fuad Be , Mesîhî’nin bu beytini mal bulmu ma ribî gibi müteaddid yerlerde yazmı dır.

imdi muk yese yapalım. Zât-ı âlîleri Köprülü-zâde imzâsını ta ıyorsunuz. Hâlbuki de ilsiniz ve olmadı ınızı ben cihâna kar ı isbât etdim. Vâkıâ pek “gülünç” bir mes’ele oldu. Fakat âleme kar ı siz gülünç oldunuz. te o da böyledir. Ortada bir gülünçlük var ise hazret-i Fâtih’e de il Leâlî gibi bir sahtekâra âiddir.

Garîbi urasıdır ki senin de aslın Köprülü-zâde olmayıp Tokatlıdır. Hattâ Kibleli Mustafa Pa a’nın ceddî vaz Efendi’dır ki o da Tokatlıdır. Ayniyle siz de Leâlî gibi Tokatlı oldu unuz hâlde o muhterem Tokat’ı inkâr ediyorsunuz. Binâen aleyh sana imdi bu iki unvândan birisini ittihâz etmek lâzımdır. Ya Kibleli-zâde ya Tokatlı-zâde. Lâkin âbâ vü ecdâdınız Kibleli-zâde’yi kabûl etmi ler. Sen Kibleli-zâdeli i inkâr etdi in için yeni ba dan Kibleli olmak sana a ır geliyorsa Tokatlı-zâde unvânını da kabûlde muhtârsın.

te ahlâk-ı ümmet böylelikle bozulur. Mâdem ki Leâlî fazl u kemâl sâhibi idi, e er o kıyâfete girmeseydi, o yalanı söylemeseydi yine mâide-i hazret-i Fâtih’den hisse-mend-i nîmet olmayacak mı idi?

E er sende zerrece irfân veyâ iz’ân olsaydı bu muâmelesinden dolayı Leâlî’yi tezyîf ve Cenâb-ı Fâtih’i tebcîl ederdin. [113] Cenâb-ı Fâtih, Leâlî’nin İrânlı olmayıp Tokatlı oldu unu anladıktan sonra yanına celb ederek, “senin u mâhirâne ve vicdân-ikenâne yalanına vâkıf oldum, âferin ey fâzıl-ı kezzâb, öyle buyurun üst tarafda oturun”, diye iltifât mı etmeli idi? Senin mezheb-i i’tik dın böyle midir? E er böyle ise ben sana mecmûamın daha ikinci nüshasında “Senin küçük bir Hindistân cevizi kadar kafan vardır. Böyle i lere karı ma. Aklın ihâta edemez. Pek mahcûb olursun”, demedim mi? Söz dinlemiyorsun da bak ba ına neler geliyor. Hiç edebiyât-ı kadîme-i Türkiyye vü Osmâniyye gibi muazzam umûra karı mak senin hadd ve vazîfen midir? Her yazdı ın yalan yanlı dır. Âleme kar ı biraz da utanmak, hayâ etmek lâzım gelmez mi? Benim vaktiyle yazdı ım bir kitâb, seyâhat-nâme midir sefâret-nâme midir farkına varmayan ve birkaç sahîfe içinde yirmi defâdan ziyâde sefâret-nâme ve bir o kadar da seyâhat-nâme ismini tekrâr edip duran ve Fâtih hakkındaki üç dört satırda on dört yanlı yazan ve Bâyezîd-i Velî hazretlerinin hâlâ mahlas-ı âhâneleri ‘Adlî midir ‘Adnî midir fark edemeyen ve Nâbî gibi me hûr-ı âlem olan bir â’irimiz hakkında dört satır içinde sekiz aded târîhi yanlı yazan ve hattâ kendi silsilesini tahrîf eden bir âdemin do rusu kadîm Türk ahvâlinden ve eski Osmânlı edebiyâtından bahs etmesi pek büyük cesâretidir. Bravo!

Lâkin ricâ ederim utanmak bilmeyen çehrenizin o metânetli astarının unsuru hangi mâdenden alınmış ise bildir ki geçen gün kahr u idbâr ile giden dü man tayyâreleri âyed yine gelme e cesâret ederlerse ba ımız üstünde emsiye gibi birer siper yapırdırlım. Zîrâ bundan daha metânetli bir ey dünyâda tasavvur olunamaz. Lâkin yazık ki sizden ser-â-pâ yanlı ders okuyanlar, sizden ziyâde bedbahtdır. Elbette Cenâb-ı Erhamü'r-Rahimîn onlar hakkında karîben hayırlı bir kapı açar.

Fâtih hazretleri hakkında ma'lûm ya gülberg-i terden nâzik olan re's-i fezâil-i pîrâlarını incitmemek için artık bu kadarla iktifâ ediyorum.

Cenâb-ı Fâtih'i bitirdikten sonra, asr-ı u'arâ-yı âhânelerine ba layarak bakınız ey edîb-i müstesnâ-mahâret, neler buyuruyorsunuz:

“Esâsen o devrin â'irleri ba da Fâtih'in en sevgili musâhibi büyük â'ir Ahmed Pa a oldu u hâlde rind, deryâ-dil, hayâta kar ı çok lâubâlî âdemlerdi.”

Allah Allah, ey buyurunuz bakalım daha sonra:

“Onların gözünde mey ve mahbûbdan ba ka hiçbir ey hakîkî bir varlık [114] arz etmezdi.” Acâyib, sâhib-i dîvân Mahmûd Pa â-yı Velî'ler, sâhib-i Tazarruât Sinan Pa a'lar, umûmen böyle idi öyle mi? Ne i idilmemi ke fiyyât-ı cedîde! Ey daha daha sonra:

“Bunlar olmadıktan sonra servet ve haysiyyet, hattâ hayât nihâyetsiz bir bo lukdu.” Ne garîb sözler! Öyle ise yukarıda beyân olundu u vechile zât-ı âlîleri bizzât Cenâb-ı Fâtih'le mülâk t etdi iniz gibi o sefâhat-i âlîlerini de gözünüzle görerek öyle mi yazıyorsunuz? Öyle de ilse acabâ bu sözlerin muâhezeleri neresi? übhe yok ki hayâl-hâne-i cennetleri. Yalnız bu kadar mı ya! Bakınız o kibâr-ı mücâhidîne daha ne fazâhatli isnâdlar vardır. Ey eâzım-ı ümmet-i slâmiyye! Dinleyiniz, i idiniz:

“ çlerinde en yüksek bir mevki-i resmîye mâlik olanlar bile meselâ sokakda geçerken görüverdikleri bir çift güzel göz kar ısında alenen iki mısra söylemekden çekinmezlerdi.” Müdîr Tal'at Be Efendi, Yeni Mecmûa'ya derc etdi iniz hâ â sümme hâ â aslı olmayan u hezeyânları i idiyor musunuz?

Ey Fuad Be , Fâtih zamânı u'arâsını sokaklarda dola ıp “bir çift güzel göz” aramakla ithâm etdi iniz hâlde mak lenizde delîl oacak bir mısra bile yok. Buna taaccüb ederek idrâk-i ahvâl için Yeni Osmânlı Târîh-i Edebiyatı kitâbınıza bakdım. Onda Fâtih zamânına âid olarak gösterdi iniz üç erkek bir kadın â'irden yalnız stanbul'u görmemi olan u'arâdan Konyalı Nizâmî'nin

Gözlerim ya mı gözler ol büt-i sîmîn-beden
Nitekim gökde süreyyâ gözler âhû-yı Hoten

beytinden ba ka göze dâir bir beyt olsun görmedim. Acabâ Nizâmî gibi stanbul’u görmeyen â’irler de memleketlerinde sokak sokak gezerek bir çift güzel göz gördükleri gibi hemân kalem be-dest olarak göze dâir i’r mi söylüyorlardı?

Canım, benim bundan maksadım âleme kar ı mâlûmât-fürû lukdur. Herkes inansın, ben de öhret ve para kazanayım da ister aslı olsun ister olmasın, ne beîs vardır, demek ise o ba ka. Ba ka ama biraz da irfân ve insâf yok mu? imdi bir âdem çıksa da bu günkü günde mevcûd olan umûm stanbul â’irlerine, sizin hazret-i Fâtih â’irlerine etdi iniz sözleri harfiyyen te mîl ederek dese ki:

“ imdi stanbul’da bulunan â’irlerin cümlesi rind, deryâ-dil, hayâta [115] kar ı çok lâubâlî âdemlerdir. Bunların gözündey ü mahbûbdan ba ka hiçbir ey hakîkî bir varlık arz etmez. Bunlar olmadıktan sonra rütbe, servet, haysiyyet, hattâ hayât, nihâyetsiz bir bo lukdur. çlerinde en yüksek resmî mevkîlere mâlik olanlar bile meselâ sokakdan geçerken görüverdikleri bir çift güzel göz kar ısında alenen iki mısra söylemekden çekinmezler. Bunlara göre asıl mes’ele söylenen mısraların o gözler kıymetinde olabildesidir.” Yemîn ederim ki ne resmî mevkîe mâlik olanlardan ve ne de sâir bây u gedâdan bir ehl-i nâmûs u terbiye, bu sözlerinizi aslâ kabûl etmez.

Bunlar kabûl etmedi i gibi bu tâbîrâtı aynıyle kendi ecdâdınız hakkında söylemi olsanız en evvel peder-i muhtereminiz sizi evden kovar. Ya Cenâb-ı Fâtih ki

“لتفتحن القسطنطينيه فلنعم الامير اميرها و لنعم الجيش ذلك الجيش”

hadîs-i erîfi gibi âlî bir hitâb-ı peygamberîye mazhar olmu dur. Sultân-ı mü ârûn ileyh hazretlerinden âlde, etrâf-ı hamâsetinde bulunan bütün asker ü ulemâ vü u’arâ, feth-i Konstantîniyye gazâ-yı celîline i tirâk etmi olduklarından, o feyyâz-ı unvâna mazhariyyetden dolayı bu günkü günde dahi pâdi âhımız Ni’mü’l-Emîrzâde ve cüyü -ı mansûremizde Ni’mü’l-Cey zâde derler. Bunun kadr ü ükrünü bilerek âlî-cenâbâne vü hakîkat-perestâne elfâz ü tâbîrât ile yâd etmek lâzım gelirken bu gibi muhalled bir iftihâr-ı kevneyn-bahâyı unutuyorsunuz da o devr-i âlî uzamâsına hilâf-ı hakîkat erâcîf îcâd ederek bu yolda isnâdâta cür’et-yâb-ı denâet oluyorsunuz ve bu erâcîfi atf u isnâd edecek zamân bulamıyorsunuz da hazret-i Fâtih’in stanbul’u fethinin ilk Cuma namazı yevm-i mes’ûdunu tebcîlen her sene icrâ edilen mübârek ihtilâfâtı gününde Cenâb-ı Fâtih-i zî-ânın resmini de ba tarafa derc ederek îlân etmek fazâhatini iltizâm

ediyorsunuz. Bu lâıyk mıdır? Hattâ hangi dîne, hangi mezhebe, hangi irfâna yakı dırmak sûretiyle bu yalanları uydurup uydurup ne r ediyorsunuz? Acabâ o büyük eslâf-ı izâmı böyle küçültme e çalı makda siyâseten, milliyeten, mülken, aklen ne fâide hissediyorsunuz?

Bir de “sokaklardan geçerken görüverdikleri bir çift güzel göz” ibâresindeki bir çift güzel göz ne demek oluyor? Acabâ göz, kuyumcu dükkânları önünden geçerken gördü ünüz bir çift güzel küpe gibi infirâdı hâlinde dahi kıymetini g ib etmeyen müzeyyenâtdan mıdır?

Vechin erkân-ı asliyyesinden olan bir çift güzel göz mevkî-i mülâsıkından [116] infirâd hâlinde kıymetini muhâfaza eden sâir bâzı e yâ gibi midir ki böyle tecrîden istîmâl ediyorsunuz? Öyle ise Nedîm’in:

Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkiyâ

Kangısın alsam güli yâhûd ki câmı yâ seni

beytine bir nazîre yapacak olsanız böyle mi diyeceksiniz:

Çe m ü ebrûlarla geldin meclise ey mest-i nâz

Kangısın alsam gözü yâhûd ki ka ı yâ seni

Bununla berâber çehresi çirkin ve çopur, yalnız gözü güzel olan gençler bulunaca ı gibi ve bâzı â‘irlerin:

Vakti her ey’in geçer geçmez zamânı gözlerin

dedikleri gibi, hüsnünün ça ı geçmi yalnız gözlerinin zamânı geçmemi olanlar da bulunaca ından ve bunlardan da ba ka fino köpekler gibi bâzı hayvanlarda dahi güzel göz bulundu undan ve husûsiyle a cı dükkânlarında bulunan koyun ve kuzuların kesilmi kafalarında olan gözleri dahi ahvâl-i hazîre gibi zamânlarda bâzı insânlara ho görünece inden, Fâtih zamânı â‘irlerinin ale’l-ıtl k sokaklarda tesâdüf edip mısrâlar düzdükleri bir çift güzel gözler de i‘tik dınız ve tâbîrinize göre bu gözlerin cümlesi dâhil olmak lâzım gelir öyle de il mi?

“Mâ-ba‘dı Var”

Sâbık Köprülü-zâde Fuad Beğ Hakkında Bir Vesîka-i Mühimme

4 numaralı nüshamızın 79. sahîfesinde Köprülü-zâde unvân ve imzâsını ta ıyan Fuad Be 'in o sülâleden olmayıp Kibleli-zâde sülâlesinden oldu unu, dokuz derece ecdâdının esâmîsini ta'dâd ederek isbât ve e er böyle de ilse beni tekzîb etmesi ve do ru ise ba'demâ Köprülü-zâdeli i terk ile Kibleli-zâde imzâsını ta imak îcâb edece ini ihtâr eylemi dim. Fuad Be , ta'dâd eyledi im sahâif-i edebiyâtda yüzlerce yanlı larının hiç birisine cevâb vermedi i gibi sülâlesinden de Kibleli-zâde olmayıp Köprülü-zâde oldu una dâir iki kelimelelik bir cevâb bile verme e nûr-ı mübîn-i hakîkat, mânî oldu.

te bu kere “Muhâfaza-i Âsâr-ı Atîka” encümen-i âlîsinin vâkî olan taharriyâtı üzerine Fuad Be 'in silsilesi olan Kibleli-zâde'li e âid bir vesîka-i mühimme zuhûr eyledi.

O vesîka-i mühimme de Dâvud Pa a Câmî-i erîfi kabristânında Kibleli-zâde Mahmûd Be 'in seng-i mezârıdır.

[117] Mezârın kitâbesi foto rafla aldırılmı dır. Kitâbe-i mezâr okunaklı ve celî hatt ile aynen u ibâredir:

“Merhûm ve ma fûrla hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûndan Kibleli-zâde Mahmûd Be Efendi rûhiyün el-Fâtiha sene: 1177”

Mezâr-ı mezkûr muhtâc-ı tâmîr oldu undan böyle bir vesîka-i hakîkiyyenin zâyî edilmemesi için ta'mîr ü muhâfazasına ba landı ı da ayrıca haber alınmı dır ki âsâr-ı eslâf-ı kirâmı muhâfaza emrinde hakîkaten o hamiyetli encümenin ibzâl buyurmakda oldukları himmet ü gayret, âyân-ı ükrândır.

te böyle silsilesini inkâr eden Fuad Be 'dir ki Millî Tetebbûlar Mecmûası'nın 44. sayısında benim hakkımda nâmûs-ı edebîsinin a zına sı mayacak sûretde birçok hezeyân ü yalanlardan sonra:

“Ona kar ı derîn bir terahhumla

Edîb olur ki i sermâye-i hayâsı kadar mıs râmı okur, omuzlarımızı silker geçeriz.” ibâresini yazmak terbiyesizli inde bulunmu dur.

Hâlbuki dü ünmemi dir ki bundan dört be sene evvel ben Âsâr-ı slâmiyye vü Milliyye Tetebbû Encümeni reîsi idim. Kendisi de 1500 guru maâ la kâtib idi. Çâr-ebrû ve nev-tırâ bir civân oldu u hâlde mezkûr-ı riyâsetde bulundu um kırk gün

zarfında vakitli vakitsiz belki yüz defâdan ziyâde tenhâ-hâne-i çâkerânemi ziyâret etmi di.

Her defâsında beni kitâblar içinde o kadar me g l bulmu idi ki tâ odamın iç kapısını açdı ı hâlde benim haberim olmadı ını ve yanıma kadar gelip de ihtâr edince ancak ayılabildi imi görmü ve habersiz olarak bu kadar ziyâretlerinin hiç birisinde yanımda bir ferde tesâdüf etmemi di. Bu hâlleri bilen ve hâne-i çâkerâneme müdâvemet tecrübe-i müteaddidesini geçirmi olan bir ahsın böyle sadedin hârici ve daha do rusu can acısı sözler yazması, irfân ü iz‘âna ve müderrislik sıfâtına yakı mıyan bir eser-i acz olmakla berâber “el-keîâm sıfâtü’t-tekellüm” hakîkatine ve “âyîneye bakan kendini görür” kelâm-ı me hûruna tamâmıyla mutâbıktır.

Daha garîbi urasıdır ki belki yüz defâ bizim hâneye ba urdu u hâlde kapıyı ö renememi . Her geldikce bir yukarıya bir de a a ıya cevelân eder dururmu . Nihâyet yanlı lıkla ve mesle i îcâbınca birkaç kapıyı çaldıktan sonra ancak hâneyi bulabilirmi . Bunu soka a nâzır olan pencereden görenler bana kemâl-i hayretle beyân [118] ederlerdi. te size târîh-i edebiyât-ı kadîme-i Türkiyye ve Osmâniyye’den bahs eden g yet mühim bir sersem!

urası mâlûmdur ki nefy-i neseb edenlerden biri on be yirmi sene kadar evvel Ma‘lûmât gazetesini çıkaran “Baba Tâhir” idi ki mâhiyet-i ahvâl-i mezmûmesi hâlâ herkesin mâlûm ve müsellemidir. Bununla berâber tevârîh-i âlemin hangi sahîfesine bakılsa nefy-i neseb edenler mel‘ûn-ı mutlak-ı kâinât olanlardır.

Hattâ bn-i Ziyâd ki kurretü’l-ayn-ı kâffe-i müslimîn olan Hazret-i Hüseyin bin Aliyyü’l-Murtazâ efendimizi Kerbelâ’da susuz ehîd etmek gibi bir fazâhat-ı mel‘ûneye ictisâr etmi di. Pederi Ziyâd’dan ne sûretle nefy-i neseb edenlerden oldu u ümmehât-ı tevârîh-i mu‘teberede kemâl-i nefretle mukayyed ü mestûrdur.

Hakkında enzâr-ı ‘amâda i in nerelere varmakda oldu unu sen hâlâ takdîr-i irfânından mahrûm olarak Köprülü-zâde unvânını ta ımakla iftihâr et. Âferin, i te dūr-endî âne dirâyet böyle olmalıdır.

En büyük teessüfüm Yeni Mecmûa’yadır ki kısm-ı âzamı yalan ve yanlı ve akılsızca yazılan ve yazılmakta bulunan mak lelerinizin hâlâ Köprülü-zâde imzâsıyla kabûl ve ne rine müsâade ediyor da beni bu gibi hak yıkın tahrîr ve îzâhına mecbûr eyliyor.

MUAZZAM BİR ESERE TEŞEBBÜS

On seneden beridir muazzam ve musavver bir târîh-i Osmânî ile yine o nisbetde muazzam ve musavver bir edebiyât-ı Osmâniyye kitâbı ve bunların üçüncüsü olarak tamâmıyla Türkçemize mahsûs olmak üzere muazzam bir lûgat kitâbı yazdırmak arzûsunda bulunuyordum ve bu arzû vü i tiyâkımı büyük ü küçük, açmadı ım bir kimse kalmadı.

Bâzı erbâb-ı himmetin nazar-ı takdîrini celb ederek te ebbüs etmek sıraları da hulûl etmi iken bir takım bed-hâhân-ı mülk ü milletin nâbecâ ve hasûdâne i ‘tirâzlarıyla akîm kaldı.

imdi ne yapmalı, bo mu durmalı ve yâhud bâzı sonunu saymayan hasîs adamlar gibi bir takım ihtirâsât-ı zâtiyye arkasında mı ko malı? Bu ise vatan muhabbetiyle me bû olanlardan bir ferdin sıfat-ı hamiyetine yakı maz.

Binâen aleyh dü ündüm, ta indım, ben de kendi kudret-i nâçizânem dâiresinde her hâlde bir hizmet-i vataniyyeye te ebbüs etmek arzusunda bulundum.

[119] Nihâyet müessis-i saltanat Osmân G zî zamânından îtibâren imdiye kadar u‘arâ-yı eslâfın birbirine kar ı ityân eyledikleri nezâirden birer beyit yazılmak sûretiyle “Mecma‘ü’n-Nezâ’ir” ismiyle bir eser tahrîr eylemek hâtırına hutûr etdi. u içinde oldu umuz 1336 senesi Zi’l-Ka‘detü’ - erîfe’nin 24. ve 1334 senesi A ustos’un 31. günü ba‘de’z-zuhr Millet Kütübhânesi’nde bu eserin cem‘ ve tertîbine be-minne’l-Kerîm mübâ eret eyledim. imdiden tahmînime nazaran bu eser-i muazzam her bir cildi büyük sahâîfi hâvî olmak üzere otuz cild-i kebîri tecâvüz edecektir. Tevellüd-i âcizânem 1274 Ramazân-ı erîfînde olmasına nazaran sinnim altmı ikiyi bi’l-ikmâl altmı üçe kadem basmı oluyor. Me’hazım muhterem milletime yâdigâr olmak üzere tamâmıyla Millet Kütübhânesi’nde mevcûd olan on üç bin cild kitâblarımın edebiyâta âid olan aksâmından ibâret olmasına göre e er ben ikmâline muvaffak olamazsam elbetde benden sonra bir ehl-i hamiyetin itmâmına muvaffak olaca ına emînim. Bununla berâber tertîbâtı ve tutdu um usûlü ö renmek için fikr-i cevvali hâiz bâzı ezkiyâyı da çalı dırma a çalı aca ım. Cenâb-ı Hak cümlemizi muvaffak-ı bi’l-hayr eylesin. Âmin.

LEVHA-İ NEZÂİR

Tabîb-i Sâni Hazret-i Şehriyârî Ali Haydar Paşa Hazretleri'nin, Geçen
Nüshamızda 105. Sahîfede Münderic Gazellere Nazîre-i Belîgâneleridir

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Öyle bir câm-ı safâ 'a k etdi cânânım bana
Dil-perestîdem yine bah etdi dermânım bana

'Akl-ı küll idrâk-ı mâhiyetde 'âciz kalsa da
Ma'kes-i envâr-ı Hakdır kalb-i vîrânım bana

Bak nem-i hûn içre 'âlem gösterir feyz-i nazar
Hurdebîn-i kibriyâdır çe m-i im'ânım bana

Zerre-i nûr-ı ilâhîdir tecellî eyleyen
Cümle e yâda onu gösterdi iz'ânım bana

Mâsivâ kaydından âzâde ya ar erbâb-ı dil
Minneti men' etmede her lahza vicdânım bana

Ben henüz verdim düzen sâz-ı niyâz-ı vuslata
Her nevâ-yı neyden evlâdır bu efg nım bana

Hırmen-i idrâkimin Haydar ö ütdüm dânesin
ükr-i ni'met eylerim besdir bu 'irfânım bana

[120]

DİĞER NEZÂİR

Gazel-i Nahîf³⁷

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Hâzır it cânun dem-i vasl-ı dilârâdur gelen
Eyle kurbânun müheyyâ ‘ıyd-ı adhâdur gelen

‘A k-ı cânân tahtgâh-ı câna ‘azm itmi yine
G fil olma pâdi âh-ı evket-efzâdur gelen

Gün yüzün gördükce ey mihr-i melâhat çe müme
Hûn-ı hasretdür siri k lücce-i peymâdur gelen

Dem-be-dem firkat-serâ-yı kû e-i gurbetde âh
Hâtıra cem ‘ıyyet-i bezm-i ahibbâdur gelen

Ba ladı cismümde cânun ıztırâb-ı hasrete
Ey Nahîfî g libâ ol ûh-ı ra ‘nâdur gelen

Nazîre-i Hulkî

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Gitdi firkat demleri vasl-ı dilârâdır gelen
Bahtımız olsun münevver mâh-ı vâlâdır gelen

‘Â ıkın destiyle sunsun âb-ı âte -rengini
Kaçma ey rûh-ı revânım câm-ı sahbâdır gelen

³⁷ Millet Kütübhânesi’nin gül en-i e ‘ârda ilk yeti dirdi i nev-resîd-kân-ı edebden gonca-i nev- üküfte-i belâgat Hulkî Be , Nahîfî merhûmun dîvân-ı belîğından, hulûlu takarrüb iden ıyd-ı adhâya münâsib bir gazel ihrâc ve tanzîr ederek ikisini birlikde ihdâ eyledi. Benim yazdı ım gazelde üçüncü olarak husûle geldi. Tertîb-i in âd bozulmamak için sırasıyla yazıldı.

Sen gezerken bâ da görmü rakîbim dün demi
Öyle evket vardı zann etdim ki Dârâ'dır gelen

Sen gelirken nâz ile gül zann eder 'â ıkların
Bilmiyorlar gül de il bir ûh-ı ra'nâdır gelen

G libâ duymu rakîbân lutfunu ey meh bana
Gel benim âg uma saklan bak â'dâdır gelen

ntihâb et Hulki'yi kurbânın olsun ey melek
imdiden hânende besle 'ıyd-ı adhâdır gelen

30 A ustos 1334 smâîl Hulkî

[121]

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . - -)

Hüsnüne dü mü güne yâr-i dil-ârâdır gelen
Yâ be er ekinde bir nûr-ı dü-bâlâdır gelen

Bir demir çenber kesilmi dir zemîn ü âsumân
Kaçma ey gönlüm ku u sayyâd-ı yektâdır gelen

'A k sahrâsında yâ Rab her taraftan gû uma
Deh et-i âvâze-i zincîr-i sevdâdır gelen

Ye's-i dünyâdan halâsa kimden imdâd istesem
Can verip kurtul diye savt-ı tesellâdır gelen

Her kimi bî-gam sanıp etdimse da'vet hâneme
Bir de bakdım derd ile deh etli eydâdır gelen

Cilvedâr-ı zevk olan kar ında dilberler de il
'A k derler nâmına bir derd-i dehyâdır gelen

Safvet-i vicdânını terk etme u rarsan gama
Gün gurûb eyleser deycûr-ı gam-efzâdır gelen

K biliyyet ehli her dem her taraftan feyz alır
Reng ü bûdur gül ene bâd-ı ferahzâdır gelen

Yâra can kurbân edip al kanlara girsin gönül
Câme-i gülgûnu giysin 'ıyd-ı adhâdır gelen

Bir mu'azzam taht-gâh olmu Emîrî ehr-i dil
Kârbân-ı feyzdir kâlâ-yı ma'nâdır gelen

Diğer Gazel

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(--.) / (. --.) / (. --.) / (. --)

1 Dünyâ bize bir sevgili kâ âne de ildir
Zîrâ bu küçük hâne bizim hâne de ildir

Evk tını mest olmak ile eyleme tazyî'
Kâ âne-i dünyâ sana meyhâne de ildir

âyeste de il etmemek i'mârına ikdâm
Dünyâ bize bir hâne-i vîrâne de ildir

Ey murg-ı dil âbâda çalı gül en-i dehri
Zîrâ bize vîran kalesi lâne de ildir

[122]

5 Sen 'â ik-ı bî-hû u be g fil ne sanırsın
Bîdâr-ı mahabbetdir o mestâne de ildir

Ey mest-i hevâ gönlümü bilmem ne kırarsın
Ücretle alınmı sana peymâne de ildir

Eslâf-ı 'izâmın sözüne eyleme ta'rîz
Sen anladı ın gevher ü dürdâne de ildir

Tab'ın senin agrâz ile hased-çâkdır ammâ
Ol 'ukdeyi hall eyleyecek âne de ildir

Tıflâne edâ ka'b-ı mezâyâsına yetmez
âhâne sühanlardır o efsâne de ildir

10 Zîrâ ki senin sönmü olan u'le-i fikrin
Ol em'-i ziyâ-güstere pervâne de ildir

Her kim ki de il 'ârif-i ma'nâ-yı ma'ârif
Merd-i sühanım derse de merdâne de ildir

Kim olmasa üstâd-ı rumûzât-ı hak yık
Huddâm-ı serâ-perde-i âhâne de ildir

Bin kere dese vâkıf-ı esrâr-ı cemâlim
Vallâh yine mahrem-i cânâne de ildir

Tahsîl-i 'ulûm eylemeyen g fil-i nâdân
Ferzend-i zekî olsa da ferzâne de ildir

15 Ey perveri -i nefis ü ikemde olan üstâd
Âsâr-ı selef algam u kestâne de ildir

Sen nerde be im nerde o 'âlî edebiyât
'Âlem senin ahvâline bîgâne de ildir

'İrk-ı edebî olsa kimin tâhir ü tâbân
nkâr edemez neslini çingâne de ildir

htâr ederim i te Emîrî'ye dola ma
Bir vâkıf-ı ma'nâdır o dîvâne de ildir

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Mûdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Merhûme ve ma fûre Âdile Sultân birâder-i âlî-güherleri cennet-mekân Sultân Abdülazîz Hân hazretleri hakkında mersiye-i rikkat-engîzleri
- Hâtrât: Hey'et-i Âyân Reîs-i kemâlât-enîsi Rif'at Be Efendi Hazretleri'nin bir mektûb-ı belîg neleri ile cevâbı.
- Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin bir gazel-i âhânelerinin tahmîsi.
- Levha-i Nezâir: Gazel-i Yetîmî, Nazîre-i Emîrî
- Di er Nezâir: Gazel-i Nâmî Hân elçî-i âh-ı Acem, Nazîre-i Nedîm, Nazîre-i Hulkî, Nazîre-i Emîrî.
- Di er Nezâir: Gazel-i Muallim hsân Ali Rızâ Be , Nazîre-i Emîrî
- Di er Nezâir: Gazel-i Emîrî, Nazîre-i Seyfî
- 5 ve 6 numaralı nüshalardaki gazellere Nazîre-i Ra'dî; Hilâle Hitâb manzûme-i Kemâleddîn
- Sadr-ı esbak Âlî Pa a ve eyhülharem-i esbak Zîver Pa a ahfâdından Kemâleddîn Be 'in Tesdîsi.
- Vezn-i benân üzre bir manzûme.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1336

[123] Âlem-i Belâgat Kadınlarının Pâdişâhı Merhûme ve Mağfûre Âdile Sultân Hazretleri'nin Birâder-i Âlî-güher-i Şâhâneleri, Cennet-Mekân, Huld-Âşiyân, Sultân Abdü'l-azîz Hân Hazretleri'nin Vak'a-i Dil-Hırâş-ı Şehâdeti Hakkında İnşâd Buyurdıkları Mersiye-i Rikkat-Engîzleri ve Belîgidir:

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

1

Nasıl yanmam kime oldu olanlar âh-ı devrâna
Bilinmez oldu hâli kıydılar ol zıll-ı Yezdân'a
O gitdi mülk-i 'Ukbâ'ya firâkı geçdi tâ câna
Serâyaya velvele saldı cihânı koydu efg na

Cihân mâtem tutup kan a lasın 'Abdül'azîz Hân'a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

2

Hilâfet mesnedinde olmu iken bir mu'azzam âh
Dayanıp Hakk'a dîn ü milleti eyler idi âgâh
Hulûs ile öpenler pâyını yüz döndürüp nâ-gâh
Meded-kâr olmadı hiç kimseler ahvâline eyvâh

Cihân mâtem tutup kan a lasın 'Abdül'azîz Hân'a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

[124]

3

Buna kim yanmaz etdi terk-i cân nâmûs u gayretle
Bilinmedi yazıklar ola kadri hakk u nısfetle
Emânî bulmadı zâlim elinde kaldı hayretle
Fedâ etdi nihâyet 'âlemi kasd u irâdetle

Cihân mâtem tutup kan a lasın 'Abdül'azîz Hân'a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

4

Duyup bu hâl-i cân-sûzu dedim yâ Rab mu'în ol sen
Refîkı hûr-ı 'ayn olsun dahi cennet âna mesken
Edip hem nûr-ı fahr-ı 'âlem ile kabrini rû en
Fırâkı kaldı canlarda cihânı etdi pür- îven

Cihân mâtem tutup kan a lasın 'Abdül'azîz Hân'a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

5

ecî‘ vü hem halîm ü pâk-i niyyet âh idi hayfâ
Muvaffak olmadı bir yâr u sâdık bendeye zîrâ
Fig n u âh geçmez mi sanırsın bî-vefâ dünyâ
Yerini âhı buldu Hakk ‘adâlet eyledi ammâ
Cihân mâtem tutup kan a lasın ‘Abdül‘azîz Hân’a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

6

Nasıl hem îresi bu ‘Âdile yanmaz o hâk na
Ki kıydı bunca zâlimler karındâ ı cihân-bâna
Rızâ vermezdi ‘adl ü efkati zulm-i mü îrâna
Bütün nâr-ı firâkı saldı kalb-i ehl-i îmâna
Cihân mâtem tutup kan a lasın ‘Abdül‘azîz Hân’a
Meded Allâh mübârek cismi boyandı kızıl kana

HÂTİRÂT

Geçen gün evrâk yı ntılarını karı dırırken elime bâzı mühim muharrerât geçdi. Her dakîkasının güzerânı ömrün bir parçasını öldürmü olan o zamânlar hâtıra geldikçe acı tatlı bir te’sîri mûcib oluyor.

Meselâ Hey’et-i Âyân reîs-i âlî-kadri Menemenli-zâde Rif’at Be Efendi hazretleri [125] bundan rub’ asır kadar mukaddem, Suriye defterdârlı nda ve bu abd-i âciz de Trablus am muhâsebecili inde iken vâkî olan muhâbere evrâkı nazar-ı dikkatimi celb etdi. Geçmi zamânları der-hâtır etdiren u iki mektûbu derc-i sahâif eyledim:

Sûret-i Mektûb

Bir kere hâsıl olan uhuvvet-i hâlisede zevâl tasavvur etmek ba‘de’l-gurûb-ı arzın güne e incizâbını inkâr eylemek olur. Hiç nasıl olur ki yek-di erine cebel-i metîn-i uhuvvetle irtibât etmi iki kalb arasında mufâsala vuk bulsun görmek, görmemek galat-ı hasedden kendisini hiçbir vakitte kurtaramayan zâhir beyinlere te’sîr eder. Erbâb-ı kulûb için uzaklık yakınlık yokdur. Kalb, görmek fi‘linin menfîsini bilmez. Çünkü kalb dâimâ görür. G ibi de görür hâzırını da görür. Ondan dolayı de il midir ki Hazret-i Peygamber, Cenâbullâh’ı kalb gözüyle görebildi.

Lutf-nâmenizi aldım. u mukaddimecik, lutf-nâmenizin mütâlaasından hâsıl olan sürûr u ükrânın derecesini îzâhdan istignâ-bah olur zannedirim.

Bir iki ay mukaddem Humus ve Hama cihetlerine gitmi dim. Trablus'u görmek arzu etdim. Bir kuvve-i mâneviye bu arzumu istihsâlden beni men' eyledi. Nebek tarîkıyla am'a döndüm. Me erse hikmet var imi . Mâdem ki imdi siz oradasınız, bir Humus ziyâreti daha lâzım geldi. Belki ilkbahâra do ru görü mek nasîb olur. am hakkında bir manzûmem var. Ke ke yanımda olsa da bir sûretini gönderse idim. Bâkî bek -yı uhuvvet efendimiz.

15 Te rîn-i Sâni 310

'An-Beyrut

Suriye Defterdârı

Rif'at

Cevâb

nâyet-i kerem-kârîlerinin mahsûl-i cihân-kıymeti olan lutf-nâme-i sâmipleri sâye-bah -ı fark-ı kemterânem olarak vücûdumu bir cihân-ı sürûr ekline getirdi.

Fazl u kemâl ve i'r ü in â-yı bî-misâl-i edîbâneleri zâten müselleme-i kâinât olmakla berâber böyle bi'l-irticâl yazılan mürüvvet-nâmeye derc olunan cevâhir-i elfâz ü ma'ânideki mertebe-i kesret bâis-i iflâs-ı sermâye-i mütebahhirîn ve kıymet- iken-i âsâr-ı üdebâ-yı evvelîn ü âhirîndir. âyeste-i hezâr-tahsîn ü âferîn olan be âret-nâme-i âlîlerinin bir fıkrasında uyûn-ı mefharetle gördü üm, ilkbahârda Humus kasabasını tekrâr ziyâret eylemek ve Trablus am'a te rîf buyurmak gibi va'd-i necâbet-i g yâtin hakkıyla edâ-yı te ekkürüne lâyık tâbîr bulmaktan âcizim.

[126] tiyâk-ı mülâk tın âcizlerine âid olan cihetinin takdîr derecâtı hakkında edebilece im mübâhasât esîr-i zülf-i dil-ârâ olan â ık n-ı dil-rî ânın nazar-gâh-ı intibâhına arza âyân ders-i ibret olurcasına bir kitâb-ı müstetâb olur. Artık o mâcerânın tafsîlâtını rûz-ı firûz-ı mülâk ta ta'lik edelim.

Ancak husûl-i maksad-ı mebhûsun teshîli yolunda u vechile îrâd-ı te'mînâta müsâraat eylerim ki Humus kasabasının buraya bir günlük mesâfesi bulunmasına nazaran va'd ü teb îr-i atûffleri vechile ilkbahârda Humus'a te rîf-i ma'âlî redîf-i mekârimkârîlerini eyyâm-ı ma'niyyeden birkaç gün evvel ihtâra inâyet buyuruldu u sûretde köleleri de Humus'a itâb ederek oradan birlikde Trablus'a geliriz.

İkbahârda u Humus ziyâreti kulunuzun da en birinci tasavvur ve arzû-yı âcizânemden idi. Daha do rusunu arz edeyim mi hangi me'mûriyeti istersem mâliye

nezâret-i celîlesi i'tâyâ müheyyâ oldu u hâlde Trablus am muhâsebecili ine muvâfakt-ı memlûkânem bile o arzunun sâika-i mâneviyesiyle hâsıl olmu bir keyfiyettir.

Mâlûm-ı âlî-i hak yık-dânîleri buyurulu u üzere tevârîh-i celâdet-i slâmiyye'nin hangi sahîfesine bakılırsa mu er-i slâm arasında bir Hâlid bin Velîd görülüyor ki bu zât, sadr-ı mi kat-i nübüvvet Seyfullâh el-Meslûl lakab-ı mübeccel-i lâmi'a-pîrâsını arz ile kâmyâb olmu ve erref-i slâm ile mü erref oldu u günden îtibâren kudret-i fâtıranın kendisine bah eyledi i iktidâr-ı fevka'l-g yeyi mâ-vaz' lehine sarf ile fûtûhâtdan fûtûhata atılmı dır.

Müseylemetü'l-Kezzâb gibi bir mütenebbî-i bî-dîni, daha nice yüz bin mülhidîn ü mürtedîni, elindeki seyf-i celâdetle az müddet içinde sahrâ-yı 'ademe îsâl eyledi. Bunlardan ba ka bi'l-umûm harb meydânlarının bir kahramân-ı gazanfer-i temkîni ve cihân-ı ecâatin bir kûh-ı âhenîni kesildi. Kendisi bir serdâr-ı cihângîr oldu u hâlde bir nefer ve mücerred kesret-i fûtûhâta nâiliyyetinden dolayı gurûra dü memek için pederâne bir sûretde bâzen daha muhakkar edilmi iken âmirlerine itâatden insırâf ve i'lâ-yı Kelimetullâh meslek-i cihân-pesendinden zerre kadar inhirâf etmedi.

Ben öhrete, âna hizmet etmiyorum, Cenâb-ı Hakk'a ve vatanın irtik ve i'tilâsına hizmet ediyorum, diyerek yine mübârizîn-i dînin saff-ı evvelinde k im bulundu.

Hakîkaten o Seyfullâh'dır ki her bir muhârebenin her bir gününde yed-i hamâsetinden paralanan im îr-i âte -tâb-ı lâhûrînin adedi dokuzdan a a ıya tenezzül itmedi.

âyân-ı hayretdir ki o leys-i gayr-ı ma lûb, o âte -pâre-i hamiiyyet, refâkatında bulunan topu birkaç bin askerle Kisrâ-yı Îrân ve Kayser-i Yunan gibi iki muazzam devletin en [127] mükemmel, en muntazam ordularını pey-â-pey darbe-i inhizâma u ratarak dokuz sene zarfında Irak, Mısır, Suriye, Kürdistân kıt'a-i vesî'alarını nûr-ı dîn-i mübîn ile münevver eylemek gibi hârika-i peygamber-i pesendâneye mazhâr oldu. Ba ından tırna ına kadar vücûdunun yüz tarafı yaralar berelerin izleri içinde mestûr bulundu u hâlde hiçbir ölümden hiçbir tehlikeden yüz çevirmedi i cihetle arka tarafında hiçbir yara eseri yokdu. Vefâtı esnâsında etrâfında bulunanlara "E er ölmek emr-i ilâhî ile olmasaydı ben imdiye kadar binlerle defâlar ölmü düm. Maksadım mertebe-i i'lâ-yı ehâdeti ihrâz idi. Bu kadar çalı dı ım hâlde muvaffak olamadım. imdi böyle sefilâne yatak içinde ölüyorum." diyerek, ba ının üstünde binlerle yıldırımlar patlamı iken

korkmayan, a lamayan o kahramân-ı ilâhî, böyle bir mertebeye nâil olamadı ından dolayı a laya a laya Allâh'ına teslîm-i rûh etdi.

te böyle bir mücâhid-i bî-nazîri ziyâret ve gubâr-ı merkad-pâkini tûtiyâ-yı çe m-i mefharet eylemek, bence en ciddî bir arzu ve en mukaddes bir vazîfe hükmündedir.

Ne garîb, ne güzel tesâdüfdür ki yek-di erinin tasammum ve tasavvurundan ma' lûmâtları olmadı ı hâlde nâ-mütenâhî bir zamân ve vâsi'-i ber-cihân içinde iki fikrin nokta-i intihâbı bir merkezde, bir mevsimde ictimâ ediyor.

Hem Cenâb-ı Seyfullâh'ı ziyâret hem o cây-ı mübârekde zât-ı sâmilîleriyle eref-yâb-ı vuslat, bu abd-i mü tâk için ne büyük devlet, ne lezzetli nîmet!

Artık “ ki ömrün olur mu ihtimâli?”³⁸ yolunda nutk-ârâ-yı istifhâm olan zât-ı âlî-kadre, evet, iki ömrün olurmu ihtimâli, diyece im geliyor.

Hâmil-i gonca-i maksûd olan o mübârek bahâr- ke ke bir hârika-i muciz-kârâne ile tayy-ı fusûl ederek imdi gelmi olsa. Heyhât, ne temennî-i muhâl!

Tasdî'i pek uzatdım. Artık sözü kesece im. Kesmezden evvel Humus'dan Trablus am'a te rîf-i âlîleri da'vet-i ubûdiyyet-kârîsini imdiden îfâyâ müsâraat ve bâzı âsâr-ı çâkerânemin ihdâsına mücâseret eder ve am-ı cennet-me âm hakkındaki manzûme-i dil-firîbânelerinin bi' - eref ve'l-ikbâl merkez-i fermân-fermâ-yı atûflerine avdet-i dâverânelerinde lutfen irsâl ve ihsânını istirhâm ile te'yûd-i uhuvvet eylerim.

22 Te rîn-i Sâni 1310

Trablus am Muhâsebecisi

Ali Emîrî

[128] **Gönderdiğim Âsârdan Bir Adedi Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin**

Galata Hakkında İnşâd Buyurdıkları Gazelin Şu Tahmîsi İdi

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Fahr eder dünyâyâ stânbul-ı yektâyı gören

Ol hümâyûn taht-gâh-ı cennet-âsâyı gören

Berk uran ol belde-i nûr-ı mücellâyı gören

Ba lamaz Firdevs'e gönlünü Galata'yı gören

Servi anmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören

³⁸ Mısrâ mü ârûn ileyhindir. Üst tarafı budur:

Gelir mi bir dahi âg a cânân

2

Nâzenînler var ki anda her biri hûr-ı na'îm
Meh-cebînler var ki anda her biri dürr-i yetîm
Seyr için bir gün gidip oldum Be o lu'nda mukîm
Bir frengî îvelü 'Îsâ'yı gördüm anda kim
Lebleri dirisidür dir idi 'Îsâ'yı gören

3

'Ârifân îcâb-ı 'irfânın nice zabt eylesin
Görsün ol mehpâreyi cânın nice zabt eylesin
evk-ı tab'ın meyl-i vicdânın nice zabt eylesin
'Akl u fehmin dîn ü îmânın nice zabt eylesün
Kâfir olur mı müselmânlar o tersâyı gören

4

Hazret-i Sultân Mehemed Hân o zıll-ı zü'l-minen
Oldu feth-i muhte emle kâm-yâb ol saf- iken
Ne ve-i nusretle yazdı böyle zevk-âver sühan
Kevser'i anmaz ol içdi i mey-i nâbı için
Mescide varmaz o vardı ı kilîsâyı gören

5

Âl-i 'Osmân'a mübârek eylesin lutf-ı Hudâ
Ey Emîrî böyle ehri böyle mülkü dâimâ
Anda oldum bir büt-i fettâna ben de mübtelâ
Bir frengî dilber oldu un bilirdi 'Avniyâ
Bilde zünnârını boynunda çelîpâyı gören

[129]

LEVHA-İ NEZÂİR

Gazel-i Yetîmî

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

A larım her gece ben derd ile Eyyûb muyum
Dökerim âh ile göz ya ını Ya'kûb muyum

Ana rahmine dü elden beni terk itmedi gam
Bilmezem ben bu gamın çe mine mahbûb muyum

Ey bana tâlib olan derd ü belâ her sâ'at
Beni terk itmedinüz ben size matlûb muyum

Yer yerinden görünür oldu bana derd ü belâ
Anı bilsem 'acabâ bunlara merg b muyum

Ey lebi gonca Yetîmî nice kan a lamasun
Dest-i cevrun ile bükdün beni mektûb muyum³⁹

Nazîre

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Yûsuf'umdan beni dâr eyledi Ya'kûb muyum
Fele in sabr ederim cevrine Eyyûb muyum

Dâimâ g lib-i mutlak mı bana derd ü belâ
Ne kadar derd ü belâ var ise ma lûb muyum

³⁹ Bu gazel bâzı mecmûalarda Nesîmî nâmına muharrer ise de Yetîmî'nindir.

Bir nefes râhat-ı dil yok mu bana dünyâda
Dem-be-dem böyle zebûn-ı gam u â ûb muyum

Benden ayrılma a bir dem edemez sabr u karâr
Sû-i tâli‘ nazarında o kadar hûb muyum

Bana hem hasret ü hem gam ediyor hükm-i edîd
Bilemem hasrete yoksa gama mensûb muyum

Vatanın derdi beni inletir Eyyûb gibi
Hiç ben yoksa cihân derdini mashûb muyum

[130]

imdi ba üzre beni gezdirir erbâb-ı vefâ
‘Â ıka yâr-i selâm yazdı ı mektûb muyum

Etmedî bir gün Emîrî bana bir hüsn-i nazar
Nazarında fele in fazl ile ma‘yûb muyum

DİĞER NEZÂİR

Gazel-i Nâmî Hân, Elçi-i Şâh-ı Acem⁴⁰

⁴⁰ smi Murtazâ Kulu Hân’dır. Sülâle-i Safevîye’nin son âhı olan Hüseyin âh zamânında 1134 senesinde Erzurum tarîkıyla Der-saâdet’e teveccüh eylemi ve henüz Erzurum’da iken vâlî bulunan vezîr-i maârif-semîr Silâhdâr brâhîm Pa a’dan ser-âmed-i u‘arâ-yı Rum kimdir, diye istifsâr etmi ve Nâbî Efendi var idi, merhûm oldu. Onun mak mında Edirneli Kâmî Efendi mevcûddur, cevâbını alması üzerine Nâmî Hân iki Fârisî ve bir Türkî gazel yaparak Fârisî olan bir gazelin makta‘ında u iki beyit ile nazîre taleb eylemi dir.

نامی اکرچه نابی ازین خاکدان گذشت
کامی بجاست دیده خود کامیاب کن
کامی چو میرسد ببرت این نکو غزل
یاخط بکش بکفته من یا جواب کن

Binâen aleyh gerek Kâmî Efendi ve gerek sâir ser-âmedân-ı tâze-gûyân olan u‘arâ-yı Rum tarafından pek çok nazîreler yazıldı ve Elçi Hân’ın Der-saâdet’e vürûdünden ve cânib-i sadâret-penâhîden izn-i âlî sudûrundan sonra sefîrimiz bura arz ve irâe olundukda fevkalâde takdîr ederek “Ben sühan-sûzân-ı Rum’u böyle bilmezdim.” demi . Der-saâdet’de bulundu u müddetçe vükelâ-yı devlet ve uzamâ-yı memleket tarafından âlî ziyâfetler tertîb olunarak Türkçe ve Fârisîce birçok mü âareler vuk bulmu ve Elçi Hân, üdebâ-yı Rum hakkında nice munsifâne güftâr ederek, u‘arâ-yı Îrân’a hediye götürmek için cem‘-i âsâr etme e ba lamı idi.

te bâlâda Nedîm ile vâkî olan ve kezâlik Nedîm’in dîvânında görülen Türkî ve Fârisî bu kabîl beyitler o cümledendir.

Türkî

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Ey hatt riyâz-ı çehrede sünbül müsün nesin
Reyhân mısın benef e misin gül müsün nesin

Ser-germ-i 'a k halkı iden ba da gezdiren
Tûl-ı emel netîcesi kâkül müsün nesin

Mest-i arâb-ı lezzet idüp akli mahv iden
Gül suyu leb-çekîde misin mül müsün nesin

Ey sabr ki verini tutan 'âlemi yakan
Tâb ü tüvân belâsı teg fül müsün nesin

Nâmî ne ûrdur bu gazel saldı 'âleme
Gülzâr-ı mülk-i Rum'da bülbül müsün nesin

[131]

Nazîre-i Nedîm-i Tâze-Zebân

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Ey turra bâ -ı hüsnde sünbül müsün nesin
Zülf-i nigâr yoksa karanfil misin nesin

Ey hâl pâspânı mısın sen o gerdenün
Kâfûr içinde habbe-i fülful müsün nesin

Gör temâ âyî Nedîmâ sen de Nâmî Hân gibi dahi
Gûy u çevgân oynadırsa sâha-i tanzîrde
Fârisî

نامیا کرمیکند دخلم ندیما نیست غم
دخلهای قابلان زلف سخنرا شانه است

Feryâd ey kiri me amân ey nigâh amân
Zehr-i hîred belâ-yı tahammül müsün nesin

Ey hatt seninle hüsn-i ruh u leb gü âdedür
Sen ârih-i kitâb-ı gül ü mül müsün nesin

Lutf it yeti sin ol kad-i bâlâya destimüz
Gel gel yeti amân ki teg fül müsün nesin

Ey reng-i çehre ben hele farkında ‘âcizim
Gül-penbe bâde yâ ruh-ı gül gül müsün nesin

Ho dur tekerrürün dile ey lehce-i Nedîm
Bilmem gelû-yı î ede kulkul musun nesin

[132]

Nazîre-i Hulkî

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Ey ûh bâ -ı hüsn-de bir gül müsün nesin
Zanbak mı yoksa lâle mi sünbül müsün nesin

Dü mü kenâr-ı âyîne-i nûr-ı kudrete
Bilmem siyah perde mi kâkül müsün nesin

Ey leb nedir bu sendeki sırr-ı nihân-ı ‘a k
Sen ebrû-yı ne ’e misin mül müsün nesin

Bîgâne ben meserrete sen va‘d-i vuslata
Bilmem ki mübtelâ-yı teg fül müsün nesin

Yok mu visâl-i yâre gönül bir te ebbüsün
Mensûb-ı âsitân-ı tevekkül müsün nesin

Hulkî nedir bu kanlı yürekden bu sûz-ı âh
Bir nâ- üküfte goncaya bülbül müsün nesin

Nazîre⁴¹

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Çe m ü dehen mi 'ârız u kâkül müsün nesin
Nergis mi gül mü lâle mi sünbül müsün nesin

Ey berk-1 gamze ditrer elinden bu kâ'inât
Sen mah er-i cihân-1 tahammül müsün nesin

Gördüm kenâr-1 cûda seni artdı evk-1 dil
Âyîne kar ısında duran gül müsün nesin

Ey mey nedir bu sendeki te'sîr-i âte in
'U âka berk-1 fikr ü te'emmül müsün nesin

Reng-i belâ-yı ne ve getirdin güzellere
Gülgün kadehde göz ya ı mı mül müsün nesin

[133]

Va'd-i visâli etmedin is'âfa imtisâl
Sen mübtelâ-yı derd-i ta'allül müsün nesin

Bir â inâ nigâha beni mahrem etmedin
Mest-i ebed pesend-i teg fül müsün nesin

Eyler senin elinden Emîrî fig n u zâr
Ey cân belâsı re k-i tecâhül müsün nesin

⁴¹ Nâmî Hân ile Nedîm'in u gazellerini gören Hulkî Be , bir nazîre yazaca ını beyân eyleyince, ben bu gazellere nazîre yazamam, sen yazabilirsen yaz, demi dim. ki gün sonra bâlâdaki nazîresini getirdi. Bana da bir dereceye kadar cesâret gelerek u nâ-çesbân gazeli yazdım.

DİĞER NEZÂİR

Mütehayyizân-ı Dâniş ü İrfândan Vefâ Sultânîsi Edebiyyât ü Lisân-ı Osmânî
Muallimi Edîb-i Muhterem İhsân Ali Rıza Beğ Efendi Hazretleri'nin Âsâr-ı
Nezîhelerindendir

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Bir iltifâtı ba ladı izhâra gözlerin

Hâcet mi var bu handeyi tekrâra gözlerin

Süzdükce erha erha eder yâremi benim

Ursun rehâ kılincını bîmâra gözlerin

Peymân ile ederse bu peymânenen ferâg

Te'mîn eder o hazzı dil-i zâra gözlerin

Bir cünbü -i nigâh ile merîh çâk olur

Benzerse çok mu pûte-i envâra gözlerin

Onlar eder fütâdeleri ibtihâc-nümâ

Bir mâcerâdır 'ömr-i tebah-kâra gözlerin

Görsün safâ-yı la'lini feyz-i cemâlini

Baksın da revnakiyyet-i gülzâra gözlerin

Berceste olmasın mı benim bu ne â'idim

Ma'kes olur sahîfe-i e 'âra gözlerin

20 Eylül 1334

Nazîre

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Zînet verir o hüsn-i ziyâdâra gözlerin

Âyinedir sahîfe-i dîdâra gözlerin

[134]

Zâhirde tîg u hançeri tîr ü kemânı yok
Bilmem nasıl açar yüre e yâre gözlerin

Lâhûtî bir nigâh ile kesb-i vuk f eder
Levh-i ezelde nak olan esrâra gözlerin

Günci k olur mu pençe-i âhînden halâs
Meftûnu oldu ‘â ık-ı bî-çâre gözlerin

Bakdıkca göklere melekûtî edâ ile
Âte salar ‘avâlim-i envâra gözlerin

Îmâ-yı vaslın eyledi sıhhatle kâm-yâb
ksîre benzedi dil-i bîmâra gözlerin

Râz-ı nihân-ı ‘âlem-i dilden haber verir
Her bir bakı da ‘â ık-ı gam-hâra gözlerin

Zülfünle ruhların arasından nigâh eder
Sünbüllere letâfet-i gülzâra gözlerin

Eyler Emîrî levha-i ems-i münîre nak
‘Atf-ı nigâh ederse bu güftâra gözlerin

DİĞER NEZÂİR

Gazel

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Ben neler çekdim neler dünyâda dildâr u runa
Çe m ü ebrû u runa zülf-i siyeh-târ u runa

Çe m ü ebrû hüsne zînetken bu dilberler niçün
Tîg u hançer yaptılar ‘u âk-ı gam-h’âr u runa

Aldanıp her çe m ü ebrûya giriftâr olma âh
Can ba ı la ‘a k-ı hâlinden haberdâr u runa

Ben demez miydim gönül bildirme ‘a kın cevri eder
Bu belâlar ba ına geldi hep ikrâr u runa

Âh bulsam lutfu çok ihsânı çok bir nâzenîn
Cânımı etsem fedâ öyle vefâkâr u runa

Ben ölürsem dostlar yazsın mezârım ta ına
Terk-i cân etmi bu ‘â ık bî-vefâ yâr u runa

Hizmet-i ‘u âkı takdîr etmeyen bir bî-vefâ
‘Ömrünü etsin telef bir yâr-i mekkâr u runa

[135]

Bir gedâdan farkı yokdur bî-kerem dilberlerin
Cân verir ‘â ık olan yâr-i kerem-kâr u runa

Hey ne mü külmü Emîrî cânı kurbân eylemek
Kadr u kıymet bilmeyen ûh-ı dil-âzâr u runa

Nazîre-i Seyfî⁴²

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Cân verir hep imdi ‘âlem cem‘-i dînâr u runa
‘Â ıkım ölsem nola ben zülf-i zertâr u runa

⁴² Seyfî Be , Millet Kütübhânesi’nin edebiyât kitâblarıyla mütevaggül ve hüsn-i hısâle mâlik ezkiyâ-yı übbân-ı memleketdendir. Gazelinin bâzı güzîde beyitleri âyân-ı dikkat bir hamiyeti ihtivâ ediyor. Beyân-ı takdîr eyleriz.

Çok mudur bir eb yatıp keyfimce bir zevk eylesem
Sînemi çâk eyledim ben vasl-ı dildâr u runa

Gönlümü âmâlimi bend eyledim eltâfına
Bezl-i cûd et sen de dilber 'â ık-ı zâr u runa

Kanımı dökdüm kebâb oldum ko un imdâdına
La'l-i fettân çe m-i sûzân kalb-i kakhâr u runa

Âte olmu çe m ü ebrû gamzeler âte -figen
Söylerim ben gayrı ey dil haydi küffâr u runa

Ben gibi bin 'â ıkın hep kendini kurbân eder
Sen gibi bir gö sü ak parlak güzel yâr u runa

Gülistân-ı dehre geldin öyle bir mevsimde kim
Ba bân güller fedâ etmekdedir hâr u runa

Sıdk ile cân vermeli hubb-ı Muhammed 'a kına
Mülke hizmet etmeli Sıddîk u Kerrâr u runa

Zevkına re k eylesinler rûh-ı erbâb-ı hayât
Seyfî kurbân oldu bir yâr-i vefâkâr u runa

**[136] 5 ve 6 Numaralı Nüshalarımızda Münderic Bulunan Gazellerin
Nazîrelerinden**

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1 A larım bir kerre gülmez âh-ı hûbânım bana
Derd ile kan a lasın baht-ı perî ânım bana

Nâmına dilberlerin derler gül-i handân-ı ‘a k
Yâ niçün bir kere gülmez verd-i handânım bana

u‘le-i ümmîdimi söndürdü yârin firkatı
Bir hayâl oldu hakîkat sandı ım ânım bana

Le ker-i cilveyle âhım hepsini zabt eyledi
Cürm için kâfî de ilken nakd-i îmânım bana

5 Bir elinde câm-ı mey kâküllerinde bir eli
‘ veler icrâ eder yâr-i perî ânım bana

Lutfu var olsun yine etdi karîn-i iltifât
Yâreler sînemde açdı ûh-ı devrânım bana

Olmamı ken ben henüz sâhib hevâ-yı nefsim
Ba ka bir derd-i hevâ verdi Süleymân’ım bana

Sînede zahm-ı mahabbet serde sevdâ-yı cünûn
Bak neler ihsân eder cânân-ı fettânım bana

Etdi in çevre muk bil fârig olmak isterim
Neyleyim râm olmuyor vicdân-ı nâlânım bana

10 Ra‘di rûhum çıkmasa çıkmaz bedenden zahm-ı ‘a k⁴³
Zahm-ı ‘a k1 rûh ile halk etdi Rahmân’ım bana

⁴³ Ra‘dî Be hüsn-i ahlâk vufûr-ı âdâb ile ezkiyâ-yı übbân-ı vatandan olmakla berâber istîdâd-ı mâder-zâd kendisini Fuzûlî, Nef‘î, Sabrî, Nâbî gibi kibâr-ı urefâ-yı eslâfın e ‘ârını takdîr ve tanzîr yoluna sevk etmi dir. Câ-be-câ in âd eylemekde oldu u bu yolda nezîh gazelleri bî-hadd ve ihsâdır. Cenâb-ı Hakk feyzlerini artırsın.

[137]

Hilâle Hitâb⁴⁴

Benli imin timsâlisin
Altı ‘asrın misâlisin
Meydân-ı harb hilâlisin
Çi netmem ezdirmem seni

Volk nlardan âte aksa
Gökden yıldırımlar ya sa
Silâhım kur unsuz kalsa
Ben yine çi netmem seni

Vatan bana la‘net eder
Rengin üfûl etse e er
âhidim olsun melekler
Rûhumsun ezdirmem seni

Sensin o nûr-ı bî-zevâl
Ey revnak-ı rûh-ı kemâl
Ey fahr-ı millet ey hilâl
Ölsem de çi netmem seni

**Sadr-ı Esbak Ali Paşa ve Şeyhü’l-harem Hazret-i Nebvî Zîver Paşa Ahfâdından
Şâ‘ir Rakîkü’l-Beyân Kemâleddîn Beğ Efendi Hazretleri Tarafından Muhterem
Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası’nın 25. Nüshasında Neşr Olunan Bir Gazel-i
Kemterânem Üzerine Vâkî Olan Tesdîs-i Âlîdir**

Mef’ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

(---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

1

Kırdım kadehi ne ’eye sahbâyâ gücendim

Dökdüm meyi hem bezm-i müheyyâyâ gücendim

⁴⁴ Mekteb-i Mülkiye talebesinden ve ezkiyâ-yı übbândan Kemâleddîn Be ’indir. Millet Kütübhânesi’nin ibtidâ-yı gü âdından îtibâren devâma ba lamı ve mütâlaa-i kütübe kemâl-i evk ile sarf-ı mesâî eylemekte bulunmu dur.

Âdemdeki etvâr u mü'eddâyâ gücendim
'Âlemdeki ahvâl-i hüveydâyâ gücendim
Bakdım be erin hâline dünyâyâ gücendim
Hall olmadı gitdi bu mu'ammâyâ gücendim

[138]

2

Dünyâ denilen tek vatanın adı de il mi
Â'dâ vü ahillâ o vatan-zâdi de il mi
Yı dıklarımız onların ecsâdı de il mi
Yıkıklarımız hâne vü bünyâdı de il mi
Akvâm-ı be er bir peder evlâdı de il mi
'Âlemde olan ûri ü gavg ya gücendim

3

Olsak bile bir hizmet-i dünyâyâ muvaffak
Versek de onun ânına bir vechile revnak
Da'vâ-yı tekebbürde bize olmaz o bir hak
Bu debdebe dârât u ha emden ise el-hak
Maksûd-ı hakîkî vatanın ânıdır ancak
Kasdında mu'allel olan ebnâyâ gücendim

4

Nâ-k bil-i te'lîf ise de 'a k ile ikrâh
Herkes onu sevsin diliyor zorla o gümrâh
Bu hâlet-i rûhiyyeye etmek onu âgâh
Ma'dûma vücûd verme e benzer hele Billâh
Nâdân ile sohbet ne kadar mü kil imi âh
Mahrûm-ı basîret olan a'mâyâ gücendim

5

Keyhüsrev'i âh etdi bu dünyâda ne buldu
Rüstem'deki kuvvet ile noksânı mı doldu

Bayraklarının rengi me akkat ile soldu
Binlerce ana mâtem edip saçını yoldu
Maksadları u runda ne cânlar telef oldu
Ben meslek-i skender ü Dârâ'ya gücendim

6

Bilmem ki niçin ol gül-i nev-reste vü handân
Gözler süzerek gâh oluyor bana nige-h-bân
Taltîf mi bu tekdîr mi nedir anlamaz insân
Çe minde neden olmalıdır kasdı gürîzân
Merdâne kelâm etmelidir merd-i sühandân
Ebrû-yı dilârâdaki îmâyâ gücendim

7

[139] Yâ Rab bu ne âte dir eder âdemi sûzan
Dünyâda cehennem mi 'aceb oldu nümâyân
Erkekler olup hırs u hased u runa kurbân
Dullarla yetîmlerle bütün doldu bu meydân
Bî-kesleri gördükce zemîn üzre perî ân
Dünyâyâ bakan çe m-i temâ âya gücendim

8

Rabbim kerem et lutfuna dîdem nigerândır
Hâlim sana vâreste-i tafsîl ü beyândır
'A kın eseri sînede meksûf u 'ayândır
Ol 'a k ki hayâtımda bana bâr-ı girândır
Can verdi im âfet bana bir âfet-i cândır
Vaslındaki zevk-ı emel-efzâyâ gücendim

9

Hâlâ oluyor zehr-i elem sînede mahsûs
'Ömrünce sürer mi be erin hâlet-i kâbûs

Âsârı onun oldu harâbâta da ma'kûs
Sâkî de teg fülle eder dilleri me'yûs
Ahvâl-i vatanda görülen mesle e efsûs
Kan a ladı im dilber-i ra'nâya gücendim

10

Cevre beni bir rütbe alı dırdı ki cânân
Vuslatla firâkı geliyor gönlüme siyyân
Mah er gününü andırıyor sûret-i devrân
A'râf'ı u 'usret demidir dûzahı buhrân
Cennet gibidir imdi bana gû e-i nisyân
Ber-silsile-i Âdem ü Havvâ'ya gücendim

11

Bülbülleri vîrânlı a peyveste görünce
Bâl ü per-i âsârını i keste görünce
Tahrîbini bir hamleye vâbeste görünce
Tahsîne muharribleri âyeste görünce
Hallinde muhakkıkları dembeste görünce
n â-yı 'avâlimdeki ma'nâya gücendim

12

[140] Hamd olsun o Hallâk-ı semâvât u zemîne
Mâlik ederek gönlümü bir hüsn-i karîne
Teslîm-i irâdât edeli dest-i emîne
Mek ûf oluyor dîdeme envâ'-ı defîne
Mahrem olalı meclis-i erbâb-ı yakîne
Dünyâda gözüm var diyen a'mâya gücendim

13

Bir vakt idi bu gönlümü sevdâlara yakdım
Bir vakt hevâlarda da im ek gibi çakdım

Cûlar gibi kuhsâra dü üp kulzüme akdım
Bir sâhile sonra yana ıp kancamı takdım
Sahrâ-yı ‘avâlimdeki ûri lere bakdım
Tedbîr-i zemîn-perver-i bâlâya gücendim

Vezn-i Benân Üzere⁴⁵

Hâtırımı yıkma bu ben gedânın
Bir ednâ kulıyım ben de Hudâ'nın
Nice sencileyin gonca fidânın
Açılan bahârı solagelmi dir

Güzelsin sevdi im biz de biliriz
Seni ihsân eder diyü geliriz
ncinme sevdi im biz de buluruz
‘Â ık ma‘ ûkını bula gelmi dir

Do ar aylar gibi do up dolanma
Çıkıp kar ımızda böyle salınma
Beni sever diyü sakın alınma
Güzeli severler ola gelmi dir

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

‘Ali Emîrî

⁴⁵ Nâzımı nâ-ma‘lûmdur. ki yüz sene evvel yazılmış bir mecmûada görülmü dür.

Mülk ü millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Silsile-i benât-ı Havvâ büyüklerinden edîbe-i bî-nazîr Âdile Sultân Hazretleri'nin zevc-i mükerrerleri Mehmed Ali Pa a hakkında bir mersiye-i belîg neleri.
- Yine sâbık Köprülü-zâde Fuad Be .
- Nezâir: â'ir-i Âzam merhûm Nâmık Kemâl Be Efendi Hazretleri'nin bir gazel-i belîg neleri.
- Nazîre-i Emîrî, Nazîre-i hsân
- Geçen nüshamızdaki gazeller nazîrelerinden: Ra'dî

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1336

[141] Silsile-i Benât-ı Havvâ Büyüklerinden Mağfûre ve Merhûme Âdile Sultân Hazretleri'nin Zevc-i Mükerrerleri Sadr-ı Esbak Merhûm Mehmed Ali Paşa'nın Vefâtına Mersiye-i Belîgâneleri

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

1

Bir vezîr-i kerem-efzâ var idi dünyâda

Sûretâ merd velî idi velî ma'nâda

Koydu çok hayr u eser dergeh-i Mevlânâ'da

Kalekapısı Yenikapı Kasımpa a'da

Bir Mehmed 'Ali Pa a var idi dünyâda

Lutf-ı pîrân ânı ir âd ede 'Ukbâ'da

2

Ho idi hâlim ânınla bana efkatli idi
Bir 'ıyâl idi mahabbetli meveddetli idi
Dü men ü dostunu anlardı dirâyetli idi
Râzı-ı hükm-i kazâ pek ulu devletli idi
Bir Mehemed 'Ali Pa a idi ol dünyâda
âd ede rûhunu Mevlâ melâ-i â'lâda

3

[142] Kalbi sâfî mütevâzı' sözü kalbi yeksân
Dost u dü men nazarında görünürdü siyyân
Kimsenin cânını yakmaz idi ol merd-i cihân
ntik m almak ise mü kil ü ihsân âsân
Bir Mehemed 'Ali Pa a idi ol dünyâda
imdi hâk içre velî mertebesi a'lâda

4

Pek güzel cân idi cân eyledi cânâna fedâ
Bana hemhâl idi hâlin bilir idim mahzâ
Kavl-i ma'sûmu da safvetle ederdi ısg
Çünkü 'indinde ânın bir idi âh ile gedâ
Bir Mehemed 'Ali Pa a idi ol dünyâda
Hüsnünü hulkunu Rıdvân bilir Me'vâ'da

5

Sandım ânın ile bu 'ömrümü bî-derd geçer
Hâtırımdan anın etmez idi hiç fevti güzer
Neyleyim böyle imi emr-i Hudâ hükm-i kader
Yanarım âte -i hicrânı ile ha re kadar
Bir Mehemed 'Ali Pa a idi ol dünyâda
Kendisi Huld'a gidip koydu beni tenhâda

‘Ömrü mihnetle geçip görmedi bir rûy-ı refâh
 Kimseye görmez iken zulmü revâ kahr-ı nigâh
 Bilmedi kadrini erbâb-ı delâlet eyvâh
 Ci eri kana boyandı yüre i yandı âh
 Bir Mehemed ‘Ali Pa a idi ol dünyâda
 Rıhleti mûcib-i evk oldu dil-i a‘dâda

Devlet ü dîne sadâkatle ederdî hizmet
 Emr-i peygamberi icrâya kılardı gayret
 Bir özü do ru sözü do ru muhibb-i devlet
 Öyle bir yâr için ‘Âdile a lar elbet
 Bir Mehemed ‘Ali Pa a idi ol dünyâda
 Vechini göstere Allâh ana ‘Ukbâ’da

[143]

YİNE SÂBIK KÖPRÜLÜ-ZÂDE FUAD BEĞ

Muhterem Yeni Mecmûa’nın 64. nüshasının iki büyük sahîfesini enzâr-ı hürmet-i umûmiyeden suk t etdiren mîr-i ma’lûmun sahte unvânlı imzâsı altındaki “Kayseri ehri” mak lesinin bir mahallinde hiçbir yakı ık almadı ı hâlde gûyâ bana ta‘rîzen:

“Bundan yedi sekiz ay evvel, yetmi seksen cildlik bir Osmanlı târîhi vucûda getirmek mes’elesî matbûâtta mevzû‘-ı bahs olurken, bir tek âdemin de il, hattâ koca bir hey’etin bile imdilik böyle bir i e giri meyece ini ve böyle bir te ebbüsün mutlak gülünç netîceler verece ini söylemi dik. Yalnız târîh mütehassısları de il, akli ba ında herkes için bir bedâhet addedilebilecek olan bu mütâlaaya kar ı hiçbir taraftan ciddî ve ilmî bir i‘tirâz yükselmedi.”⁴⁶ ibâresini ve mak lenin [144] nihâyetine dahi yine gûya

⁴⁶ Yükselmedi mi!? Mak len Yeni Mecmûa’nın 22 numara 6 Kânûn târîhli nüshasındaki zamân ne ri bir haftayı geçmeden, muhterem Donanma Mecmûası’nın 69 numara 13 Kânûn-ı Evvel 1333 târîhli nüshasında “nsan Bilmedi i eyden Bahsedemez” unvânı altında size ilmî ve mükemmel cevâb verildi ini unuttun mu? ki buçuk sûtûn kadar olan o kıymetli mak lede sizin “Rûhü’l-Cemâ‘ât” ve “Napolyon yâhud Selîm-i Sâlis” ve “Târîhde Usûl” gibi haddinizin fevkında müteazzımâne ve müteazzımâne oldu u kadar da câhilâne ve bî-vuk fâne yazdı ın kitâblar ve mak lelerin isimleri de ta‘dâd olunmak artıyla u satırlar mevcûd de il mi idi? te aynen bir parçası:

bana i'tirâz olmak üzere “ İm nâmına bir takım arlatanların, tenkîd nâmına da mecnûnâne sö üntülerin hâkim oldu u bir devirde böyle ciddî bir [145] eserin inti ârı, bo lakırdılarla ilm ü fazîlet iddiâsına kalkı anların bâdî-i intibâh olur ümîd ü temennâsindeyiz.” sözlerini yapı dırıyor.⁴⁷

“Evet, kıyâs-ı nefis edilirse bu iddiâ do rudur. Zîrâ bir sene tahsîlden sonra “Rûhü'l-Cemâ'ât”ı berbâd ve mülevves bir tarzda tercüme edenler ve yâhûd “Napolyon ve Selîm-i Sâlis” gibi bir eseri muharririni teessüründen a latacak bir hâle soğanlar bu diyârda var. Her nasılsa bu gibiler pâydâr oldukça elbette millî târîh yazılamaz. Çünkü Arabî bir cümle-i basîtenin kırâat-ı sehîlesine bile muktedir olamayanlar edebiyât-ı Arabiyyeden bahse kalkı mak, ‘âmmedeki fikri hayret-nümûd edecek, en nikbînleri bile dü ündürecek mâhiyetdedir. Hâlbuki bu gibiler biraz idrâk-i nefis hâssasından nasîbedâr olsalar, memleketin elli seneden beri târîhiyle i tig l etmi en mârûf ta'bîri ile saçını sakalını bu yolda a artmı hoca huzûruna ancak do ru ibâre okumaktan bile âciz bir âkird vaz'-ı hicâbı ile çıkabileceklerini dü ünerek “olmaz”ları, “ne için olmaz” ekline de ifrâgdan zâten âciz oldukları cihetle “Târîhde Usûl” unvânıyla sutûr-ı garîbenin istifhâm-ı ma'nâsından vaz geçerek sükût edeceklerdi...”

te bir mikdârını yukarıya derc eyledi im kocaman böyle bir mak leyi olsun görmedin mi? Hâlbuki Donanma Mecmûası'ndaki bu mak leyi kitâbçı Rızâ Efendi bana gösterdikden sonra Yeni Mecmûa'da benim hakkımda olan i'tirâzınıza vâkıf oldum. Çünkü Maârif Nezâretinin resmen bana mürâcaatı üzerine vermi oldu um hamîyyet-kârâne ve muhikk bir cevâba nâmûslu vatan muhiblerinden bir ferd çıkıp da i'tirâz edece i hâtırına gelmezdi. Neden sükût ederek Donanma Mecmûası'na cevâb vermedin?

Bunun üzerine benim de sana cevâb olarak muhterem Vakt gazetesinin 80 numara ve 9 Kânûn-ı Sâni Târîhli nüshasında yazdı ım “Millî Târîhin Menbâları” mak leminde niçin cevâb verme e kudret-yâb olamadın? Sen cevâb veremedin ama herkesin enzâr-ı takdîr ve istihsânına mazhar oldu.

Fransızca “Servet-i Fünûn” ve Almanca Osmani er Loyd gazeteleri, o mak lemin bir hayli aksâmını ne r eylediler. Min-gayr-ı haddin bu fakîri görmek için Osmani er Loyd matbaasından bâzı zâtın Vakt matbaasına kadar gelmi olduklarına ser-muharrir-i muhterem Ahmed Emin Be 'i i hâd ederim. Sen hâlâ bilmedi in i lere karı arak mânâsız bir sûretde söylenip duruyorsun.

Kezâlik mu'teber kdâm Gazetesi'nin 7524 numara ve 21 Kânûn-ı Sâni târîhli nüshasında sana ikinci cevabım olmak üzere yazdı ım “Kitâb Zâyîâtı” unvânlı mak le ne kadar takdîr ü te'sîr-i umûmîyi mûcib oldu unu görmedin mi? Harîkların zâyî etdi i kitâblar arasında mahvolan bir kitâb-ı nâdirden dolayı sâhib-i imtiyâz Ahmed Cevdet Be Efendi tâ Avrupa'dan yazıp kdâm Gazetesi'yle ne r olunan /bir/ mektûbunda beyân-ı teessür-i azîm etmedi mi? G libâ hased senin vicdânını ta a tahvîl etmi olmalıdır ki bunları inkâr edip duruyorsun. u Kitâblar Zâyîâtı mak lemin sonra be-her nüshası yirmi guru a kadar satıldı. Hattâ bâzı zevât ellerinde mecdiye oldu u hâlde hâneme kadar gelip taleb eylediler. Bununla berâber lisân-ı umûmîde el-ân bile hakkında serzeni ler devâm ediyor. Hâl böyle iken sen hâlâ “i'tirâz yükselmedi” diyorsun. Bu nasıl ey?

⁴⁷ “ İm nâmına bir takım arlatanların, tenkîd nâmına da mecnûnâne sö üntülerin hâkim oldu u bir devirde” tâbîrinin mânâsını acabâ bilerek mi söylüyorsun, yoksa a zından çıkan sözü kula ın i itmiyor mu? Seni meydâna çıkaran, müsta rak-ı izz ü i'tibâr eden, seni umûr-ı arkiyye hizmeti, dârülfünûn müderrisli i, Millî Tetebbûlar Encümeni ba kitâbeti, müteaddid enâs mektepleri muallimlikleri ve hâtur ü hayâle gelmeyen daha bir hayli ekiller ve sıfatlarla istihdâm ederek mâhîye yüzlerle liralar ibzâl eden o devir de il mi? O devirde te kıl olunan Âsâr-ı İmiyye-i slâmiyye ve Milliyye Tedkîk Encümeni güzel eserler meydâna getirecek iken iktidârsızlı ınla berâber hem âzâdan hem ba kâtib oldu un hâlde devâm etmemek ve ilâ mâ allâh bin be yüz guru kâtiblik maâ ı almak sûretiyle kapatmadın mı? Daha böyle ma'kûs nice nice muvaffakiyetlerinden ve hangi komisyona dâhil oldun ise o mübârek kudûmünle cümlesini ta'kîm etdi inden ba ka âlem-i ezeliyyesine çekilen Muallim Nâci Efendi hakkında yüzlerce satırlarla bi-gayr-ı hakkın lânetler, nefrînler, küfürler, câhilâne tenkîdler ve bununla da iktifâ etmeyerek “Galîzü't-tab'-ı rüfek vü âkirdânın mesle ini, o ebleh k ri'lerini” ta'bîriyle Muallim Nâci merhûma her kim selâm vermi ise onları da etm eden sen de il misin? imdi derhâl nankörlük ederek o devirden ikâyet sûretiyle -ayniyle ve tamâmîyle senin sıfat-ı mezmûmenden ibâret olan- bu ta'bîrleri sen mi bana isnâd ediyorsun?

Yine ekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır

Üzerinde üstâd hakkı olmayan be efendinin dâimâ sermâye -i kelâm add eyledi i “ilm ü fazîlet”in e er hakîkî mânâsını bilseydi elbette bu sözleri söylemekden hayâ ederdi.

Çünkü kavâid-i münâzara îcâbınca istifsâr ve istîzâh olunan es’ileye mes’ûl olan zât tarafından o emirde lâzım gelen ecvibenin i’tâsıyla isbât-ı müddeâ olunur da ondan sonra o zâtın ba ka sûretle söz söyleme e hakkı olur.

Sâir suâllerimizin cümlesini bir tarafa bırakalım. Bundan dört ay mukaddem ne r olunan 4. mecmûamda ben, be efendiye, sen Köprülü-zâde de ilsin, Kibleli-zâde’sin. Köprülü-zâde imzâsını hilâf-ı hakîkat olarak vaz’ ediyorsun, dedim. Kendilerinden âlde Kibleli Mustafa Pa a’ya kadar tamâm dokuz batn olarak silsilesini saydım. “Haydi bakalım, e er kudretin var ise buyur da vesîka ibrâz ederek beni tekzîb et. Tekzîb edemedi in hâlde artık bundan böyle âleme gülünç olup durmaktan ise imzânı Kibleli-zâde Mehmed Fuad ekline [146] ifrâg eyle. Mîrim, gücenme, ne yapalım yanlı hesâb Ba dad’dan döner darb-ı meseli mâlûmundur.” ibâresini de yazmı dım. Bu ihtârımdan aradan iki ay geçti i hâlde Sahâif-i Edebiyât’da ta’dâd eyledi im yüzlerle yanlı lıkların hiç birisine cevâb veremedi in gibi Kibleli-zâde olmayıp Köprülü-zâde oldu una dâir de iki kelimelik bir cevâbda bulunamadım.

Bunun üzerine ne r eyledi im 6’ıncı rakamlı mecmûamda dedim ki “Sen ne yapıyorsun. Tevârîh-i âlemin hangi sahîfesine bakılsa nefy-i neseb edenler mel’ûn-ı mutlak-i kâinât olanlardır. Hattâ bn-i Ziyâd ki Kurretü’l-Ayn-ı Kâffe-i Müslimîn olan Hazret-i Hüseyin bn-i Aliyyü’l-Murtazâ efendimizi Kerbelâ’da susuz ehîd etmek gibi fazâhat-ı mel’ûnâneye ictisâr etmi di. Pederi Ziyâd’ın ne sûretle nefy-i neseb edenlerden oldu u ümmehât-ı tevârîh-i mu’teberede kemâl-i nefretle mukayyed ü mestûrdur. Hakkında enzâr-ı âmede i in nerelere varmakda oldu unu sen hâlâ takdîr irfânından mahrûm olarak Köprülü-zâde unvânını ta ımakla iftihâr et. te dûr-endi âne dirâyet böyle olmalıdır.” Ben bu satırları aynıyle yazmı oldu um gibi Muhâfaza-i Âsâr-ı Atîka encümen-i âlîsinin taharriyâtı üzerine Fuad Be ’in silsilesi olan Kibleli-zâde’li e âid Dâvud Pa a Câmi-i erîfi kabristânında zuhûr eden kitâbe-i seng-i mezârı da ne r eylemi dım.

Herkes gibi ben de öyle kıyâs ediyordum ki Fuad Be ya Köprülü-zâde oldu unu isbât eder ve yâhud Kibleli-zâde olmak nefesine a ır gelse bile hiç olmazsa artık Köprülü-zâde unvânını ismi bâlâsından ref’ eder. Zîrâ bu hakîkat e er bir sûret-i

bî-rûha ihtâr edilseydi kudreti olsa yerinden hareket etmesi lâzım gelirken Fuad Be gûyâ hiçbir ey olmamı gibi kemâl-i istirâhata sükût ederek hâlâ kendisine Köprülü-zâde'lik süsü vermektedir. Hâlbuki ben Dârülfünûn sâhasında bulunan Ka itçılar caddesinden geçdikçe hamiyet-mendân esnâfdan bâzıları dükkândan ba ını çıkarıp “Efendi, hâlâ o . . . cevâb vermedi mi? Bu ne hâl?” ve “Ba‘demâ da cevâb vermeyecek mi? Bu nasıl olur?” diye söyleniyorlar.

Geçen gün îcâb ederse ismini bile tasrîh edece im hamiyet-mendân esnâfdan bir zât aynıyle o mevkîde bana hitâben kemâl-i hiddet ve iddetle “Efendi, biz senin çıkarmakda oldu un Târîh ve Edebiyât Mecmûası’ nı günü gününe okuyoruz. O . . . hâlâ cevâb vermedi mi? Bu ne hâl? Nasıl utanmadan hergün dükkânımız önünden geçip Dârülfünûn’a gidiyor? slâmlı a yakı ır mı?” diyerek bir hayli sözlerde bulunması üzerine “O lum ben Fuad Be ’in o silsileden olmadı ını meydâna koyan Emîrî’yim. Bana niçin darılıyorsun? Bir diyece in varsa nefy-i neseb eden kim ise ona söyle.” dedim. Orada bulunanlar gülü düler. Ben de savu dum.

[147] Hâtırlarda olsa gerekdir ki bundan yedi sekiz sene evvel kendisine mu‘teriz olan bâzı zekî gençlerin âte în cevâblarıyla daha o vakit kudret-i ilmiyyesinin tamâmıyla rahnedâr olması üzerine derhâl Köprülü Mehmed Pa a sülâlesine mensûbiyet seyf-i k tı‘ını çekerek bu keskin âlet ile herkesi sükûta mecbûr etmi di. Buna delîl olmak üzere Servet-i Fünûn’un 1091 numara ve 19 Nisân 1328 târîhli nüshasında “Köprülü-zâde Mehmed Fuad” imzâsıyla mevcûd olan mak lesinden u sözleri aynen naklediyoruz:

“Mensûb oldu u âile i‘tibâriyle Türklü ün, Osmanlılı ın mefâhir ve ‘an‘anâtına do rudan do ruya merbût olan bir âdemin vatan ü milliyetine derece-i nisbeti pek çoklarından daha fazladır. Ecdâdı yalnız bu vatanın topraklarında medfûn de il, ehnâme-i mefâhirinde de zî-hayât olan bir âdemin bu efendiler emîn olsunlar ve bilsinler ki bu satırları istemeyerek yazma a mecbûr olan...”

Mâlûmdur ki u ibâredeki “Ecdâdı yalnız bu vatanın topraklarında medfûn de il” ta‘bîr-i istifhâmîsinden maksad, Maârif Nezâretinin kar ısında medfûn bulunan Gâzî-i ehîr Köprülü Mehmed Pa a ve mahdûmları Fâzıl Ahmed Pa a hazerâtıdır. Ve bunların “ ehnâme-i mefâhirinde de zî-hayât olan bir âdem” ta‘bîrinden maksad da kendi ifâdesine göre Köprülü-zâde imzâsını ta ıyan edîb-i lebîb-i necâbet-eser ve asîl-i nebîl-i sülâle-perver Mehmed Fuad Be Efendi hazretleridir.

te görülüyor ya, edeben ma lûb oldu u zamân derhâl Köprülü-zâde'lerin nefîce-i sülâle-i tâhiresi ve ehnâme-i mefâhirlerinin illet-i g iyeye-i zî-hayâtı olmak gibi seyfi k tı'a mürâcat ve husemâsını derhâl sâye-i âlî-i asâletine kemâl-i hürmetle dehâlet ve ilticâya mecbûr ediyordu.

imdi umûm-ı kâinât Allah için söylesin, be efendiye bildirdi im için artık bâtil dâvâlardan ferâgat eyleyip bana te ekkürlerle muk bele etmesi lâzım gelirken acabâ bu inâd ve bu nankörlük neden îcâb ediyor? “Gülünç” , “ arlatan” ta'bîrlerini benim hakkımda sarf etmekden ise yumruklarıyla kafasına urarak hakkında sarf etmesi lâzım gelmez mi?

Zîrâ vâkıf-ı ulûm-ı evvelîn ü âhirîn olan peygamber-i zî- ânımız risâlet-penâh efendimiz hazretleri Abdullâh bn-i Abbâs Radiyallâhu anhümâ rivâyetiyle Kütüb-i Sitte'den senin Ebû Abdullâh Muhammed bn-i Mâce de nak -tırâz-ı sutûr-ı sarâhat oldu u üzere buyururlar ki:

“من انتسب الى غير ابيه او تولى غير مباليه فعليه لعنة الله و الملائكة والناس اجمعين”

te bu hadîs-i sahîh ü erîfin meâl-i celîlini ben defâat ile ihtâr etdi im hâlde [148] dinlemeyen Fuad Be Efendi, enzâr-ı kâinâtda ne hâle geldi ini ve gelece ini dü ünsünler de isterlerse bundan sonra da sükût ederek yine Köprülü-zâde imzâsını ta ıyabilsinler. Fuad Be 'in irretinin derecâtını anlamalı ki hak ik-ı tevârîhe bi-hakkın vâkıf olan müze-i hümayûn müdürü Halîl Be Efendi hazretleri gibi milletimizin âyân-ı iftihârı olan bir fâzıl-ı âlî-kadre hitâben o mak le-i sahîfeyi yazması, ne r eyledi im bâzı muhikk mak lâtı mü ârûn ileyha hazretlerinin alenen takdîr buyurmak gibi hak-perestâne bir meslek-i asâletle muttasıf olmalarının ho a gitmemesinden ileri gelmi dir.

Yine garâib içinde garâibdendir ki Fuad Be 'i daha kırk sene okutma a muktedir olan Evk f Nezâreti Arabî mütercimi ve Amasya müverrihi Hüsâmeddîn Efendi gibi bir fâzıl hakkında o sahîf-i mak lesinde “Bir de hiçbir asl u esâsı olmayan indiyât kabîlinden bâzı rivâyetlere -velev nakl sûretiyle olsun- böyle ilmî bir eserde tesâdüf olunmamalıydı. Meselâ Mazaka isminin Kapadokyalıların cediti addedilen “Mozoh”dan me'hûz oldu u kutlu bir rivâyet oldu u hâlde bu ismin Türkçe avcı bir ku mânâsına olan basakdan geldi ini târîhî ve lisânî hiçbir müsbet delîle istinâd etmeyerek, hattâ bir faraziye de il târîhî bir hakîkat ekinde söyleyen birinin bu indî mütâlaası böyle bir eserde niye zikrediliyor, anlayamadık. Hiçbir ilmî esâsa istinâd etmeyen bu cins rivâyetler, cidden ilmî bir mâhiyeti hâiz eserlere, hattâ tenkîd edilmek artıyla bile

alınmak câiz de il iken Halîl Be 'in bunu bilâ-tenkîd kitâbına derc edivermesi hayrete âyândır.” ibâresi de görölüyor. Halil Be Efendi hazretleri o iki satır ibâreyi Hüsâmeddîn Efendi hazretlerinin Amasya’ya dâir yazdı ı târîhin matbû nüshasından not sûretiyle nakl etmi dir. Fuad Be , kdâm gazetesinde mufassal mak leler yazarak gerek fâzıl-ı muhteremimizi ve gerek Amasya Târîhi’ni göklere çıkarırcasına senâlarda bulunmu du. E er bu îtirâzı muhikk ise o vakit niçin sükût etdi? Lâkin Fuad Be etdi i senâlara muk bil bir ödünç bekler. Ödünç îfâ olunmadı mı derhâl yüzünü çevirir.

Hâlbuki u îtirâzı yazmazdan evvel Hüsâmeddîn Efendi’ye mürâcaat edilerek Köprülü-zâde’lerden olduklarına dâir vesîka ricâ olunmu , o da “Gerek Köprülülere gerek Kiblelilere dâir vakf-nâmeler vardır. Mürâcaat eder iseniz hangi silsileden oldu unuz anla ılır. O emirde âmirimiz Müste âr Be Efendi hazretlerine mürâcaat ederek, bir emir getiriniz, her iki vakf-nâme de o vakit size irâe olunur.” cevâbını vermi dir. Lâkin onlar Köprülü-zâde olduklarına dâir vesîka aramakda iken Hüsâmeddîn Efendi’nin Kibleli vakf-nâmesini ileri sürmesi i lerine ve ho larına gelmedi inden oradan savu urlar. te o mes’eleden birkaç gün sonra Fuad Be Efendi [149] tarafından Hüsâmeddîn Efendi hakkında yazdı ı senâlar ferâmû edilerek “Kayseri ehri” mak lesinde fâzıl-ı mü ârûn ileyha hakkında o yolsuz sözler meydâna atılır.⁴⁸

⁴⁸ Demek oluyor ki e er Hüsâmeddîn Efendi, Fuad Be Efendi’nin Köprülü-zâde sülâle-i necîbesinden oldu una dâir bir vesîka ibrâz ü îtâ etseydi, Halîl Be Efendi’nin o ibâreyi bilâ-tenkîd kitâbına derc etmesi Fuad Be Efendi’nin nazarında hayrete âyân görölmeyip bilakis memdûh ü makbûl bir hizmet görülecekti. te buralarını enzâr-ı ehl-i insâfa irâe için gerek Hüsâmeddîn Efendi’nin ve gerek mü ârûn ileyhın mahsûl-i kalem-i hamîyyeti olan Amasya Târîhi’nin hârikulâde senâların hâvî Fuad Be Efendi tarafından muhterem kdâm Gazetesi’nin 6131 numara ve 5 Mart 1330 târîhli nüshasının birçok sûtunlarını i g l eden mak lesinin yalnız ba tarafından bir mikdârını aynen yazıyoruz:

“Amasya Târîhi”

Pek uzun senelerden beri bu kadar esâslı ve mütebahhirâne bir eser-i târîhiye tesâdüf etmedi imizi îtirâf edelim. Anadolu’nun merâkiz-i medeniyyesinden olan Amasya’yı bütün tafsîlât-ı târîhiyye, co rafya, lisâniyye ve san’atkârânesiyle sekiz büyük cildde tasvîr eden bu eser lâ-akall rub’ asırlık bir hayât-ı sa’y ve tetebu’un mahsûlüdür. Her mes’ele hakkında bizzât mahallinde kuyûdât-ı er’iyyeye mürâcaat ederek tedkîk tda bulunan müverrih Hüseyin Efendi, bundan ba ka mevzû-ı esere âid matbû, gayr-ı matbû bütün Türk, Arap, Acem menbâlarına da mürâcaat etmi ve böylece eserini pek zengin ve âyân-ı îtimâd bir mecmûa-i vesâik hâline getirmi dir. E er Amasya Târîhi tamamen intî âr edecek olursa, öyle modaya tâbî kitâblar gibi iki üç senelik bir hayâta de il, ebedî bir mevcûdiyete kesb-i istihk k eyleyecek ve erbâb-ı ilme dâimî mürâcaat-gâh olacaktır.”

u satırlardan anla ılıyor ki Halîl Be Efendi hazretleri “ âyân-ı îtimâd bir vesâik olan ve erbâb-ı ilme dâimî mürâcaat-gâh bulunan” Amasya Târîhi’nden o iki satırı nakletmi dir. Ya imdi bu yaygaralar nedir? Ne olacak, i te vicdânsızlık böyle olur. âyân-ı telehhüf-i azîmdir ki geçenlerde stanbul’da zuhûr eden o yaman harîkların birisinde Hüseyin Efendi hazretlerinin u sekiz cild Amasya Târîhi’nin dört cildi mahv u muhterik olup gitmi dir. Ve yine âyân-ı teessüf-i elîmdir ki geçende Amasya’da zuhûr eden bir harîk-ı hânümân-sûzda kadîm mahkeme sicîlâtı ve bir takım berâtlar ve fermânlar ve sâir vesâik yanıp kül

[150] Bir kere dü ünmeli izhâr-ı mahâret kabîlinden olmak üzere isimleri zikr olunan Siyâset-nâme, Cihân-gü â, bn-i Esîr kitâblarından ke f-i mazmûn u ma'nâ eylemek nerede, mekteb-i idâdî telebesinden bulunan Fuad Be nerede. te böyle a ızdan çalma sözlerle bilmedi i kitâblardan bahs etmek Fuad Be Efendi'nin eski ve kötü huylarındandır. Ne yapalım, zorla de il ya! Zâten böyle arlatanlıklarla ortalı ın bir karı ık zamânında Dârülfünûn müderrisli ini de yakalamadılar mı? Bir âdem alı dı ı ve lezzet aldı ı bir eyden tevbe edebilir mi? Hem vâkıf olmadı ı eylerden bahs eder hem âlem kar ı kepâze olur. Lâkin bu gibi rezâilden aslâ utanmaz, âdetâ iftihâr eder. Almanya'da basılan muhtasar divân-ı Fâtih'den Yeni Mecmûa'da bahs eyledi i üç dört satır içinde on dört yanlı ını ta'dâd eyledi im hâlde cevâb verebildi mi? Utandı mı? Ne cevâb verebildi ne de utandı. Bilmedi i i lerden ve anlamadı ı eski târîhlerden hâlâ bahs etmekden ise biraz da nesli hakkında îzâhât verme e tenezzül buyursa olmaz mı? Fuad Be Efendi'nin boynuna yüklenmi olan vebâl-i edebiyâtı ve günâh-ı târîhi artık ta ima a kudreti kalmamı oldu u hâlde el-hâletü hâzihi böyle cinâyât-ı târîhiyye vü edebiyeye irtikâbından geri durmuyor. rtikâbdan geri durmuyor ama fetvâ-hâne-i ilm ve mahkeme-i hamiyette, hakkında ne a ır fetvâlar, ne edîd hükümler sâdır olmakda oldu unu ve olaca ını hâlâ idrâk etmiyor. Ne büyük gaflet! Ulemâ-yı kuzâtdan müftî-i fenn-i edebiyât Sünbülzâde Vehbî merhûm, kelâmiye kasîdesinde:

Sirkat-i i'r idene kat'-ı zebân lâzımdır

Böyledir er'-i belâgatda fetâvâ-yı sühan

demi idi. Gerçi sirkat-i i'r hakkında fuzalâ-yı eslâfın bu gibi fetvâ-yı belâgatları [151] mevcûd ise de lâkin sirkat-i nesl hakkında bu yolda bir esere tesâdüf etmedik. Ulemâ-yı hamiyet bu bâbda ne buyurlar?

Acabâ Vehbî'nin beytinin birinci mısırında olan “sirkat-i i'r” yerine “sirkat-i nesl” ile mi iktifâ ederler, yoksa o mısıradaki zebân yerine münâsib ba ka bir ey mi korlar. Varsın orasını da ulemâ-yı hamiyet dü ünsün.

olmu dur. Bir taraftan da kitâblarımız, kitâbelerimiz ve sâir mefâhir-i milliyemiz mahvolup gitmektedir. Hâlâ Fuad Be , inâdında ısrâr edip dursun. Bundan otuz kırk sene evvel öyle bir beyit söylemi dim:

Bu günki bir i i salma Emîrî rûz-ı ferdâya

Cihândır kimse bilmez belki sen ferdâ görünmezsün

Ben yine bu re'yimde sâbitim.

Böyle zelîlâne fikri ta ıyan mu'terizlere ehemmiyet vermeyece ine emîn oldu um Halîl Be Efendi hazretlerini ilm ü irfânının yüksekli i hasebiyle imdiye kadar tahrîr ü ne rine muvaffak oldukları âsâr-ı bedîaya bir zamîme-i âliyye olmak üzere bu kere “Kayserya [Kayseri] ehri ve Mebânî-i slâmiyye Kitâbeleri unvânıyla, sâha-i ârâ-yı inti âr eyledikleri ma'-kitâbe yüz elli sahîfeden mütecâviz bir kitâb-ı nâfiadan dolayı kemâl-i ta'zîm ü takdîr ile tebrîk ederim.

Gelelim benim hakkımda söyledi in sözlerin cevâbına. Bir kere ben tek bir âdemin yetmi seksen cildlik bir târîh-i Osmânî vücûda getirece i dâvâsında bulunmadım. Her vakit söyledi im gibi sinni altmı ı tecâvüz eden bir âdem, böyle bir dâvâda ne bulunur ne de bulunabilir. Ben intihâb olunacak güzîde bir hey’et tarafından otuz be cild nisbetinde musavver bir Osmânî târîhi ve kezâlik di er bir hey’et-i edebiyeye tarafından da bir târîh-i edebiyât-ı Osmâniyye yazılabilir demi dim. Bunun ise her zamân isbâtı meydândadır. Eslâf-ı izâmımızdan bn-i Kemâl hazretleri muazzam-ı selâf-ı Osmâniyye’nin onuncusu olan K nûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin evâil-i eyyâmına yâni Macaristan kıt’asının pâyitahtı olan Budin ehrinin fethiyle makarr-ı saltanatlarına târîh-i avdet ü vusûlü bulunan 933 senesine kadar her bir pâdi âh-ı zî-ânın fütûhât ü vuk âtı birer cildi ihtivâ etmek üzere on cild Osmânî târîhi yazmıdır.

u usûle tatbîken otuz be inci pâdi âh-ı Osmânî olan hâk n-ı sâbık merhûm u ma fûr Be inci Sultân Mehmed Re âd Hân hazretlerinin zamânına kadar yazılacak târîh, otuz be cild te kıl edebilir, faraziyesini ortaya sürmü düm.

Ben bunu Fuad Be kendi sıfatına lâyük olurcasına söyledi i “ilm nâmına arlatanlık”la ve yâhud “bo lakırdılarla ilm ü fazîlet iddiâsına kalkı mak” sûretiyle söylemedim. Çünkü bn-i Kemâl hazretlerinin yalnız Fâtih Sultân Mehmed Hân’a âid olan ve Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin mühr-i âhâneleriyle memhûr bulunan büyük bir cild târîhini daha o vakit ele alarak saymı dım. Altı yüz yirmi bir sahîfe idi. Bununla berâber e er hamiyetmendân-ı müverrihîn-i slâmiyye’den tek ba ına olarak otuz kırk cildten ziyâde târîhler yazanların esâmîsini ta’dâd etmekli im lâzım gelse yüzlere bâlig olur. Yalnız me hûr bn-i Asâkir’in tek ba ına yazdı ı seksen cild am Târîhi’ni ihtâr ile iktifâ eylerim. Hâl böyle iken gayûr hamiyetli, çalı kan bir hey’et-i muhtereme tarafından otuz be cild bir târîh-i Osmânî’nin yazılamaması hakkındaki inâd ü ısrar, cehlin ve haimyetsizli in îcâb etdirdi i hastalıktan ba ka bir ey de ildir. Anla ılıyor ki Be Efendi âlem-i irfân ü edebiyâtın [152] âb u havasıyla imtizâc edemiyor. Bir müddet vah et-gâh-ı cehâletine çekilip sükût u sükûnet tedâvîsiyle me g l olsa fenâ olmaz. Mübtelâ oldu u hastalıktan kesb-i ifâkat etmesine biz de duâ ederiz. Bünye-i k biliyeti mümkün oldu u kadar îade-i kuvvet eyledikten sonra kaçmı oldu u mekteblere ilticâ vü dehâlet ederek daha be on sene müddet, tahsîl-i mekteb-i ilm ü kemâlât ederse otuz be cildlik bir târîh-i Osmânî ile yine o mikdârda bir edebiyât-

1 Osmâniyye târîhinin hamîyyet-mend iki hey'et-i güzîde tarafından yazılması pek kolay olaca mını ancak o vakit anlayabilir. Ve-illâ felâ.

Ben henüz on sekiz ya ında bulundu um esnâda bir seneden ziyâde Diyârbekir ehrinin mezârlıklarını dola arak ve edebiyâta dâir kütüb-i kesîre cem' ederek yalnız ehr-i mezkûrun u'arâsı hakkında altı büyük cild üzerine "Mir'atü'l-Fevâid" nâmında bir kitâb yazdım ve sonra da bunu telhîs ederek "Tezkire-i u'arâ-yı Âmid" ismiyle meydâna getirdi im üç cild di er bir kitâbın birinci cildini dört yüz yirmi dört büyük sahîfeyi hâvî olarak basdırdım. Fuad Be de il midir ki o kitâb hakkında vaktiyle gazetelerde alkı lar icrâ eylemi di. Ben öyle riyâkâr ve hırs-perest âdemleri sevip de kendisine te ekkürler îfâ vü âmâl ü metâlibini icrâyâ mümâ ât ederek yazılacak târîh muharrirleri arasına ismini dâhil etseydim o vakit belki yüz cildli bir Osmanlı târîhinin bile yazılaca mına âmennâ diyenlerin saff-ı evvelîninde bulunacak bir fıtratı hâiz oldu unu acabâ bilmeyenler var mıdır?

Garâib-i azîmedendir ki hatî'ât ü tahrîfâtını döküp saydı im mak lelere sükût etmekde iken geçen ay çıkardı im nüshada artık mîr-i merk mdan bahs etmemek sûretiyle mecmûamin hurûf ve nuk unu bana mânen minnetdâr ü ũkr-güzâr eylemi dim. Lâkin Be Efendi evsâf-ı ma'lûmelerinin tayy edilmi olmasını münâsib görmemi olmalıdır ki ber-vech-i bâlâ ondan sonra çıkan muhterem Yeni Mecmûa'nın 64. nüshasında ma'hûd "Kayseri ehri" mak lesinde o hezeyânları savurmu dur.

Yine anla ılıyor ki hasta Be Efendi'nin ber-mûtâd evsâf-ı ma'lûmesinden bahs olunmaz ise mahzûn oluyor. Kendilerini memnûn etmek için yanımda bulunan Yeni Mecmûa nüshalarına el atdım. 41. nüshası ve o nüshada olan "Bâkî ve Zamânı, Hayât ve Tabîatı" unvâmı müdebdebi altındaki mak lesi tesâdüf etdi. Satırları üstünde göz gezdirdim. Ke ki gezdirmeseydim. Yine yalan, yanlı , muharref, hâyîde sözlerini okumak sûretiyle cidden söylerim ki hem gözlerimin nûrunu rencîde ve hem de yeni ba dan vicdânımı müteessir etdim.

Acabâ Fuad Be kudretinin pek fevkında bulunan böyle a ır ta lara yapı makdan ve böyle mühim i lere karı makdan ne lezzet hissediyor? Zavallı Bâkî, ne günlere kaldın ve nasıl ellere dü dün.

[153] K ri'în-i kirâmı te'mîn ederim ki Bâkî gibi bir üstâd-ı bedî' hiçbir vakitte zavallı de ildi. Ama sâbık Köprülü ve lâhik Kibleli-zâde'nin kalem-i nâ-mahâreti, o müdebdeb, o mutantan, o medâr-ı iftihâr-ı üdebâ olan Bâkî'nin edebiyât kitâblarının bir

haylîsinde mevcûd olan o güzel tercüme-i hâlini nesh ve tahrîf ederek zü ürtlü e mübtelâ ve hayât-ı güze tesini bile hattâ sekiz on defâ ifnâ etmi dir. Vay zavallı Bâkî vay. Gül en-i edebiyâtda âh-ı gül oldu un hâlde esnâf-ı âlem-i edebiyât arasında bir manav kadar haysiyeti hâiz olmayan bî- uür ve nakdîne-i ilm ü irfân husûsunda pek fakîr bir ahsın dükkânçe-i hırsına dü erek sebzeçi dükkânlarında satılan pırasa ve lahana kadar ra bet bırakmayacak mertebede mevkî-i i'tibârdan suk t etdirildin.

Ben kendim bile bu tercüme-i hâli okudukça acabâ bu Bâkî bizim bildi imiz Bâkî midir yoksa ba ka birisi midir diye hayrân hayrân tereddüdler içinde kaldım.

Ne garîb ey, mak le âdetâ bünye-i umûmiyyesi i'tibâriyle çürümü bir iskelete benziyor. Neresine el dokunduruyorsam kopup da ılıyor.

Öyle bir üstâd-ı celîlü' - âna isnâd olunan yalanlar ve bi-gayr-ı hakkın kargalıklar burgalıklar, karga-zâdelikler o kadar çokdur ki e er bunların cümlesinin tafsîlâtıyla redd ü tekzîbine kıyâm olunmak lâzım gelse pek uzar.

Binâen aleyh o kadar tafsîlâtdan bi'z-zârûre sarf-ı nazarla berâber yine birçok mes'elenin îzâhından geçemeyece im.

Bundan sekiz sene kadar evvel Bâkî'ye dâir Servet-i Fünûn'a derc eyledi i mak le ile bu mak leye nazaran sa'y ü ikdâm eyledi i sekiz sene zarfında hâlâ Bâkî hakkında fazla irfân gösterecek bir meziyet ibrâzına k biliyetinin müsâid olmadı ı anla ılmı dır.

-Mâ-ba'dı Var-

NEZÂİR

Şâ'ir-i Âzam, Merhûm u Mağfûr Nâmık Kemâl Beğ Efendi Hazretleri'nindir

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Mâni'-i dîdâr-ı hayret cân-ı eydâ nâ-murâd

Nûr-ı vahdet müncelî mest-i tecellâ nâ-murâd

Biz nedîmiz tâ ezel bir bezm-i hâssü'l-hâssa kim

Mahremiyyetden dil-i Cibrîl hâlâ nâ-murâd

[154]

Tab‘ım ol burc-ı sa‘âdetdir ki olmaz ha re dek
Devr-i ikbâlinde hiç ahbâb u â‘dâ nâ-murâd

Rind-i ‘âlî-himmetim bir bezm-i istignâda kim
Her murâd olmu müheyyâ tab‘ım ammâ nâ-murâd

Matlabım ‘âlemde ifnâ-yı metâlibdir benim
Ber-murâd olsam olur ‘âlem ser-â-pâ nâ-murâd

Eylese fermân-ı gamzen selb-i imkân-ı vücûd
Feyz-i fitratdan kalır â‘yân-ı e yâ nâ-murâd

mtizâc-ı me rebimden küfr ü îmân bî-nasîb
‘tilâf-ı mezhebimden dîn ü dünyâ nâ-murâd

Öyle cây-ı imtihândır Kerbelâ-yı ‘a k-ı yâr
Saff-ı dü men kâmyâb ehl-i tevellâ nâ-murâd

Ye’s-i mahzım öyle kim hirmân ile Nâmık olur
Ülfet-i kalb-i hazînimden tesellâ nâ-murâd

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Hûn akar deryâ gibi merdân-ı gavg nâ-murâd
Subh-ı matlabdan do ar mihr-i tesellâ nâ-murâd

Öyle mahzûnum ki ben mümkün de il ta‘rîf-i hâl
Pî -i ye’simde bütün zerrât-ı e yâ nâ-murâd

Girse her berk-ı tecellâ hande-i gül ekline
Bâ -ı dilde ‘andelîb-i cân-ı eydâ nâ-murâd

Her ‘ilm altında imdi mevc urur göz ya ları
Sâye salmı Kevser’e ammâ ki Tûbâ nâ-murâd

5 Oldu gözler görmemi gam-hâne Firdevs-i vatan
Rind-i eydâ nâ-ümîd erbâb-ı takvâ nâ-murâd

Hall ü ‘akdin dikkat et mazmûn-ı teblîg tına
Benzer ol mektûba tahrîrinde ma‘nâ nâ-murâd

Var mı tafsîle lüzûm ahvâlimiz meydândadır
Etmedi Mevlâ bizi beyhûde hâ â nâ-murâd

Cehl ü ‘ilmi etmeyen tefrîk bulamaz do ru yol
Feyz-i rü’yetden kalır elbette a‘mâ nâ-murâd

[155]

Dikkat etdim ekl imi her ihtilâfın men e’i
Çıkdı cennetden bila Âdem’le Havvâ nâ-murâd

10 Hep ehîdân oldu gerçi zînet-i Huld-ı berîn
Kaldı ammâ bunda yüz bin dürr-i yektâ nâ-murâd

Cennet-i Firdevs idi mülk-i mutarrâ-yı vatan
imdi ol cennetde hep gılmân u havrâ nâ-murâd

Kalmasın ey kibriyâ-yı kâinât efrûz-ı derd
Ka‘be-i ‘a kında feryâd u temennâ nâ-murâd

Derd ile a lat beni tek ber-murâd olsun vatan
Olmasın yâ Rab o mahbûb-ı semensâ nâ-murâd

Ge t-i de t-i kudretinde pâ-yı himmet nâ-tüvân
Ke f-i sırr-ı hikmetinde çe m-i bînâ nâ-murâd

15

Kudret-i pinhân eder tahdîd-i mevc-i fitneyi
Kaldı tazyîk-i hevâ altında deryâ nâ-murâd

Ben ki oldum çâker-i peygamber-i âhir-zamân
Nâ-ümîd oldum Emîrî olsa dünyâ nâ-murâd

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Lafz-ı hestîde olan bir lübb-i ma'nâ nâ-murâd
Kays çünkü nâ-murâd mahbûb-ı Leylâ nâ-murâd

Altı günlük nefse bir tûl-ı emel zincîr takar
Her taraf her levhada çe m-i temâ â nâ-murâd

Gül diye pek sevdi in bir hâr olur bir dem sana
Jâle-pâ ol ey seher bir bülbülâsâ nâ-murâd

E k-bâr oldu be er mehdî içinde bî-günâh
Ser-nüvi tinden eder feryâd hâlâ nâ-murâd

Olma ey rûh-ı muvakkar âh öyle münzevî
Yoksa anlat ki de il mi kûh u sahrâ nâ-murâd

A lıyor zîr-i ridâda lücce-i târîk ile
Dest-i ahter nâ-murâd mâh-ı eb-ârâ nâ-murâd

[156]

Evcî hâke hâki evce münkalib eyler zamân
Bir gubârından bu mir'ât-ı mücellâ nâ-murâd

Yek ne âta bir heyûla-yı elem makdûrdur
Bahtı tâbân kimse yokdur kâm-ı dünyâ nâ-murâd

Mazhar-ı taht-ı Süleymân olsa da hsân bil
Lafz-ı hestîde olan bir lübb-i ma'nâ nâ-murâd

Nazîre

Geçen Nüşhamızdaki Gazeller Nazîrelerinden

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Ey dil serâ-yı 'a kda bülbül müsün nesin
Yoksa nedîm-i pâdi eh-i gül müsün nesin

Oldun gül-i i 'zârına sen jâle-rîz-i feyz
Elmâsdan piyâledeki mül müsün nesin

Saldın fûnûn-ı i'r ile eflâke 'ukdeler
Sen âhid-i belâgata kâkül müsün nesin

Oldun zebân-ı 'a kın ile re k-i bülbülân
Câm-ı rahîk-i vahdete kulkul musun nesin

Kevser mi sundu feyz-i 'alî ey gönül sana
Sen bâ -ı cennet içre karanfil misin nesin

Ra'dî firâz-ı gülbün-i ma'nâ mıdır perin
Yoksa nedîm-i pâdi eh-i gül müsün nesin

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Süleymân Nazîf Be Efendi Hazretleri'ne.
- Yine sâbık Köprülü-zâde Fuad Be . (Sekizinci nüshadan mâ-ba'd.)
- Levha-i Nezâir: Edîb-i e her Nâmık Kemâl Be Efendi'nin bir gazel-i âlîleri.
- Diyârbekir'li Sa'îd Pa a merhûmun nazîresi.
- Di er Nazîre.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1337

[157] **Nûr-ı Aynım Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri'ne**

Edîb-i belâgat-meâb,

Târîh ve Edebiyât Mecmûası'nın 8. nüshasına derc eyledi im Firdevs-â iyân Âdile Sultân hazretlerinin mersiyesinde mevcûd olan

Neyleyim böyle imi emr-i Hudâ hükm-i kader mısırâyyla, bundan yirmi yedi sene evvel in âd ile vâlid-i mâcidinizin Mardin'deki merkad-i münevverine nak etdirdi iniz kıt'ada vâkî

Neyleyim böyle imi hükm-i kazâ emr-i kader mısırânın, Âdile Sultân hazretlerinin o mersiyesi görülmemi oldu u hâlde tevârüde karîb bir tesâdüf te kîl etmesi hakkında muhterem Hâdisât gazetesinde görülen iltifât-kârâne mak lecikleri müstelzim-i sürûr ve ibtihâc oldu.

Mâlûm-ı edîbâneleri oldu u üzere üstâd â'irlerin bu kabîl tevârüd ü te âbihleri pek çok vâkî olmu dur.

Meselâ büyük u'arâmızdan Nef'î ile Nedîm'in dîvânlarına göz gezdirirsek tevârüd ü te âbih vâdisinde pek çok mısırâlara tesâdüf edebiliriz.

Mü ârûn ileyhümânın hem-vezn ü k fiye olan yalnız bir kasîdesinde bakınız bu kabîlden ne kadar sözler vardır:

[158]

Nef'î

Devri zamân-ı Ahmed-i Muhtâr'ı andırır

em îri Zülfik r-ı 'Alî'den ni ân virir

Nedîm

Hem-nâm-ı Murtazâ 'Alî Pa a ki rûz-ı rezm

em îri Zülfik r-ı 'Alî'den ni ân virir

Nef'î

Mazmûnı dest-i 'âleme bir destân virir

Nedîm

Her harfi dest-i 'âleme bir destân virir

Nef'î

Gâv-ı zemîne zelzele-i üstühân virir

Nedîm

Pây-ı zemîne zelzele-i nâgehân virir

İhtimâl ki, dersiniz Nef'î pek me hûr u'arâmızdandır, Nedîm, Nef'î'nin dîvânını görmü ve belki ezberlemi dir. Ve memdûhu ehîd Ali Pa a hakkında Nef'î'ye nazîre olarak o kasîdeyi yazdı ı vakit koca Nef'î'nin dîvânını kar ısına alarak bi'l-intizâm bu intihâli yapması da vârid-i hâtırdır. Yâhud Nef'î'nin mıs râları hâtırında oldu u hâlde kasîdeyi tanzîm ederken kaleminin ucuna geldikde, tabîatına sânih olmu dur zannıyla yazmı dır. Vâkıâ bunların cümlesi de ihtimâldir.

u hâlde me hûr â'irlerimizden hangisinin yek-di eriyle mütevârid beyitlerini îrâd edersem bu mütâlaât yine mevcûd olaca ndan bu hâtıralara mahall kalmayacak delâil dü ünme e mecbûr oldum. Hazret-i Fâtih'in dîvânını buldum. Zîrâ Fâtih'in cevâhir-i e 'ârı hiçbir zamânda te hîr edilmeyip gencîne-i husûsiyetde mahfûz u mektûm kalmı dır. Hâlbuki ender-i kâinât-ı belâgat ve belki bir nüshadan ibâret olan dîvân-ı Fâtih'de mevcûd tercî-i bendin bir kıt'ası udur:

Çâk olan dest-i cefâyıla girîbânındur
li en hâr-ı gam u mihnete dâmânındur
Dökülen yire belâ tîgı ile kanındur
Her dem a ıza gelen mihnet ile cânındur

Gönül, ey vây gönül, vay gönül, ey vây gönül

Müeyyed-zâde Abdurrahman Hâtemî Efendi'nin bir gazelinin matlâ beyti de
öyledir:

Çâk olan dest-i cefâyıla girîbân mıdır
li en hâr-ı gam u mihnete dâmân mıdır

[159] Görülüyor ki Fâtih'in kıt'asının ilk iki mısırâyıyla u matlâ birbirinin tamamıyla aynıdır. Müeyyed-zâde Abdurrahman Hâtemî Efendi Amasya'lı olup, Sultân Bâyezîd-i Sâni Amasya'da sancak be i iken Bâyezîd'in dâire-i mahremiyetine dâhil ve pek büyük teveccühünü hâsıl eylemişti. Bâyezîd'i mükeyyifâta alı dırmak sûretiyle ba dan çıkarmakda oldu unu bâzı gammâzlar Fâtih'e arz eylediklerinden Müeyyed-zâde'nin hemân îdâm olunmasına ehzâdenin lalası bulunan Fenârî-zâde Ahmed Be 'e hitâben fermân-ı hümayûn sâdir olmu , fermân-ı hümayûnun vürûdünden evvel Bâyezîd haber aldı ından İrân tarafına firâr etdirerek Müeyyed-zâde'yi u deh etli âkıbetden kurtarmı dır.

Sultân Bâyezîd nâil-i taht u tâc oldukda Müeyyed-zâde avdet ederek pâdi âhın kemâ-kân lutf-ı azîmine mazhar olarak kazaskerli e kadar suûd eylemiştir. Bâyezîd'i ba dan çıkarması hakkında Müeyyed-zâde'ye vâkî olan isnâdın gayr-ı vâkî oldu unu Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri evâhir-i eyyâmında ahvâl-i vükelâdan ikâyet ederek “ ki büyük âdeme yeti dim ki bunların biri Ca'fer Çelebi ve ikincisi Müeyyed-zâde Abdurrahman Çelebi'dir. Yazık ki Ca'fer Çelebi bâzı gammâzların mefsedetiyle zâyî edildi ve Abdurrahman Çelebi'nin evâhir-i eyyâm-ı hayâtına yeti ildi.” meâlindeki hüsn-i ehâdetiyle müsbettir. Çünkü Müeyyed-zâde'nin vefâtı 922 senesinde olmasına nazaran Yavuz Sultân Selîm'in zamân-ı saltanatında dahi dört sene kadar ya amı bulunuyor. E er pederi Sultân Bâyezîd'i mükeyyifâta Müeyyed-zâde sevk etmi olsaydı, hakkında bu büyük ehâdeti icrâ etmek öyle dursun, nâil-i saltanat oldu u anda pençe-i cellâd-ı kazâyâ teslim edece inde üphe yokdu.⁴⁹

⁴⁹ Müeyyed-zâde hakkında sözü uzatmaklı ım iki sebebe mebnîdir. Birincisi Müeyyed-zâde zamânına kadar selâtın vakf-nâmeleri Arapça ve ekserîsi tûlânî ekinde yazılmakta oldu u hâlde Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin vakf-nâmeleri bir büyük kitâb ekinde ve herkesin anlayaca ı bir sûretde Türkçe

Bununla berâber Müeyyed-zâde, Sultân Bâyezîd'in kurb-ı saltanatında bulunmasına nazaran istisnâî bir sûrette Fâtih dîvânını görerek bu beyti ya teberrüken gazeline matlâ ittihâz eylemi [160] yâhud hâtırasında menk kalarak bir müddet sonra o gazeli nak eyledi i esnâda kolaylıkla mülhem olmasını bir sâniha kıyâs eylemi bulunması vârid-i hâtır olabilir. [161] Binâen aleyh mes'eleyi bu gibi âibelere kurtarmak için Hazret-i Fâtih ile Fuzûlî hâtırına geldi.

Zîrâ stanbul'da bile dâire-i mahremiyet ve husûsiyetde kalan dîvân-ı Fâtih'i Irak'da Cenâb-ı Fuzûlî'nin görebilmesi ve ondan iktibâs-ı mazmûn ve mânâyâ tenezzül etmesi gayr-ı vâridir. Hâlbuki dîvân-ı Fuzûlî'de dahi âsâr-ı Cenâb-ı Fâtih'le pek çok tevârüd ve te âbih vuk bulmu dur. Bunların cümlesini gösterme e âdetâ mecmûamın sahîfeleri gayr-ı müsâiddir. Bunun için numûne olarak birkaç adedini göstermekle iktifâ edece im.

Cenâb-ı Fâtih

Oldılar dü men senünçün dostum 'âlem bana

yazılmış ve her sahîfesi Müeyyed-zâde'nin o nefis hattıyla musaddak bulunmu olmasındır. Bu vakf-nâmeden mukaddem, Türkçe yazılmış hiçbir Osmanlı vakf-nâmesine henüz tesâdüf etmedim. kincisi yerini bo bırakmayıp bn-i Kemâl hazretleri gibi bir büyük âdem yeti dirme e ve o büyük bn-i Kemâl'e Türkçe on cild Osmanlı tarihi yazdırma a sebep-i müstakill olmu dur. Bu husûsdaki ulüvv-i himmetini göstermek için Â ık Çelebi'nin Me â'irü' - u'arâ'sında mevcûd olan u ibâreyi aynen yazmakla iktifâ ederim:

“Ol vakt ki Hacı Hasan-zâde Rumeli kazaskeri ve Müeyyed-zâde Anadolu kazaskeri imi . Merhûm hakkında Hacı Hasan-zâde süst ve Müeyyed-zâde'nün huk k-ı kadîme sebebi ile nîmet-perveri imi . Edirne'de Ta lık medresesi mahlûl olup taleb itdükde Hacı Hasan-zâde, medrese hevâsından geç sana bir kadılık virelüm, kabûlünde eyleme lec, dir. Merhûm-ı magmûm u mehmûm Müeyyed-zâde'ye gelüp arz-ı hâl eyler. Müeyyed-zâde var, rızâ sûretin göster, yârın arz idilecek hayr ola, dir. Onun sözleriyle varup kazâya rızâ virdüm, dir. Hacı Hasan-zâde gerçek hayâl eyler. rtesi pâdi âha kazâ arz ider. Müeyyed-zâde, sa'âdetli pâdi âh, ol bir k bil-i ândur, nâdirü'd-devrân ü fâ'iku'l-akrândur, kazâ ile zâyî olmasın. Ta lık medresesi mahlûldur, diye envâ'-ı terbiyeler idüp pâdi âh-ı vakt Sultân Bâyezîd, medreseyi i'tâ ider. Müeyyed-zâde fırsat bulup, Tevârih-i Âl-i Osmân tedvîn olunmak lâzımdur, Molla drîs, Fârisî ile tertîb ediyor ama çün zuhûrları diyâr-ı Rûm'da olmu dur. Türkî dili ile in âd olunmak mühimdir. Kemalpa a-zâde du'âcımız ol hidmetin 'uhdesinden gelme e k dirdür. Fenn-i in â vü in âdda mâhirdür. Bu merâmın itmâmı bu 'asrda ana münhasırdur, dir. Pâdi âh anı dahi fermân ider. Yine dir ki, sa'âdetli pâdi ah, çok demdür ki 'azl çekmi dür, fakîrdür. Hân-vâde-i ecdâdımız devleti mürebbîsidür. Ana in'âm cibr-i kalb-i keşirdür. Pâdi âhın lâlâ-zâdesi oldu u sebebden, Pâdi âhın her ihsânına hakîk ü cedîrdür. Ve câ'ize mukaddem olcık sebep-i ihtimâm-ı keşirdür, diyü sevk ider. Pâdi âh otuz bin akçe dahi ihsân ider.

Sehl-i zamândan sonra Molla drîs, in â-yı tevârîhe hevâ-yı latîf lâzımdur diyü izn ile ze'âmeti olan Dubnice nâm kasabaya varup gâh anda gâh Sofya'da ik met ider.

Yine Müeyyed-zâde bu takrîb ile Kemalpa a-zâde'ye tebdîl-i hevâ etmek için bir mansıb lâzımdur, öyle ki öyle olmazsa in âda bahâne ider diyü Üsküp medresesini 'arz eyler.

Sultân Bâyezîd, Kemalpa a-zâde'yi ma'lûm idinüp her zamânda a ır hil'atler ü fâhir câ'izeler bah u ihsân buyurur ve lutf-ı efkat ider. Merhûm 'ilm ü kemâle me g l olur ve her ne fenne himmet eylese cüz'î teveccühle husûle mevs l olur.

Fuzûlî

Dostum 'âlem senünçün ger olur dü men bana

Cenâb-ı Fâtih

Her ki i cânı gibi sevdi için sen sanemi

Fuzûlî

Her ki i kim sever öz cânı gibi cânânı

Cenâb-ı Fâtih

Ki bu deyr-i kühenden ta ra salmı dur Mesîhâ'yı

Fuzûlî

Götürdi yir yüzünden mu'ciz-i la'lün Mesîhâ'yı

Cenâb-ı Fâtih

H'âr u zâr oldum 'azîz ü kâm-kârum var iken

Fuzûlî

'Azîz-i 'âlem iken h'âr u hâksâr oldum

Cenâb-ı Fâtih

Gayrı âd itdün velî bu âdı nâ- âd eyledün

Fuzûlî

Döne döne bizi nâ- âd özgeyi âd eyledün

Cenâb-ı Fâtih

La'l-i nâbun hevesi yüre imi kan eyler

Fuzûlî

La'l-i nâbun hevesi ba rumı kan eyler

[162]

Cenâb-ı Fâtih

Hey kıyâmet gamzeden diller perî ân olsalar
Târ-ı zülfün ‘ukdesi cem‘iyyet-i mah er yeter

Fuzûlî

‘Ârızun devrinde cem‘iyyetden olsun nâ-ümîd
Olmıyan â üfte-i zülf-i perî ânun senün

te bu gibi tevârüd ve te âbühlerden çokca bahs edersem, mak le mak lelik dâiresinden çıkıp büyük bir kitâb ekline inkılâb etmesi lâzım gelir.

Bunun içindir ki zât-ı âlîleri gibi âsârı metîn ve âyân-ı iftihâr bir üstâd-ı necîb ile Âdile Sultân hazretleri gibi âlî-neseb bir muhaddere-i necîbenin âsârında hüsn-i tevârüd vâkî olması edîbe-i mü ârûn ileyhâyı ziyâdece iltizâmımda aldanmamı oldu umu bana teb îr ve te‘mîn eyledi i cihetle hakîkaten ne kadar sevindi imin derecâtını îzâhdan izhâr-ı acz eylerim, nûr-ı aynım.

YİNE SÂBIK KÖPRÜLÜ-ZÂDE MEHMED FUAD BEĞ

(8. Nüshadaki Mak lenin Mâ-ba‘dı)

Cenâb-ı Kibleli-zâde, Bâkî’nin vefâtı hakkında on aded mevzûn târîh kaydediyor. Hâlbuki bu târîhlerin tamâm sekiz adedi müstesnâ bir kudreti hâiz olan kalem-i nâ-mevzûn-ı rakamlarıyla tahrîr eyledi i ekillere nazaran Bâkî’nin sâl-i vefâtı olan 1008 senesine tesâdüf etmiyorlar. te o sekiz târîhi burada hesâb-ı rakamîleriyle gösteriyorum:

1. si; Hâdî-i Ba dâdî’nin olmak üzere derc eyledi i u târîhtir:

Mevtine lutfen ü ma‘nâ târîh yazdı Hâdî

Bâkî Efendi gitdi ‘Ukbâ’ya bin sekizde

Bu târîhin bir kere birinci mısırındaki cevher-i vezni cenâb-ı belâgat-nisâb Fuad Be Efendi -hazîneden aldı ı yolsuz paralar gibi- der-ceyb etmi oldu u cihetle zavallı mısırâda vezn kıymeti kalmamıdır.

kinici mısırâ ise hesâb olundukda 1018 çıkıyor. u hâlde târîh olmak için “gitdi” kelimesini “yâ”sız yazmak lâzım gelirdi. Bu gibi yanlı lıkları mürettiblere atf u isnâd etmek ihtimâli de vardır.

[163] Burasını anlamak için “sultânîlerin en son programlarına mutâbık” ibâresini muhtevî, Köprülü-zâde Mehmed Fuad izmâsını hâvî Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı nâmındaki te’lîf-i fazâhat-i redîf-i muallimânelerine mürâcaata mecbûr kaldım. O te’lîf-i âlîlerinde dahi “gitdi” yi yine yâ ile kayd buyurmu oldu unu gördüm.

Acabâ târîh-i vefât çıkmak için bunun yâ sız yazılaca ını cenâb-ı müderris-i edebiyât biliyor mu yoksa bilmiyor mu idi? E er ben “gitdi”yi yâ sız yazamam diye küfr mesle inde inâd ediyorsa o vakit Cenâb-ı Bâkî’yi bu hâkdân-ı fenâda hayât-ı mukadderinden daha on sene ziyâde ya atmak lâzım geliyor ki bu hâle hiçbir zevî’luk l cesâret edemez. Târîhin ihlâl edildi ini bilmeyerek yazıyorsa bir mısırânın hesâb-ı rakamîsini idrâk edemeyen bir g fil bilemem ki nasıl müderris olabildi dir. Anla ılıyor ki muhterem Müderris Be Efendi hazretleri lutfen bin sekiz ibâresini görmü ve mânen târîh ne demek oldu unu anlayamadı ı için beytin içinde bir de târîh hesâbı münderic oldu unu hissedememi . Tabîdir ki târîh olmayan nazımlarda ve nesirlerde yazılan ibâre gibi “gitdi” lerin ikisini de yâ ile yazıp gitmi dir. te böyle küçük bir mısırâda bile büyük hatâ hep üstâd hakkı görmemekden ileri geliyor. Bravo be efendi!

Sekiz yanlı ın 2. si u mısırâ-ı târîhdir:

Rûh-ı Bâkî için oku Fâtîha روح باقى ایچون او قوفاتحه

Haydi hesâb edelim:

rûh : 214

Bâkî : 113

içün : 70

oku : 113

Fâtîha : 494

yekûn 1104

Görülüyor ya, 4 aded noksân çıktı. Bu târîh ile de Bâkî’nin hayât-ı mukadderinden dört senesi gasb edilmi dir. Anla ılıyor ki dâimâ âlem-i edebiyâtta yüzünü ak göstermek isteyen Be Efendi hazretleri, ilm-i hesâbda kara, cümleye olsun â ina de ilmi .

Yanlı târîhin 3. sü:

Geçdi Bâkî o re’îs-i u’arâ کچدی باقى او رئیس شعرا

[164] Hesâb edelim:

geçdi : 37
Bâkî : 113
o re'îs : 278
u'arâ : 571
yekûn 999

Görülüyor ya, 9 aded noksân çıktı. Helâl-i mü kilât-ı edebiyât olan Be Efendi hazretleri, Bâkî'nin hayât-ı güze tesinden dokuz seneyi koparmak için bu târîhde dahi kalemini bir im îr-i kazâ, kendisini de bir cellâd-ı belâ ekline ifrâg eylemi dir.

Yanlı târîhlerin 4. sü:

Dün geçdi u'arâ-yı selevin Bâkî'si دون كچدى شعراى سلفك باقىسى

Târîh denilen bu mısırâda ise vezin yok. Haydi vezinsiz kabûl ve hesâb edelim.

Bakalım Müderris Be Efendi'nin bahtına ne çıkacak:

dün : 60
geçdi : 37
u'arâ-yı : 581
selevin : 190
Bâkî'si : 183
yekûn 1051

Bravo Be Efendi, tamâm 43 aded fazla. Görülüyor ki Müderris-i Mesîha-enfâs efendimiz hazretleri Cenâb-ı Bâkî'yi ömr-i tabîisinden bu kere de 43 sene fazla ya atıyor. Âlem-i cehâletde ne büyük kudret, ne mutantan azamet! Mâ allâh, bin kere mâ allâh! te Dârülfünûn-ı zî-ân müderrisli ine sâye-endâz-ı istihk k olan bir müderris-i kemâlât-fersânın cevâhir-i irfân ve zekâ-yı Freud'u böyle olmalı ki nev-nihâlân-ı vatan terakkî etdirilebilsin. Me er Nef'î merhûm:

Dehânından gelir ... gibi dâim ... pinhânı

mısırânı beyhûde söylememi .

Yanlı târîhlerin 5. si:

Rûh-ı Bâkî'ye ola cennet makam روح باقىيه اوله جنت مقام

rûh : 214
Bâkî'ye : 128

ola	:	42
cennet	:	435
mak m	:	181
yekûn	:	<u>1018</u>

[165] Görülüyor ya, bu da on aded fazla çıktı.

Yanlı târîhlerin 6. sı:

Meded Bâkî Efendi gitdi bu dünyâ-yı fânîden مدد باقى افندى كتدى بو دنيای فانيدين

Sayalım:	meded	:	48
	Bâkî	:	113
	efendi	:	145
	gitdi	:	444
	bu dünyâ-yı	:	83
	fânîden	:	<u>195</u>
	yekûn	:	1028

Bu da yirmi aded fazla. E er hesâb me'mûrlarımızda dahi müderris-i amîku'l-hesâb Fuad Be Efendi hazretleri gibi muhâsibler yeti iyorsa buyurun cenâze namâzına!

Yanlı târîhlerin 7. sı:

Didi Hâtif k bili bu mısra'ı târîh için دیدى هاتفك قابلى بو مصرعى تاريخ ايچون

Bin sekizde gitdi Bâkî eylenüz derd ile âh بين سکزده کیتدی باقى ایلکز درد ایله آه

Yine sayalım da bakalım ne çıkacak:

bin	:	32
sekizde	:	96
gitdi	:	444
Bakî	:	113
eylenüz	:	68
derd ile	:	253
âh	:	<u>6</u>
yekûn	:	1012

Görüyorsunuz ya, bu da 4 fazla. O müderris-i nâ-k bil hem lafzî hem rakamî olan bu târîhi de çı ırından çıkarmı dır. Yazık yazık:

Eslâfı hak retlere u ratdı cehâlet

Yanlı târîhlerin 8. si:

Sadr-ı cennetde mü'ebbed ola dâ'im Bâkî

صدر جنتده مؤبد اوله داعم باقى

[166] hesâbı:	sadr	: 294
	cennetde	: 462
	mü'ebbed	: 53
	ola	: 42
	dâ'im	: 46
	Bâkî	: <u>113</u>
	yekûn	1010

Bu da iki aded fazla geliyor. â'ir her hâlde müebbedle dâimde olan hemzeleri saymamı olsa gerekdir. Buralarını olsun îzâh eylemek lâzım gelmez mi idi?

Bu sekiz târîhden ba ka Yeni Osmânî Târîh ve Edebiyyât kitâb-ı muallimânelerinde bir târîh daha vardır ki târîh-i tâmdır. Onu buraya her nasılsa nakletmemi dir. te aynen ibâre-i târîh:

ntik l eyledi bu fenâ dünyâdan Bâkî

sene: 1008

htimâl ki Fuad Be Efendi her nasılsa bu târîhde vezin olmadı nı anlayarak derc etmemi dir. Vâkıâ o te'lîf-i âlîlerinde bu târîhi biz de bir kere ba ndan kuyru una ve bir de kuyru undan ba ina do ru okuduk, veznini göremedik. Hâlbuki bu târîh Tezkire-i Rızâ'da mevcûd olan Bâkî'nin tercüme-i hâli zîrinde dürüst vezinli olarak öylece mevcûddur:

ntik l eyledi Bâkî bu fenâ dünyâdan⁵⁰

A mübârek mahlûk, Tezkire-i Rızâ'yı vaktiyle kdâm müdîri Ahmed Cevdet Be Efendi tab' etmi oldu undan el-hâletü hâzihi matbû nüshaları üç be guru a satılmaktadır. Vele ki birinci kitâbınıza derc eyledi iniz esnâda o tezkire-i u'arâya mürâcaatla târîhin endâmını ve â'irin haysiyetini bozmaksızın oradan nakl ile sıhhati vechiyle yazmı olsaydınız acabâ kaleminiz mi kırılırdı? Zor ile de ildir ya, haydi kudret-i Fâtıra seni vezinden anlamak tecellîsinden mahrûm bırakmı olsun lâkin bu gibi târîhleri mak lenize nakl ederken ekl-i aslîsine dikkat edip bozmamak lâzım gelmez mi? Ama sen diyeceksin ki canım ben yanlı yazılmı da do rultuyorum zann ediyorum. Hâlbuki ne bileyim ki do ruyu yanlı yapıyorum. te biz de bunun içindir ki

⁵⁰ Bu târîh Hüsâmî'nindir.

sana diyoruz. Kuzum [167] cehâlet öZR-i makbûl olamaz. Böyle aklın ermedi i, fikrin ihâta edemedi i i lere karı ma. Ne yapalım, sen söz dinlemeyi de bilmiyorsun. E er söz dinlemek istîdâdını hâiz olsaydın elbette kimsenin ba ına gelmeyen bu hâller senin de ba ına gelmezdi.

Bir kere dü ün, Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Tedkîk Encümeni'nin ve encümene âid muhâberât ve müzâkerâtın reîs-i umûmîsi maârif nâzırıdır. Sen yalnızca “encümen kâtibi” lakabını hâizsin. u encümen kâtib-i umûmîsi tâbîrini nereden çıkardın? te ta'limât ve nizâm-nâme aynen birinci cildde mevcûddur. Aslâ kâtib-i umûmî ta'bîri yoktur. Sen kendini gûyâ umûm hey'etin fevkında bir müdîr göstererek Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Mecmûası'nın umûm nüshalarına k bil bir kalemle:

“Müdîr

Köprülü-zâde Mehmed Fuad

Dârülfünûn Türk Târîh ve Edebiyyât Muallimi

Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Tedkîk Encümeni Kâtib-i Umûmîsi”

ibâre-i müdebebe ve mutantanasını yazmak kadar mütekebbirâne bir ahmaklık tasavvur olunabilir mi? Bununla da kanâat etmeyip birinci cildin ba tarafına, hâ â sümme hâ a, gûyâ besmele ve hamdele ve salvele mak mında olmak üzere:

“Türk Edebiyatında Â ık Tarzının Men e' ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe

Muharriri

Köprülü-zâde Mehmed Fuad

Dârülfünûn Türk Târîh-i Edebiyyâtı Muallimi”

ibâresiyle tekrâr yazılır mı? Zâten bu mak le kdâm gazetesinin vaktiyle on bir nüshasını i g l etmi ve Türk Yurdu ve sâir mecmûalarda bile birçok aksâmını yazmı idiniz. Bâzı mahalleri alt üst edilerek bu kere de her satırı iki guru kadar mebla a mâl edilmek sûretiyle Millî Tetebbûlar Mecmûası'nın ba tarafına geçirilip tamâm kırk sekiz büyük sahîfeyi i g l etmezden ziyâde dünyâda bir cesâret, bir hamâkat ve hattâ hâinâne bir kibr ve azamet tasavvur edemem. O mak le-i garâbet-nümâda uzamâ-yı eslâf ve fuzalâ-yı kemâlât-ittisâf hakkında pek büyük ütûmlar icrâ etdi in esnâda Yeni Mecmûa'da gûyâ tercüme-i hâlini yazdı ın zavallı Bâkî'yi de silsile-i arasında gösterdi in ne çabuk unuttun.

te yazdı ın ibâreyi aynen derc ediyorum:

“Ale’l-usûl tâkîb edilen uzun ve müz’ic bir medrese tahsîl ü terbiyesi [168] nefîcesinde Attâr’ı, Sa’dî’yi, Hâfız’ı, Mevlânâ’yı uzun ve rûhsuz erhlerinden okuyarak koyu bir Acem mânevîyâtını iktisâb eden san’atkârlar, içinden çıktıkları halk kitlesine muhakkir nazarlarla bakıyorlar ve o câhilleri her fırsatta “câhil Türk”, “denî Türk” gibi sıfatlarla tezlîlden mahzûz oluyorlardı.” dedikten ve bir iki â’irin zamân-ı ye’s ve nâ-ümîdîde söyledi i bir iki beyti eski mecmûalarda yüz binlerce ebyât ve e’âr arasında bulabilip, mal bulmu magribî gibi allayıp pullayıp derc etdi in sıraya zavallı Bâkî’yi de idhâl ederek: “Türk ehlinin ey hâce biraz ba ı kabadır, iddiâsında bulunan Bâkî hep Türk idiler.” hezeyânını savuruyorsun. Hâlbuki Bâkî’ye isnâd etdi in u mîsrâda senin Türk zann etdi in kelime tâ nın fethi ve kâf [kef] in sükûnlarıyla “terk”dir. Bunu kendi imlâna uydurmak için bir vav ilâvesiyle Türk yapmı sın. O mîsrânın tamâm ekli udur:

Her tâc olmaz fakr u fenâ âhına ser-tâc⁵¹

Terk ehlinin ey hâce biraz ba ı kabadur

Terk, ba a giyilen tu lu a yâni demir takyeye denir. İcâbında mülûk u selâtîn ve sâir ashâb-ı harb u darb, ba larına giyerlerdi. u me hûr beyt-i Fârisî bunun müste hedâtındandır:

در بيهده کم کوش که باجملهٔ مرک

سودی نکند بر تن و سر جوشن و ترک

Bu tâbîr Hâce Selmân gibi Hâfız-ı îrâzî gibi eâzım-ı u’arânın dîvânında pek çok mevcûd ve müsta’meldir. Sen İrân ve Türk edebiyâtında pek ma’rûf olan bir kelimeyi bilmedi in hâlde Hüseyin Dâni Be gibi bir fâzıla da îtirâz terbiyesizli inde bulunmadın mı? Haydi Hâce’nin matbû dîvânında Irak ve Âzerbaycan’ın Türk pâdi âhlarından Sultân Üveys Celâ’irî hakkında:

ماه ملك آرای برج سلطنت سلطان اویس

اردشیر شیر دل اسکندر جمشید فر

beytini hâvî olan me hûr kasîdesinde u beyti olsun görmedin mi:

تارک و ترک و کلاه و کله را یکموی فرق

درمیان نکذاشت قطعا زخم شمشیر و تیر

⁵¹ Bâzı nüshalarda ser-tâc yerine “hem-ser”dir.

Haydi Hâce Selmân'ı bırakalım da Türk u'arâsının dîvânından ziyâde Türklerin arasında ma'rûf ve mütedâvil olan İstanbul'da, Mısır'da defâatle tab' ve ne r olunan [169] Hâfız-i îrâzî dîvânını olsun görmedin mi? Cenâb-ı Hâfız'ın u beyitlerini olsun görmeyen senin gibi bir âdemi nasıl muhâtab addetti ime vallâhi ben de taaccüb ediyorum. Fakat bu kabâhat bende de il senin gibi bir har-ı dü-pâya arslânlar meydânını tevcîh edenlerdedir. te Hâfız-ı îrâzî'nin bir gazelinde olan iki beyit:

ساقی بیارده که رمزی بکویت

ازسر اختر کهن و سیر ماه نو

شکل هلال هر سرمه مید هذنشان

ازافسر سیامک و ترک کلاه زو

Yemîn etsem hânîs olmam ki sen u ikinci beyitin mânâsını bile anlayamazsın. Husûsiyle bizim mukaddes bayraklarımızda olan hilâl eklini Hâfız-ı îrâzî hazretleri gökdeki hilâle benzetmekle berâber silsile-i devlet-i Pi dâdiyân'ın ikincisi olan Siyâmek bn-i Keyûmers'in ve kezâlik o silsilenin onuncu pâdi âhı bulunan Zû bn-i Tahmasb bn-i Minuçehr'in efer ve külâhında bile mevcûd oldu unu gösteriyor.

Bir kere dü ünmüyor musun ki Bâkî senin gibi galat-perdâz-ı maânî bir câhil midir ki “Türk ehli” tâbîrini istûmal etsin. Bu kadar açık bir eyi olsun bilmedi in hâlde tahakküm-i câhilâne ve azametkârâne ile gö üs kabartarak Bâkî gibi bir dâhîyi tahkîr ediyorsun. Bu nasıl Dârülfünûn müderrisli i?

Bir de terk tâc ve kavuk ve câdir olan bâzı e kâle ve husûsiyle fakru fenâ ehli dervî ânının ba larına giydikleri tâc ve külâhlarda olan nuk ve alâime itlâk olunur ki bunun îzâhât ü tafsîlâtı Seyyid Seyfullâh bin Seyyid Nizâmeddîn bin Seyyid ihâbeddîn Ba dâdî'nin ve kezâlik Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi'nin “Tâc” risâlelerinde mevcûddur. Mısırâmı derc etdi in gazel çiftidir. Yine bu mazmûnda olmak ve daha sarîh bulunmak üzere o gazelin yanındaki gazelde u beyit dahi mevcûddur:

Abdâllarız neyleyelim tâc u kabâyı

Dervî lerin tâcı fenâ ba ı kabadur

Bu beyitten olsun intik l-i hakîkat edemedin mi? te görülüyor ki Bâkî'nin o beyti böyle nezîh kinâyât ve telmîhâtı câmî olup Türklü e ve hattâ Türk ismine hiçbir taalluk ve münâsebeti olmadı ı hâlde ey koca Fuâd-ı bî-fuâd, o mübârek Bâkî'yi tahkîr

için senin cehlin asılsız mânâlar ve imlâlar yokdan var etmi dir. Sen insâf et bu hâlin, bu cehl-i mugallatın netîcesi daha nerelere kadar varacaktır.

Vallâhi akıllara hayret veren hangi bir yanlı nımı ta'dâd etmekte a ırıp kalıyorum. Bâlâdaki ibâreni ben tahlîl edeyim, sen de bak.

[170] “Alel'l-usûl tâkîb edilen uzun ve müz'ic bir medrese tahsîl ve terbiyesi netîcesinde Attâr'ı, Sa'dî'yi, Hâfız'ı, Mevlânâ'yı uzun ve rûhsuz erhlerinden okuyarak...” te u ibâre aynen senindir, öyle de il mi? Ne demek istedi inizi lutfen bana anlatır mısınız? Zîrâ ben anlayamıyorum.

Acabâ medreselerde okunan bizzat Attâr yâni eyh Ferîdüddîn Attâr-ı Ni âbûrî hazretleri midir yoksa Pend-i Attâr nâmıyla pek ahlâkî ve me hûr olan kitâb-ı âlîleri midir?

Yine medreselerde okunan Sa'dî hazretleri midir yoksa eyh Muslihiddîn Sa'dî-i îrâzî hazretlerinin te'lîfât-ı mu'tebereleri midir?

Kezâlik medreselerde okunan Hâfız hazretleri midir yoksa emseddîn Hâce Hâfız-ı îrâzî hazretlerinin dîvân-ı belîg neleri midir?

A canım, yine medreselerde okunan bizzât Hazret-i Mevlânâ mıdır yoksa Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin Mesnevî-i erîf'i ve sâir te'lîfât-ı celîleleri ve bu kütüb-i âliyyenin erhleri midir?

Bununla berâber diyebilirim ki bu Fârisî kitâbların hiç birisi ale'l-usûl ta'kîb edilen medrese tahsîllerinde okunmaz. Alel'l-usûl medrese tahsîli müretteb ulûm-ı Arabiyye'ye âiddir. Gördün mü, sen ale'l-usûl medrese tahsîlini de bilmiyorsun. Hem de medrese tahsîli senin dedi in gibi, hâ â sümme hâ â, müz'ic de de ildir. Pek ehemm ve elzemdir. Bin bu kadar seneden beri tâc-ı iftihârımız olarak yeti en eâzım-ı ulemâ-yı slâmiyye hep medâris-i âliyyenin perverde-i kemâlâtıdır. Medreseler müz'ic olmak öyle dursun müddet-i tahsîl-i ulûm u kemâlâtı imdiki derecât-ı mekâtibde olan müddetden bile ziyâde de ildir. O medâris-i âliyyeye senin gibi mahrûm-ı hak yık-ı kemâlât olan bir âdemden ba ka kimse müz'ic demez ve diyemez. Ama medâris-i slâmiyye'nin eski intizâmı bozulmu imi , o bir ba ka mes'eledir. Senin müz'ic demekli ine aslâ taalluku yokdur. Tenbelli in tahsîl-i ulûm-ı âliyyeye müsâid olmadı ndan dolayı sana müz'ic görünüyor. Bir de o kıymetli erhlere uzun ve rûhsuz demek, pek terbiyesizlik de il mi? Senin i ine gelmiyorsa okumayıver. Meyhânelerde, sefâhat-hânelerde dola anlara i'tirâz etmeyip de tedkîk t-ı ulûm-ı âliyye ile imrâr-ı

evk t etmi olan öyle zevât-ı celîleye, be on para kazanaca ım diye böyle tahkîr-âmîz ve nâ-becâ sözler ne demek oluyor? te senin her hâl-i nâ-pâkin böyle.

Ahmaklardan biri vaktiyle kalın kalemle ma'kûs bir vav yazmı . Zevk bu ya, fesine dikmi . Âyîneye bakınca vavı do ru ekilde görmü . Acabâ ben bunu do ru olarak mı yazdım, diye üpheye dü mü . Fesini ba ından indirince [171] vavın ters yazıldı ını, ba ına giyince do ru ekilde inkılâb eyledi ini gördükçe a ırmı . Kemâl-i hayretle “mu'cize, mu'cize!” diye ba ırmı . Etrâfına toplananlara hitâben “Bakınız ey ahâlî! Ben bu vavı ters yazdı ım hâlde âyîneye kar ı tutuyorum do ruluyor. Ne büyük mu'cize.” demi . Bunun sebebini kendisine tefhîm edince biraz teemmülden sonra hüsn-i kabûl etmi . Hâlbuki senin yazdı ın eylerin ser-â-pâ ma'kûs oldu unu bu kadar hayr-hâhân-ı vatan ihtâr etdikleri hâlde sen inâd ve ısrâr ediyorsun. Hakkı kabûl eden böyle bir ahmak ile olsun aranızda ne kadar bî- uûrâne fark oldu unu artık sen tasavvur et.

imdi Bâkî'nin tercüme-i hâline intik l ederek senden suâl ederim. Bâkî Efendi bir defâ mı vefât etmi dir yoksa Yeni Mecmûa'ya derc eyledi in bâlâda hesâb-ı rakamîleri geçen müteaddid târihler vechiyle 999, 1002, 1004, 1008, 1010, 1012, 1018, 1028, 1051 târihlerinde olmak üzere dokuz defâ mı vefât etmi dir?

hâd etdi in târihleri yanlı yazıyorsun ve yanlı yazdı ının farkına varmadı ın gibi rakamlarını da do ru hesâb etme e muktedir olamayarak Bâkî gibi metîn bir â'irimizi muhtelif senelerde olmak üzere dokuz defâ öldürüyorsun. Böyle cehâlet cellâdlı ından acabâ ne zevk alıyorsun? Ayıp de il mi?

-Mâ-ba'dı var-

LEVHA-İ NEZÂİR

Edîb-i Eşher Nâmık Kemâl Beğ'in Gazeli

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Ne hükm-i devr-i ahterden ne hûr îd ü kamerdendir

Cefâ 'âdât-ı 'âlemden sitem hulk-ı be erdendir

Hakîkatden mecâz âgâh eder erbâb-ı 'irfânı

Teyessür vuslat-ı ma'nâya âsâr-ı suverdendir

Olur bir emr-i ahkar men e’i her türlü â ûbun
Cihânı yaksa âte aslı bir kemter ererdendir

Zamân-ı nev-civânı cevdet-i efkâra bâ’isdir
Tarâvet dâ’imâ ezhâra te’sîr-i seherdendir

Onu beyhûde mahrûm eyleme seyr-i cemâlinden
Bu hûn-âb-ı belâ gözden de il dâ -ı ci erdendir

[172]

Ekâbirdir eden hep ‘âlemi müstagrak-ı âlâm
Bu mihnetler bütün âlâm-ı çarh-ı kîneverdendir

Eder ehbâzı cür’et pây-bend-i ibtilâ Nâmık
Sipihrin ehl-i isti’dâda âzârı hünerdendir

Nazîre-i Sa’îd Paşa-yı Âmidî

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün
(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Tevâzu‘ zümre-i erbâb-ı ‘irfâna hünerdendir
Nihâlin hâke meyli kesret-i berg ü semerdendir

Hulûlî tâbi’in ârâyi -i matbû‘ı mahv eyler
Küsûfî âfitâb-ı âlem-ârânın kamerdendir

Kalır hâ âk içinde bâ bân bakmazsa gülzâra
Letâfet gül en-i âdâbda hüsn-i nazardandır

Göründü mihr-i matlab bu sabâh âfâk-ı vuslatdan
Bana i bu tecellî u‘le-i âh-ı seherdendir

‘Aceb mi s̄u-be-s̄u hecrinle e mim h̄un-fe ân olsa
Suyu bu e mes̄âr-ı derd-i hicrânın ci erdendir

Ruhunda öyle reng ü tâb var kim her gören söyler
Hamîrin pertev-i h̄ur îd ile gül-berg-i terdendir

Olur mu ey Sa‘îd Allâh’a kar ı hükmü tedbîrin
Gelir elbet vuk ‘a her ne kim hükm-i kaderdendir

Nazîre

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

1 Ne te’sîr-i kevâkibden ne çarh-ı kîneverdendir
Tedennî bizde meyl-i fitneden terk-i hünerdendir

Hükûmetdir eden efrâd-ı halkı mübtelâ cehle
Hünersiz kalması evlâdın ihmâl-i pederdendir

Kibâra pertev-i ahlâk u sa’y u ‘adl olur zînet
Sipihrin ihti âmı encüm ü ems ü kamerdendir

‘ bâdın i’tilâsı sa’y-ı dâ’imle olur hâsıl
Bilâdın irtik sı hüsn -i ahlâk-ı be erdendir

[173]

5 De ildir ehl-i ‘adlin ‘unsuru gûyâ bu cevherden
Hakîkat ma‘deninde ba ka bir ‘âlî güherdendir

Eden insânı gerçi sîm ü zerdîr vâsıl-ı âmâl
Giriftâr-ı belâ olmak da hırs-ı sîm ü zerdendir

Mak m-ı gevhere lâyıık de ildir seng-i kem-kıymet
Belâlar hep bize bed-asl u gayr-ı mu‘teberdendir

Tenevvü' üzredir e yâ olur her nev'in a'lâsı
Nazar kıl gevher-i effâfa kim cins-i hacerdendir

Vatan-ı ma'sûmdur re's-i umûra öyleler geçdi
Bilinmezdi kimin evlâdıdır yâ hangi yerdendir

10 Benim ıslâh-ı ahvâl eylemekde bir ümîdim yok
Bu muhrik sözlerim benden de il ye's ü kederdendir

Gönüllerde mürüvvet dâdelerde e k-i efkat yok
Yazıklar kim fesâd u fitne imdi bahr u berdendir

' lâcı hayli mü küldür hemân imdâd ede Allâh
De il pâdan bu mülkün zahm-ı deh et-nâki serdendir

Çalı bu leyl-i gamda fecr-i âtî nûr eder peydâ
Tulû'ı âfitâbın perde-i feyz-i seherdendir

Melâmet etmeyin Allâh için yok sabr u ârâmı
Emîrî'nin bu hûnîn göz ya ı zahm-ı ci erden

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Sultân-ı â‘irât Âdile Sultân Hazretleri’nin manzûme-i belîgaları.
- Muhterem Ak am gazetesinde edîb-i âlî-müessir Yahyâ Kemâl Be ’in ne îde-i garrâlarına cevâb.
- Sâbık Köprülü-zâde Fuad Be ’in Fransızca tercümelerinin galat tına dâir Selim Sâbit imzâlı mektûb.
- Â‘yân-ı â‘zâ-yı kemâlât-ittisâmından Re îd Âkif Pa a Hazretleri’nin gazel-i belîg ne ve hakîmâneleri.
- Nazîre: Ali Emîrî ; Tahmîs: Ali Emîrî
- Firârîler hakkında smâil Fedâyî Be ’in kıymetli, hamiyetli bir terkîb-i bendi.
- Köy Hocası mecmua-i mevk tesine dâir birkaç söz.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-1 slâmiyye Matbaası 1337

[175]

Sultân-ı Şâ‘irât-ı Merhûme ve Mağfûre Âdile Sultân Hazretleri’nin Zevc-i Muhteremleri Mehmed Ali Paşa’nın Tercüme-i Hâllerini ve Kendinin Paşa-yı Müşârün İleyhe Esbâb-ı Tezevvücü Hakkında Bâzı İzâhâtı Hâvî Manzûme-i Belîgaları

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1	âh-ı ‘âlem mefhar-ı ‘Osmâniyân	Vâlidim cennet-mekân Mahmûd Hân
	Câlis-i taht oldu u günden berü	ân-ı dîni eyler idi ârzû
	Otuz iki sâl oldu pâdi âh	Halka verdi sâye-i ‘adli refâh
	Zîr-i destinde ahâlî bendegân	Müslim ile gayr-ı müslim her zamân
5	Hey’et-i devlet ile ehl-i zimem	‘Asker ü küttâb ü esnâf-ı ümem

Hakk u ihsânında siyyân oldular
Cümleye evlâdve etdi nazar
Lutfıla mesrûr olurdu cümleden
Bâ-husûs ol mîr-i Mehmed ‘Ali
10 Hizmet-i âhânesinde her zamân
Emr ü fermânıyla olup âd-kâm
Nâ-gehân ol ehriyâr-ı kâm-yâb
Vâlî-i Mısr etmede bagî vü ‘inâd

[176]

Al u ihsânım götür serdârıma
15 Eyleyip îfâ gelirsen hizmetim
Duhter-i sa‘d-ahterim ol pür-vefâ
Emr ü teb îrin edip oldum kabûl
Muktezâ-yı hükm-i takdîr-i Hudâ
Ya‘ni serdâr olmu a‘dâya esîr
20 Cümlesi olmu ser-â-ser târumâr
Eyledi ol ye’sini di er cihân
Fevtini duydu veliyy-i ni‘metin
Hüzn ü efkâr ile ‘avdet eyledi
Gördü kim ‘Abdülhamîd etmi cülûs
25 stedi ol dâderim âh-ı cihân
Araya girdi hased men‘-i rakîb
Ben dahi kaldım yetîm ü nâ-tüvân
Mâder-âsâ bakdı âd etdi beni
Eyledi kasd-ı ziyâret ol zamân
30 Bindi gitdi hâsılı ol ehl-i ‘a k
Bezm-i ‘âlem Vâlîde Sultân hemân
Hakkıma çok sa‘y u himmet eyledi
Eyler iken böyle eyyâmım güzer
Dâderim ‘Abdülhamîd etmi murâd
35 Var imi gerçi ki pek çok tâlibim
Her ne ise hazret-i Rabbü’l-enâm

‘Adli mîzânında yeksân oldular
Görmemi di kimse devrinde zarâr
Sıdkıla ihlâs ile hizmet eden
Bende-i makbûlü idi hâsılı
Sıdk u gayretle ederdî bezl-i cân
Mazhar-ı ihsânı olmu dur tamâm
öyle bir gün eyledi âna hitâb
‘Askerimle eyliyor harb u cihâd

Hem selâm et ‘asker ü ensârıma
Hakkına mebzûl olur çok ni‘metim
‘Âdile Sultân’ımı verdim sana
Mevki‘-i harbe kadar buldu vus l
Edemedi hizmeti hakk-ı edâ
‘Asker ile ordu kalmı bî-mü îr
‘Avdet etdi ye’s ile mîr-i mü âr
rtihâl-i hazret-i Mahmûd Hân
Pek büyü ün gördü derd ü hasretin
öylece îfâ-yı hizmet eyledi
‘Arz edip ahvâli kıldı hâk-bûs
Ede Tophâne mü îri o zamân
Yâd-ı ism-i dü men olmasın nasîb
Nûr içinde yata h‘âce Nev-fidân
Cennetü’l-Firdevs olsun medfeni
Beyt-i Hakk u ravza-i fahr-ı cihân
Derd-i hecri eyler oldum ben de me k
Sâhibü’l-hayrât u lutf-ı bî-kerân
Vâlidem gibi ‘inâyet eyledi
Hakkıma hiç kimseden yokken zarar
Birine verip beni de ede âd
zdivâcım mebhasında râgıbım
stedi in eyler icrâ ve’s-selâm

Çün Mehemmed ‘Ali Pa a bir zamân Hâl-i mâzî ‘aklına gelse hemân
 Böyle diyip eyler imi öyle âh Sa olaydın Hazret-i Mahmûd âh
 Itifâtındı bana mahz-ı kerem Sâye-i ‘adlinde çekmezdim elem
 40 Lutf u teb îrinle bulurdum merâm Olur idim devletinde âd-kâm
 Hâzır idim va ‘dinin îfâsına Nâzır idim rahmının icrâsına
 Muktezâ-yı tâli‘im olmak gerek Dönmedi vefk-ı murâd üzre felek
 bu efkâr ile olmu ken harâb Görmü idi bir gece rü’yâ-yı h’âb
 Korkulu bir hâle dûçâr olmu um Öyle bir kayda giriftâr olmu um
 45 Ol belâdan kurtarıp almı beni Semt-i ihlâsa hemân salmı beni
 Hüsn-i te’vîl ile ta‘bîr eylemi Kendüye ol va‘di teb îr eylemi

[177]

Ben ise bu hâllerden bî-haber Hiç dü ünmezken cihânda hayr u er
 Ben de gördüm bir garîb rü’yâ o dem Sardı etrâfım hayâlât u elem
 Hazret-i ‘Abdülmeçîd-i kâm-rân Kıldı icrâ izdivâcım nâ-gehân
 50 Va‘d ü nutk-ı vâlidim cennet-mekân Bak nasıl geldi yerin buldu hemân
 kimiz de nâ’il olduk maksada Eri ildi vakt-i ‘izz ü es’ada
 bu zevk-ı dille geçdi hayli sâl Mûcib-i firkatdır ammâ ki visâl
 Ya‘ni ‘âlem kimseye bâkî de il Vasl ile eyyâm geçmez muttasıl
 Vâlide Sultân etdi irtihâl Sonra da ‘Abdülmeçîd-i ho -hısâl
 55 O ki vâlidem o hâce Nev-fidân Ya‘ni kıldı terk-i gülzâr-ı cihân
 Ba‘dehu zevcim o pa a-yı mü âr Gül en-i Firdevs’de kıldı karâr

Rûhlarına kıl du‘â feryâd ile

Hazret-i Allâh’a yalvar ‘Âdile

Çünkü ol pa a-yı merhûm-ı mü âr Bir melek-haslet idi bi’l-i ‘tibâr
 Hizmet etdi do ru dîn ü devlete Cân fedâ eylerdi râh-ı millete
 60 Oldu Tophâne mü îri çok zamân Buldu ser-‘askerlik ile iki ân
 Rus ile harb olacak eyyâmda Mençikofun geldi i hengâmda
 Sadr-ı â‘zam idi ol zât-ı celîl Eyledi ol hâsiri resmen zelîl
 Mesned-i pâk-i kapûdânîye hem Altı def‘a geldi ol deryâ-yı kerem
 Meclis-i ‘adlinde bir bâlâ vezîr Bir sayılır idi en ednâ fakîr
 65 ‘Âdeti ihsân u lutf u rahmet Sîreti insâf u cûd u ma‘delet
 ‘Abd-i ehlullâh bir dâna idi ‘Â ık-ı yektâ-yı Mevlânâ idi

Sâhibü'l-hayr oldu un ikrâr eder Hangi hayrât-hâneye kim ki gider
Nice batmı vakfı ihyâ eyledi Nâmını 'âlemde ibk eyledi
Hâsılı inkâr olunmaz himmeti
Cây-gâh ide âna Hakk cenneti

[178]

Mukâbele-i Şükrân⁵²

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

- 1 Yahyâ Kemâl'e vergidir âsâr-ı lâ-yemût
Mânendidir behi t-i bek ehd ü kandının

âhânedir güzîde eserdir yegânedir
Her nak -ı dil-ke i o sühan nak -bendinin

Nazm-ı mübîni nüsha-i ta'vîz-i cân gibi
Koynundadır emîr ü vezîr ü efendinin

âyestedir kitâbesi etse ehân-ı ark
Ke mîr ü Isfahân ile Belh u Hôcend'inin
- 5 Nazmında gör bedâyi'-i tasvîr-i tab'ını
Âyîne-i kemâlidir âsârı kendinin

Pertev-firûz-ı dîdedir **Akşam** cerîdesi
Hayrânı olmu um o hakîmâne pendinin

Envâr-ı subh-ı **Sâdık**'ı âsârı gösterir
Âfâk-ı iktidârın o **Necm** bülendinin

⁵² Muharrirîn-i Osmâniyye'den Necmeddîn Sâdık, Kâzım inâsi, Ali Nâci Be 'ler tarafından ne r olunan muhterem Ak am gazetesinin 96 numero 24 Kânûn-ı Evvel 1334 târîhli nüshasında muharrer "Îfâsı Lâzım Gelen Bir ükrân" a cevâbdır.

Vasf-ı latîf-i **Kâzım** ile ittisâf eden
Me reb-i **Şinâsi**'dir bu vatan derdmendinin

Nâcî'nin oldu feyz-i '**Alî** sânihât-ı gayb
Ârâyi i mizâc-ı hakikat pesendinin

10 Bulsun o muhterem gazete dâ'imâ revâc
Yâ Rab karîni olmaya dehrin gezendinin

Yâ Rab bu memleketde bütün cehl-i câhilân
Maglûlü olsun ehl-i fazîlet kemendinin

Yâ Rab bu memleketde bütün mekr-i hâ'inân
Pâ-mâli olsun ehl-i 'adâlet semendinin

[179]

MEKTÛB⁵³

Târîh ve Edebiyât'ın dokuzuncu nüshasında Köprülü-zâde Fuad Be 'in⁵⁴ bâzı âsâr-ı edîbesi hakkındaki tenkîdâtınızı okudum. Bir taraftan Fuad Be 'in artık ekk ve üphe kalmayan u bîdâ'asızlı ına, di er taraftan Dârü'l-fünûn talebesine acıdım.

Tenkîdât-ı aliyyeleri acabâ Fuad Be 'in Mekâtib-i Sultâniye'de okunan di er bâzı kitâbları da böyle galat t ile mâlî olmasın diye içime bir üphe dü ürdü ünden mûmâ-ileyhin ma'lûmât-ı edebiyesini ele alıp biraz karı dırdım. Fakat ke ke okumasaydım. Zîrâ insanın hocadan okumadı ı ve kendi kendine okuyup anlayamayaca ı bir ilme dâir bu kadar cesûrâne bir edâ ile kitâb ne r edip bunu da Maârif Nezâretine kabûl etdirebilmesi beni pek ziyâde müteessif etmi dir. Bu kitâbın

⁵³ Selîm Sâbit imzâlı u mektûbu posta ile aldık. mzânın sahîh yâhud müste'âr oldu unu bilmiyoruz. Meslek-i intik dımıza muvâfık görüldü ünden derc ediyoruz.

⁵⁴ Köprülü-zâde olmayıp Kibleli-zâde'dir. Hangi bir Osmanlı târîhine bakılırsa böyle oldu u tezâhür eder. Meselâ 1132 senesinde vâkî olan sûr-i hitân-ı ehzâdegân hakkında Sûrnâme-i Vehbî'ye bile baksanız u ibâreyi görürsünüz: "Matbah emîni Halîl Efendi ve tezkire-i evvel brâhîm Efendi ve mektûbî âsafî smâîl Efendi ve Tophâne nâzırı Kibleli-zâde Mehmed Be Efendi bi-merâtibehum es-sâhiyye hümezâfî muhâleset olup tenâvül-i ni'am vâfiye eylediler."

te bu Kibleli-zâde Mehmed Be 'i mecmûamızın dördüncü nüshasında "Köprülü-zâde mi Kibleli-zâde mi?" bahsinde Fuad Be 'e hitâben yazdı ım silsile-nâmesinde öylece ta'dâd eylemi dim:

"Peder-i âlîiniz Fâiz Be , ceddiniz Ahmed Ziyâ Be , onun pederi smâîl Afif Be , onun pederi Nu'mân Be , onun pederi Osmân Be , onun pederi Mehmed Be , onun pederi Kibleli-zâde Ali Be 'dir.

ekser mebâhisi Fransızca *Le sens de l'art* ile *L'introduction à l'esthétique* kitâblarından tercüme edilmi dir. Fakat ba dan nihâyete kadar sakat, galat ve tahrîflerle her iki kitâb tahrîf ve berbâd edilmi dir. Fuad Be 'in bu hareketi bir cürm-i edebîdir. Bunun için ba ka bir ta'bîr kullanmak câiz de ildir.

sbât-ı müddeâ zımında rast gele birkaç misâl îrâdıyla iktifâ edece im:

Ma'lûmât-ı Edebiyye'nin 18. sahîfesinden: “Hüsn-i mutlak iddiâları, hasâ'is-i menfiyyesini, âheng, intizâm-ı vahdet diye sayan feylosofların muhayyilesinde ya ayan bir inâddan ba ka bir ey de ildir.” Bu ibârenin aslı Ma'nâ-yı San'at'ın 18. sahîfesinde öyledir:

Le beau absolu n' existe évidemment pas à l'état d'entité ailleurs que dans l'imagination des philosophes qui se sont plu en énumérer les qualités pour ainsi dire négatives d'ordre, d'harmonie et d'unité.

[180] Bu ibâre-i Fransevîde Fuad Be 'in bahs etdi i inâda dâir hiçbir ey yokdur. Fransızcadaki *entité* kelimesi felsefe ıstılâhâtından olup mâhiyet ve hüviyet mânâsında müsta'meldir. Fuad Be o be enmedi i medreselerde bir az mantık okusaydı mâhiyetin ne demek oldu unu imdi pek kolay anlar ve böyle gülünç hatâlara dü mezdi. G libâ Fuad Be *entité*yi entété okumu ⁵⁵, bununla berâber entété inâd de il muânid demektir. Her ne ise, ne inâdın ve ne muânidin, müellifin bahs etdi i mes'eleye hiçbir taalluku yokdur.

Mâlûmât-ı Edebiyye'nin bir de 54. sahîfesine bakalım: “Hüsn-i mutlak gayr-ı k bil-i idrâk bir keyfiyet oldu u için buna binâen dimâ larda bir mevkî tutmu dur.” Bu ne rekîk ve sahîf bir ifâdedir. Bunun Fransızcası yine 18. sahîfede öyledir:

Le beau existe d' autant moi us à titre de réalité indépendante, qu'il n' existe pas dans l'esprit, à l'état de concept. Il n'y existe pas même pour cette bonne raison qu'il est inconcevable.

Bunun tercümesini yazayım da Fuad Be 'in yukarıdaki tercümesiyle kıyâs olunsun: “Hüsn-i mutlak hâricde vücûdu olan bir hakîkat-ı müstakile haysiyetiyle o derece mevcûd de ildir ki hattâ tasavvur hâlinde bile zihinde mevcûd de ildir. Hüsn-i mutlakın zihinde bile mevcûd olmaması gayr-ı k bil-i tasavvur olmasına mebnîdir.”

Acabâ Fuad Be - ve buna binâen dimâ larda yer tutmu dur- sözünü nasıl ve nereden uydurmu dur?

⁵⁵ 9. nüshamızda îzâh olundu u üzere “terk” kelimesini “Türk” okudu u gibi. (Mecmûa)

Yine 54. sahîfeye bakalım: “ üphesiz biz efrâdı bi’l-âhire ona göre nazar-ı i’tibâra almak, muk yese etmek için ve her nev‘ için bir mükemmeliyet-i adaliye tipi dimâ larımızda ya atıyoruz.” Bunun Fransızcasını yazayım da ne kadar yanlış oldu unu defa’aten taayyün etsin:

Sans doute, nous concevons pour chaque espèce au point d’eu juger les individus d’après lui, un type de perfection plastique on se traduit le plus complètement aux yeux la destinée de chacune.

[181] Evvelâ bu ibâredeki *Cencevoir* tasavvur etmek demektir. Buna dimâ ımızda ya atıyoruz demek gülünçdür. Sâniyen *un type de perfection plastique* bir mükemmeliyet-i adaliye tipi demek de ildir. A be im niçin ü enip lûgate bakmadınız... *plastique* kelimesinin mânâsını bilmeden san’ata âid kitâb yazmak öyle dursun yazılmı kitâbları bile anlamak mümkün olur mu? *plastique* in adalât ile hiç münâsebeti yoktur. Yukarıki ibâre-i Franseviyedeki *la destinée de chacune* ibâresini de tercümeden atlamı sınız. Hâlbuki onun mes’elede mühim bir mevkî vardır. Bak maksad nedir yazayım da anla: üphesiz her nev‘ için o nev‘in nasîb ve mukadderi olan g yeyi nazarlarda en mükemmel bir tarzda tecellî etdirecek ve o nev‘a mensûb efrâdı da kendisine nazaran takdîre medâr olacak ekil ve sûretce ekmel bir numûne tasavvur ederiz.

Yine 54. sahîfedeki: “Hüsn, umûmiyetden firâr eder, bir eh-i âferîde-i san’atdaki ahsiyet, husûsiyet-i üslûb kadar husûsiyete mâlik bir ey yoktur.” ibâresinden ne demek istiyorsunuz? Bu tercümeniz hem nâkıs, hem galat ve sakatdır. Hele u -umûmiyetden firâr- ne demek oluyor? Bunun da Fransızcasını yazayım:

Le beauté repugne tellement à la généralité, en quoi se resume l’idée de perfection plastique qu’il n’y a rien de partienlier et individuel qu’ un chef d’oeuvre daus sou style et sa représentation.

Bu ibâreyi uraya hasbeten-lillâh tercüme edeyim de k ri’ler ne oldu unu anlasınlar: Bir eser-i san’atdaki ekil ve sûret îtibârıyla mükemmelliyet o eserin delâlet etdi i muvzû’a her cihetle ve tamâmen mut bık olmasından yâni umûmiyetinden ibâretdir. Ancak böyle bir mut bakat ve umûmiyet ile güzellik birbirine o derece münâfidir ki üslûb ve edâları îtibârıyla san’atın âh eserleri kadar ferdî ve husûsî hiçbir ey yoktur.

Ma'lûmât-ı Edebiyye'nin biraz da "Im-i Bedâyi'e Medhal"dan geli i güzel tercüme edilmi olan parçalarına bakalım: Evvelâ unu haber vereyim ki misâl intihâbına mahall yokdur. Zîrâ bunların hepsi yanlı , münâsebetsiz olarak tercüme edilmi dir. Müellifin maksadı ve rûh-ı mesâ'il anla ılmamı oldu undan bâzen en sâde ifâdeler bile taglît edilmi dir. Mâmâfîh bunun için de birkaç misâl göstereyim.

64. sahîfeden: "Bundan maksad san'atın tabî'atdan tebâ'üdü, artık onu [182] tedkîk ve teftî etmemesi mi demektir? Biz böyle bir iddiâda bulunmuyoruz." Bunun aslı 139. sahîfede öyledir:

Est-ce à dire que l'art doive s'écarter de la nature, ou ne pas la consulter? On nous pardonnera difficilement un si horrible blasphème.

Bunun mânâsı: Bundan maksad san'at tabî'atdan inhirâf etmeli ve yâhud ona mürâcaat eylememeli midir demektir? âyed biz bu derece menfûr bir küfürde bulunmu olsa idik bunu bize pek güç affederlerdi.

65. sahîfe yine sakatât ve galatât eylemelidir. Bu sahîfenin hele dördüncü satırındaki "âlem ile i âdeminden ayrı olarak" ibâresine bakınız. Bu i âdemi sözü de *homme d'action* un tercümesi olacak. A be efendi daha *action* un kaç mânâya geldi ini ö renemeden bu kitâbları nasıl tercümeyle kalkı ırsınız? *Homme d'action* sâhib-i icrâat-ı âdem mânâsınadır.

Kitâbınızı yine tesâdüfî açıyorum. te 140. sahîfeyi gözden geçirelim: "Meselâ büyük san'atkârlara Rembr, Betoven gibi dâhî san'atkârlara bir gurûr isnâd ederler. Hâlbuki onlar bundan mahrûmdurlar. Gurûr diye bir g yeye bütün mevcûdiyetin temâyülünü tevlîd eden kuvveti telakkî ediyorlar." Be efendi, bu ayıptır. Bu nasıl anlayı ? te Fransızcası:

G'est à tort que l'on a reproché aux artistes de génie, a un Rembraundt ou à un Beethoven un égoïsme dont ils sont, au contraire les plus depourvues des hommes, si on a pris pour lui cette tension de l'être vers un seul but, que commande tont effort puissamment créateur.

Evvelâ unu söyleyeyim ki bu ibâreyi aynen ve kelime kelime tercüme âdetâ müstehîldir. Bununla berâber müellifin maksadını hakkıyla edâ mümkündür.

te müellif unu demek istiyor: Her kimde fevka'l-hadd bir kudret-i ibdâ'iyye varsa o kimse o kudretinin sevk ve ilcâsıyla münferid bir g yeye müteveccih ve sâ'î olur, onun bu inbisât ve sa'yını bir hûd-kâmlık mesâbesinde telâkkî ile meselâ bir

Rembrân veyâ Bethoven gibi sâhib-i dehâ san'atkârları hûd-kâmlık ile tahtı'e etmek haksızlıktır, bilakis insanlar arasında onlar kadar hûd-kâmlıktan vâreste hiçbir kimse yoktur.

Fuad Be görüyorsunuz ya, mes'eleyi hiç anlamamı sınız. Hele u gurûr sözünü nasıl uydurdu unuza taaccüb ediyorum. Zavallı Mekâtib-i Sultâniye talebesi!

[183] Bir de 196. sahîfeye bakalım: “Bir san'atkârın tabîat kar ısında hissetmi oldu u heyecân-ı bedî'înin tezâhür ve tecessümü olmasına binâen âsâr-ı san'at ne fikrî bir tenkîde ne bir bedî'iyete tevdî'-i râz eder. Bundan maksad hissiyâtdan tecerrüd ederek beyân-ı hükm ü mütâlaada bulunmak demektir.” Fe-subhânallâh! unun bir de Fransızcasına bakınız, Mânâ-yı San'at'ın 223. sahîfesinde:

Incarnation de l'emotion esthétique ressentie Par un artiste en face de la nature l'oeuvre d'art ne prête ni à une esthétique ni à une critique purement intellualiste, c'est à dire faisant abstraction des sentiments pous l'enrapporter qu' à L'intelligence dans ces appréciatins.

Acabâ bu ibâredeki *préter* fiiline nasıl tevdî'-i râz mânâsını verebildiniz? Gulit'e bakınız ne demek istiyor: Âsâr-ı san'at bir san'atkârın tabîat kar ısında hissetdi i heyecân-ı bedî'înin bir ekl-i mütecessidi oldu undan ne bir ilm-i mahâsine ve ne hâlisen “aklı” yâni takdîrâtında hissiyât-ı kalbiyyeyi bir yana bırakıp yalnız akla mürâcaat eden bir tenkîde medâr-ı bahs ve mak l olamaz.

te bu kadarı el verir. Artık temennî edelim ki Maârif Nezâreti bundan böyle olsun mekteblerini böyle kitâblardan kurtarır ve Dârülfünûn'u da ciddî ıslâhâtla temizler.

Selîm Sâbit

Sâhib-i imzâ ile muârefemiz oldu u hâlde mektûbunu irfânına âhid gördü ümüz için mecmûamıza derc eyledik. Hakîkaten mekteblerimiz acınacak bir hâldedir. Bu bâbda hamiyetli talebeden aldı ımız mektûbları ne r eylesek herkes hayretler içinde kalır. Sultânî talebesinden bir imzâ ile aldı ımız mektûbda aynen u ibâre mevcûddur:

“Hazîne-i ilm ü irfânınızın kütübhâne-i ilm ü edebde bir ber-güzâr-ı me kûru olarak kalacak olan kıymetdâr risâlelerini büyük bir hâhi ve merâkla mütâlaa ve ta'kîb etmekdeyim. Hele Köprülü âilesine hiçbir münâsebet ve taalluku olmadı ı hâlde

Köprülü-zâde unvân-ı necîbiyle tafra-fürû Kibleli o lu Fuad Be hakkındaki mak leleri bu abd-i âcizi pek çok memnûn etdi. nkâr-ı nesl ü neseb eden böyle bir efendinin Dârülfünûn müderrisli i gibi büyük bir mak mda biz gençleri semm-i cehliyle zehirlemesine bilmem nasıl bir nazar-ı müsâmaha ile bakılıyor. Memleketimizde daha tecrübeli, ma'lûmatlı sâhib-i irfân mı yokdu? Efendim biz böyle muallimlerden ders alıyoruz. Henüz kendileri ders alma a muhtâc olan birçok muallimlerimizin bize ta'lîm edecekleri dersler ne olabilir?"

[184] Pek çok haklı olan u müessir sözlere ne denilir. Lâkin urası âyân-ı dikkatdir ki u muallimler kendi ba larına tâyîn olunmadılar, Maârif Nezâreti tâyîn eyledi. Garîbdir ki intihâb edenler de i ba nda henüz mevcûddur. Maârif nâzır-ı cedîdi muhterem feylosofumuz Rızâ Tevfîk Efendi hazretlerinin ilm, irfân ve ehliyyet ü hamiyetine emîniz. Sâhib-i mektûbun dedi i gibi mektepleri böyle kitâblardan ve öyle muallimlerden kurtaraca ına üphe yokdur.

EDEBİYYÂT

Â'yân-ı Â'zâ-yı Kemâlât-İttisâmından Reşîd Âkif Paşa Hazretleri'nin On Dört Sene Evvel Sivas Vilâyeti Vâliliğine Sâye-Bahş-ı Hasâfet Buldukları Esnâda İnşâd Buyurdukları Bir Gazel-i Belîg ile Te'ârûf-i Ezeli Sevkiyle Vâkî Olan Tanzîr ve Tahmîsidir

Gazel-i Müşârün İleyh

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

(. . . -) / (. . - -) / (. . . -) / (. . -)

1 Fûrûg-ı mihr ü mehi hep serâba benzedirim
Bütün güzâri -i 'ahd-i ebâba benzedirim

Vefâyı görmedim 'âlemde ben diyen ahsın
Hatâ da olsa zehâbı sevâba benzedirim

u lâ-bek yi-i ikbâli öyle süzdükce
Kibâra 'arz olunan intisâba benzedirim

Cihân cihân-ı harekât-ı ‘acîb-i cânânı
Hayât-ı zâhire-i pür- itâba benzedirim

5 Gönül o ûh-ı cefâ-cûdan ol kadar ürkmü
Hitâb-ı nâzikini hep ‘itâba benzedirim

Perî-ve ân-ı hayâli misâl-i kâhke ân
Semâ-yı Hakda birer âfitâba benzedirim

Nücûm-ı zâhireyi ben be-hakkı âyet-i nûr
Nazîr-i vahy-i Hudâ bir hitâba benzedirim

Bak imdi ‘aks-i kazâyâ-yı ‘âlem-i fikre
ihâb-ı sâkıbı gam-gîn-i sehâba benzedirim

[185]

Vücûd-ı yek-di eri mahva sa’y eden ümemin
Refâh-ı hâlini ben ıztırâba benzedirim

10 Zamân u ehl-i zamâna tabasbus etmeyeni
Hudâ bilir eh-i ‘âlî-cenâba benzedirim

Bakınca mah er-i *hel min mezîd*⁵⁶-i ‘asra Re îd
Hayât-ı milleti yevmü’l-hesâba benzedirim

Nazîre

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün
(. . . -) / (. . --) / (. . . -) / (. . -)

1 itâb-ı e heb-i ‘ömrü ihâba benzedirim
Fürûg-ı râhatı berk-ı sehâba benzedirim

⁵⁶ *Hel min mezîd*: “Daha var mı?” (Kâf: 50/30)

Ricâl-i ‘asrımızın gizli gizli sohbetini
Terennümât-1 bülend-i rübâba benzedirim

Kibâr-1 bî-keremin iltifât-1 bî-sûdun
Tehî piyâlede bûy-1 arâba benzedirim

Mizâc-1 tayyibini ammâ ki ehl-i mekremetin
Latîf î e içinde gülâba benzedirim

5 Hakîkî sandı m elfâz çıkdı hep taklîd
E er ki tûtîye baksam gurâba benzedirim

Hut t-1 nüsha-i imkâna eyledikce nazar
Me’âli gayr-1 mu‘ayyen kitâba benzedirim

Nukû -1 zînet-i ahs-1 le‘îme bakdıkça
‘Abûs çehrede zerrîn nikâba benzedirim

Mizâc-1 ‘âleme bakdıkca künc-i ‘uzleti ben
Harîm-i cennet-i ni‘me’l-me’âba benzedirim

Revâ mıdır bu kadar hâ’inâne ya malar
Ne rü vete ne de bir irtikâba benzedirim

10 u mürtekibleri benzetme gayra insâf et
Yazık de il mi denilse kilâba benzedirim

u kubh-1 mesle i Billâh semt-i Hâlik’dan
Mukaddemât-1 zuhûr-1 ‘itâba benzedirim

[186]

Gelirse gû uma âvâz ‘aks-i âhımdır
Sipîhr-i a‘zamı tenhâ kıbâba benzedirim

Yine ümîdi kesmem hayât-1 ümmetden
Sehâb içinde kalan âfitâba benzedirim

Emîrî te ne-i âb-1 mürüvvet oldum âh
ki gözümünden akan ya 1 âba benzedirim

15 Nazîre mümkün olur mu Re îd Pa a'ya
Kelâm-1 dil-ke ini dürr-i nâba benzedirim

Tahmîs

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

(. . . -) / (. . . -) / (. . . -) / (. . . -)

1

Safâ-y1 'âlemi rü'yâ-y1 h'âba benzedirim

Temevvücât-1 gamı nak -1 âba benzedirim

Hayât-1 Âdem'i 'ömr-i habâba benzedirim

Fürûg-1 mihr ü meh-i hep serâba benzedirim

Bütün güzâri -i ahd-i ebâba benzedirim

2

u'ûru var mı bu dünyâya meyl eden ahsın

'Ayân de il midir encâmı her gelen ahsın

Olur refîk-i vefâ-dârı bir kefen ahsın

Vefâyı görmedim 'âlemde ben diyen ahsın

Hatâ da olsa zehâbı sevâba benzedirim

3

arâb-1 â'ir-i ahvâli öyle süzdükce

Mürekkebât-1 meh ü sâli öyle süzdükce

Bütün menâbi '-i âmâli öyle süzdükce

u lâ-bek yî-i ikbâli öyle süzdükce

Kibâra 'arz olunan intisâba benzedirim

4

Yaratdı nüsha-i kübrâ vücûd-ı insânı
Cenâb-ı Rabb-i ezel kibriyâ-yı bî-sânî
Cihân içinde cihân etdi hüsn-i hûbânı
Cihân cihân harekât-ı ‘acîb-i cânânı
Hayât-ı zâhire-i pür- itâba benzedirim

[187]

5

Sihâm-ı gamze-i cânâneden nazar ürkümü
Nasıl cemâlini seyr eylesin basar ürkümü
‘Urûk-ı cism-i keder-dîde ser-be-ser ürkümü
Gönül o ûh-ı cefâ-cûdan ol kadar ürkümü
Hitâb-ı nâzikini hep ‘itâba benzedirim

6

u‘ûrum aldı benim dilberân-ı mâhve ân
Bütün güzel görünür çe mime zemîn ü zamân
Tahayyülât-ı münevverle dil olur rah ân
Perî-ve ân-ı hayâli misâl-i kâhke ân
Semâ-yı Hakda birer âfitâba benzedirim

7

Fezâ-yı kudrete pervâz edince murg-ı u‘ûr
Garîb manzaralar oldu çe mime manzûr
Göründü zerreleri Cebra’îl-i Rabb-i gafûr
Nücûm-ı zâhireyi ben be-hakk-ı âyet-i nûr
Nazîr-i vahy-i Hudâ bir hitâba benzedirim

8

‘Aceb ne yapmalı kenz-i mutalsam-ı fikre
Nuk -ı hayret-i emr-i mu‘azzam-ı fikre
Tahavvülât-ı ‘acîb-i dem-â-dem-i fikre

Bak imdi ‘aks-i kazâyâ-yı ‘âlem-i fikre
ihâb-ı sâkıbı gamgîn sehâba benzedirim

9

Nedir bu gafleti bilmem gürûh-ı bed- iyemin
Ki farkı bir nefes olmu vücûd ile ‘ademin
Derûnu ‘â ıkı oldum u nutk-ı muhteremin
Vücûd-ı yek-di eri mahva sa’y eden ümemin
Refâh-ı hâlini ben ıztırâba benzedirim

10

O rütbe oldu muvakkar müdâhinân-ı denî
Sanırsın her biri olmu velî-i Rabb-i ganî
Kasemle yâd ederim kibriyâ-yı zü’l-mineni
Zamân u ehl-i zamâna tabasbus etmeyeni
Hudâ bilir eh-i ‘âlî-cenâba benzedirim

11

Kibâr-ı ‘asrımızın hırsı oldu öyle mezîd
Emîrî meslek-i K rûn de ildi böyle edîd
Nedir bu gaflet-i ‘uzmâ nedir bu de’b-i Yezîd
[188] Bakınca mah er-i *hel min mezîd*-i ‘asra Re îd
Hayât-ı milleti yevmü’l-hesâba benzedirim

12

‘Ulüvv-i nutk ile olmu dur ol vezîr-i güzîn
Emîrî peyrev-i feyz-i cenâb-ı Muhyiddîn
Kelâm-ı vâhidi bin nükte eyliyor telkîn
‘Ayân-ı menâzır-ı nazmında öyle nûr-ı mübîn
Ufukda a‘ a‘a-i âfitâba benzedirim

Terkîb-i Bend-i İsmâîl Fedâyî Beğ⁵⁷

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Ceng için saf ba layup geldi ‘adû-yı hâksâr⁵⁸

Merd olan meydâna girdi kıldı ‘azm-i kârzâr

âh-ı g zî kalb içinde kûhve tutdı karâr

Ba virüp ba aldılar her bir dilîr-i nâmdâr

Biz muhanneslik idüp ‘avret gibi itdik firâr

Kuskuna fevt diyü kıldık firârı ihtiyâr

Zerre denlü itmedik nâmûs u ‘âra i‘tibâr

Nicemiz nezkeb giyüp ba ına oldu hırsvâr

Er dimeñ imden girü bi’llâh karı diñ bize

Gayr-ı nâm ile ça ırmayın firârî diñ bize

2

Oldı kaçmakda Hüseyin A a bizim serdârımız

Anun ardınca Baltacı-zâde sancakdârımız

Oldı ardınca piyâle kethüdâ demdârımız

[189] Durmadık kaçduk bırakduk yalnız hünkârımız

rdi üç günde Sava köprisine ayaklarımız

Var kıyâs eyle kaçarken sür‘at-i refâtımız

Hiç bizüm kaçmakdan özge kalmadı bir kârımız

Gayra virsünler gerekmez mansıb u timârımız

Ummasun hünkâr bundan böyle bizden harb u ceng

Sa olalum tek hemân lâzım de il nâmûs u neng

⁵⁷ 1005 senesinde fütûhât-ı azîmeyi mücib olan me hür E ri muhârebesinde firâr edenler lisânından târîhî bir manzûmedir.

⁵⁸ smâîl Fedâyî Be , E ri muhârebesinden altı sene sonra Avusturyalıların Macaristan’ın pây-i tahtı olup o vakit Budin vilâyet-i Osmâniyyesinin merkezi bulunan Budin ehri üzerine yürümleri hasebiyle kar ılarına çıkan ve mikdârı az olan cünûd-ı Osmâniyye içinde bulunarak hârikulâde dilâverlikler icrâ etmi ve mevkiî terke tenezzül etmeksizin ehîd olmu dur. Vaktiyle E ri firârîleri hakkında yazdı ı bu terkîb-i bend, öyle yaldızlı sözlerden ibâret olmadığını, vatan u runda canını fedâ etmekle isbât eylemi dir. ehîd-i ma fûrun Diyârbekir (Âmid) ehrinde yazdı ı bâzı âsârı kütübhânemizde mevcûddur. Rahmetullâhi aleyh.

3

Her birimüz zann iderdük kendimüz bir pehlivân
Eyleyüp da'vâ benüm dirken Nerîmân-ı zamân
Dü meni gördük ki bizden yana at saldı hemân
Eyledik esb-i sabâ-reftâra irhâ-yı 'inân
Sonluk'a bir gicede varmak idüp zann u gümân
De t ü sahrâda geçindük nice gün bî-âb u nân
'Irz gitdiyse nola kurtuldu kaldı ba u cân
Gam de ül nâmerd dirlerse disün halk-ı cihân
Yüzi kara bî-hamiyyetlü muhannesler biziz
Ba dan aya a habâsetle mülevvesler biziz

4

Cengden kaçma ı ö retti bize üstâdımız
Hayli mü kildür bize terk eylemek mu'tâdımız
Urmamı dur hiç ecâ'at lâfını ecdâdımız
tmesün kimse ecâ'atle cihânda yâdımız
Hâsılı yalın kılıcdandır bizim feryâdımız
Dü meni görsek hemân berbâd olur bünyâdımız
Hakk olunsun pâdi âhun defterinden adımız
Pâdi âhun dirliğine geçmesün evlâdımız
Dirlik ü tımârımız alanlara olsun helâl
Kelle sâ olsun bulunmaz mı bize mâl ü menâl

5

htiyâr itdük olursa yirimüz nâr-ı sakar
Yanımızda zikr olunmasun hemân nâm-ı sefer
Merd olanlar terk ider ser gösterir ân u hüner
Bize mü kildür size âsân gelürse terk-i ser
Heybet-i top u tüfekden kalbimiz itdi hazer
Her nice ta'n u melâmet itseler kılmaz eser
Dü mene bir dahi varmak yok hele to rı haber

[190]

Vird idinmi dür Fedâyî Be bu i'ri her seher
Koy disünler bize gayretsiz leke o lu leke
tmesünler tek hemân teklîf-i ceng ü ma'reke

Köy Hocası

Fâzıl-ı muhterem, mâlik-i libâs-ı kemâlât ü hikem, Uryânî-zâde Ali Vahîd Efendi'nin bâlâdaki nâm ile pû îde-i kisve-i tab' u ne r eyledi i risâle-i ber-güzîdenin üç nüshası müsâdif-i nazar-ı ibtihâc oldu. Ali Vahîd Efendi âlem-i matbûâtta yeni tanınmı olmayıp nesîc-i tab'-ı belâgat-pîrâları olan Köy Hatîbi, Asker İm-i Hâli, Din Dersleri, Çanakkale Cebhânesinde Duyup Dü ündüklerim, Türkçe Hutbeler, Vücûd Sa lı ı gibi kıymetli eserlerinin cümlesi kisve-ârâ-yı matbûâtdır. Arabistan Seyâhati, Sicilya'da Araplar gibi henüz melbûs-ı libâsı tab' u ne r olmayan müfîd, nezîh eserleri de vardır. Ali Vahîd Efendi hazretlerinin âsâr-ı güzîdeleri çıplak eserlerden olmayıp îve-i seciye-i milliyemize muvâfık öyle zarîf öyle bir hüsn-i edâyı hâizdir ki

Her kelâmın bir 'arûs-ı nâz-perverdir senin

Kim bu 'âlemden de il esvâb u zîb ü zîveri

denilse mübâla a edilmemi oldu unu âsâr-ı bî-misâlini her okuyan elbette tasdîk eder. Binâen aleyh Köy Hocası'nı tebrîk, devâm-ı ne rini cândan temennâ eyleriz.

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfi, târih, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Na‘t-ı erîf.
- Kibleli-zâde Fuad Be ‘in “Süleymân Fakîh ve Mevlid-i erîf” mak lesine cevâb.
- Süleymân Nazîf Be Efendi Hazretleri’nin gazel-i belîğı.
- Nazîre: Ali Emîrî.
- Nazîre: Ali Emîrî.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-1 slâmiyye Matbaası 1337

Haftalık Gazete

Türkiye’nin yegâne siyâsî mevk tesidir.

Bir haftalık vuk ât-ı mühimme-i dâhiliye ve hâriciye icmâlen gösterir.

İmî, ictimâî, edebî mak leleri de ihtivâ eyler. On iki cesîm sahîfeden mürekkebe olup nüshası be guru dur.

Senelik abonesi 250 ve altı aylık abonesi 135 guru dur.

Posta adresi: Der-saâdet - Yeni Postahâne 445 numarolu kutu.

[191]

Na‘t-ı Şerîf⁵⁹

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) (- . - -) (- . - -) (- . -)

1

Mazhar-ı ‘avn-i Hudâ’yım feyz-i di er bulmu um
Ki ver-i endî ede bir kenz-i gevher bulmu um

Cüst ü cû etdikce gaybü’l-gayb-ı vahdâniyyeti

Katreden ‘ummân-ı mevcûdâtı kemter bulmu um

⁵⁹ Bu na‘t otuz sene evvel yazılmış dır.

A‘zamiyyet ‘âleminde ma‘den-i yektâ-yı ‘a k
Sermediyyet ma‘deninde ba ka cevher bulmu um

Bu ‘anâsırdan müberrâ öyle bir ‘âlemde ben
Görmemi gözler ne kıymetdâr eserler bulmu um

5 Bir cihâna vâsıl oldum ki yok anda ihtilâf
Zîr ü bâlâ pest ü â‘lâyı berâber bulmu um

Ba lasam ta‘rîf-i mâhiyyât ile i‘lânına
Hükm eder dünyâ ki iklîm-i âhir bulmu um

Anda etmi dir bütün azdâd-ı ‘unsur ittihâd
Kûdekân-ı zulmet ü nûru birâder bulmu um

Tâk u eyvânı temâ âsında hayrândır‘uk l
Nereye baksam hayret-efzâ zîb ü zîver bulmu um

[192]

Güllerinde ba ının emvâc-ı nûr-ı âfitâb
emsinin nûrunda bûy-ı misk-i ezfer bulmu um

10 Seyr ederken san‘at-ı bâzâr u bendergâhını
Zengiyânı anda ben âyîne-perver bulmu um

Eyledikce gül en-i Firdevs’ini ge t ü güzâr
Bülbülâmı zâg ile hem-râz u hem-ser bulmu um

Bâ bânlar ellerinde zâ’ire ithâf için
Nûr-ı ahmer berg içinde verd-i enver bulmu um

Öyle mülk-i muhte emde eyledikce ge t-i de t
‘bret-i e kâli hevl-engîz-i mah er bulmu um

Bunda bî-tâb u tüvân zann etdi im çok erleri
Anda ser-bâz-ı veg merd-i dilâver bulmu um

15

Bunda gavg dan tehâ î eyleyen sâbirleri
Anda ma'nâ-yı sahîhî üzre saff-der bulmu um

Re'fet ü rikkatle bunda ditreyen mü fikleri
Anda sadr-ı ihtirâm üstünde server bulmu um

Bunda saff-der sûretinde lâf uran g filleri
Anda mebhût u hazîn bî-tâb u bî-fer bulmu um

Ejdehâ sandıklarım e kâli buldum mehlik
Mehlik zann etdi im çok ekli ejder bulmu um

Cây-ı hürmetde külâh u hırka-i fakr u fenâ
Reh-güzâr üzre yatur bin tâc u mi fer bulmu um

20

Hânumân-sûz-ı cihân olmu nice zâlimlerin
sm-i hûnîni yazılmı seyf ü hançer bulmu um

Eylemi âlât-ı hûn-rîzâne ra betden suk t
Hâk-i hizlâna atılmı gürz ü em îr bulmu um

Müncelî âfâk-ı feyyâzında emn ü i'timâd
Sa've vü âhîni bir yerde berâber bulmu um

De t ü sahrâsı o rütbe fitneden âsûde kim
Gürg-i hûn-h'ân ganemlerle birâder bulmu um

Mâhiyân cevlân eder âte de deryâlar gibi
Âb-ı mevc-ârâ derûnunda semender bulmu um

[193]

25

Ey 'ibâdet-perverân ey ümmet-i takvâ- i'âr
Seyr edin Allâh için bir hâl-i di er bulmu um

Öyle mest-i bî- u'ûrum sormayın benden beni
Sûmnât-ı mâsivâda ba ka bir yer bulmu um

Ba larım tevhîde bu hâl-i hevâ-âlûd ile
Sâha-i büt-hânede mihrâb ü minber bulmu um

Gû umu tutdukca bu deyrin der ü dîvârına
Her tarafda sayha-i Allâhu Ekber bulmu um

Nerde kim ehl-i zunûn olmu dur âmâc-ı guvâ
'Avn-i Mevlâ'yı bana ol yerde rehber bulmu um

30

çmi im ben zezem-i 'a kı yed-i siddîkdan
Sâgar-ı dest-i 'Alî'de âb-ı Kevser bulmu um

Feyz-i ilhâm-ı hüviyyetden hayâlim reng alır
Dürc-i dilde muhte em yâk t-ı ahmer bulmu um

Lâ-mekân seyr-i kemâlim dûr-bîn-i feyz ile
Âsümân-ı ma'rifetde ba ka ahter bulmu um

Tâ sabâh-ı ha re dek etsem inâverlik nola
'Âlem-i ma'nâda bir deryâ-yı ahzar bulmu um

Mâhî-i deryâ-yı feyz etmi beni te'sîr-i 'a k
Kendimi âte -i derûnunda inâver bulmu um

35 ‘Ûd u ‘anber secde eyler bÛy-1 rÛh-efzâsına
imdi ben bir ba ka terkîb-i mu‘anber bulmu um

Te ne-i hayretdir ol vâdîde kim dâni verân
Def‘-i ‘at ân etme e âhâne sâgar bulmu um

Ba‘dezîn bîgâne-i esrâr-1 ‘a k olsun ırâg
Ben hakîkat meclisinde â inâlar bulmu um

Her ne hâmemden sudûr eylerse istigrâk ile
Levh-i mahfûz-1 hakîkatde muharrer bulmu um

Her ne kim levh-i kuyûda sebt eder erbâb-1 dil
Ben anı idrâk-1 derrâkimde ezber bulmu um

40 Tûti-i âyîne-i lâ-hût olursam çok mudur
‘Âlem-i bâlâya pervâz etme e per bulmu um

[194]

Hutbe-hÿân-1 kudsiyân olsa hatîb-i dil nola
Câmi‘-i bâlâ-yı kudsiyyetde minber bulmu um

Teng idi endî eme fÛshat-serây-1 kÛn fe-kân
imdi cevlân etme e bir ba ka ki ver bulmu um

Tayy-1 âfâk etmi im ehbâl-i ‘a k-1 Allâh ile
Lâne-i kurb-1 ezelde bir kebûter bulmu um

Bir habîbin ‘a kı etmi zâr u ser-gerdân beni
Gerçi bu dÛnyâda çok nâdîde dilber bulmu um

45 Seyr edin artık burâk-1 fikrimin cevlânını
Kendimi zîrâ ki meddâh-1 peyember bulmu um

Ol peyember kim anın ân-ı eb-i mi'râcını
hti âm-ı leyletü'l-kadre berâber bulmu um

A'zamiyyet mülkünün sultân-ı kudsî efseri
Akdesiyyet taht-ı *Levlâki*nde Dâver bulmu um

Kıymet-i dünyâ vü mâfihâ ana olmaz 'adîl
'Unsur-ı e yâda bir nâdîde cevher bulmu um

Mürsel-i sâhib-i erî'at kim anın fermânına
Mâlik ü rıdvânı münk d u musahhar bulmu um

50 Rûh-ı akdem ser-a'zam-ı kâ'inât efrûz-ı dîn
Hâk-i pâyn tûtiyâ-yı çe m-i hâver bulmu um

Fahr-ı 'âlem muktedâ-yı evvelîn ü âhirîn
er'ini dünyâ vü mâfihâyâ rehber bulmu um

Nûr-ı evvel Ahmed-i mürsel efî'ü'l-müznebîn
Revnağ-i 'ahd-i ezel âh-ı muvakkar bulmu um

Mihr-i tâbân bedr-i rah ân mefhar-ı ins ü melek
Melce-i âhen ehân sultân-ı ekber bulmu um

Taht u efser sâhibi âhen eh-i yektâları
Hizmet-i bâb-ı hümâyûnda çâker bulmu um

[195]

55 Cüst ü cû etdikce bî-tâbâna bir cây-ı sücûd
Vaz' olunmu hâk-i dergâhında bin ser bulmu um

Tahtgâh-ı sînede 'a k-ı Habîbullâh ile
ehriyâr-ı Kerbelâ sultân-ı Hayber bulmu um

Âfîât-1 mu‘cizâtın yâ Resûllullâh senin
Mihr ü mâh-1 ‘âlem-ârâdan da e her bulmu um

ntisâb-1 bâb-1 lutfun eyleyen bir nemleyi
Ser-fürû etmez Süleymân’a gazanfer bulmu um

Nûr-1 vech-i kibriyâ mü tâkın etdikce hayâl
Hüsn-i pâk-i Yûsuf-1 Ken‘ânı esmer bulmu um

60 Her neden kim ümmeti nehy eylemi sin yâ Resûl
Ben anı her menfa‘atden hâlî bir er bulmu um

Olmayan çâker sana zâhirde mesrûr olsa da
‘Âlem-i ma‘nâda mahzûn u mükedder bulmu um

Cilve-gerdir ‘adlin eyvânında Sıddîk u ‘Ömer
Hilm ü ‘ilmin ma‘deni ‘Osmân u Haydar bulmu um

Mekteb-i feyzinde tahsîl eyleyen serverleri
Hâlid ü Mikdâd u Darrâr bn-i Ezver bulmu um

Sâha-i sıdkında cân kurbân eden saff-derleri
Ca‘fer-i Tayyâr u ‘Ammâr bn-i Yâser bulmu um

65 Terk-i dünyâ kesb-i ‘ukbâ eyleyen ‘â ıkları
Câbir ü Safvân u Selmân u Abûzer bulmu um

Hissedâr-1 ni‘met-i feyzin bütün rûy-1 zemîn
Lerze-nâk-i satvetin kistrâ vü kayser bulmu um

Yâ Resûlu‘llâh efâ‘at kıl bu ‘abd-i müznibe
Derghinde kendimi bir ‘abd-i ahkar bulmu um

Na'tin etmi dir beni mest-i safâ-yı câvidân
Selsebîl-i medh-i pâkin âb-ı Kevser bulmu um

'Âlem-i ma'nâda ben Cibrîl'e oldum hem-'inân
Çâr-ı 'asrdan mu'arrâ öyle bir yer bulmu um

70 Olmu um vassâf-ı kemter yâ Resûlullah sana
Ba ka ni'met ba ka 'izzet ba ka bir fer bulmu um

[196]

Hâke baksam dürr ü gevherdir bana seng ü türâb
Çarha baksam mihr ü mâhı kâse-i zer bulmu um

imdi yok benden ganî mülk-i kanâ'at serveri
Na'tını dünyâ de er yâk t u gevher bulmu um

Ben o Cibrîl'im fezâ-yı midhat-i pâkinde kim
Berk-ı hâtıfdan serî'ü'l-seyr-i ehper bulmu um

Ben o nak ım her ne nak etmi se nakk -ı ezel
Levh-i endî emde menk u musavver bulmu um

75 Ba'dezîn re k etsin ahrâr-ı zevî'd-dünyâ bana
Tab'ımı dünyâ de er bir 'âlî çâker bulmu um

Hizmet-i bâb-ı Muhammed'de Bilâl-i cân fedâ
Zümre-i âl-i 'abâ u runda Kanber bulmu um

'Arsa-i ma'nâda seyr et ihti âm-ı tab'ımı
Sanma kim gencîne-i elmâs ile zer bulmu um

Nereye dü se pertevi eyler dürr ü yâk t u la'l
Âsumân-ı dilde bir ems-i münevver bulmu um

Nevk-i hâmemden ne sıçrarsa buna hayretdeyim
Vâridât-ı 'âlem-i Hallâk-ı ekber bulmu um

Dilde ta'mîk-i tasavvur fikr-i dūr-â-dūr yok
Ni'met-i pey-der-pey-i ilhâma mazhar bulmu um

80 Ma'den-i fikrimde seyr et reng reng cevherleri
Dürr ü gevher sîm ü zer yâk t-ı ahmer bulmu um

Hâk-i pâye erm ile takdîme etdim ictisâr
Deste deste gül en-i tab'ımda güller bulmu um

Öyle vassâfım ki söyler fahr ile hakkımda çarh
Yok nazîri bir emîr-i nükte-perver bulmu um

Sidre-i a'lâda der lâhûtiyâna Cebra'îl
Na't-i peygamberde bir 'abd-i sühanver bulmu um

Nâ-tüvânım sâha-i temcîd ü tehlîlinde âh
Vasfım tehlîl ü tekbîrimden ekber bulmu um

85 Yâ Resûlullâh beni lutfundan etme nâ-ümîd
Kendimi ben çünkü her müznibden ahkar bulmu um

[197] Gönlümü t l-i emel kaydında ma lûl u zebûn
Nefs-i ûmun pençesinde zâr u ebter bulmu um

Öyle me'yûsum nazargâhımda nak -ı 'âlemi
Jeng ile âlûde bir mir'ât-i mah er bulmu um

Mest-i bî-hû um ayılmam tâ zamân-ı ha re dek
Zevk-ı na‘tın her zamân tab‘ımda muzmer bulmu um

nhirâf-ı emr ü nehyin rû-nümûn oldukca âh
Cevher-i âyîne-i vicdânı mugberr bulmu um

90 Na‘t-i pâkindir bana artık gıdâ-yı sermedî
Kendimi tâ kim bu dünyâda mu‘ammer bulmu um

Na‘t-i zî-ânın nasıl etsin Emîrî terkini
Ne vesî ta‘rîf olunmaz bûy-ı ‘anber bulmu um

Nükhet-i halk-i ‘azîminle senin yâ Mustafâ
‘Ar u fer ü levh-ı mahfûzu mu‘attâr bulmu um

Dem-be-dem olsun sana yüz bin salavâtla selâm
Yâ Resûlullâh seni kevneyne rehber bulmu um

**Kıbleli-zâde Fuad Beğ’in “Süleymân Fakîh ve Mevlid-i Şerîf” Makâlesine
Cevâb**

â‘ir Mecmûası’nın ikinci numaralı nüshasında bâlâdaki ser-levha altında bir mak le görüldü. Hâlbuki bu mak le kdâm Gazetesi’nin 6095 numara 28 Kânûn-ı Sâni 329 târîhli nüshasında dahi harfiyyen ve tamâmen mevcûddur.

Acabâ müdür-i mecmûa, burasını bilmeyerek bir kâlâ-yı nev-zuhûr zannıyla mı derc buyuruyorlar? Vâkıâ vaktiyle çıkan bir gazetede mûnderic oldu u gösterilerek derc olunabilirse de fakat di er bir gazetede ne r olundu unu göstermeksizin nev-zuhûr bir eser gibi göstermek bilmem do ru mudur? Bir de mü ârûn ileyh Fakîh Süleymân Çelebi hazretleri hakkında Evliyâ Çelebi Seyâhat-nâme’sinden nakl ile Sarımsakcı-zâde deniliyor.

Evliyâ Çelebi her eyden bahs eder, yanlı olarak i itdi ini de yazar bir seyyâh oldu undan Fakîh Süleymân Çelebi hakkında bir Sarımsakcı-zâde ta‘bîrini tefevvüh

etmesi çok görülmezse de lâkin mü ârûn ileyh gibi pek kıymetli bir nâzımımıza gûyâ müdekkik ne olarak [198] mükerreren yazılan bir mak lede bilâ-tedkîk Sarımsakcı-zâdelik isnâd etmek de bilmem do ru olabilir mi?

Ne garîb ahvâldendir ki yine Evliyâ Çelebi'ye atfen Karga-zâde yapılan Bâkî hakkında sekizinci numaralı mecmûamın 153. sahîfesinde u satırları yazmı dım: “Vay zavallı Bâkî vay! Gül en-i edebiyâtta âh-ı gül oldu un hâlde esnâf-ı âlem-i edebiyât arasında bir manav kadar haysiyeti hâiz olmayan bî- uûr ve nakdîne-i ilm ü irfân husûsunda pek fakîr bir ahsın dükkânçe-i hırsına dü erek sebzeçi dükkânlarında satılan pırasa ve lahana kadar ra bet bırakmayacak mertebede mevki'-i iktidârdan suk t etdirildin. Ben kendim bile bu tercüme-i hâli okudukça bu Bâkî bizim bildi imiz Bâkî midir yoksa ba ka birisi midir diye hayrân hayrân tereddüdler içinde kaldım.” demi dim. te aynıyle Mevlid-i erîf sâhibi Süleymân Çelebi hazretleri de böyle oldu. Belki karîhasını manavcı dükkânına benzetdi im zâtın gûyâ beni tasdîk için mü ârûn ileyhi Sarımsakcı-zâde yaparak dükkânçe-i bakkâliyyesindeki pırasa ve lahananın yanına bir de sarımsak ilâve ediyorlar. Hâlbuki Fakîh Süleymân Çelebi hazretleri öyle Sarımsakcı-zâde olmayıp saltanat-ı Osmâniyye'nin sihriyyet ve karâbetleriyle mü erref olmu pek büyük bir hânedâna mensûbdur.

Süleymân Çelebi hazretlerinin pederi, Sultân Murâd-ı Evvel vüzerâsından Ahmed Pa a'dır. Onun pederi Rumeli'ne mürûr eden Süleymân Pa a bn-i Orhân G zî'nin büyük dayıları eyh Mahmûd hazretleridir te bu eyh Mahmûd'dur ki ye enlerinin Rumeli fütûhâtını tebrîken:

Kerâmet gösterip halka suya semâda salmı sın

Yakasın Rûmeli'nin dest-i takvâ ile almı sın

buyurmu dur. Mü ârûn ileyh eyh Mahmûd'un pederi de müessis-i devlet-i Osmâniyye Osmân G zî hazretlerinin kayın pederi ve husûsât-ı mülk ü saltanatda muâvin ve müste ârı ve umûr-ı er'iyede müftî-i mesel-gü âsı olan Edebâlî hazretleridir. imdi Allâh için söylenilsin böyle kâbiren 'an kâbirin büyük bir silsileye mensûb olan bir zât-ı âlî-kadre Sarımsakcı-zâdelik isnâdı nereden çıkıyor? Görülmüyor mu ki Tezkire-i Latîfî'de Atâyî bahsinde: “Süleymân Çelebi hakkında vâlidlerine vaz Pa a dirlerdi. Sultân Murâd'a vezîr olmu idi.” ibâresi muharrerdir.

Gerçi Latîfî, - vaz Pa a'nın o ludur- demesinde yanılmı ise de yine bir vezîr-zâde oldu unu göstermi dir ve zâten vaz Pa a da Fakîh Süleymân Çelebi hazretlerinin

amca-zâdelerindendir. Anla ılıyor ki Latîfî'nin zühûlü yalnız pederleri ismini Ahmed Pa a yazacak yerde vaz Pa a yazmasından ibâretdir.

[199] Fuad Be Latîfî tezkiresinden Fakîh Süleymân Çelebi hakkında bahs etmi iken Evliyâ Çelebi'nin Sarımsakcı-zâde dedi ini yazıyor da Latîfî'nin Vezîr-zâdedir demesinden neden sükût ediyor?

Bir de Belîg'in Güldeste-i Riyâz-ı rfân'ını da mütâlaa eyledi i, Sekbân isminde büyük bir üstâdın mevlid manzûmesini besteledi i ve âkirdi Ubeyd Efendi'nin o besteyi ö renip kırâata me'zûn olduktan sonra mevlidi Osmân Efendi'ye ve Osmân Efendi'nin sultân imâmı Mustafâ Efendi'ye me'zûniyyet verdikleri tafsîlen yazılmı dır, diyor. Diyor ama yine o kitâbda Fakîh-i mü ârûn ileyh Süleymân Çelebi bahsinde mevcûd u ibâreyi:

“Bilâd-ı Rûm'a cümleden evvel ne r-i i'r-i âb-dâr iden eyh Mahmûd'un nebîre-i ercümendi nâzım-ı bedâyi'ü'n-nizâm mevlid-i pâk-i hazret-i fahrü'l-enâm Süleymân Efendi'dür.” tayy eyliyor da bunun yerine yalnız Sarımsakcı-zâdeli i bırakıyor.

Kezâlik â'ir eyh Mahmûd'un Mevlid nâzımını Süleymân Çelebi'nin cediti oldu unu müverrih Âlî dahi Kühü'l-Ahbâr târîhinin be inci cildinin 116. sahîfesinde “Süleymân Çelebi'nün eyh Mahmûd nâm cediti gerçi i'r ile küllî i tihâr bulmamı ve bir mahlas ihtiyârıyla ebyâtını tedvîne ragbet kılmamı lâkin asrı halkının zebân-ı vuk 'una göre câ-be-câ ebyât u mütâlaa-i nazmına ikdâm ider ve tamâm gazel dahi söyler imi .” ibâresini aynen yazmı iken Fuad Be bundan da sükût ederek yalnız Sarımsakcı-zâdeli in îlânında sebât etmesi eslâf-ı izâm hakkında i'tiyâd eyledi i bed-bînli in tekrârından ba ka bir ey de ildir.

Âlem ne derse desin, târîhler ne söylerse söylesin, yalan olsun, yanlı olsun, her ne olursa olsun, ben yine inâd eder ve aklıma geleni yazarım, k idesi yeni çıkmı bir moda ise o ba ka!

Mevlid sâhibi Fakîh Süleymân Çelebi'nin Vezîr Ahmed Pa a'nın mahdûmu oldu u, Lala âhin Be bin zzeddîn'in 795 târîhli vakf-nâmesinde uhûd sırasında birçok fuzalâya tekaddüm sûretiyle öylece muharrerdir: “Mevlâna Süleymân Fâkîh bin Ahmed” ve kezâlik di er Lala âhin Pa a bin Abdülmuîn'in 749 târîhli vakf-nâmesinde dahi uhûd sırasında mü ârûn ileyh Ahmed Pa a ile pederleri eyh Mahmûd'un imzâ ve isimleri öylece muharrerdir: “ ehdü bi-mâzmûnuhu Ahmed bin Mahmûdü'l-Vezîr”

Görülüyor ya, nâzım-ı Mevlid Fakîh Süleymân Çelebi'nin ecdâd-ı âlîleri ilmen ve seyfen [200] bu mülk ve millete pek büyük hizmetler etdi i gibi kendileri de edebiyât-ı Osmâniyye'nin âdetâ imâm ve muktedâsı olacak bir sûretde îfâ-yı hüsn-i hizmet eylemi dir.

Yazık de il midir ki her senede milyonlarla insanların istimâ'ıyla te nîf-i âzân ve ta'tîr-i dimâ eyledikleri o kıymetdâr Mevlid-i erîf nâzımı, netîce-i cehl olarak bed-bû bir sarımsa a isnâd ediliyor. Bilinmiyor mu ki fahr-ı âlem efendimiz hazretleri müddetü'l-ömr sarımsak ekl ü tenâvülüne temâyül ü ra bet buyurmadılar.⁶⁰

Resûlullâh efendimizin ra bet buyurmadı ı bir fasîleye mevlidleri nâzımı Fakîh Süleymân Çelebi gibi bir zâtı isnâd etmekte bilmem ki maksad nedir?

Bilmiyorsanız ö reniniz de öyle yazınız. Ö renmek istîdâdını hâiz de il iseniz cehl ü inâd ile bu milletin ba ına belâ kesilmekte ne hakkınız vardır?

Celâl Sâhir gibi yedi ya ından îtibâren senden belki yüz derece sâhib-i iktidâr olan bir edîb ticârete karâr vermedi mi?⁶¹

Hem Mevlid-i erîf öyle senin dedi in gibi halk lisânıyla yazılmı olmayıp Süleymân Çelebi'nin zamânından dört-be yüz sene evvel takarrür ederek Acem ve Türk üdebâ-yı me hûresi tarafından kabûl olunan edebî, ilmî, vezin ve lisânı taklîd ve kabûl sûretiyle yazılmı dır.

Evvelâ vezin cihetini ele alalım. Ziyâ Pa a der ki:

Îrân'da denir birinci â'ir

Üstâd-ı edîb Rûdekî'dir

Pek âlâ, üstâd-ı edîb Rûdekî ne buyurmu dur:

شاه ماه است و بخارا آسمان

ماه سوی آسمان آیدهمی

imdi u beyti hâvî olan Rûdekî manzûmesinin Mevlid-i erîf'in vezn-i arûzu olan "Allâh âdın zikr idelüm evvelâ" dan bir farkı var mıdır? Kezâlik Ferîdüddîn Attâr

⁶⁰ Rivâyet-i uhrâya göre, Resûlullâh efendimiz ekl buyurmadı biz de yemeyiz, diye ümmet-i muhtereme arasında bir fikr-i tereddüd hâsıl olmamak için müddet-i ömr risâlet penâhîlerinde bir kere ekl buyurmu lardır.

⁶¹ Celâl Sâhir Be henüz yedi ya ında iken mutantan bir sûretde nutuklar, i'rler okudu unu hâk n-ı esbak merhûm Sultân Abdülhamîd Hân hazretleri istimâ buyurarak mâbeyn-i hümâyûna celb ile okudukları nutukları bizzât dinleyerek mazhar-ı takdîr-i âhâne oldu undan ceplerini, koyunlarını altın ile doldurmu lardı.

hazretlerinin Osmanlılar [201] zamânının ibtidâsından bundan yirmi sene evveline gelinceye kadar hemen bütün mekâtibde okunan ve hattâ Nef'î gibi bir üstâdımız dahi:

Hâk-i pâ-y-ı eyh 'Attâr'ım ki oldu himmeti

Tab'ıma üstâd-ı ders-i mü kilât-ı mesnevî

diye senâ buyurdıkları hazret-i Ferîdüddîn Attâr-ı Ni âbûrî'nin Pend-nâme'lerinin ve hattâ Mantiku't-Tayr'larının ba beyitleri unlardır:

حمد بی حدآن خدای پاک را

آنکه ایمان داد مشتی خاکرا

ve kezâlik:

حمدپاک از جان پاک آن پاک را

کوخلافت داد مشتی خاک را

beyitleri ile “Allâh âdın zikr idelüm evvelâ”nın veznen, taktî'en birbirinden farkı var mıdır?

عطار روح بود و سنائی دو چشم او

ما از پی سنائی و عطار آمدم

buyuran Hazret-i Mevlânâ'nın Kitâb-ı Kebîr-i Mesnevî'lerinin mâlûm-ı âlem oldu u üzre ba beyti udur:

بشنو این نی چون حکایت میکند

از جدایی ها شکایت میکند

u beyt-i âlî ile ba layan o kitâb-ı celîlin veznen, taktî'en Süleymân Çelebi Mevlid'inden bir farkı var mıdır?

te Îrân lisânında yazılan âsâr ile Mevlid-i erîf'in veznen, taktî'en bu kadar münâsebeti ve belki hiçbir farkı olmadı ı hâlde bir de Türkçelerine bakalım. Süleymân Çelebi'den bir asır evvel Gül ehrî'nin on bin beyit mikdârı olarak yazdı ı ve 717 senesinde ikmâl eyledi i Türkçe kitâbın umûmen vezin ü taktî'i Hazret-i Peygamber hakkında teberrüken numûne olarak yazdı ımız u beyt-i âlîleri gibidir:

Emr ü nehyi 'âlemin pîrâyesi

Kavl ü fi'li âdemin sermâyesi

Bunun Allâh âdın zikr idelüm evvelâ mısırâyıla ba layan Mevlid-i erîf'den veznen, taktî'en, elfâzen, üslûben bir farkı var mıdır?

Kezâlik henüz Fakîh Süleymân Çelebi dünyâyâ gelmezden birçok zamân evvel vefât eden Âlık Pa a-yı Velî hazretlerinin 10.000 beyitden mütecâviz olan ve 730 [202] senesinde ikmâl edilen Garîb-nâme nâm Türkçe manzûm kitâblarının mukaddimesinde bulunan bâzı beyitler ile Mevlid-i erîf'i tatbîk edelim:

Garîb-nâme

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Allâh âdun itdüm evvel ibtidâ	Andan oldu ibtidâ vü intihâ
*Evvelin ol evvelidür bî-gümân	Âhirün hem âhiridür câvidân
*Cümle 'âlem yo iken ol var idi	öyle eksiksüz Ganî Cabbâr idi
Ol zamânda kim henüz yo dı zamân	Bî-zamân ol bî-mekân vardı hemân
Her dü 'âlem ol 'ademde gark idi	Hem 'adem ol asl-ı demde gark idi
Var idi ol pâdi âh-ı bî-niyâz	Kanda ne nâz var idi ne hod niyâz
Kendüsine kendüsi nâz eyledi	Kâfi nûna urdı bir saz eyledi

Mevlid-i Şerîf'den

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Allâh âdın zikr idelüm evvelâ	Vâcib oldur cümle i de her kula
Evvel anduk anı kim evveldür ol	Evveline bulmadı hiç 'akl yol
*Evvelin ol evvelidür bî-gümân	Âhirün hem âhiridür câvidân
*Cümle 'âlem yo iken ol var idi	Yaradılmı dan Ganî Cabbâr idi
Variken ol yo idi ins ü melek	'Ar u fer ü ay u gün hem nüh felek
Sun'ıla bunları ol var eyledi	Birli ine cümle ikrâr eyledi
Ol didi bir kere var oldu cihân	Olma dirse mahv olur ol dem hemân

u beyitlerin veznen, taktî'en, mânen ve taklîden birbirlerinden farkı var mıdır?
Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî efendimiz hazretlerinin

آفتاب آمد دلیل آفتاب

buyurdıkları vechile bu vesâîk birbirinin güne kadar parlak delîlleri iken artık Mevlid-i erîf halk lisânında yazılmı bir eserdir denilir mi?

Süleymân Çelebi'ye gelinceye kadar bu vezin ve k fiyede binlerle beyitleri hâvî olarak bâzı u'arâ-yı kadîm-i Osmâniyye tarafından yazılmı oldu unu mü âhede vü mütâlaa etdi imiz manzûm kitâblar on adedden ziyâdedir. Ektâr-ı kelâmdan ihtirâzen bu numûnelerle iktifâ eyliyoruz.

Mevlid-i erîf'in bir taraftan halk lisânında yazıldı mı beyân ediyorsun, bir taraftan da henüz dünyâda böyle bir eser yazılmadı mı söylüyorsun. E er halk lisânıyla yazılmı olsaydı imdiye kadar birçok halk tarafından emsâli lâzım gelmez mi idi? Onu yazdıran Fakîh Süleymân Çelebi'nin âsâr-ı celîle-i eslâfa kemâl-i vuk fu ve â'irlikde olan üstâdlı ıyla berâber a k-ı sermedî-i Muhammedî ile cezbe-dâr olması kuvvetidir.

mam Busîrî hazretlerinin lisân-ı Arabîde olan me hûr *Kasîde-i Bür'e*'leri de [203] böyledir. Bunlara halk lisânıdır demek bile hatâdır. Bu âlî eserler müncezib ve müsta rak oldukları a k-ı cân-sûz-ı Muhammedî'nin kendilerine bir mükâfât-ı mahsûsasıdır. Nazîre yazılamaz. Bunlara nazîre yazmak kemâl-i üstâdiyyeti ihrâz etdikden sonra alâka-i mecâziyyeden güzâr ederek âlem-i hakîkatde a k-ı mücerred sâhalarına vâsıl olmak gibi cihân-kıymet pâye-i mânevîleri ihrâza mütevakkıfıdır ki bu nîmet-i ızamî nice yüz milyonlarla insanlardan ancak birkaç müstesnâ zevât-ı bahtiyâra nasîb olabilmidir.

bn-i Hacer hazretlerinin Arabî Mevlid-i erîf'leri de bu kabîl âsâr-ı celîledendir.

Bu ehl-i hakîkat yoludur ehl-i mecâzun

Vâdîleri bu merhaleden hayli cüdâdur⁶²

nsâf edelim u sözlere nasıl halk lisânı denilebilir:

U bu resm üzre müselsel muttasıl
Tut kulak evsâfına ey yâr-ı dîn
Bu gelen 'ilm-i ledün sultânıdır
Bu gice ol gicedür kim ol erîf
Bu gice dünyâyı ol cennet kılur
Bu gice âdân olur erbâb-ı dil
Rahmeten li'l-'âlemîndür Mustafâ
To dı ol sâ'atde ol sultân-ı dîn

Tâ olunca Mustafâ'ya müntakil
Bilesün kimdür o fahrü'l-mürselîn
Bu gelen tevhîd ü 'irfân kânıdır
Nûr ile 'âlemleri eyler latîf
Bu gice e yâya Hak rahmet kılur
Bu giceye cân virür ashâb-ı dil
Hem efi'ü'l-müznîbîndür Mustafâ
Nûra gark oldu samâvât u zemîn

⁶² Beyit Nef'î'nindir.

Yaradılmı cümle oldı âdmân	Gam gidüp ‘âlem yeniden buldı cân
Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ	Ça rı uban didiler kim merhabâ
Merhabâ ey ‘âlî sultân merhabâ	Merhabâ ey kân-ı ‘irfân merhabâ
Merhabâ ey sırr-ı furk n merhabâ	Merhabâ ey derde dermân merhabâ
Merhabâ ey bülbül-i bâ -ı cemâl	Merhabâ ey â inâ-yı Zü’l-celâl
Merhabâ ey mâh u hur îd-i Hüdâ	Merhabâ ey olmayan Hak’dan cüdâ
Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ	Merhabâ ‘u âka sâkî merhabâ
Merhabâ ey kurretü’l-‘ayn-ı Halîl	Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-ı celîl
Merhabâ ey rahmeten li’l-‘âlemîn	Merhabâ sensün efi’ü’l-müznîbîn
Ey cemâli gün yüzi bedr-i münîr	Ey kamu dü mü lere sen dest-gîr
Dest-gîrisün kamu üftâdenün	Hem penâhı bende vü âzâdenün
Ey gönüller derdinin dermânı sen	Ey yaradılmı ların sultânı sen
Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ	Nûr-ı çe m-i evliyâ vü asfiyâ
Ey risâlet tahtunun sen hâtemi	Ey nübüvvet mührinün sen hâtemi
[204] Çünkü nûrun rû en itdi ‘âlemi	Gül cemâlün gül en itdi ‘âlemi
Oldı zâ’il zulmet-i cehl ü dalâl	Buldı bâ -ı ma‘rifet ‘ayn-ı kemâl

Yâ Habîbullâh bize imdâd kıl

Son nefes dîdârun ile âd kıl

Çünkü ol mahbûb-ı Rahman u Rahîm Kıldı dünyâyı cemâlünden na‘îm

Birbirine mu tıladı her melek Raksa girdi evk u âdîden felek

Ol gice tabl-ı nübüvvet urdılar

Ol gice eytânı gökden sürdiler

Nerede halk lisânı, nerede âdâb-ı saltanat ü nübüvvet lâyık olan bu merâsim-i te rifât-ı kemâlât. Bunu Hüdâvendigâr G zî, Yıldırım Sultân Bâyezîd, Emîr Süleymân Çelebi, Çelebi Mehmed Hân gibi dört pâdi âh-ı zî- âna nedîm ve ilm ü zekâ ve zarâfet-i edâ ve metânet-i mânâda zü’l-cenâhîn olan bir üstâd-ı alîm ancak yazabilir.

Kitle-i halk öyle dursun henüz süt emerken dinlemekte ve âdetâ selîka hâsıl etmekte oldu umuz Mevlid-i erîf’i gûyâ ilm ü irfân tahsîl etmi pek çok kimseler bile hâlâ Mevlid-i erîf meclislerinde okudukları vakit ne veznini ne kelimâtını do ru okuyamayıp bîçâre kelimâtın ba mını gözünü kırıp ve çıkararak okurlar. Erbâb-ı ilm ü irfânı müteessir ve müteessif ederler. nsâf etmeli insâf. Görülüyor ki bu halk lisânı de il Hak lisânıdır. Hak lisânı olmakla berâber öyle

Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der⁶³

sizin gibi henüz ilm ve ırfânın elif-bâsını bile okumayan âdemler tarafından yazılmamıdır.

Avâm arasında dahi hâsıl olan te'sîrâta gelince çünkü Mevlid-i erîf'in hâvî oldu u elfâz ü tabîrâtı herkes çocuklu undan beri dinlemi ve meselâ

Hem hevâ üzre dö endi bir dö ek Adı Sündüs dö eyen anı melek

ve

Söyle ürken Cebra'îl ile kelâm Geldi refref önüne virdi selâm

beyitlerinde olan Sündüs ve Refref kelimeleri ve bu kelimeler gibi Mevlid-i erîf'in hâvî oldu u lûgatlerin ne demek oldu unu bilenlerden ö renmi oldukları gibi mevsûfun zâtında olan azamet ü heybetin tahatturu da bu bilgiye inzimâm eylemekte bulunmu oldu undan i te gerek havâs gerek avâmca hâsıl olan te'sîrât-ı azîme bundan ne 'et eylemekte bulunmu dur. Bir de Mevlid-i erîf ve sâir tetimmâtı öyle matbû [205] ve yâhud yazma nüshalarda gösterildi i gibi üç dört yüz beyitden ibâret de ildir, 2500 beyit mikdârıdır. Lâkin mecâlis ü mahâfil-i mün'akidede bu kadar mufassal bir manzûmenin okunması kâbil olamayacağından o beyitler münâsebet ve intihâb sûretiyle tefrîk ve kırâat olunmaktadır.

Sen ve bâzı senin gibiler halk edebiyâtı halk edebiyâtı diye ba ırıyorsunuz. Hâlbuki yazdığımız eylerin hiçbiri halk edebiyâtına temâs etmiyor, bilakis ecnebî kelimâtı lisânımızda ço altmaktan ve lüzûmundan pek çok fazla bir takım ecânibin edîb ü muharrirleri esâmîsini ta'dâd ile gûyâ iftihâr etmekden ibâret kalıyor ki hem lisân-ı edebiyâtı hem halkı mü kilâta dü ürüyor. Bâri onu olsun lâyıkiyle ö renmi ve öylece yazmakta bulunmu olsanız kimsenin bir diyece i olmazdı. Bu husûsdaki cehlinizden dolayı da erbâb-ı ihtisâs üstünüze gülüp duruyor. Hâlbuki halk lisânına yâni sırf Türkçeye mahsûs henüz ne bir lûgat kitâbınız ve ne de hakîkî bir te ebbüsünüz vardır. Netîce-i hâliniz cehl ü amâdan ve terâkkî-i memleketden ziyâde tedennî ve ihtilâfa hizmetten ibâret.

Hayrân size mâkiyân-ı garrâ

Yok beyze hezâr fahr u da'vâ

⁶³ Rûhî.

[Beytin tamamı öyledir: Gör zâhidi kim sâhib-i ir âd olayım der]
Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der]

EDEBİYYÂT

Edîb-i Mu‘ciz-Beyân Süleymân Nazîf Beğ Efendi Hazretleri’nindir

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Kalb-i tahassürümde yatan yâda de mesin
Mehtâba söyle hâtır-ı nâ ada de mesin

Gülsün dilerse ‘ömrüme bin zevk-ı sermedî
Lâkin melâl-i kalb-i gam-âbâda de mesin

Bir ân temâs ederse yanar bâl-i Cebra’îl
‘Ar -ı du‘âda ehper-i feryâda de mesin

Eyler izâbe sûzi -i ‘a kıyla kalbimiz
Sad el-hazer o hançer-i fûlâda de mesin

Hançerden ihtirâza mahal yok fakat gönül
Canlar yakan o gamze-i bî-dâda de mesin

[206]

Nazîre

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâîlü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Reng-i gazab o gamze-i bî-dâda de mesin
Nak -ı ‘adem sahîfe-i îcâda de mesin

Bî-tâb-ı ye’sim öyle ki enfâs-ı Cebra’îl
Yokdur tahammülüm dil-i nâ- âda de mesin

Yıksın cihânı ister ise cehl-i câhilân
Lâkin yazık mefâhir-i ecdâda de mesin

Fahr eylesin zuhûr-ı foto raf ile fakat
Nak -ı latîf-i Mânî ve Behzâd'a de mesin

Zu'munca etsin 'ar a kadar kesb-i i'tilâ
Geçmi zamân içindeki üstâda de mesin

'A k-ı vatanda himmet-i kal'-i cibâl ile
Kurbân eden vücûdunu Ferhâd'a de mesin

Nâ-k bilân içinde fazîlet kalır garîb
Artık Emîrî herze-i hussâda de mesin

Diğer Nazîre

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Güm-nâm-ı kâ'inât ol adın yâda de mesin
öhret safâsı âfet-i ta'dâda de mesin

Tayy-ı sicill-i 'ömre çalı öyle kim gönül
Zevk-ı hayât minnet-i imdâda de mesin

Sev öyle bir güzel ki bütün evk-ı kâ'inât
U rundaki gam-ı dil-i nâ-âda de mesin

Ey gamze öyle hâtırımı yık ki bî-amân
Kalb-i harâb ra bet-i âbâda de mesin

Verme rakîb-i dûna ehâdetle i'tibâr
Bir iltifât-ı gamze-i cellâda de mesin

Feryâd et öyle bir dürr-i lâhûtî 'a kına
Kâm-ı dü-kevn kıymet-i feryâda de mesin

hrâz eder Emîrî 'uyûbun mak mını
Bir nev gazel ki ra bet-i üstâda de mesin

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Tevhîd-i Cenâb-ı Bârî.
- Aldı ımız kıymetli bir mektûb. (Aynen)
- Dârülfünûn'un u dört sene zarfında üç yüz küsür bin liraya bâlig olan masarrifât-ı azîmesi ve Osmânlı Târîh Encümeni hakkında bir mütâlaa ve bu bâbdaki mesâî ve hizmetin gazetelerle îlânı için kabînededen ricâ.
- Nezâir: Gazel-i Âgâh Semerkandî-i Âmidî.
- Gazel, Nazîre: Mehmed Emîrî-i Âmidî cedd-i sâhib-i mecmûa.
- Tahmîs-i Gazel: Cedd-i Hakîr, di er gazel.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1337

[207]

Tevhîd-i Cenâb-ı Bârî⁶⁴

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün

(- - .) (- . - .) (. - - .) (- . -)

1

Kimdir u âfitâbı eden merkez-i ziyâ
Kimdir u mâhı eyleyen âyîne-i dücâ

Olmu nasıl vücûd-pezîr i bu mümkünât
Kimdir u kâ'inât-ı bedî'i eden binâ

Kimdir Mesîh ü Meryem'i Cibrîl'i halk eden
Kavm-i Yehûd'u kimdir eden sevk-ı iftirâ

⁶⁴ Yirmi-otuz sene evvel söylenmi dir.

Kimdir veren habîbine tâc-ı nübüvveti
Kimdir eden mülâhidi mahrûm-ı ihtidâ

5 Tezyîn eden nücûm ile kimdir ‘avâlimi
Tenvîr eder cihâmı nasıl ems-i rû enâ

Etmez nasıl bu gerdi -i dâ’imden inhirâf
Durmu nasıl hevâda mu‘allak bu âsiyâ

Nerden zuhûra geldi bu deycûr-ı kîr-i kevn
Nerden husûle erdi bu rûz-ı safâ-nümâ

Nerden olur husûf u kûsûfa zemîn sebeb
Nerden kamer-nümûda eder ekl-i inhinâ

[208]

Pervâz eder bu cevî-i hevâda nasıl tuyûr
Nerden zuhûra geldi ‘avâlimde bu hevâ

10 Deryâ nasıl temevvüc-i zîbâ ‘ayân eder
Böyle nasıl eder cereyân âb-ı dil-gü â

Nerden bu âb u tâba olur dem-be-dem karîn
Eyyâm-ı nev-bahâr u dem-i iddet-i itâ

Meh iktibâs-ı nûr ediyor âfitâbdan
Yâ âfitâb nerden eder kesb-i incilâ

Kimdir sehâb-ı sâbihi rahmet-fe ân eden
Nerden gelir zuhûra bu berk-ı erer-nümâ

Her ey nasıl bu ma‘reke de çift olur ‘ayân
Dâ’im nasıl müsâvî do ar merd ile nisâ

15 Kimdir eden lühûm u uhûmu lezîz ü çerb
Kimdir veren dehân ile em'âya i tihâ

Anlar nasıl tekellümünü birbirin enâm
Eyler zuhûr halk-ı be erden nasıl sadâ

Kimdir cemâl-i dilberi t kat-güdâz eden
'U âk-ı zârı kim ediyor 'a ka mübtelâ

Çıkdı mezâda Yûsuf u Lokmân gibi zevât
Nerden zuhûra geldi bu bey' u bu i tirâ

Def'-i havâyice nice hâdim olur dü-dest
Sandûka-i vücûdu nasıl nakl eder dü-pâ

20 Bu nâz u 'i ve buldu neden bu letâfeti
Nerden zuhûra geldi güzellerde bu edâ

Nerden eder bu g ze-i hüsn-i bütân zuhûr
'Â ıkda nerden oldu bu hûn-ı dil-i hafâ

Ebrû-yı dil-rübâda nedir vesme-i latîf
'Â ıkda nerden oldu bu baht-ı siyeh-nümâ

Dilberdeki tebessüm-i 'âlem-behâ nedir
'Â ıkda zevk-i ne 'e deminde nedir bükâ

Kim verdi serseri Deli Petro'ya gayreti
Geldi zuhûra sâha-i vüs'atde Rusya

[209]

25 Kim oldu sa'y u gayretine kuvvetü'l-zahr
Etdi esîr Napolyon'u Purusya

Kim eylemi di nûr-ı tecellâya mukterin
Dârü'l-'ulûm bir vakt olmu du Asya

Her ehri dâr-ı feyz idi binlerle 'âleme
Almı du bu meziyyeti nerden Potamya⁶⁵

Kimdir bilâd-ı garbı eden imdi mest-i nâr
Oldu neden sanâyi'e gencîne Avrupa

Dünyâyı ditreten Bonapart oldu nâ-bedîd
Bir an içinde yandı bütün ehr-i Moskova

30 Kimdir veren buhâra bu âsâr-ı hayreti
Kimdir eden imendiferi böyle tîz-pâ

Nerden alır bu sür'at-i bî-misli telgraf
Vapur at gibi nice olmu yemm-i â inâ

Gerçi 'ayân tabâyi'-i e yâda bin havâs
Hâssiyyeti kim eyledi e yâda ihtifâ

Kimdir havâssı eyleyen esbâb-ı rehzeni
nsânı kimdir etdirenen esbâba ilticâ

Yâ Rab nedir bu 'âlem-i hestîde ihtilâf
Olmı niçün tebâyün-i efkâr-ı rû-nümâ

35 Bir hâkden çıkar ecer-i zehr ü ney- eker
Bir nahldan olur gül ile hâr-ı rû-nümâ

⁶⁵ Mezopotamya. El-cezîre kıt'ası.

Her zerre oldu ders-i rumûz-ı mükevvinât
Her katre oldu cevher-i âyîne-i bek

Geldi zuhûra san‘at-ı esrâr-ı sermedî
Mi‘mâr-ı kudret eyledi nâdîde bir binâ

Lutf eyledi bu debdebeyi rü‘yet eyledim
Olsun Cenâb-ı Hâlık‘a bin hamd ü bin senâ

Terk et yeter mahabbet-i dünyâyı ey gönül
kbâle kıl nazar olur encâmı lâ-bek

40

Allâh‘a rabt-ı kalb ile lâzımdır ihtiyât
Bin hânumânı mahv ediyor bir ufak kazâ

[210]

Âzâde ol cihânda kadem çek bu bâ dan
Zîrâ ki hâr-ı matlab-ı dünyâ verir ezâ

Çek sürme-i hakîkati çe m-i basîrete
Ol â inâ-yı hikmet-i esrâr-ı kibriyâ

ster melîh ü hûb ola ister kabîh ü zi t
Bu mâsivâda her ne olursa suver-nümâ

Eyler hezâr-ı hikmet-i pinhân ile ‘ayân
Bir pâdi âh-ı akdes-i lâ-yüs‘el ihtivâ

45

Hallâk-ı kün fe-kân-ı samed lem yezel ni ân
Sultân-ı taht-ı saltanat-ı keyf-i mâ-ye â

Yektâ-yı taht-gâh-ı ‘ayândır ‘ayân-ı ‘ayb
Manzûr-ı zîr-i perde-i eyvân-ı üstüvâ

Ferd ü kadîm ü sâni' ü kuddûs ü müste'ân
Hayy u Kerîm ü Mu'tî vü Kayyûm ü Kibriyâ

Âyîne-i hakîkate tasvîr-i bî-'ayân
Gencîne-i ü'ûna kemâl-i ebed-nümâ

Nûr-ı ezel nuk -ı 'adem cevher-i kadem
Feyz-i ebed rahîm-i serâ-perde-i hafâ

50 Hallâk u menzil suhuf ü çâr-mîn-i kitâb
Asl-ı zuhûr u ser-hükm-i rûh-ı mâsivâ

Ma'nâ-yı akdes-i kütüb-i sun'-ı evvelîn
Kenz-i ezel mâl-i ebed âyet-i bek

Nûr-ı mübîn-i arz u semâ 'âlem ü 'alîm
Küh-i hafâ netîce-i mazmûn-ı i'tilâ

Bin perde-i bedâyi'-i kudretten â ikâr
Bin vehm ü zann içinde dahi vahdet-i incilâ

Etmez nihân-ı ühûdunu esrâr-ı gayb u reyb
Eyler 'ayân-ı vücûdunu âsâr-ı ihtifâ

55 Yâ Rab nedir bu debdebe-i ân-ı lâ-yezâl
Yâ Rab nedir bu kevkebe-i 'izz-i lâ-fenâ

Ba dan ba a 'avâlimin Allâhu ekberi
Ser-tâ-be-pâ halâ'ika hallâk-ı zü'l-'atâ

[211]

Olmu cemâli revnak-ı eyvân-ı kün fe-kân
Etmi kemâli mebde' ü encâmı ihtivâ

Tâ'atda kudsiyân u kanâdili ihtirân
Bir câmi'-i mukaddesidir kubbe-i semâ

Eyler kemâl-i sıdk ile tevhîd-i zâtını
Bi'l-cümle etkıyâ vü berâyâ vü asfiyâ

60 Gaffâr-ı a'zamâ samedâ Rabb-i erhamâ
Ey hastegân-ı ye'se veren rahmetin ifâ

Sensin veren bu çâker-i bî-tâba kudreti
Sensin eden bu kemteri mesrûr-ı câ-be-câ

Vicdânıma ilâhî münâcât-ı akdesin
Bah eyledi o mertebe feyz-i ebed-behâ

Etsem revâ halâ'ik-ı dünyâya el-vedâ'
Dersem sezâ mu'ârir-ı 'ukbâya merhabâ

Sensin veren ilâhi bana 'akl u nutk u cân
Sensin veren ilâhi bana ni'met ü gıdâ

65 Sensin eden bu bî-kesi makrûn-ı ihtirâm
Sensin eden hayât ile pâyende dâ'imâ

Bildir ilâhi cümle lisânı bu 'âcize
Tâ her biriyle hamd ü senâ eyleyim sana

Ben istemem hadîka-i sahrâ-yı matlabı
Yâ Rab kitâb-ı feyze beni eyle â inâ

Etmem rumûz-ı küngüre-i 'ar ı cüst ü cû
Bir zerre el verir bana âyîne-i hafâ

‘Akl u zekâ dedikleri tezyîd-i beht eder
Feyz-i celîlin olmaz ise zînet-i kuvâ

70 ‘Avnin ilâhi eylemeseydi muhâfaza
em‘-i hayâtum etmi idi çokdan intifâ

Yâ bahr içinde olmu idim imdi ben garîk
Yâ nehr içinde olmu idim vâsıl-ı fenâ

Yâ gurbeti gezerken olurdu karîn-i mevt
Yâ da ları a arken olurdu ke îde-pâ

[212]

Yâ nâgehân dururken olurdu ‘adem-ni ân
Yâ ansızın yürürken ederdim bek yı câ

Te’lîm ederdi bünyemi yâ i tidâd-ı sayf
Te’sîr ederdi cismime yâ sadme-i itâ

75 Tu yân ederdi tende ‘anâsır bilâ-sebeb
‘syân ederdi dildi havâtır bilâ-devâ

Bir gün ederdi yolda ya haydûd-ı bî-ni ân
Bir eb kıları uykuda sârik yahud hebâ

Bel‘ eylemezdi lokmayı yâhûd ten-i za‘îf
Nû eylemezdi âbı yâhûd cism-i bî-kuvâ

Evde dururken hâne olurdu ya münhedim
Yolda giderken ba a inerdi ya bir binâ

Yâ öldürürdü tîg-ı tehevürle bir denî
Yâ nâgehân ererdi dile üsrüb-i kazâ

80 Yâ les‘ eder sevâmm yahud ledg eder hevâmm
Yâ bel‘ eder neheng yahud mahv eder vebâ

Sen eyledin muhâfaza ey Rabb-i zü‘l-minen
Senden gelir bana bu ‘inâyetle bu ‘atâ

Yok kendimi idâre için bende iktidâr
mdâda sen yeti medesin her zamân bana

Lutf u ‘inâyet eyleyip ey hâlik-ı rahîm
Sen eyledikce ‘âleme irsâl-i enbiyâ

nsânların olur kimi eddâd-ı bî- u‘ûr
Nâdânların olur kimi Nemrûd-ı bî-hayâ

85 Ammâ gelince hâline bu ‘abd-i müznibin
Bir zerre ükr-i ni‘metini etmedim edâ

Verdi binâ-yı cisme hâlel seyl-i ma‘siyet
U rar cezâ-yı hedme çürük olsa bir binâ

Vâ-veyl Emîrî rûz-ı kıyâmetde hâlîme
Herkes beni iyi sanıyor ben isem fenâ

Bir derde dü mü üm ki bu ‘âlemde hâsılı
Bakdıkca kendime ederim nefret ü hayâ

[213]

Etdim ne hizmet vatana cândan ihtimâm
Ne ‘ilme i‘tibâr ne tâ‘âta i‘tinâ

90 Lihyem tutup da ba ıma yumrukla darb eder
Gelseydi imdi nezdime Cibrîl-i zü‘l-kuvâ

*Lâ-taknetu*⁶⁶’yu gerçi buyurdun Müheymînâ
Bu mertebe teg fülüm etmezdi iktizâ

Kesmem yine ümîdimi Rabb-i Rahîmsin
Bir bilmi im cenâbını ey Rabb-i zü’l-‘atâ

Yokdur yüzüm diyecek ba ka bir sözüm
Peygamberin efâ’atine etdim ilticâ

Aldığımız Kıymetli Bir Mektûb (Aynen)

Târîh ve Edebiyyât mecmûa-i nefîsesinin bu kere dest-i istifâdeyi tezyîn eden 11. numarasında Mevlid, nâzım-ı muhterem Süleymân Çelebi hakkındaki mak lât ü tenkîdât-ı ‘âlimânenizi mütâlâa ile müstefîz oldum. Bu bâbda lâyh-ı hâtır olan bir fikri nazar-gâh-ı ‘âlîlerine arza lüzûm gördüm. Mevlid manzûme-i mebrûkesi beyân buyuruldu u vechile 2500 beyit te kıl etmekde iken yazma ve basma kitâblarda imdiye kadar tam ve sahîh bir sûreti görülemedi. Gönül istiyor ki zât-ı âlî-kemâlât-perverfieri tarafından merhûm-ı mü ârûn ileyhın mufassal ve mükemmel bir tercüme-i hâlini de câmi’ olmak üzere bu eser-i âlî, g yet nefîs bir tarzda tab’ etdirilsin. Bu sûretle masrûf buyurulacak himmet üphesiz hem kütübhâne-i irfânınızı tezyîn hem de nâzım-ı mü ârûn ileyhın rûh-ı pür-fütûhunu yeni ba dan ho nûd edecektir. Ah, vaktiniz müsâid olsa sizden daha ne âlî himmetler beklenir. Eslâfın kıymetdâr eserleri kütübhâne kö elerinde mahbûs olmak revâ mıdır? Bu gibi nevâdir-i nefîsenin nüshalarını teksîr ile dâ’ire-i intî ârını tevsî’ etmek, ifrân-ı millete büyük bir hizmetdir. Bu gibi girân-kıymet hizmetler ise asr-ı hâzırın kümmelîn-i kirâmına terettüb eder. Bundan evvel bir hey’et-i muktedire tarafından Âsâr-ı Müfîde Kütübhânesi nâmı tahtında bir külliyyât meydâna getiriliyordu. Ne için yarıda kaldı? Ma’ü’t-te’essüf bizde her iyi te ebbüs böyle ak mete mahkûmdur. Birimizin yapıdı mı di erimizin yıkması memleketimizde pek muzırr bir an’ane eklinde temerküz etmi dir. Biz yalnız Abdülhak Hâmid Be ’in de il Kemâl, Ekrem Be ’lerle Ziyâ Pa a’ların ve sâir eâzım-ı üdebâmızın külliyyât-ı âsârını da kisve-pû -ı intibâ olmu görmek isterdik. Hayfâ ki Hâmid Be ’in [214] âsârı bile yarıda kaldı. Zât-ı âlîlerinden bekledi imiz daha birçok himmetler vardır ki cümlesi ihyâ-yı âsâr-ı

⁶⁶ *Zümer Sûresi 53. Âyet: “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.”*

eslâf emniyyesine ma'tûfdur. Bunlardan birkaçını arz edeyim. Birincisi saltanat-ı muazzama-i Osmâniye'nin bidâyet-i teessüssünden îtibâren gelip geçen pâdi âhân-ı izâmın âsâr-ı mübeccelelerini hâvî bir külliyât-ı âsâr-ı selâtîn, ikincisi Müntehabât-ı Mîr-i Nazîf ve Harâbât'a fâik bir müntehabât vücûda getirmekdir. Bunlardan ba ka Âsâr-ı Müfîde kütübhânesinin noksân tab' etdi i Dîvân-ı Yahyâ'yı ve nüshası gayr-ı mevcûd Dîvân-ı Bâkî'yi ve sâir nüshası nâdirle mi devâvîn-i mu'tebere ve âsâr-ı nâdireyi tab' ettirmek. Bunlar ancak zât-ı âlîlerinin yapıp ba arabilece i muazzamât-ı mesâî ve umûrdandır. Ulüvv-i himmetinizin bu noktalara in'itâfını iddetle temennî ve istirhâm eder ve Târîh ve Edebiyyât Mecmûası'nın nüsha-i âtiyyesinde teb îrât-ı aliyyelerine muntazır bulundu umu arz ile hatm-i tasdî'at eylerim. Bâkî ta'zîmât-ı bî-nihâye.

19 ubat 335

Nûr-ı Osmâniye

Gıyâbî peresti kâr-ı fezâliniz olanlardan

Hâlid

Mütâlaa

Bu mektûbun her kelimesi demirden âte li bir ok ekline girerek zâten on seneden beri yaralı olan rakîk vicdânımı yeni ba dan mecrûh eyledi.

Lâkin benim bu mecmûayı ne r edi im mükemmel bir edebiyât mecmûası çıkarmak maksadıyla olmayıp vatan ve milletime hizmet için her neye te ebbüs etmi isem ve hükûmet-i seniyyemiz bu maksad-ı edebî u runda hangi bir vazîfe tevdi etmi ise bir erzel-i kevneyn evvelâ Millî Tetebbûlar ve sonra Yeni Mecmûa gibi vebâ-yı haysiyet-i millet olan iki hezeyân-pârede benim aleyhime dü dü. Bu gibilerin bana i gördürmeyeceklerini anladı im için hem Osmânlı Târîh Encümeni a>zâlı ndan hem Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Encümeni riyâsetinden istifâya mecbûr oldum. Tamâm iki sene sabır ü tahammül ü sükût etdi im hâlde yine yakamı bırakmadı. Muktedâ-yı rezâlet ve pî vâ-yı cinnet ü cehâleti olan bâzı iki ayaklı öküzler de haydi yürü bakalım dediler.

On be vilâyet-i âhânede bu kadar me'mûriyetlerle bulunmu ve milyonlarla insânların hiçbirini aleyhimde akk-ı efe etmemi iken bu gayr-ı âdemler, aleyhimde yazdırmadık, söylemedik söz bırakmadılar.

te ben de bunun için Osmânî Edebiyyât Mecmûası'nı çıkarma a mecbûr oldum. Böyle bir mecmûadan bir takım Firavniyân-ı cehâleti kahr u tedmîrden ba ka bir ey beklemek abesdir ve olamaz.

[215] Bir sene kadar a'zâsından bulunup istifâya mecbûr oldu um Osmânî Târîh Encümeni'nin çıkardı ı mecmûa e er benim maksadına göre yazılmı olsaydı ve yâhud Âsâr-ı slâmiyye ve Milliyye Tettebbû Encümeni riyâsetinden az müddet zarfında beni çekilme e mecbûr etmeselerdi bu arzu etdiklerinizin belki yüz mertebe ziyâdesi meydân-ı hamîyyet ve enzâr-ı mefharet-i millete vaz' olunacaktı.

Bir beldedeki Osmânî târîhi yazı yazmak okumak öyle dursun, u on sene zarfında “muhâfız-ı kütüb” nâmıyla 240.000 guru râddesinde maâ aldı ı hâlde topu dört-be yüz kitâbın bir fihrisitini bile tanzîme muktedir olamayan ve uraya buraya perî ân sûretde bıraktı ı kitâblar ve mühim evrâk ve resimlerin bâzıları “harîk-ı âzam 1329” târîh-i vâkî olan Bâb-ı Âlî harîkında böyle bir eser, te eyyüb netîcesi olarak yanıp kül oldu u hâlde aranılmaz ve k biliyet-i dimâ -ı zekâsı öyle muazzamât-ı umûra müsâid olmayan bir câhil-i müteammide bir de Osmânî târîhi yazdırılırsa elbette u mektûb sâhibinin arzû etdi i mevâddan yüz kat hattâ bin kat fevkında meydâna çıkacak meâlî-i tevârîh ve edebiyât-ı memleket mahvolur gider.

Maârif Nezâretinin bütçesine hiç göz gezdirdiniz mi? Bâri ben yazayım siz okuyunuz.

	<u>Lira</u>
Maârif Nezâreti idâre-i merkeziyye me'mûrîn ve müstahdemîni ile	
idâre-i merkeziyye masârif ve mefrû ât, mahrûk t, tenvîrât	30140
Kırtâsiye ve melbûsât	1450
dâre-i merkeziyye tedrîsât dâireleri, matbûât	800
	<hr/>
	32.390

Buna muk bil bir de Dârülfünûn'a bakalım:

Dârülfünûn hey'et-i tâlîmiyye maâ âtı	53940
Dârülfünûn idâre me'mûrları	7358
Dârülfünûn idâre ve laboratuvarlar masârif	18000
	<hr/>
	79.298

Görüyorsunuz ya, Dârülfünûn'un me'kel olan tahsîsâtı bir muazzam Maârif Nezâreti masârif-i merkeziyyesinin iki misli râddesindedir.

Kezâlik âsâr-ı nâfia tab'iyyesi ve te'lîf ve tercüme ikrâmiyesi ve mekâtib kitâbları gibi bir mes'ele-i mühimmenin masârif kar ılı ı bütçede topu 5350 lira oldu u [216] lâkin hiçbir nâfi' eser meydâna getirmeyen Âsâr-ı Tedkîk Encümeni masârifi ötekinin iki mislinden fazla olmak üzere tamâm 11.015 liradır. Bunu Dârülfünûn'un yukarıki masârifine ilâve edince 90.303 lira etdi i gibi talebeden hâlî demek olan u dört sene zarfındaki Dârülfünûn masrafı 361.212 liraya bâli oluyor. Acabâ u dört azîm yekûnu te kîl eden masrafa muk bil Dârülfünûn ne i gördü? Ne gibi hizmetler gösterdi? Ne gibi kitâblar basdı? Yemîn etsem hanît olmam ki u dört sene zarfında yalnız bir vakitte basılan kitâblar stanbul'da basılan kitâblardan hem çok hem de bin derece nâfi' ve mühimdir.

Ey k rî', elbette u deh etli masraf yekûnu hayret ve teessürünüzü mûcib oldu fakat olmasın. Sana daha mühim bir ey söyliyeyim bâri otur teseyyüb-i hâlimize a la.

u Dârülfünûn kodamanları bir de maâ ları nisbetinde hükûmetden erzâk alıyorlar. Yedi guru hesâbıyla alınan gazın çar ıda fiâtı üçyüz guru ; kırk guru a alınan ekerin fiâtı çar ıda yine üçyüz guru ve sâirlerinin de bu kabîlden oldu unu dü ün ve hesâb ederek netîcesinin nerelere vardı ını artık sen sana tefekkür et. Ve bir de askerden kurtarılmak fazîhası vardır. Bir zâta intisâb edip muallim oldun mu her ey oldu bitdi. Bu lâyük mıdır?

Bununla berâber ben münevverü'l-efkâr olan zevâta maâ , erzâk verilmesin demiyorum. Belki daha ziyâde verilmesini arzu ediyorum. Lâkin hizmet istiyorum, hizmet! Edilen hizmet gösterilmeli.

Bir de garâbet içinde garâbet olarak herkese erzâk verilmi iken mütek 'idîne ve eytâm ve erâmile verilmedi. Acabâ bu tek 'üdlar kendi rızâlarıyla mı tek 'üd oldular ve dul ve kadın ve kızlar ve yetîmlerin babaları kendi arzularıyla mı vefât eylediler? smi “ â e Umûmiye Nezâreti” oldu u hâlde neden istisnâ edildi? Hamiyyet-i insâniyyet, rahm u efkat bu mudur? Hâlâ hâtırımdadır. Bunun için muhterem Ahmed Rızâ Be Efendi, hey'et-i âyânda ısrâr etdi. Bir de nizâm-nâme yaptı. Hey'et-i âyân da bu âdilâne ve munsıfâne te ebbüsü kabûl etdi. Acabâ mülkü mahv eden bu eytâm ve erâmil mi imi ki hisse-mend-i inâyet edilmeyip mahkûm-ı mevt edildiler?

Allah a kına, Dârülfünûn'a âid bu muazzam paralar kimlere ve nerelere ve ne sûretle ve ne hizmet muk bili sarf olunuyor?

sterse kâinât yerinden oynasın. ster dünyâ vü mâfihâ hakkımızda her ne derse bulunup da bizim u lâ-kaydâne hallerde sebâtımıza nazaran netîcesi ne olaca ı mechûl [217] bulunan bir kısım-ı cüz'îsi de ileride ne olursa olsun bizim vazîfemiz olmayacak mıdır? Bizim peresti gâh-ı vicdânımız olan dört eyin en ba lıcası mâlûmdur. Mütebâkî üç adedi de udur:

Ye, ye, ye; iç, iç, iç; yat, yat, yat

Hâlâ bu usûl mü devâm edecektir? Hiss-i vazîfe bu mudur?

Biz lisân-ı dînimizi terk ediyoruz, Irak gibi Suriye gibi Hicaz gibi Yemen gibi muhterem Arabistan kıt'aları elimizden gidiyor. Hâlbuki ecânib ba'demâ bu kıt'alarda pek güzel lisân-ı dînimizi ö renecektir. Bu cehl ü temerrüdümüz netîcesi istikbâlimiz için pek büyük felâket olacaktır. Bundan on bir sene evveli çıkan Âmid risâlesinin üçüncü nüshasında Diyârbekir'de vaktiyle mevcûd olan bir milyonluk kütübhâne münâsebetiyle u sözleri yazmı dım: "Bir ferdimiz okuyup insâf etdi mi? Acabâ bunun netîcesi nereye varacaktır?" Artık insâf, bir milyon kitâblı kütübhâne ile Tıbb dârü'l-kütübüne âid vaktiyle yazdı ım mak lenin bir kısmı aynen udur:

" te sadr-ı slâm'da gerek i'lâ-yı medeniyet gerek i'tilâ-yı ulûm ü maârif böyle ittihâd-ı ümmet ve ictimâ'-ı hüsn-i niyetle hâsıl olmu dur.

E er ecdâdımızda bizim sû'-i ahlâkımızla meftûr, mücerred nefsimizi irfâh ve i'zâz yolundaki agrâzımızla ma'lûl olsalardı sâir meâlî-i umûr öyle dursun acabâ oturabilmekde oldu umuz hâneler, kâ ânelere nâil olabilir mi idik? imdi de il bir milyonluk hattâ yirmi bin kitâbı hâvî bir kütübhânemiz ve hele tabâbete mahsûs bir iki dolap dolusu kitâbımız bile yok.

Lisân-ı Arabî ki dînî, er'î, edebî bir lisân-ı muhteremimizdir. Bununla berâber otuz milyonluk bir Osmânî Devleti oldu umuz hâlde bunun nısfına karîb mikdârı kavm-i necîb-i Arap'dır. Kavm-i necîb-i Arap istisnâ edilmek artıyla mektebden yeti enlerimizden acabâ kaç adedimiz bu lisân-ı âlîye vâkıfdır?

Bakınız ngilizlerde olan himmete ve lisân-ı Arap hakkındaki hizmete ki Mu'cemü'l-Büldân müellifi me hûr Yâk t-ı Hemevî'nin Mu'cemü'l-Üdebâ nâm te'lîf-i kebîrini bu kere tab' ü ne re ba ladılar.

Bu te'lîf hakkında merhûm emseddîn Sâmî Be , K mûsü'l-A'lâm mukaddimesinde böyle yazıyor:

“Yâk t-ı Hemevî'nin yalnız üdebânın terâcimini câmi' olmak üzere sekiz on cesm cildden mürekkebi Tabak tüt-Üdebâ unvânıyla bir eser-i azîmi vardır.

[218] Bunun Köprülü Kütüb-hânesi'nde mevcûd olan ve yerinden zor oynayan bir cildinin ع harfinde ba layıp yine ع 'da bitmesi, eserin büyüklü üne âhid olup insâna veleh ü hayret getirir.” te ngizlerin tab'ına mübâ eret eyledi i bu kitâb-ı maârif-nisâbdır.

Âh, i bu kadarla kalsa bir emr-i vâkî deriz. Bu kitâb, kütüb-i mensiyemizden idi. ngilizler bu kitâbın bir nüshasını Londra Kütübhânesi'nde bularak di er cildlerini arama a çıkıldılar.

emseddîn Sâmî Be 'in beyân eyledi i cild-i kebîri Der-Sa'âdet'de Köprülü Kütübhânesi'nde, di er iki cildini de Amerika kütübhânelerinde buldular. Her tarafa mahsûsan âdemler gönderdiler, îlân eylediler. Bâkî cildler hâlâ bulunamadı. Kim bilir hangi memleketde hangi zâtların dolâb-ı ihtirâmında...

Bulunan bu cildleri olsun ziyâ'dan vik yeten mahsûs âdemler gönderip Der-Sa'âdet'den, Amerika'dan istinsâh ettirdiler.

Birinci cildi mukaddemâ ve ikinci cildi de geçen hafta tab' olunarak iki nüshası Der-Sa'âdet'e vürûd eyledi.

nsân, ibârâtındaki sıhhat ve cildindeki zarâfet ve letâfete hayrân oluyor. Cildin ortasında u ibâre muharrerdir:

وقد اعتنى بنسخه و تصحيحه

د . س . مزجليوس

te âlî-cenâb-ı ecânib, lisân-ı Arap'a hizmet ediyor. Biz ise lisân-ı dñimiz oldu u hâlde hâlâ bîgâne duruyoruz. Yâ Rab, ne garîb hâl!

Bu tafsîlâtdan maksadım ecnebî lisânı terk edilsin de yalnız Arapça ö renilsin demek gibi bir sût'-i tefehhüme u ramasın.

Hakîm Farâbî gibi bir Türk yirmi, otuz hattâ bn-i Hallikân kavlince yetmi lisân biliyordu.

bn-i Bibi rivâyetince Hicret'in altı yüz hudûdunda Konya ahâlîsinden Seyfeddîn isminde bir kâtib Arabî, Fârisî, Türkî gibi müteaddid ark lisânlarından ma'âda Avrupa elsinesinden dahi be lisâna â inâ olup öyle tekellüm ederdi ki her hangi lisânla mütekellim olsa kendisini o millettenden zannederlerdi.

Fıtrat-ı be er, be on lisânı ö renmeye her zamân müsâiddir. Kütübhânelerimize gitdikçe pek çok ecnebîler görürüm ve bilmedi im ba'zı feslilere de tesâdüf ederek [219] tahkîk eyledi imde ekserîsinin fes giymi ecnebî oldu unu anlarım. Mütâlaa etdikleri kitâblar en nâfi', en kıymetdâr âsâr-ı slâmiyye oldu unu görerek hayrân olurum.

undan anlıyorum ki okumak ba ka, okuyup da memlekete, vatana hâdim-i hakîkî olmak için çalı mak yine ba kadır.

Fi'l-hakîka imdiye kadar gençlerimiz hattâ mekteblerimizde muallimlerimiz ma'zûr idi. Ba ta lisân-ı belîg-ı Arabî olmak üzere ba'demâ be on lisânla tekellüm eden ve in âllâhu Te'âlâ Diyârbekir, El-Cezîre, Kürdistân kıt'alarının da medeniyet ve azamet-i kadîmesini îade edecek â ık-ı terakkî-i vatan hamiyetli fâzıllarımızı görmekte iftihâr edece iz.

Gazel

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

Hünerverler yeti sin san'at îcâd eylesin millet
Hamiyyetle çalı sın mülkü âbâd eylesin millet

Çıkar seyr et ne bnü'r-Re îd'lerle bn-i Sînâ'lar
Hele bir kere 'azm-i râh-ı ecdâd eylesin millet

Süleymân'a te ebbüs Fâtih'âne i'tinâlarla
Bek da Hâlid ü Fârûk'u dil âd eylesin millet

Olur elbet ne Hayreddîn'ler Turgut'calar peydâ
Yine bahr-ı hünerde sa'y-i müzdâd eylesin millet

Kerîm ol hizmet-i millette candan öyle sa'y et kim
Hamiyyet saff-ı bâlâsında ta'dâd eylesin millet

Vatân evlâdiyız hep dahli yokdur bunda edyânın
Çalı sın ittihâd-ârâ ile ad eylesin millet

‘Umûmî bir uhuvvet hâsıl etsin nûr-ı ‘ismetle
Bütün birbirine efkatle imdâd eylesin millet

Bu gafletle geçerse ey Emîrî vakt-i hâzırda
Mezâristân içinde nazmımı yâd eylesin millet

te ben bu sözleri bundan on bir sene mukaddem yâni 10 Mart 325 târîhinde ne r etdi im matbû Âmid risâlesinde yazmı idim. Ben ne bileyim ki o vakit i ba ına gelenlerin maksadı hakîkî bir hizmet olmayıp mülkü ya ma etmek ve ecdâdımızı bi-gayr-i hakkın tahkîr ve âlem-i edebiyât-ı slâmiyye’imizi imhâ ile ulûm ü maârifin kanını akıtmaktan ba ka bir de Dârülfünûn nâmı altında ücretle tutulmu bir atâlet-hâne te kıl olunacaktır. Binâen aleyh bâlâda mikdâr-ı rakamiyyesini gösterdi im u yüz binlerle liralara Dârülfünûn masârifi nâmıyla u dört sene zarfında nerelere sarf olundu unu ve buna muk bil [220] ne gibi hizmet görüldü ünü vükelâ-yı devlet hamiyeten, diyâneten, siyâseten, vik yeten, mülken, âcilen ‘ale’l-esâmî her bir müfredâtını gazetelerle îlân etmek sûretiyle efrâd-ı millete her hâlde sarâhaten gösterilmelidir. Mâmafih benim vâkıf olmadı ım hidemât-ı âliye ibrâz eden zevâtı gösterebilirlerse te ekkürât-ı azîme takdîm edenlerin birincisi yine bu abd-i âciz olacaktır.

Bu sözlerime muk bil Ömer Seyfeddîn bin Âdem aleyhisselâm neler söyleyece ini bilemezsem de parmak ucuyla i’r yazma a mübtelâ olan Â ık Ömer meziyet, Gevherî tabîat, Yûsuf Ziyâ Be ihtimâl ki böyle der:

Parlayamaz sa‘yın artık kibriti
Vicdân kutusunun eczâsı bitmi
Gönül kafesinin hamiyet ku u
Bırakmı yurdunu da lara gitmi

NEZÂİR

Gazel-i Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî⁶⁷

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Zerre denlü derd bulmak güç devâdan çok ne var

Sen seni i keste göster mûmiyâdan çok ne var

⁶⁷ Cenâb-ı Âgâh’ın tercüme-i hâli Tezkire-i u‘arâ-yı Âmid’de vardır.

Çe mimüz hâk-i reh-i dildârı eyler arzû
Yoksa bâzâr-ı cihânda tûtiyâdan çok ne var

Çûb-ı hu ke can ba ı lar sohbet-i erbâb-ı dil
Mu‘cizât-ı Mûsevî olsa ‘asâdan çok ne var

Gönlümüzce â inâlık görmedük bir kimseden
Vakf bir sözdür ki dirler â inâdan çok ne var

Sen hemân Âgâh râm it âhbâz-ı himmeti
Saydgâh-ı hüsnde sayd-ı hümâdan çok ne var

Nazîre-i Emîrî Çelebi-i Âmidî

(Cedd-i Sâhib-i Mecmua)

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Mey-perest ol sâgar-ı ‘âlem-nümâdan çok ne var
‘A ka isti‘dâdın olsun dil-rübâdan çok ne var

Can verip almakdayız her dem metâ‘-ı vaslını
Beynimizde yâr ile bey‘ ü irâdan çok ne var

[221]

Ba ka ‘âlemdir hakîkat sohbet-i yâr-ı kadîm
Bî-vefâ bî-gâne me reb â inâdan çok ne var

Mülk-i istignâda sen âh-ı sehâvet-me reb ol
Yoksa terk-i mâsivâ etmi gedâdan çok ne var

Sen misin ancak Emîrî peyrev-i Âgâh olan
ehrimizde â‘ir-i nâzik-edâdan çok ne var

Tahmîs-i Gazel-i Cedd-i Fakîr

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Öyle mest ol bilme dünyâda safâdan çok ne var
Gam- ikest ol anlama zevk u vefâdan çok ne var
Zer be-dest ol bak ki yâr-ı mehlîk dan çok ne var
Mey-perest ol sâgar-ı ‘âlem-nümâdan çok ne var
‘A ka isti‘dâdın olsun dil-rübâdan çok ne var

2

Kesdik atdık gayr ile artık nizâ‘-ı vaslını
Çekmeyiz imden geri derd-i sudâ‘-ı vaslını
nhisâr etdik bizimçün intifâ‘-ı vaslını
Can verip almakdayız her dem metâ‘-ı vaslını
Beynimizde yâr ile bey‘ ü irâdan çok ne var

3

Tâ iki yüz elli yıldır ey muhibbân-ı kerîm
Yazdı bu i‘ri benim ceddîm olan cennet-mukîm
Böyle söyler söyleyince i te üstâd-ı hakîm
Ba ka ‘alemdir hakîkat sohbet-i yâr-ı kadîm
Bî-vefâ bî-gâne me reb â inâdan çok ne var

4

‘Ârif-i rû en-dil ol merd-i hakîkat-me reb ol
Makdem ol zât-ı vefâ-kâr ol mürüvvet-me reb ol
Burc-ı istisnâda bir mâh-ı ‘adâlet-me reb ol
Mülk-i istignâda sen âh-ı sehâvet-me reb ol
Yoksa terk-i mâsivâ etmi gedâdan çok ne var

Ben miyim ancak Emîrî mübtelâ-yı âh olan
 Cân-fedâ-yı vuslat-ı yâr u nezâ'ir-h'âh olan
 Bak ne der ceddîm gibi bir 'ârif-i Billâh olan
 Sen misin ancak Emîrî peyrev-i Âgâh olan
 ekrimizde â'ir-i nâzik-edâdan çok ne var

Gazel

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün
 (*Fâilâtün*) (*fa'lün*)
 (. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

- 1 Seni her emrini infâz ile âdân edelim
 Gel bize nazlı gülüm zevk-ı firâvân edelim
- El verir nâz u edâlarla gürîzân olmak
 Hânemi eyle mü erref seni cânân edelim
- Ey güzeller güzeli süt kuzusu hiçbir gün
 Demedin 'â ıka bir bûsecik ihsân edelim
- Ben demem ki sırf câme-i rah ânı atıp
 Dürr-i yektâ gibi endâmını 'üryân edelim
- 5 Sevdî in vâr ise cilveli bir nazıl güzel
 O gül-i nâza da da'vetci itâbân edelim
- Gönlümü mühr-i Süleymân gibi teshîr etdin
 Seni biz kendimize nüsha-i 'irfân edelim
- Olamaz nazlı güzel kimseye bâkî dünyâ
 Elde fırsat var iken sohbet-i pinhân edelim

Bana rahm etmez isen de yine âd ol mele'im
Elimizden ne gelir göz yaşı rîzân edelim

Okuyunca 'acabâ der mi vefâlı cânân
Biz de insâf ederek terk-i gürîzân edelim

10 Yine lutfundan Emîrî edemez kat'-ı ümîd
Gel bizim hâneye bir gün seni mihmân edelim

Evkâf-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfî, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Sultân Bâyezîd-i Sâni ve K nûnî Sultân Süleymân Hân ile sâir bâzı selâtîn ve ehzâde-gân-ı Osmâniyye'nin nazîreleri.
- “Dünyâda en büyük âdemler kimlerdir” ve Kudüs-i erîf ve Filistin hakkında bir mütâlaa ve bu miyânda sadr-ı esbak Râmi Pa a ve Kibleli-zâde Fuad Be 'den bahs olunmakla berâber maârif müste âr-ı cedîdinin böyle pek mühim muâmelât-ı ilmiyye ve edebiyede tecrübesiz ve keyfî bir sûretde oynamasından hayırlı bir netîce çıkmayacağına dâir bâzı îzâhât.
- Üçyüz sene evvel Üveysî nâm â'irin ahvâl-i zamânı hakkında âyân-ı dikkat bir manzûmesi.
- Kayseri Mevlevî eyhi-zâde Muallim Mehmed emseddîn Efendi'nin bir seneden evvelki ahvâlin tasvîri hakkında kasîde-i kıymetdârı.
- Nezâir: Fuzûlî, Nâmık Kemâl, Muhyiddîn, Emîrî. Di er Nezâir: Muallim Nâci, Muhyiddîn. Di er Nezâir: Kâ if, Seyfî. Geçen nüshadaki “çok ne var” gazellerine nazîre: Muhyiddîn, Emîrî. Di er gazel: Emîrî. Bahâr münâsebetiyle manzûme: Emîrî.

Nâ iri: Ali Emîrî

Evk f-ı slâmiyye Matbaası 1337

Kiblelzâde Fuad Be 'in “Selîm-i Sâlis ve Napolyon” isminde Fransızca tercüme ve ne r eyledi i kitâbın sakat t ü galat tı hakkında edîb ve müdekkik-ı muhterem Selîm Sâbit Be 'in kalem-i metîn-i üstâdâne ile tahrîre himmet buyurdıkları mak le-i ibret-ihativâyı in âllâh gelecek nüshadan i'tibâren ne re ba layacağız.

Târîh ve Edebiyât Müntesiblerinden Ali Rükneddin Be 'e,
Râmi Pa a'nın ahvâlinde bu nüshada bir mikdâr bahs etmi im. Suâllerinize
cevâb gibi tesâdüf etdi ine müteaccib ve memnûn oldum.

[223]

İfâde-i Mahsûsa

Bi-minhu'l-kerîm bu nüsha ile mecmûamızın ikinci senesine geçiyoruz. İmdiye
kadar mecmûamızın bir formadan yâni on altı sahîfeden ibâret yazılması, yazılacak
birçok eylerin tehhürünü ve bâzen de adem-i dercini mûcib kılıyordu. Bu nüshadan
îtibâren iki forma, yâni otuz iki sahîfe çıkaraca ız. Bir kısmı kemâ-fi's-sâbık sarı kâ ıdlı
ve bir kısmı da beyâz kâ ıdlı olacaktır. Beyâz kâ ıdlı nüshaların iki forması yine 5
guru dur. Yalnız sarı kâ ıdlıların fiâtı yedi buçuk guru olacaktır. On iki punt yerine de
altı punt harfler daha münâsib görülmü dür.

Cenâb-ı Hak hüsn-i muvaffakiyyetle temâdî-i devâmını nasîb eylesin.

[224] **Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni Hazretlerinin Bir Gazel-i Şâhaneleri**⁶⁸

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1 Dâm-ı zülfünle ba ım dâ'im belâ eksük degül
Hı m-ı çe münle dile her dem cefâ eksük degül

Serverâ serv-i bülendün ser-firâz olma için
Cân u dilden rûz u eb vird ü du'â eksük degül

Sen vefâ vü hulk ile 'âlemde me hûr olalı
Mâh-rûlarda sana medh ü senâ eksük degül

Nice kim gün yüzüne oldu muk bil didiler
em'-i hüsnünde senün günden ziyâ eksük degül

⁶⁸ Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin Millet Kütübhanesi'nde yazma ve kadîm dîvân-ı âhaneleri ve müteaddid hatt-ı dest-i hümayûnları ve birçok kıymetli kitâblar zahrında nak -ı hâtem-i mülûkaneleri mevcûddur.

5 Hüsn ile hûr îd-i enver çâkerün lâyık mıdur
Meclisünde dem-be-dem bir bed-lik eksük degül

Vasl ile ‘ay eylemi gerçi rakîbim hecr ile
Hamdili’llâh bizde de zevk u safâ eksük degül

Öldürürse gam seni yâra ne gam çün her zamân
Bin senün gibi gedâ ‘Adlî ana eksük degül

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri’nin Nazîre-i Şâhâneleri⁶⁹

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Gerçi kim halk-ı cihân içre belâ eksük degül
Cümlesine iri en gamdan bana eksük degül

[225]

Sanmanız Ferhâd u Mecnûn gitdi bu ‘âlem tehî
‘A k-ı âhî devletinde mübtelâ eksük degül

Zâhidâ er‘e muhâlif mi degül bu i lerün
Hânk h içinde her dem hûy u hâ eksük degül

Tevbeler eyle günâha tut ümîdün hazrete
Görürüm sende dilâ havf u recâ eksük degül

Yüz karasın bu Muhibbî gözlerün ya ı ile
Bulasın bir çâre çün çe münde mâ eksük degül

⁶⁹ Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin her birine kıymet ve takdîr olunamayacak derecede üç aded Türkçe ve bir aded de Fârisî dîvân-ı âhâneleriyle hatt-ı destîyle muharrer tu râ-yı hümayûnları ve müteaddid kıymetli kitâblar zahrında nak -ı mühr-i âhâneleri Millet Kütübhânesi’nde mevcûddur.

Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin Nazîre-i Hüsrevâneleri⁷⁰

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Ba ıma günden güne derd ü belâ eksük degül
Gâhi 'a k-ı yâr ile cevâ ü cefâ eksük degül

Aldı 'aklım 'âkıbet Mecnûn'a döndürdi beni
Yârimün yanında a'dâ dâ'imâ eksük degül

Vech-i hûbâna eger baksam da tesbîh eylerim
Dilde hiçbir vech ile zikr-i Hudâ eksük degül

Nev-bahâr oldu gönüller hep yerinden oynadı
Ba da sît ü sadâ zevk u safâ eksük degül

Bahtiyâ Ferhâdve ta lar içinde yürü sen
Bir saçı sünbül lebi îrîn sana eksük degül

[226]

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin Mahdûm-ı Şehriyârîleri

Şehzâde Bâyezîd'in Nazîresi⁷¹

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Her zamân ol bî-vefâdan bir cefâ eksük degül
Cânda gam dilde elem ba da belâ eksük degül

Hiç bilmem neyleyim yâ Rab 'acebdür tâli'im
Her yanâdan dâ'ima bir iftirâ eksük degül

⁷⁰ Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretlerinin dîvân-ı âhâneleri ve hatt-ı dest-i mülûkâneleri Millet Kütübhanesi'nde mevcûddur.

⁷¹ ehzâde Bâyezîd bin K nûnî Sultân Süleymân Hazretleri'nin Fârisî ve Türkî iki aded yazma dîvân-ı belîg neleri ve hatt-ı dest-i necîbâneleri Millet Kütübhanesi'nde mevcûddur.

Çarh-ı keç-reftâr elinden bu belâ-ke cânıma
Âh kim endûh u gam zecr ü ezâ eksük degül

Â iyân-ı tende murg-ı câna her subh u mesâ
Pâdi âhım hûn-ı hecründen gıdâ eksük degül

âh-ı iklîm-i keremsin koma elden lutfı kim
Bu meseldür her zamân kuldân hatâ eksük degül

Rûz u eb dergâhuna tuhfe bu âhî bendeden
zdiyâd-ı devlet ü 'ömre du'â eksük degül

Kânûnî Sultân Süleymân Hazretleri'nin Mahâdîm-i Şâhâneleri'nden

Şehzâde Sultân Mehmed'in Nazîresi

Yâr yanından rakîb-i bed-lik eksük degül
Cânıma derdâ ki hergiz bir belâ eksük degül⁷²

[227] Yine Selâtîn-i Osmâniyye'nin bu vezn ü k fiyede redîf-i di er üzre daha ba'zı âsâr-ı âhâneleri vardır. Ez-cümle K nûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin u gazel-i ehriyârîleri bu üslûbdandır:

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Sensiz ey dilber bana âh u fig n eksük degül
Lâleve ba rumda hem dâ -ı nihân eksük degül

Dilber oldur kim vefâda olmaya eksüklügi
Yoksa cevr ü zulmü çok nâ-mihribân eksük degül

Ki hayâlîdür konan gönlüm evindeki gamı
Ol harâbe evde mihmân her zamân eksük degül

⁷² ehzâde Sultân Mehmed'in bu gazelinin di er beyitleri me hûdumuz olmamıdır.

La‘l-i nâbun hasretinden ey letâfet gül eni
Gözlerümden subha dek bir demde kan eksük degül

Gönlün açılmaz Muhibbî serv-i kaddün olmasa
Serv ü bâ u gül dahi âb-ı revân eksük degül

Sultân Mustafâ Hân-ı Sânî Hazretleri

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Hiç ba umdan hevâ-yı zülf-i yâr eksük degül⁷³
Mürtefi‘ yerdür anıñçün rûzgâr eksük degül

[228] Dünyâda En Büyük Âdemler Kimlerdir ve Kudüs-i Şerîf ve Filistin’in Netîce-i İstikbâli Hakkında Bir Mütâlaa

Dün gece menâzır-ı tevârîh-i kadîmeyi dîde-i tefekkür ü ibretle seyr ü temâ â ederken âlem-i sahvdan âlem-i istigrâka rücû etmi im. Hangi âleme geçdi imi ve ne gibi tefekkürlerde bulundu umu dahi bilmiyorum. Kendimi bilmedi im bir ga y u istig râk içinde iken “dünyâda en büyük âdemler kimlerdir” ta‘bîri yüksek bir sadâ ile a zımdan çıkdı mı ve u ramı oldu um âlem-i mahvdan cihân-ı sahva geldi imi anladım lâkin lisânımdan bî-ihitiyâr sudûr eden dünyâda en büyük âdemler kimlerdir ibâresi hâlâ kulaklarımı çınlatıyordu.

Kendi kendime, hakîkaten dünyânın en büyük âdemleri kimlerdir, bunları arz u ivazdan sâlim bir sûretde acabâ taayyün ettirmek k bil olamaz mı, dedim. Dü ünme e ba ladım ve kâinât-ı târîhin en derîn kö elerini bile taharrîye daldım. Bütün menâzır-ı cihân-ı târîh gözümlen önünden geçiyordu. Öyle geçiyordu ki bu menâzır-ı acîbeyi bir ârif, dîde-i basîretle ke fetmi olsaydı beni kâinât-ı târîh ortasında zîr-i zemînde teleskoplar önünde oturma bir rassâd ve avâlim-i târîhi de yerinden oynama sıra ile pî -i nazarımdan gelip geçen nücûm-ı eflâk zannederdi. Cihânın ne kadar müceddidleri,

⁷³ Bâzı mecmûalarda u beytin ikinci mısırânın üstünde cevâb-ı eyhülişlâm Feyzullâh Efendi ibâresi görülmekte ise de sultân-ı mü ârûn ileyh zamânını iki eyhülişlâm Feyzullâh Efendi’ler idrâk eyledi inden hangisinin oldu u ve tazmînin sahîh olup olmadı ı bilinmemi dir.

müessisleri, büyük âdemleri var ise birer birer arz-ı endâm-ı hüviyet ederek tarassud-gâhım önünden geçiyorlardı.

Ben bunların cümlesinin hayât-ı te rî'yyelerini hâdde-i tedkîkden geçirdim. Kâffesinin ser-firâz ü mümtâzı ve kâinâtın müncî ve hâdim-i hakîkîsi, hâiz oldukları kuvve-i mâneviyye öyle dursun hârika-i kudret-i be eriyyeleri îcâbınca dahi enbiyâ-yı izâm hazerâtını buldum.

Enbiyâ-yı izâm efendilerimizin cümlesinin büyüklüklerini burada tafsîlen beyân [229] etme e kudret-i kalem ü kırtâs müsâid olmadı ından yalnız Hazret-i Îsâ efendimiz ve Hazret-i Muhammed efendimiz hazerâtının ufak zannolunan ve fakat hakîkatde cihândan daha büyük olan birer büyüklüklerini arz ve irâe ile iktifâ edece im.

Mâlûmdur ki Hazret-i Îsâ efendimiz bir kudret-i hârika olarak pedersiz dünyâya geldi. Bu hârika-i kudreti bugünkü günde Avrupalılar Filistin'i kendilerine mâl etmek istedikleri Yahudiler kabûl etmediler. O vücûd-ı mübâreke yapmadıkları ezâ vü cefâ bırakmadılar. Envâ'-ı renc ü cefâya mârûz kalan tâhire ve mutahhara Hazret-i Meryem vâlidemiz Hazret-i Mesîh-i Rûhullâh'ı alıp Filistin'den savu ma a mecbûr kaldı. Bir müddet sonra avdet buyurunca bu anûd Yahudiler, yine pe inden dü mediler. Ne gibi hıyânet ü denâet ile âkıbet-i Hazret-i Îsâ efendimizi terk-i cihâna mecbûr eylediklerine ncîl-i erîf ve Kur'ân-ı azîm iki âhiddir.

te o ma dûr u mazlûm olan Îsâ efendimiz hazretlerinin vaz' eyledi i esâs kavîm üzerine bugünkü günde mevcûd ve lâ-yetezelzel olan ümmet-i azîmesi ve bu ümmet-i azîmenin kudret ü mikneti meydândadır ki enbiyâ-yı izâmın, dünyânın en büyük âdemleri oldu una birer delîl-i alenîdir.

kinici delîl peygamberimiz Muhammed-i Arabî efendimiz hazretleridir. Mâlûmdur ki Hazret-i Muhammed henüz pek küçük iken evvelâ pederi ve sâniyen vâlidesi vefât ederek yetîm kaldı. Birkaç sene sonra ceddî Abdülmuttalib de vefât eyledi. Artık dürr-i yetîm gibi tamâmıyla bî-kes bir suretde büyüdü. Kavmini dîne dâvet etdikde tahkîr sûretinde "bir yetîme mi ittibâ' edece iz" derlerdi. Bu zâta da muânîdînin etmedikleri ezâ vü cefâ kalmadı. Nihâyet kendisini itlâfa karâr verdikleri gece tek ba ina memleketden hurûc ederek gizli bir ma arada Ebûbekir ile birle di. Hazret-i Îsâ efendimiz vâlidesiyle Filistin'i nasıl terk etmi ise bu yetîm de yalnız arkada ıyla Mekke'yi terk [230] eyledi. te bu yetîm ve bu bî-kes olan Muhammed efendimiz

hazretlerinin de vaz' eyledi i esâs metfn üzerine bugünkü günde muhalled ü pâydar ve nice yüzlerle milyonlarla bâlig olan ümmet-i azîmesi meydândadır.

Binân aleyh dünyâda en büyük âdemler kimlerdir diye vârid olacak bir suâle, enbiyâ-yı izâm efendilerimizdir, cevâbını vermekte erbâb-ı akl u insâf zerre kadar tereddüd etmezler.

Lâkin una teessüf ediyorum ki Hazret-i Muhammed'in ümmeti Yahudiler gibi Hazret-i Îsâ'ya sût-i kâsîd etmemi ve Kur'ân-ı erîfde Hazret-i Îsâ efendimiz pek büyük bir sûtretde medh ü senâ olunup bin üçyüz seneden beridir ümmet-i Îsâ'nın mukaddes bildikleri Kudüs-i erîf ziyâretinden hiçbir hristiyân men' edilmeyerek kemâl-i hürmetle kabûl ve birçok ta'zîmlerle ziyâret etdirilmekte bulunulmu iken gazetelerin rivâyetlerine bakılırsa dostları olan ümmet-i Muhammed elinden alınıyor da peygamberlerinin ve kendilerinin dü manları bulunan Yahudilere veriliyor. te burasına aklım ermiyor. Daha do rusunu söyleyeyim mi, gazeteler her ne kadar kuvvetli yazarlarsa yazsınlar, bir vechile inanamıyorum.

Bundan belki elli sene evvel okudu um bâzı târîhlerde hâlâ hâtırımıdadır ki Hazret-i Ömer efendimiz Kudüs-i erîfe geldikde kavm-i Nasara'nın papazları kendisini Kumâme'ye dâvet ve ziyâfet etmi lerdî.

Ö le ezânı okundu. Bilâl-i Habe î hazretleri geldi. Yâ Ömer kalk namâza, dedi. Hazret-i Ömer kıyâm etmek isteyince Kumâme erkânı "Yâ halife, burası temizdir, namâzı burada kılınız" dediler. Hazret-i Ömer kılmak istemedi. Pek çok ricâ etdiler. Hazret-i Ömer dedi ki: "Her yerde namâz kılabilirim lâkin sizin hâtırınız için kılmıyorum." Taaccüble "niçin yâ Ömer" dediler. [231] Hazret-i Ömer efendimiz buyurdular: "Bir gün gelir, bizim halîfemiz ashâb-ı kirâm ile burada namâz kılma dır, biz burayı câmi yaparız, derler. Ben ileride böyle ba nınıza bir g ileli mahzûr açılmasın için kılmıyorum."

Hazret-i Ömer'in âdilâne ve munsifâne olan bu büyüklü ü netîcesidir ki Kumâme'ye bin üç yüz seneden ziyâdedir müdâhale ve tecâvüz edilmemi dir. slâmların en kuvvetli zamânında tecâvüz etmek istedikce Hazret-i Ömer'in bu muhalled kelâm ile kendilerini men' eyledi ini hatırlayarak derhâl tecâvüzden nedâmetle nükûl etmi ler.

te slâmların, slâm halîfelerinin tâ bin üç yüz seneden beri hristiyânlar hakkında olan hürmet ü rahm-i efkatine bi'l-muk bele medenî hristiyânların da

slâmlar hakkında mütevâlî vü pâydâr bulunan nevâzi ve muâvenetlerine nazaran dünyâ nuk dunca pek zengin ve fakat adedleri Filistin’de slâmlardan yüzde yetmi seksen derece az olan Yahudilere vereceklerine, yine tekrâr ederim ki akıl ve mantıkça ber-vechile inanamıyorum ve Yahudiler gazetelerde para ile yazdırıyor demek istiyorum. Evet, para pek de erli bir eydir. Bunu dîvâneler de bilir. Fakat bir kere dü ünmeli ki Yahudiler cihânın parasını toplayıp ceplerine doldurmu lar ve dolduruyorlar. Cihân aç kalıyor. Bugünkü günde Bol eviklerin dünyâyı tahrîb etme e çalı makda oldukları da mâlûmdur.

Böyle, dünyânın parasını toplayıp cihânı aç bırakma a bunlar âlet-i müstakile te kîl ve cihânın râhatını, tadını kaçırma a ba lıca sebep oldukları hâlde bunlara mümâ ât ve muâvenet edilip bir de Filistin kıt’ası ihsân edilmek imkânı olmayaca ı bedîhîdir.

mkân ekline ifrâğı hâlinde istikbâlen ne gibi deh etli vuk âtlara sebebiyet verece i hakkındaki mütâlaâtı burada imdiden bile îzâh etme e kalem ve kudretim gayr-ı müsâiddir.

[232] Yalnız Filistin kıt’ası öyle dursun, gönül ister ki zâten cihânın âdetâ kısım-ı âzamını İsevîlerle Muhammedîler te kîl eylediklerinden geçende ne r eyledi im “Osmânlı Vilâyât-ı arkiyyesi” kitâbında îzâhen beyân eyledi im vech üzre in allâh re’s-i umûrdaki muhterem zâtların vicdânları slâmların da tedvîr-i umûr-ı kâinâtda bir mevkî-i mühim sâhibi olmak gibi hakîkat noktası üzerinde ittihâd ederler de devlet-i aliyye-i Osmâniyye’nin zîr-i idâre-i hükûmrânîsinde olan bâzı kavme yalnız inki âf ve terakkî-i hâllerini mûcib olacak te ebbüsât ile iktifâ ve bizim de kâbil-i ıslâh olacak birçok husûsâtımıza muâvenet icrâ ederek hudûd-ı kadîmesi vechile hakk-ı hâkimiyet-i Osmâniyye’ye tecâvüz edilmeksizin yine bâkî vü pâydâr kalır.

Cihân haritası meydândadır. Zâten dünyâda mevcûd bulunan hükûmetlerin bâligan-mâ-belag adedleri kâfî iken, yeniden kral olalım, reîs-i cumhûr olalım hırs ü sevdâlarıyla kapı kapı dola anların zâhirde parlak ve hakîkatde ser-â-pâ mübâyin sözlerine meyl edip de bilâ-lüzûm hükûmetler te kîl edece iz diye yeni ba dan âlemi kana boyayıp akalliyyetin keyfi için ekseriyyeti ma dûr etmeyeceklerine, âlem ne derse desin itmînânım ber-kemâldir.

Öyle ümîd ederim ki cihânda mevcûd olan hükûmetlerin hattâ bir hudûdunu bile tagyîr etmeksizin İsevîlerle Muhammedîler ittifâk ve ittihâd ederek öylece tedvîr-i umûr

ederler ve yukarıda denildi i üzere mevcûd olan kadîm her hükûmetin yine riyâset-i hükümrânîsi altında bâzı milel ve akvâma kü âyi ve inbisât vermekden daha ileriye gitmezler. Ve bilhassa Anadolu kısmında cihân haritasını zerre kadar tagayyürâta u ratmazlar.

htâr bizden te'sîr Cenâb-ı Hak'dan

btidâ-yı me rûtiyetde Avrupa ile memleketimiz arasında bir medeniyet ve uhuvvet kapısı açmak için Âmid (Diyârbekir) (El-Cezîre) nâmına çıkardı ım [233] risâle-i mevk te ve matbûanın daha birinci nüshasının mukaddimesinde u satırları yazmı dım:

“Memleketimizi ta'mîk ve ensâbımızı tedkîk ve ahlâkımızı ıslâh etmeyecek olursak o eslâf-ı âliyyenin ahlâfıyız diye iftihâr edemeyiz. Risâle-i mevk temiz bu cihetlerin de silsile-i revâbıtını irâe edecektir.

Bundan daha ilerisini göz önüne getirecek olursak Ebu'l-be er-i sâni olan Hazret-i Nûh efendimizin ba'de'l-tûfân sefîne-i mu'ciz-nümâları üstüvâ eyledi i Cudi cebel-i mübâreki Âmid ile Musul miyânında olmasına ve bu cebel-i mübârek vilâyetimizin dâhilinde bulunmasına ve ashâb-ı tevârîh ü co rafiyyûn kavlinde de ba'de'l-tûfân küre-i arz üzerinde insânların en evvel bu kıta'ada müctemi' olup ondan sonra sâir bilâd ü kıta'ât-ı arza münte ir olmalarına nazaran vilâyetimizin merkez-i evvel-i inti âr-ı benî Âdem olmak kadar kıymetli bir kıdemi i'tibâriyle bütün akvâm-ı mevcûdât ve üdebâ-yı kâinât ile bir silsile-i revâbıtı haîz oldu u tasavvur olunabilir.

te silsile-i revâbıtını beyân eyledi imiz gerek Avrupa gerek umûm üdebâ-yı cihân ihvânımızın tevhd-i insâniyet ve tevsîk-ı revâbıt-ı huk k ve mahabbet husûsundaki efkâr-ı hakîmânelerine Âmid cerîdesinin her sahîfesi gü âde ve âmâdedir. Bütün cihânın birçok erbâb-ı kaleminin bizimle hem-âheng-i hamiyet ü hakîkat olmak husûslarındaki muâvenet ve himmetlerini dirîg buyurmayacaklarını ümîd eylerim.”

Yine tekrâr ederim ki ben bu sözleri bundan on iki sene evvel yâni ibtidâ-yı me rûtiyetimiz senesi olan 7 ubat 324 târîhinde yazmı dım. te cerîde meydânda duruyor.

Acabâ ben bunu nereden mülhem olarak yazmı dım îzâh edeyim. 1130 târîhinde Avusturya ile tahdîd-i hudûda me'mûr ve murahhas olup da bir hayli zamân muvaffak olamayan Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'ye cânib-i [234] sadâretten vâkî olan muhâbere

evrâkı miyânındaki bâzı mektûblarda u kıymetli sözleri görmü düm.⁷⁴ te meâlen o sözler:

“Bundan otuz sene evvel Avusturya ile on seneden ziyâde devâm eden muhârebe nefîcesinde devlet-i aliyye ma lûb olmak hasebiyle Avusturya devleti bir vechile sulha râzı olmayarak pek anîf teklîflerde bulunmu du.

1110 senesinde vâkî olan müzâkerelerde murahhas bulunan Reîsü'l-küttâb Râmî Efendi (Pa a) sulhun husûl-pezîr olamayaca nı anlayarak i i ta'lîl ve te'hîr ile geçi dirdi. Avrupa'nın münevverü'l-efkâr olan üdebâ ve fuzalâsıyla bir müddet muhâbere ve muvânese ederek Türkler, haklarında vuk bulan âyi'ât gibi vah î ve gayr-ı medenî âdemler olmayıp her bir k biliyet-i medeniyeye müste'id olduklarına dâir Râmî Efendi'nin gerek ahsî mâhiyeti ve gerek irâe eyledi i berâhîn ü delâil, Avrupa üdebâsını hayrete dü ürdü.

Bu mühim te'sîrât üzerine sulhun mümkün oldu u kadar devlet-i aliyye lehine akdine muvaffak oldu.”⁷⁵ dedikten sonra Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'ye hitâben: [235]

⁷⁴ Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin mahlası Fâ'izî'dir. Dîvân-ı e 'ârı Millet Kütübhânesi'nde mevcûddur.
⁷⁵ Râmî Pa a ihtisâb me'mûrlarından -yâni imdiki ehremîni tarafından evzân ve kantar hususunda müstahdem me'mûrlardan- Eyüplü Hasan A a'nın mahdûmudur. Evzânlarda bu kabîl vazîfeyi icrâ edenlere “terâzûcu” derlerdi. Vazîfesi münâsebetiyle ekseriyen Eyüp'de Ekmekçi Dükkânı'nda oturdu undan bâzıları tarafından “Eyüp'de ekmekçi idi” denilmek bundan ileri gelmi olsa gerekdir. Râmî Efendi dahi evâil-i hâlinde pederine etbâ' ile ekseriyen Ekmekçi Dükkânı'nda otururdu.

Fâzıl ve âir-i me hûr Ürfalı Nâbî Efendi, dâmâd-ı ehriyârî ve vezîr-i sâni Musâhib Mustafâ Pa a'nın kitâbetinde iken bu küçük çocu un hârika-i zekâsını görerek yanına aldı. O pîr-i maârif-pîrâ tahsîl ü terbiyesine himmet edip yeti dirdi. Nâbî Efendi'nin kemâl-i i'zâz ü hürmetle Hicâz-ı ma firet-tırâza azîmeti hakkında irâde-i ehriyârî eref-taalluk etdikde Râmî Efendi yirmi altı ya nda iken Nâbî Efendi'yle birlikte Hicâz'a gitti. Vatan-perver ve âlf-cenâb Nâbî Efendi'nin himâyesiyle az vakitte terakkî etdi. Vezâret teklîf olundu u hâlde kabûl etmedi. Kırk yedi ya nda iken mesned-i sadâret-i uzamâyı ihrâz etdi. Tahaddüs eden me hûr “Edirne Vakası” üzerine himmet ve hizmetinin zıdd-ı mükâfâtı olarak ihtifâyâ mecbûr kaldı.

Tamâmı Nâbî'nin dîvânında mevcûd olan:

Nûr-ı 'aynım perdelendi Ka'be-i 'ulyâ gibi
Kû e-gîr-i halvet oldu dîde-i bînâ gibi
Oldı çünküm 'âlem-i sûretde âsâyî 'adîm
Dîde-i a yârdan oldu nihân ma'nâ gibi
Gördi yokdur merdüm-i 'âlemde âsâr-ı vefâ
Girdi ism-i bî-müsemmâ ekline 'ank gibi
Rûhdur rûhun olur hâsiyyet-i zâtı hafâ
Bûy-ı gül tab'-ı ma'âdin ne ve-i sahbâ gibi

gazelini Râmî Pa a'nın ihtifâsı zamânında müteessiren in âd etmi dir. Sonra Kıbrıs ba'de Mısır vâlîsi oldu. Bir müddet de Rodos'da mahbûs kalarak elli iki ya nda vefât etdi.

Râmî Pa a mahbûs iken istifsârî hâvî bir mektûba Nâbî Efendi “Râmî Pa a o lum mak m-ı Hazret-i Yûsuf'dadır.” cevâbını vermi dir. Nâbî'nin tevellüdü Râmî Pa a'dan on be sene evvel ve vefâtı be sene sonradır. Pa a'nın kendi hatt-ı destîyle olan dîvân-ı e 'ârı merhûm Fâik Re âd Be 'de mevcûd idi. Pederi okur-yazar bir â'irdir. A a denilmesi o zamânın tâbîri ve bulundu u me'mûriyet icâbındandır. E er o lu Râmî Pa a'nın mebâdî-i ikbâlini olsun idrâke ikbâli müsâade etseydi zâten muktedir bir zât olmak hasebiyle terakkî edece i emsâliyle mâlûmdur.

“Sen de Râmî Efendi Pa a dirâyetinde bir zâtsın. Niçin bu mesle e tevessül etmiyorsun?” demi di. Fi’l-hakîka Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi, zâten sonraları Paris’e elçilikle gönderilmi ve mahdûmu olup âhiren [236] sadrâzam olan Saîd Pa a’yı da birlikte götürmü oldu undan kendisi me hûr olan sefâret-nâmeyi de tahrîr etmi ve mahdûmu ve ustasıyla da [237] mülkümüzde ilk matbaa îcâdına te ebbüs etmi olan zât-ı dirâyet-simât oldu undan vâkî olan u ihtâr üzerine bu zât da Avrupa’nın münevverü’l-efkâr kısmını ele alarak mümkün oldu u kadar erâiti tahfîf sûretiyle akd-i sulha muvaffak olmu du.”

te ben bu mektûbu der-hâtır ederek bundan on iki sene evvelki refâh ü istirâhat zamânlarımızda çıkarılan risâlede o sözleri yazmı dım. Fakat ne kimse dinledi ne de anladı.

El-hâletü hâzihi münevverü’l-efkâr takımlarımızın böyle bir te ebbüsde bulunup bulunmadıklarını bilemezsem de lâkin Amerika reîs-i cumhûrunun g libâ kâtib-i husûsîsi olan bir zâtın dâimâ Türklerin senâsında bulundu unu gazetelerde görmekte

Mahlası Merâmî’dir. Râmî Pa a merhûm “sebeb-i hayâtım, peder-i muhteremimin âsârdır” diye kendi dîvânının ba tarafına gazellerini yazmı dı. Lâkin ma’hûd Kibleli-zâde Fuad Be o vakitki hâmilere kuvvetiyle Fâik Re âd Be ’i Dârülfünûn edebiyât muallimli inden makhûren ihrâc ederek yerini gasb etdi ini müteâkib o edîb-i bed-bahtın Kabasakal harîkında hânesi ve kitâbları ve kendisinin de dîvânı ve te’lifleri ve sâir emvâl ü e yâsı umûmen yandı. Gerek Râmî Pa a’nın dîvânı ve gerek pederi Merâmî Hasan A a’nın e ‘ârı da o miyânda mahvoldu. Bitdi, gitdi.

Bu musîbetlerden sonra Fâik Re âd Be kendisini bilenlerin mâlûmları oldu u üzere pek me’yûs bir hâlde görenleri dil-hûn edecek bir sûrette ancak az bir müddet ya ayabilip vefât eyledi. u hâlleri gören Kibleli-zâde cehl ü hasedi îcâbından olarak, imdi târîh ve edebiyât-ı Osmâniyye yazılamaz, vesâik cem’ edelim de ileride yazarız, diye dursun, lâkin yazık, ne Nâbî ne de Râmî gibi kaleme ve siyâseten mülk ü millete pek büyük hizmetler eden eâzımın tercüme-i ahvâlini yazan bulunmadı. Bu kere vâkî olan Dârülfünûn tensik tında me hûr Nâmık Kemâl Be -zâde Ali Ekrem ve edîb-i muhterem Ferîd Be ’ler müderrislikden ihrâc olundu u hâlde müste âr-ı cedîd Re âd Hâlis Be Efendi’nin hamîyetle mekteb-i i’dâdîyi bile ikmâl etmeyen Fuad Be ’in, maârif nâzır-ı muhterem Ali Kemâl Be Efendi hazretleri tarafından Peyâm, Sabâh gazetelerinde ve bu abd-i âcizin de Osmânlı Târîh ve Edebiyyât Mecmûası’nda yazılan ilmî ve edebî mak lelerinden mâhiyyeti artık herkesce ma’lûm ve müsbet bulunmu ve bununla berâber Sultân Bâyezîd-i Sâni gibi muhterem bir Osmânlı pâdi âhının matbû dîvânına olsun göz gezdirmeyip mahlas-ı âhânelerini ve gazellerini mekteb kitâblarında talebeye yanlı okutmu dur. Bundan ve bu gibi binlerle hatâ ve sak metlerinden ba ka Yeni Osmânlı Târîh ve Edebiyyâtı kitâbında Nâbî’nin dört buçuk satır tercüme-i hâlinde tamâm sekiz adet yanlı yazmı oldu u hâlde eyhülihlâm ihâbeddîn Be ’in ondan daha evvel yazdı ı Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye kitâbında Nâbî’nin tercüme-i hâlini pek do ru yazmı iken mâdemki Kibleli-zâde bu kadar galat t-ı edebiyesiyle Dârülfünûn müderrisli inde ibk olunuyor. Ondani yüz mertebe üstâd oldukları u küçük muvâzene ile müsbet olan ihâbeddîn Be ’e ve daha sâir emsâline müste âr be efendi tarafından acabâ ne gibi âlf me’ûriyetler ve müderrislikler bulmak ve be endirmek mümkün olacaktır. üphe yokdur ki böyle mühim muâmelât-ı ilmiyye ve edebiyeye ile tecrübesiz ve keyfî bir sûrette oynanılmaktan elbette hayırlı bir netîce beklenilemez ve çıkmaz. nsân için hiss-i mukaddes-i vazîfe lâzımdır. Benim ahsî hiçbir kimseye bir garazım yokdur. Lâkin ben de eczâ-yı milletden oldu um için vicdânen ve hamîyeten arz-ı hâlde mecbûr ve mükellef ve elli senelik sâhib-i tecrübe ve ihtisâsım hâlisen ve muhlisen yazıyorum:

Bir hatâ etdin ki tilmîzânı me’yûs eyledin

Belki Cibrîl’i dahi vallâhü a’lem bi’r-re âd

(kinci mısra Nef’î’ nindir.)

oldu um gibi Fransa'nın pek muhterem üdebâsından Piyer Loti hazretlerinin dahi her zamân u bî-kes ve ma dûr Türklerin hakkında insânî muâvenet ve efkat ibrâz ederek takdîr-hâmı oldu unu kemâl-i iftihâr ve ükrân ile i itiyorum. Lâkin Osmânî Vilâyât-ı arkiyyesi nâmıyla yazıp tab' etdirdi im kitâblardan kendilerine ihdâ için bir vâsıta bulamıyorum ve bâzı muhterem gazetelerimiz lisân-ı ecnebîye tercüme edilmesini ihtâr etmi ve kitâb ne r olunanalı iki ay geçmi ve hükûmet-i seniyyemize ve sâir îcâb edenlere de takdîm ve irsâl olunmu iken bâzı aksâmı olsun lisân-ı ecnebîye tercüme edilmeyip her nasılsa meskût-ı anh kalmı dır.

Bununla berâber gerek mü ârûn ileyh Piyer Loti ile Amerikalı zâta ve gerek ngiliz, Fransız, Amerika, talya devlet-i muazzamalarının münevverü'l-efkâr zevâtına takdîm için benden her kim îcâbı kadar nüsha isterse i't etme e müheyyâyım.

vakt-i fırsat fevt olmazdan evvel ehl-i hamiyet zevâtın zuhûruyla bendenize mürâcaata âid kalmı dır.

[238] Yirmi be sene evvel Yanya ve kodra vilâyetleri mâliye müfetti li inde bulundu um esnâda kodra mecmûalarında Sultân Mustafâ-yı Sâni ve Genc Sultân Osmân-ı Sâni'nin zamânındaki fetretleri musavver olmak üzere Üveysî nâmında bir zâtın 1037 hudûdunda g yet hamiyetkârâne yazılmı bir manzûmesini görerek mecmûama kayd eylemi dim. Sonra bu manzûmeyi stanbul kütübhânelerindeki bâzı mecmûalarda dahi mukayyed gördüm. imdiki zamânda görülen garîb hâllere pek çok îtirâz ediyoruz ama üç yüz sene evvelki u hâllere de nazar edersek o vakitlerdeki hâlimizin dahi imdiden pek iyi bir ey olmadı ı ve u harb-i me 'ûma i tirâk edilmemi olsaydı belki o zamânlardan daha iyi olaca ı u manzûmenin muk yesesiyle anla ılır. te aynen manzûme:

Güfte-i Üveysî Der-Ahvâl-i Zamân

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

1

lâ ey kavm-i stâbul bilün tahkîk olun âgâh
ri ür nâgehân bir gün size hı m ile kahru'llâh

Kıyâmet kopdı siz dünyâdan el çekmez usanmazsuz
Zamâne Mehdi devridür nüzûl etmekde Rûhu'llâh

Yapup dünyâ evün vîrân idersüz hâne-i dîni
Ne Fir'avn yapdı ne eddâd binâlar bu ekil Bi'llâh

Nice bî-çârenün zulmen yıkarsuz hâtırın her dem
Degül mi mü'minün kalbi a zâlim yoksa Beytu'llâh

5 Fig n u âhı mazlûmun e er kim göklere irse
Terahhum etmeyüp aslâ dimezsüz yerde kalmaz âh

Ne dîne tapdınız bilmem ne mezheb tutdunuz hâ â
mâmlar kavline uymaz buyurmaz dört kitâbu'llâh

[239]

Ne er'ullâha tâbi'süz ne hod k nûna k 'ilsüz
Cihânı dürlü bid'atle fesâda virdinüz bi'llâh

Kuzât-ı ahvâlini dirsek ne mümkündür beyân itmek
E er hasmun ölürse k dı yardımcun ola Allâh

Kurup bir dâm-ı tezvîri komı lar mahkeme adın
Kanı seccâde-i Ahmed kanı ahkâm-ı er'u llâh

10 Bu gün tahkîr idüp dîni idersüz hîle-i er'î
efâ'at eylemez yârın size anda Habîbu'llâh

Aceb Münkir misüz ha re kıyâmet yoksa kopmaz mı
Size yâ ümmetim dir mi bu fi'l ile Nebiyyu'llâh

Zamâne uydı nisvâna virildi i ler o lâna
Ekâbir tapdı hemyâna olup ya'ni 'adû'llâh

stânbül kavminün zulm ü fesâdı cümleden artık
Budur gam çekdi üm korkum iri e bir belâ nâ-gâh

Yehûdî gibi fâsıklar giçerler sadra bî-tekîf
Kapudan baksa bir mü'min iderler andan istikrâh

15 Nedendür böyle hâ'inler emânet sâhibi olmak
'Aceb hiç ehl-i slâmde bulunmaz mı emînu'llâh

Çakıldı çakmak-ı fitne tutu dı büsbütün dünyâ
Nice ula masun âte be im stânbül'a her gâh

Bozulmasına dünyânun sebep pa a vü a alar
Fesâd ü fitneye bâ'is bulardur übhesiz hem-râh

Cihânda hırsız u hem yol kesici dir isen kimdür
'Ases ba ı suba ıdur buna böyle inan bi'llâh

Bulardan dahi zâlimdür efendi k zı 'askerler
Cihâmı irti âlarla fesâda virdiler eyvâh

[240]

20 Balık ba dan kokar dirler fesâdın ba ı hod ma'lûm
Ne k dir nutka bir kimse diye hazâ kitâbu'llâh

Huzûr-ı Hakka vardıkda olursuz evvelâ mes'ûl
Size tefvîz olunmı dur emânetdür 'ibâdu'llâh

Vezâret sadrına geçmi oturmı bir bölük hayvân
Bu dîn ü devlete hidmet ider yok mı bir âdem vâh

Niçün gizlendi 'ârifler bilinmez oldu kâmiller
Görünmez oldu hep imdi sükûta vardı ehlu'llâh

Nice feth olısar Ba dâd imâmlar eylemez imdâd
Bulardan yüz çevirmi dür ‘azîzüm evliyâu’ llâh

25 Sırât-ı mustakîm üzre de ildür eyh u vâ’izler
Sapınca reh-nümâ yoldan nice halk olmasın güm-râh

Mürâ’iler tutup dehri sanurlar hâlîdür dünyâ
Velî her gû ede vardur nice bin ‘ârif-i bi’ llâh

Gerek va’z u hitâbetler gerek ders ü imâmetler
Virilmi olsa ücretsiz okunur mı kitâbu’ llâh

Ne dilerse disünler hiç kayırmazlar bu münkirler
Bi-hamdillâhi ve’l-minhu virildi bana kenzu’ llâh

Gönülde zerrece yokdur garaz Vallâhi Billâhi
Bütün dünyâyâ hidmetdür murâdum fî sebîlu’ llâh

30 Üveysî çekme gam yakla dı dem ber-sâhib-i em îr
Zuhûr etmek mukarrerdür bi-emrullâh bi-iznu’ llâh⁷⁶

[241]

Teşrîh-i Ahvâl⁷⁷

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

1 Hilâlin rengi solmu haste-i hicrâna dönmü dür
Teverrüm eylemi bir nâzenîn cânâna dönmü dür

⁷⁶ Bu manzûmenin in âdından bir iki sene sonra Sultân Murâd-ı Râbî hazretlerinin fesâd ü fitne vü tezvîr erbâbına nasıl kılıç atdı ı ashâb-ı tevârîhe ma’lûmdur.

⁷⁷ Bu manzûme muallimîn-i muhtermeden Kayseri Mevlevî eyhi-zâde Mehmed emseddîn Efendi tarafından merhûm u ma fûr cennet-mekân Sultân Mehmed Re âd Hân hazretlerinin irtihâllerinden birkaç gün mukaddem mesâib-i umûmiyye-i vatandan müteessir olarak in âd edilmi dir. Manzûmenin ihdâsı â’ir Üveysî’nin tamâm üç yüz sene evvel yine böyle hamiyet-mendâne bir lisân ile söyledi i bir manzûmenin derc olundu u bu nüshaya tesâdüf ederek onun zîrine yazılmasına in allâh hüsn-i tesâdüf demekden ba ka bir ey denilemez. Muallimîn-i muhterememiz içinde böyle lisân-ı hamiyet ve belâg ta vâkıf ef’âli akvâline vicdânî mesle ine muvâfık ve seyfi-sârım gibi bî-pervâ hamiyetli ve gayretli zâtlar gördü ümüzden dolayı iftihâr ederiz.

Fazîlet nûru uçmu dur semâya hâk-i süflîden
Tevâbi‘den mücerred kevkeb-i tâbâna dönmü dür

Muhât-ı zulmet olmu her cihetden buk‘a-i slâm
Mülâhid ma‘bedinde muhtecib Kur‘âna dönmü dür

ükûh-ı vuslatından bir eser yok öylece baksan
Süleymânlar mak mî mesken -i mûrâna dönmü dür

5 Evet çokdan beri bu hıttâ Allâh‘a emânetdir
akîler bî-muhâbâ yırtıcı kaplana dönmü dür

Uzakda sanmayın tâ pâ-y-i tahtın kalbine girmi
Bu ser-gerde galâtın her biri sultâna dönmü dür

Yıkılmı bir taraftan bir taraftan âte e yanmı
Ser-â-ser imdi ol ki bir remâdistâna dönmü dür

itdik türbe-dârı var imi bu merkadin ammâ
‘Asâsın çaldıran h‘âbîde bir çobana dönmü dür

[242]

Beyinsiz ba ların hükmü u ursuz ellerin zulmü
Çekilmez hâle gelmi dir belâ-yı câna dönmü dür

10 Kudurmu sâhile ta mî hudûdu zirveyi a mî
Mezâlim hâsılı tu yân eden ‘ummâna dönmü dür

Yakındır korkmayın cânîlerin ferdâ-yı tenkîli
Sitem damarı elde kahr için fermâna dönmü dür

Kesilmi dir ümîdi hizb-i ihvân-ı eyâtînin
Hayâtın son deminde tâlib-i dermâna dönmü dür

Geçilmez intik mın haklı gayzın pî ine aslâ
Nazar kıl âh mazlûmâna bir volk na dönmü dür

Diyorlar köhne istibdâd çürükdü çökdü pek do ru
Fakat zann etmeyin imdi çelik bünyâna dönmü dür

15 Neler olmu neler olmu neler olmakdadır hâlâ
Dü ünmekden ‘uk l erbâbı hep velhâna dönmü dür

Çıkartırlar hemân her ahs için her anda bir mâdde
Kavânîn ortada bâzîçe-i tıflâna dönmü dür

Ne mâni‘ zulm ü ‘adüvvânı ne hâmî ‘adl ü ihsânı
Mübâyin ‘adl ü hakka sâ’ik-i isyâna dönmü dür

Koyulmu bunları tefsîre her ba kendi fikrinde
Bırakmı dır cihâdı müctehid yârâna dönmü dür

Kimi kimden sorarsın hancı sermest yolcular sermest
Açık gözlerce ‘âlem kârlı bir meydâna dönmü dür

20 Hemân cem‘-i nuk da sarf edip nakdîne-i himmet
E‘âzım elde çanta ecnebî mihmâna dönmü dür

Bütün dâd u sitedde dehri görmez hizb-i meb‘ûsân
u üç be sâkit-i hak tâbi‘-i eytâna dönmü dür

[243]

Ne yapsın kesb ü kârın ihtikârın feyzine ermi
Ayak çıplak gezerken mâlik-i Sâmâna dönmü dür

Çıkıp kürsîde parlak hutbeler îrâd edenlerse
Temeddüh mübtelâsı arlatan fettâna dönmü dür

Özenmi bunların taklîdine esnâf-ı bî-insâf
Terâzûsu elinde mesned-i hüsrâna dönmü dür

25 Alır fazla satar noxsân eser yok havf u ha yetden
Sanırsın da ba ında yol kesen üç'âna dönmü dür

Tebeddül eylemi dir g libâ ma'nâsı elfâzın
Ticâret bir ek vet tâcirân düzdâna dönmü dür

Nice kızlar kadınlar aç susuz can verdi hasretle
Nice müflislerin servetleri 'ummâna dönmü dür

Nice perverde-i nâz u ni'am erbâb-ı istihyâ
Ta ır bulgur fasulye sâ'il-i selmâna dönmü dür

'Umûmî bir belâ zank-ı ma'î et halkın üstünde
Nice devlet-serâlar külbe-i ahzâna dönmü dür

30 u an ye's-i 'ay u nû a fırsat 'add edenlerse
Koyunlar can verirken kan içen gürgâna dönmü dür

'â e ihtikâr cem'iyet-i bakkâl ya esnâf
Bo up soymakda halkı cümlesi yeksâna dönmü dür

Mü'essir 'aynıdır sen sûret-i 'unvâna aldanma
Hulûlü mezhebince müntakil tek câna dönmü dür

Muhakkak cân yakan gaddârlar âzâde-ser kalmaz
Yakıp yanmakda 'aynen âte -i sûzâna dönmü dür

Cehâlet hâkim olmu hayli demdir mülk-i slâma
Ahâlî duygusuz bir heykel-i insâna dönmü dür

35 Ne gayrın hakkını fâruk ne kendi hakkını müdrik
Yazık soymu soyulmu sârik-ı 'uryâna dönmü dür

'Aceb müstevlî kim elbette rehberler hünerverler
Fakat rehber denenler rehzen-i fettâna dönmü dür

Me âyih hayr u erre bî-tereddüd derler eyvallâh
'Ulûm erbâbının îk zı da 'adüvvâna dönmü dür

Medâris menba'-ı feyz olmadan pek çok uzakla mı
Tekâyâ 'âbirîne melce' olmu hâna dönmü dür

Mekâtib ilm ü fenne âdetâ i'lân-ı harb etmi
Vatan evlâdı hayfâ dü men-i 'irfâna dönmü dür

40 Biraz da haklıdırlar bünyeler bo mi'deler bî-tâb
Gıdânın killetinden sûret-i bî-câna dönmü dür

Çocuklar böyle mahkûm-ı sefâletdir 'at letdir
E ilmi kadd ü k met genç iken pîrâna dönmü dür

Unutmu ders ü devri derd-i cû'a bir devâ ister
Mu'allimler de aç kansız cılız sıbyâna dönmü dür

Bakın dârü'l-fünûnun hâline bir kere 'ibretle
Bilinmez sırrı ammâ me'kel-i Alman'a dönmü dür

Giren yokdur çıkan yok t libîn me hedde makberde
Zavallı bir iki ma'lûl ise hayrâna dönmü dür

45 Masârif çok ma'ârif yok devâm yok encümenler çok
Soran yok dildeki ümmîdimiz hırmâna dönmü dür

Siyâsetden hükûmetden çocuklar bahs eder dâ'im
Mekâtib hep siyâset-hâne-i yârâna dönmü dür

Neler çıkdı neler çıkmaktadır u Türk Oca ı'ndan
Bu mülkü yakmada bir âte -i sûzâna dönmü dür

[245]

Vedâ' etmi u'ûra nuhbe-i âmâli gayb etmi
Bütün yüzler garîb ey bir iki hayvâna dönmü dür

Tehî tenhâ müderrisler oturmu kahve nû eyler
Zevâyâ hücrelerinde dem çeken ihvâna dönmü dür

50

Vatandan pek uzakdan feyz ararlar ekserî übbân
a ırmı reh-nümâyı yüzleri Tûrâna dönmü dür

Ne arkın 'ilmine vâris ne garbın fennine vâkıf
Hünersiz ma'rifetsiz derbeder nâdâna dönmü dür

Mizâcen garba mâ'ildir fakat bilmez niçin mâ'il
Vatandan yer içer bir münkir-i ihsâna dönmü dür

Esâs-ı dîni bilmez mu'teriz da'vâsı bürhânsız
'Alâmet ba ka fikren peyrev-i eyt na dönmü dür

E er bunlar ise bu milletin ümmîd-i âtîsi
Necât imkânı yok âmâli de hırmâna dönmü dür

55

Ne lâzım ta ralardan bahsile îrâd-ı emsâle
Sokaklar göz önünde her taraf vîrâna dönmü dür

Geçin en mu‘tenâ yerden bakın bir kerre etrâfa
Ta‘affünden geçilmez sâha-i intâna dönmü dür

En evvel pâ-yi tahtın etmeli tanzîmine himmet
Bu merkez kalbe benzer ta ralar iryâna dönmü dür

Hilâfet sâhib-i aslîsini buldu bi-hamdillâh
‘Adâlet ne ’esiyle çehreler handâna dönmü dür

lâhî her i inde sen muvaffak eyle hâk nı
Ki ‘azm-i bî-fütûru savlet-i îrâna dönmü dür

60 lâhî sen müceddid eyle slâma ehen âhı
Uçan nûr-ı hilâfet tâcına ‘unvâna dönmü dür

[246]

De ildir sâyesi bir zıll-ı mevhûm-ı gumûm-efzâ
Vücûdu fevkımızda sâye-i Yezdân’a dönmü dür

lâhî merhamet kıl hâline bu milletin zîrâ
Yürekler yârelenmi sîneler biryâna dönmü dür

Cezâyâ müstehakız فاعتر فنا لا تؤاخذنا

Senin lutfun büyükdür mü kilât âsâna dönmü dür

Dem-â-dem hurrem ü âsûde olsun devr-i ‘adlinde
Gönüller hayli demdir hâne-i vîrâna dönmü dür

65 O sultân-ı Vahîdî ile müncî-i ümem yâ Rab
Sözünde ma‘neviyyet kuvvet-i îmâna dönmü dür

NEZÂİR VE SÂİR GAZELLER

Gazel-i Fuzûlî

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Öyle ser-mestim ki idrâk itmezem dünyâ nedür
Ben kimim sâkî olan kimdür mey ü sahbâ nedür

Gerçi cânândan dil-i eydâ için kâm isterem
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i eydâ nedür

‘Â ıkı ma‘ ûkdan müstagnî eyler bir visâl
‘Â ıka ma‘ ûkdan her dem bu istignâ nedür

Hikmet-i dünyâ vü mâfihâ bilen ‘ârif degül
‘Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfihâ nedür

Âh u feryâdun Fuzûlî incidüpdür ‘âlemi
Ger belâ-yı ‘a k ile ho nûd isen gavg nedür

[247]

Nazîre-i Nâmık Kemâl Beğ

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

öyle hayrânım ki bilmem hayretim hâlâ nedir
Ben kimim idrâk ne dünyâ vü mâfihâ nedir

Cân u dil bah eyledim cânâna ammâ sad dirîg
Bilmedim cânâne kim cân kim dil-i eydâ nedir

Gamze müstagnî cünûn mühlük gönül mü tâk-ı merg
Bir avuç hâke bu rütbe derd-i cân-fersâ nedir

‘ İm-i esmâdır mücerred sanma ânı âdemin
Âdem oldur bilmiye âdem nedir esmâ nedir

Nâmık eyle himmet-i ‘âlî ile a yârı yâr
Bir denî dünyâ için dünyâ ile gavg nedir

Nazîre-i Muhyiddîn⁷⁸

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Bî-hûdum bilmem giriftâr oldu um sevdâ nedir
Ben kimim kimdir perestîdem dil-i eydâ nedir

Anda gark olmu yatar dünyâ vü mâfihâ bütün
Ey fezâ-yı sînesinde mevc uran deryâ nedir

Ben niyâz etmedikçe böyle nâ-becâ nâz etmeden
Maksadın ey neyyir-i tâbân-ı istignâ nedir

Meyl eder mi hây u hüy-ı ‘âlem-i fânîye rind
Rind odur kim bilmiye âlâyî -i dünyâ nedir

‘tibârım devlet-i imrûzadur Muhyî benim
Gün bu gündür dem bu dem ben anlamam ferdâ nedir

[248]

Nazîre-i Emîrî-i Hakîr

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Öyle medhû um ki bilmem etdi im ekvâ nedir
Yâr kimdir ben kimim derd-i dil-i eydâ nedir

1

⁷⁸ Dârü afaka edebiyât muallimi â‘ir-i belîg Muhyiddîn Be Efendi’dir.

Sâgar-ı mânâ mıdır gam mı tahaccür eylemi
Hûn-ı dil mi içdi im destimdeki sahbâ nedir

Derd ile döndüm nesîm-i âha bilmezsem nola
Sûret-i âyîne-i dünyâ vü mâfîha nedir

Bilmeden kurbân-ı cân etmek erefdir ‘â ıka
Cânı kurbân eylemekden maksad-ı aksâ nedir

5 Bilmiyorken ‘a kımı pek mûnis olmu dun bana
Hiss edince imdi ey rûhum bu istignâ nedir

Bir hayâtın hânûmân-sûzî olur bir tîr-i âh
Ben niyâz etdikçe böyle tavr-ı bî-pervâ nedir

Geldi im günden beri dünyâya bir gün gülmedim
Dem-be-dem yâ Rab bana bu mihnet-i dünyâ nedir

Derdim âte ‘a kım âte ye’sim âte el-aman
Bir avuç hâ âke böyle âte in sevdâ nedir

Yak beni bin âte -i Nemrûd’a ben etmem fütûr
Mülkü yâ Rab mahv eden bu fitne-i kübrâ nedir

10 Gerçi bir bahr-ı mu‘azzamdır Emîrî kâ’inât
Mevcinin her katresinde gizlenen deryâ nedir

[249]

DIĞER NEZÂİR

Gazel-i Muallim Nâci

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Olmak âte -zen ne mümkündür gönül dü men sana
Cennet-i dûzâh-nümâ-yı ‘a kdır me’ men sana

Rûh pervânendir ey masbâh-ı lâhûtî fürûg
Nûrdan fânûs-ı kudsîdir dil-i rû en sana

Zann ederler perde-i mehtâba girmi âfitâb
Yûsuf’un nûr-ı ruhundan olsa pîrâhen sana

Tûr-ı pâ-y-endâz eder nûr-ı kelîm-â ûbunu
Olsa ey cânân güzergah Vâdi-i Eymen sana

Hem-dem-i derd â inâ yok evk-i hâmû î-güdâz
Söyle Nâcî kıssa-i dil-sûz-ı ‘a kı sen sana

Nazîre-i Muhyiddîn

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Olmak ey dil câm-ı sâfîsiz ne mümkün en sana
Rûy-ı evk âyîne-i sâgardadır rû en sana

u‘le-i meyden füzûn oldukça tâbı dem-be-dem
Vech-i yâr îcâd eder bin gonca bin gül en sana

Nâzenînim gül gibi nâzik bedensin kokarım
Bâr olur berg-i semenden olsa pîrâhen sana

Hak verirdin cezbeme hâricden imkân olsa da
Âh bir baksan benim çe mimle bir an sen sana

[250]

Pâyını setr etmek üzre azdır ey re k-i melek
Nûr-ı gül-berg-i hayâdan olsa bir dâmen sana

Kalbine yol bulmasa Muhyî ne var bîm-i hazân
Gül en her dem bahâr -ı 'a kdır me'men sana

Gazel-i Kâşif⁷⁹

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(--.) / (.--.) / (.--.) / (.-)

Ey ebnem-i ter kâse-i verd-i teri doldur
Bülbüllere feyz-âver olan sâgarı doldur

Ey dil yine mânend-i tehî-kâse-i tanbûr
Nâleyle bu nüh kâse-i mînâ-feri doldur

Câm-ı dili lebrîz-i mey-i evk u ne ât it
Sâkî yine gel sâgar-ı feyz-âveri doldur

Gel nâle-i bî-sûdu ko ey bülbül-i nâ-kâm
Dâmân-ı dile sîm-i siri k-teri doldur

Kâ if dil-i sûzânı pür it fikr-i hattile
Ol micmere-i 'a ka yine 'anberi doldur

Nazîre-i Seyfî

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün

(--.) / (.--.) / (.--.) / (.-)

Ey sâki-i gül-çehre tehî sâgarı doldur
Gülgûn kadehe îre-i evk-âveri doldur

⁷⁹ Kazasker ve nakîb-zâdedir. 1111 senesinde vefât etmi dir.

[251]

Yârim bana yâr olmadı ey baht-ı siyeh-fâm
Sen çe m-i hased-pervere e k-i teri doldur

Öt ünde de gönlüm ku u ey bülbül-i nâ-kâm
Feryâd-ı hazînâne ile mah eri doldur

Geç perveri -i zâgdan ey mâder-i mükerrerem
Âgû -ı vefâdârına bülbülleri doldur

Allah vatan a lamasın mâderimizdir
Çe mân-ı meded-hâhına feyz ü ferî doldur

Ey gülbün-i gülzâr-ı feyz-nâk-i ma‘ârif
Dîvânçe-i e ‘ârına nak -ı teri doldur

Seyfeddîn

Geçenki Nüshada Mevcûd “Çok ne var” Gazellerine Nazîreler

Nazîre-i Muhyiddîn

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

‘Asrımızda câhil-i ‘âlem-nümâdan çok ne var
Laf-zen-i ehl-i kalemden jâjhâdan çok ne var

Zemm-i eslâf-ı kirâm etmekse bî-pervâ dehâ
Mülkümüzde imdi ashâb-ı dehâdan çok ne var

arlatandır ekserî erbâb-ı ta‘lîmin bu gün
Bizde üstâd-ı cehâlet-intimâdan çok ne var

Bilmemek imlâ erefse gelmemek imlâyâ ân
imdi zî- ân u eref kilik-i azmâdan çok ne var

Olsa da câhil basîr a‘mâdır ey nûr-ı basar
Dehrde bînâ-nümâ ehl-i ‘amâdan çok ne var

Cehli nûr-ı ‘ilm ile imhâdadır feyz ü felâh
Bilse millet derdini Muhyî devâdan çok ne var

Nazîre-i Emîrî-i Fakîr

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1 Çe mimizde girye-i hasret-nümâdan çok ne var
Yâr ile mâbeynimizde mâcerâdan çok ne var

[252]

Sîne dökülmek a lamak bir ‘âdet olmu dur bize
Zevk için dünyâda yoksa dil-rübâdan çok ne var

Kâmurân etmekdedir sermâye-i gadr-ı enâm
htikâr ehlinde imdi agniyâdan çok ne var

Var mı bir ihyâ-yı mülke sa‘y eden ‘Îsâ- nefes
Yoksa insân ekline girmi vebâdan çok ne var

5 Bir taraftan ta‘n-ı dü man bir taraftan derd-i ‘a k
Yârdan ‘â ıklara cevri ü ezâdan çok ne var

Âfitâb-ı hüsne ma rûr olma nâ-pâyendedir
Hüsni pâ-mâl-i hatt olmu mehlik dan çok ne var

Sâha-i imkânda bir bî-derdi bulmakda hüner
Yoksa âlâm u cefâya mübtelâdan çok ne var

Hiç biri 'ind-i ilâhîde olur mu müstecâb
Elde tesbîh-i riyâ dilde du'âdan çok ne var

Ey Emîrî hasretinden çatlıyor ehl-i hased
Ehl-i isti'dâda kar ı iftirâdan çok ne var

Gazel

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün
(*Fâilâtün*) (*fa'lün*)
(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

1 O zamân ki yanîma yâr-1 vefâkâr gelir
Hâk-i pâyla devâ-yı dil-i bîmâr gelir

Yalnız mı gelir ol rûh-1 revân birlikde
Ruh gelir göz gelir ebrû-yı safâdâr gelir

Leb gelir hande gelir cilve gelir nâz gelir
Cânımın cânı gibi îveli güftâr gelir

[253]

Ruh-1 gül-penbe-i cânân ile tahmîn etsem
Gül-i gülzâr-1 letâfet gözüme hâr gelir

5 Ne kadar pertev-i lutfun beni memnûn etmi
Bedr olan aya gözüm baksa bana 'âr gelir

Ne zamân lutf ederek gelse o rûhun rûhu
Derd ü gam cümle gider tâli'-i bîdâr gelir

Ne kadar mü kil imi derd ü firâk-1 cânân
Âfitâba bakamam hâtırîma yâr gelir⁸⁰

⁸⁰ Mısrâ-1 me hûr

Âfitâba bakamam yâr gelir hâtırîma

Yâr gelse yânıma her tarafım gül en olur
Fikre artık ne gülistân ne çemenzâr gelir

Ey Emîrî kerem ü 'âtıfeti var olsun
Çünkü her gün yanıma sevgili dildâr gelir

Bahâr Münâsebetiyle Bir Nazm

Mef'ûlü / Mefâilün / Feûlün

(- - .) / (. - . -) / (. - -)

1

Hem gülse o gül-'izâr ho dur
Hem gülmese de o yâr ho dur
Zîrâ gül-i lâle-zâr ho dur
Hem gonca-i nev-bahâr ho dur

2

Âhımla safâ bulur o dildâr
Ba'zan da hu ûnet eyler izhâr
Ammâ bana ke f olur bu esrâr
Her cilve-i rûzgâr ho dur

3

Yârın gelirim deyince cânân
Müstagrak olur sürûra vicdân
iddetlenir intizâr-ı insân
Ammâ ki bu intizâr ho dur

[254]

4

Âyîneye kar ı dursa ol hûr
Gûyâ dikilir ‘amûd-ı billûr
Bir yerde ‘ayân olur iki nûr
Âyîne de ‘aks-i yâr ho dur

5

Kimseyle konu masaydı ol âh
A yâr ile olmasaydı hem-râh
Nâz eylese âfitâba ol mâh
Olsa ne kadar kibâr ho dur

6

Devr eylese bin bahâr-ı rah ân
Gönlümde de il safâ nümâyân
Cânânım ederse bir gül ihsân
te o zamân bahâr ho dur

7

Eyyâm-ı bahâr olunca dildâr
Bin gül yerine verirse bir hâr
Mâdem ki lutf edendir ol yâr
Elbette bu yâdigâr ho dur

8

Gülzâra gelip otursa cânân
El ba lasa kar ısında yârân
Güller de safâdan olsa handân
Feryâda gelen hezâr ho dur

Yok imdi yanında bir habîbi
Kaht oldu Emîrî'nin nasîbi
ster bula bir gül-i necîbi
Zîrâ gül ile bahâr ho dur

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

'Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallık mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- K nûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin iki gazel-i mülûkâneleri.
- Âdile Sultân Hazretleri'nin iki nazîre-i ismet-penâhîleri.
- Hâtırât: Rûmî Pa a'nın Diyârbekirli Sa'îd Pa a'ya, Sa'îd Pa a'nın Rûmî Pa a'ya mektûb ve gazelleri ve sâire.
- "Târîh-i Osmânî Encümeni" hakkında aynen derc olunan mektûb.
- "Mecmûa" ser-levhası altında bu mektûbdan bahisle bâzı îzâhât ve hazîne-i hâssa müste âr ve muhâsebeci-i esbak Hâlis Efendi'nin kitâbları.
- Edebiyât: Hey'et-i A'yân a'zâ-yı kirâmından fâzıl-ı hamîyyet-mend Re îd Âkif Pa a hazretlerinin bir gazel-i ârifâneleri. Nazîre ve tahmîs.
- Yenikapı Mevlevîhânesi eyh-i muhteremi Abdûlbâkî Efendi Hazretleri'nin iki gazel-i belîg neleri.
- "çok ne var" gazellerine nazîreler. Gazel-i Ya ar âdî, gazel-i Muhyiddîn, gazel-i Mehmed emseddîn.
- Muâmelât-ı zâtiyye müdürli inden mütek id-i ferîk Hamdi Pa a Hazretleri'nin mektûb ve gazeli, di er gazel.
- Fuzâlâ-yı me âyîhden Kadı-zâde eyh Mehmed Efendi'nin Sultân Murâd-ı Râbî hazretlerine târîhî bir kasîdeleri
- Müdekkik ve edîb-i kâmil Selîm Sâbit Be Efendi'nin Kibleli-zâde Fuad Be 'in "Selîm-i Sâlis ve Napolyon" ismindeki kitâbı hakkında tenkîdât-ı âlimâne ve üstâdâneleri.

[255] **Kānûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin Gazel-i Mülûkâneleri**

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Dilimden 'âleme dü di tururken nâ-gehân âte
Söyündür vaslun âbıyla ider yohsa ziyân âte

erârı 'a kınun cânâ 'aceb mi tursa sînemde
Bulunur güller altında kaçan olsa nihân âte

Ruhun tâbından ey meh-rû tutu dı ser-te-ser 'âlem
Cihânda bunu kim gördi ki ola bî-duhân âte

lâhî nâr-ı âhumdan gül-i terdür anı sakla
Ki âhumdan benüm pürdür zemîn ü âsumân âte

Muhibbî cânı cânâna fedâ kıl olasın râhat
Nice bir sûz-ı âhundandan ola mülk-i cihân âte

[256]

Zühre-i Zehrâ-yı Âsumân-ı Belâgat Âdile Sultân Hazretleri'nin

Nazîre-i Üstâdâneleri

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Leb ü ruhsârı gördüm oldu cism-i nâ-tüvân âte
Gül-ef ân olıcak olur zemîn ü âsumân âte

'Aceb mi olsa dil 'a kı ile dâ'im yanar bir da
Dil âte sîne âte dâ -ber-dâg nihân âte

Görelî âfitâb-ı vechin ey âhım gönül sûzân
Mey âte meclis âte sâgar âte cism ü cân âte

Fitîl efrûz-ı barût-ı karârım oldu gitdikce
Hayâl-i em‘-i ruhsârınla çe m-i dîdebân âte

N’olur sûz-ı derûnum â ikâr etsem ol dildâra
Derûnum hânesinde yakdı hasret her zamân âte

Denir ‘â ıka sabr etmek gerek t kat mi var ammâ
Hevâ-yı ‘a k ile tutmakda sînemde mekân âte

Hemân yan ‘Âdile kaçma bu nârın nûr olur bir gün
Ci er âte kan âte kalb âte hem cihân âte

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri’nin Diğer Gazel-i Şâhâneleri

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Dostum îrîn kelâmun ehd ü ekkerden lezîz
Görinür gül-gûn ruhun bana gül-i terden lezîz

Pâdi âhâ tuhfe itdüm cânımı eyle kabûl
Çünkü yanumda benüm yok cân ile serden lezîz

[257]

em‘e bak pervâneler varın yakup eyler fedâ
Yo iken yanında anun bâl ile perden lezîz

Serv gibi salınup ‘arz-ı cemâlitse nigâr
Nesne görünmez bana ol zülf-i ‘anberden lezîz

Mahzen-i dilden çıkardun yine söz gevherlerin
Oldı söz ehli yanında dürr ü gevherden lezîz

Kudretine göre herkes nerm ider bâlîmini
Lîk görünmez benim gözüme ol dürden lezîz

âhbâzum avın almı ba ına eh-per takar⁸¹
Ho yara mı ba ına olmaya ol perden lezîz

Ey Muhibbî dil mezâkı zehr-i gamdan telhdür
Def‘ine anun bulunmaz bâde-i terden lezîz

Bu Gazel-i Süleymânî’ye Dahi Âdile Sultân Hazretleri’nin Nazîre-i Belîgâneleri

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

‘Â ıka bir nesne yokdur la‘l-i dilberden lezîz
Zikr-i yâr oldu anunçün îr ü ekkerden lezîz

‘A kdır sermâye-i ‘izz-i metâ‘-ı vasl-ı yâr
Kim gelir erbâbına ol tâc u efserden lezîz

[258]

‘Â ık-ı dîdâr olanlar mest olur mecnûn olur
Bu kafesde murg-ı câna var mı sekrden lezîz

Ol arâb-ı lâ-yezâlîden içen câna safâ
Kim dimâ ında olur bin âb-ı Kevser’den lezîz

Kalbe mânend-i sefîne inkılâbı celb eder
Bahr-ı ‘a kın rûzigârı râhat-ı berden lezîz

⁸¹ u beyt-i Süleymânî’de ba a eh-per takmak, avını alan âhbâzlara mahsûs oldu u beyân buyurulmasına ve kadîm zamândan beri pâdi âhların tâc-ı ikbâllerinde eh-per bulunmasına ve niçin eh-per takmakta olduklarının sebebi târîhen bilinmemekte olmasına nazaran hüma-yı ikbâl-i saltanatı sayd ederek vâsıl-ı merâm olduklarına alâmet olmak üzere ta‘lîk olunmakta oldu u müstefâd olmaktadır. Bunun tâ Keykubâd zamânlarına kadar pek kadîm bir âdet oldu unu meselâ Nef‘î’nin Sultân Murâd-ı Râbî hakkında olan u beyti gibi kadîm â‘irlerimizin birçok âsârı gösteriyor:

Ol cihânân-ı ‘azîmü’ - ân ki lâyıkdur eger
Olsa çârûb-ı deri per-i külâh-i Keykûbâd

Cümle ‘âlemden olup hâlî dolar ‘a k ile dil
Rûhunu pür- ûr eder leb îr ü ekkerden lezîz

‘Akl u cân u dil gider gelse hayâl-i dil-rübâ
Kâkül-i mü gîn zikri bûy-ı ‘anberden lezîz

Ol arâb-ı rûh-bah ı nû edenler ‘Âdile
Zevk-yâb-ı feyz olur bi’l-cümle eylerden lezîz

HÂTİRÂT

Yâd-ı Mâzî Vesîle-i Rahmetdir

1292 senesinden 1295 senesine kadar Mardin’de bulunuyordum. Bu üç sene müddet hem g yet elîm hem de g yet tatlı zamânlarımı hâvî idi.

Elîm idi. Zîrâ Sultân Abdülazîz Hân hazretlerinin hal‘-i müessifleri ve Sultân Murâd-ı Hâmis hazretlerinin vak‘a-i fecî‘ası ve Rusya mes‘ele-i ma‘lûmesi, hep o zamân-ı me ‘ûmda zuhûra gelmi , bitmi gitmi di.

Tatlı idi. Zîrâ etrâfıma bakdıkça dünyâyı cennet ve insânları melek zannedecek kadar mâsûm ve çalı maya müsâid bir zamânım olduktan ba ka fahrü’l-fuzalâ Diyârbekirli Sa‘îd Pa a hazretleri mutasarrıf ve üstâd-ı ekremim Ahmed Hilmî Efendi, Akkoyunlu mülûkundan Kasım-ı Pâdi âh Medresesi’nin müderrisi [259] ve dayılarım üdebâdan Abdülfettâh Fethî ve Abdülkerîm Abdî Efendi’ler Mardin sanca ı tahrîrât ve rüsûmât müdürleri idiler.

Masraflar nereden geliyor, bu ziyâfetler, bu dâvetler, bu hânedânlıklar ne sûretle vuk buluyor, idrâkden müberrâ bir zamânım olmakla berâber böyle dört aded fâzıl, edîb, â‘ir zâtlarla gece gündüz kitâb okumaktan ba ka hiçbir eyi dü ündü üm yokdu.

ehnâme isterim, dedim mi iki hafta zarfında posta ile Ba dad’dan geliyor. Târîh-i bn-i Esîr isterim, dedim mi üç be gün içinde Diyârbekir’den celb olunuyordu. Yaz günü Zünnâr’larda⁸², Firdevs’lerde⁸³ sohbet etmekden ve kı geceleri odalar içinde ocak kenârlarında kitâb okumaktan, i‘r söylemekden ba ka hiçbir dü üncemiz yokdu. Hele haftada bir iki gece eâzım ü e râf-ı memleketle sohbetler olunur ve bâzı gece

⁸² Mardin ehriinin en vâsi‘ ba çeleri Zünnâr denilen mevkîdedir.

⁸³ Mardin ehri civârında bir kasr-ı latîf ismidir.

kaldı ımız e râf hânelerinde ben arkada larımla bir odaya çekilerek uyumakda oldu umuz hâlde mûzînin biri kalkarak di erine bir yasdık atar, o da uyanıp berikine muk bele eder. Bu hâl uyanık olanların i tirâkine ve yatmı bulunanların da uyanmasına bâis olarak sabâha kadar bir yasdık ya muru sohbeti devâm ederdi.

Garâibdendir ki o sırada Ma'mûretü'l-azîz mutasarrıflı ında ulemâdan Adanalı Abdü'n-nâfi Efendi, Ma'den mutasarrıflı ında fuzalâdan Muhyiddîn Rûmî Pa a bulunuyorlardı. Gerek mü ârûn ileyhümâ ve gerek sâir me âhîr-i üdebâ tarafından Mardin mutasarrıfı Sa'îd Pa a hazretlerine mahabbet-nâmeler, gazeller vürûd eder, Sa'îd Pa a hazretleri tarafından da cevâb-nâmeler yazılırdı. Henüz imdi anlıyorum, gûyâ ki cenâb-ı kibriyâ bu zevât-ı fâzılayı benim hâtırım için bir araya toplamı ve bu zarîf ü nezîh muhâberât da benim hâtırım için icrâ olunuyormu . Çünkü bu muhâberâtın tamâmına vâkıf idim.

[260] Bir posta günü Sa'îd Pa a hazretleri beni ça ırdı. Ma'den mutasarrıfı Rûmî Pa a hazretleri tarafından vârid olan u mektûb ile melfûfu bulunan on altı aded gazeli i'tâ etdi:

Fâzıl-ı İrfân-ı Âşinâ Ma'den Mutasarrıfı Rûmî Paşa Hazretleri'nin Mektûbu:

Bir dilber-i dil-perverin âyîne-i skender'den saf ü mücellâ ve atf-ı nazar-ı icbâr edenlerin inân-ı ihtiyârları eyâdî-i iktidârlarından bi'z-zarûre munsarif ve cüdâ olan gerdeni üzerine ta'lîk ve her nazar-ı ibret-eseri hikmet-bâliga-i ilâhiyyenin derece-i kemâl-i emniyyetini tefekkür ve mülâhazaya bâis-i inhimâk ve te vîk olagelen bir dizi incinin miyânına bir mâî boncuk ilâvesiyle isâbet-i ayndan ittik , ayn-ı isâbet bir âdet-i mu'tenâ-behâ ve efendimizin silk-i nazma tertîb buyurmakda oldukları e 'âr-ı âb-dârın her bir mısraı, bir dizi dürr-i yetîm-i tâb-dâr ve isâbet-i ayndan ihtirâzen mâî boncu a ihtiyâcı â ikâr ve bir takım dürrer-gurer-i bî-behâ oldu una ve kulunuzda ise u ihtiyâcı imhâ ve nazardan muhâfaza vezâifini hakkıyla ve tamâmıyla îfâ edecek birçok mâî boncuk bulundu una nazaran mücerred bir hizmet-i memlûkiyyet ve ba'demâ istizâde-i teveccühât mekârim-i âyât-ı huk k-perverîlerine vesîle-i mazhariyyet olmak üzere büyük küçük on altı aded nazar boncu unun leffen takdîmine mücâseret ve bunların lafz u mânâ ve îve vü edâsında görülecek nak yısın tashîhinden sarf-ı nazar buyurulmaktan sarf-ı nazarla mecmûa-i belâgat ve mecelle-i fesâhat-ı sa'îdiyyenin sahâyifi miyânına

ilk sı ve ber-vech-i ma'rûz îcâbının icrâsı istirhâmına cür'et kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i min lehü'l-emrindir.

10 Receb 294

Ma'den Mutasarrıfı

Rûmî

[261] Edîb-i Fezâil-pîrâ Diyârbekirli Sa'îd Paşa Hazretleri'nin Cevâbı:

Mısır'a hurmâ ve Nil'e mâ takdîmi kabîlinden olmak üzere arz-ı nâdî-i maârif münâdîleri kılınan âsâr-ı âcizânem lutf-nâme-i âlîleriyle istihsân ve zâde-i tab'-ı vâlâ-yı kerîmâneleri olan e 'âr-ı âb-dârdan birkaç gazel dahi ihsân buyuruldu undan kemâl-i ibtihâc ve mübâhât ile okudum.

Nasıl lutf-nâme-i belâgat-âsâr-ı riyâz-ı ibârâtının nebâtât-ı nikâtından damlayan iltifât, jâlelerin her birisini zümrüd kıt'alarına konulmu inci tânelerinin en âlâsı, nasıl e 'âr-ı âb-dâr-ı hıyâz-ı nikâtının katarât-ı lutf-ı âyâtına aks eden fesâhat lâlelerinin her varakını âb-ı zülâle kar ı do mu bahâr güne inin ziyâsı hayâl eyledim.

Tabî'at-ı ulyâ-yı belâgat- i 'ârîleri ki mâî yâk ta ma'den ve o ma'den içinde mâî boncuk bulunmayaca ı müberhendir.

O ma'denden çıkarılmı olan yâk ta boncuk itlâk buyurulması tenezzülden hâlî ve bundan böyle de âhid-i iftihâr-ı çâkerânemin cevâhir-i teveccühât-ı sînelerini vi âhü's-sadr etmek emelinden vaz geçmek ihtimâli olmamakla fermân hazret-i min lehü'l-emrindir.

23 Receb 294

Mardin Mutasarrıfı

Sa'îd

Rûmî Pa a'nın mektûbunda melfûf bulunan on altı gazelin birisi Ma'mûretü'l-azîz mutasarrıfı Abdü'n-nâfi Efendi'ye nazîre olarak "saklar" k fiyesinde idi. Merhûm Abdü'n-nâfi Efendi'nin gazeli udur:

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Harîm-i rûy-ı yâri turra-i 'anber-fe ân saklar

Siyeh pû îdedir kim beyt-i ma'mûru nihân saklar

[262]

Hayâl-i la'l-i yâri çe m-i terde 'â ık n saklar

Kenâr-ı cûda bülbül berg-i gülden â iyân saklar

Firâk-ı evk-i bezm-i yâr ile hûnbâr olur dîdem
Piyâle zevk-i la‘lile arâb-ı erguvân saklar

Tevahhu gösterir elbette gerd-i pâ-y-ı a yâra
O kim evk-ı ‘izâr-ı yâr ile âyînedân saklar

Uzaldı ri te-i derkim u kîl u k l-i ‘âlemden
Dem-â-dem dil hayâl-i zülf ü fikr-i mûmiyân saklar

Dehân-ı yârdan remz-â inâyım öyle kim Nâfi‘
Vücûd iklîmine mülk-i ‘ademden bir ni ân saklar

Rûmî Paşa Hazretleri’nin Gönderdikleri Nazîre

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

Vücûd-ı sırr-ı ‘a kî kim ki misl-i hırz-ı cân saklar
Hayâl-i ‘ârız-ı cânânı cânından nihân saklar

Nazardan âfitâb-ı vech-i yâri gîsuvân saklar
Felek âyînesinde ‘aksini ufk-ı cihân saklar

Visâli sâde rûyun gelmeyince hattı k bil mi
Zamâne bir zamân içinde di er bir zamân saklar

Kula ın bursa bin tel kırsa da nâdâna ses vermez
Fig n-ı na me-i dil-sûzu târında kemân saklar

Taharrî etme Rûmî her mekânda kân-ı sîm ü zer
Türâb u seng-i cevherdârı ‘âlî bir mekân saklar

[263] Sa'îd Paşa Hazretleri'nin İnşâd ve İb'âs Buyurdıkları Nazîre

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Gözüm resm-i lebinden dil cebîninden ni ân saklar
Reg-i mercânî 'ummân fidda-i beyzâyı kân saklar

Hatın gelse yine ben gerdenin 'a kıyla ho -hâlim
eb-i târîk için gönlüm gümü den em'edân saklar

'Acebdir kim bozulmaz üst ü û-yı mevc-i e kimle
Nuk -ı resm-i hüsnün dîde-i deryâ-fe ân saklar

Sahâbet etdi i me'mûrun örter 'aybını âmir
Ki i mestûr olan 'uzvunda çıksa bir çıban saklar

Sakîmi hizmetinden tard vâcibdir hükümdâra
Ledîg olsa gerekdir kim ki koynunda yılan saklar

Ma'ıyyet ehli âmirden ü ürse eylemez hizmet
itâ hükm eyledikce berg ü bârın gülistân saklar

Bırakmaz gönlümü elden Sa'îd ol ûh-ı sîmîn-ber
Gümü âyîneye mâlik olan âyinedân saklar

Nazîre-i Fakîr

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Vatan 'a kî gibi bir nûru vicdânım nihân saklar
Nihân saklar 'ayân saklar hulâsâ her zamân saklar

Olanlar i'tilâ-yı mülke candan 'â ık-ı sâdık
Anın u runda vallâhî ne mal saklar ne can saklar

E er insân isen haksız yere bir ferde gadr etme
O da bir tatlı can besler yazıktır hânumân saklar

[264]

Eden rü vetle tahrîb-i vatan hayvândan alçaktır
Bakın yavrusuna ku lar da ma'mûr â iyân saklar

Ben ol bir murga döndüm ki kırılmı per ile bâli
Oturmu lâne-i ye'sinde gizli bir fig n saklar

Vatan u runda kıymaz sarf-ı emvâle denî-tab'ân
Köpekler ekl için ârâmgehinde üstühân saklar

Konu san verde benzer sâkit olsan goncadır gûyâ
Ne kudretidir ki hem gül hem de gonca ol dehân saklar

Çalı sen 'ilme rûhum aç bırakmaz mâder-i dünyâ
Giderse mektebe evlâdı mâder âb u nân saklar

Emîrî ihtiyâr-ı vahdet et artık sükût eyle
Le'îmân her sözün ters anlayıp gayz-ı nihân saklar

Bu abd-i âcizi u gazelleriyle bundan kırk iki sene ve intâk eden mü ârûn
ileyhümün cümlesi de bundan takrîben yirmi be otuz sene evvel yek-di erini ta'kîben
vefât etmi olduklarından Cenâb-ı Hak hepsinin rûh-ı revânını cennet-i ulyâda âd ve
ber-hayât bulunan evlâd ü ahfâdlarını kâmyâb eylesin.

Yâd-ı mâzî vesîle-i rahmetdir

[265]

Aynen Mektûb

Pek muhterem efendim,

Bendeniz târîhe hakkıyla ehemmiyet verir mekteb talebesindenim. Dersime çalı makdan âzâde kaldı im zamânlarda tevârîh mütâlaa etme i îtiyâd edindim. Memleketimde târîhe dâir her ne olur ise haberdâr olma ı pek severim. Fakat yine târîhimize dâir bâzı mühim mes'ele var ki dü ündükçe hiddetlenmemek elimden gelmiyor.

Müsâde-i aliyyenizle bir mes'eleden bahs edeyim. 326 senelerinde irâde-i pâdi âhî ile te'sîs edilen bir Târîh-i Osmânî Encümeni vardı. Vardı diyorum çünkü el-yevm-i mevcûdiyetiyle adem-i mevcûdiyeti müsâvîdir. Bu encümenin ne r etdi i mecmûanın birinci nüshasındaki nizâm-nâmesinde "vuk bulacak ihtârât ve ihbârâtın nazar-ı dikkate alınaca ı" yazıldı ı hâlde âyân-ı teessüfdür ki bu âna kadar çok ihtârâta ra men daha hâlâ bu encümende bir eser-i terakkî görülemiyor.

Vazîfesi mükemmel bir târîh-i Osmânî yazmak iken 8 seneden beri ancak bir cild târîhini görmek nasîb oldu. Bu hesâbla ahfâdımız belki târîhimizin tamâmını göreceklerdir. Do rusu memleketin en güzîde zevât-ı kirâmının dâhil oldu u böyle bir encümen-i âlî bat etle hareket eder ise teessüf etmemek elimden gelmiyor.

Muhterem pederim, zât-ı âlînizden ricâ ederim. Mektûbumu veyâhud müsveddesini gönderiniz de bir mekteb âkirdinin böyle bir encümen-i âlîye teessüf etdi ini okusunlar.

Emîn olunuz ki bu mektûbumu yazmaktaki maksadım bu bat ete daha ziyâde tahammül edemeyi imdendir. Bu ana kadar sükût etdim. Me âhîrimizin ba ırmasını bu zevâtı uykudan uyandırmalarını istiyordum. Memleketini hakkıyla seven zâtlar - encümene dâhil oldu u hâlde- ba ırdı. Fakat hiçbir te'sîr icrâ etmedi. âyân-ı teessüf de il, sad-hezâr-ı teessüf ki daha hâlâ açık bir ta'bîr ile uyuyorlar.

[266] Hâlbuki bu devirde az zamânda çok i yapılması îcâb etdi ini biliyorlar. Ya terakkî ya... olmalıdır. Yoksa hiçbir zamân oldu u yerde durmak olamaz. Artık o encümen de ya... olsun yâhud bir eser-i terakkî göstererek yeniden ne v ü nemâ bulsun.

6-7 seneden beri târîh-i Osmânîmizin mebdelerlerini ve Sultân Osmân hazretlerini yazma a çalı an encümenin ilk önce bu esere son derece i'tinâ ettiklerine zâhib oldum. Fakat ne rinden sonra okudu um vakit hiç de i'tinâ edilmedi ini anladım.

Bizim çekti imiz sükût etmektendir. Bundan sonra bizim için sükût yoktur.

Bâkî kemâl-i hürmetle ellerinizi öperek hatm-i mak l ederim, efendim.

8 Nîsân 335

Im ü irfânınızdan pek ziyâde müstefid olan

Hüseyin Nâmık

Mecmûa

Her kelimesini mâsûmâne bir enîn ekinde gördü üm u hamiyetli sözlere mecmûamız verecek cevâbdan âcizdir. Biz ihtiyârlar siz gençlere çalı mıyorsunuz diye, bir numûne-i imtisâl-i himmet göstermek lâzım gelirken bilakis kabûl etdi imiz vatani, ilmî vazîfelere devâm etmemek gibi kayıtsızlık göstererek bizim için gençlerin böyle muhikk bir sûretde ta‘rîzlerine hedef olmaklı ımız kadar büyük musîbet tasavvur edemem. Bunun cevâbını lutfen ve tenezzülen mezkûr encümen reîs-i muhteremi ve yâhud “bizde târîh ve edebiyât kitâbı yazılamaz” iddiâ-yı bâtılında bulunan Kibleli-zâde inâyet edip vermelidirler.

Ba ımıza bir de bahriyye mektûbî-i mâzîsi ve hazîne-i hâssa müste âr ve muhâsebeci-i esbâkî bir Hâlis Efendi çıktı. Topladı ı güzel kitâblarımızı on dört bin liraya ecnebîlere ve mütebâkî bir kısmını da otuz be bin liraya Maârif Nezâretine satma a muvaffak oldu undan artık târîhimize, edebiyâtımıza dâir olan pek mühim kitâbları çar ıdan toplayıp alıyor ve saklıyor.

[267] Hâlbuki Maârif Nezâretine satdı ı kitâblar içinden meselâ Nef‘î’nin resmini hâvî yegâne dîvânı ile Türk pâdi âhlarından Karakoyunlu me hûr Cihân âh’ın dîvânı gibi mühim kitâbları ketm etdi. Ve bundan ba ka Maârif Nezâretine satdı ı kitâblar içinden iki bin aded mühim kitâblar ayırdı ını imdi bî-pervâ söylüyor. Bunun için benim daha o zamân Maârif Nezâretine yazdı ım ve o vakit nâzır bulunan ükrü Be ’in bizzât yedine tevdi‘ etdi im bir mektûb elbette Maârif Nezâretinde mevcûddur. Meydâna çıkarsınlar da neler yazdı ımı görsünler. Vatanın ve millet ve hükûmetin nân u nîmetiyle perverde olup yeti en zevâtın muâvenetleri öyle dursun, bir taraftan böyle bir meslek-i ihtiyâr ve bir taraftan da encümen reîsi âyân-ı hayret bir sûretde devâmsızlık gösterirse elbette mükemmel bir Osmânî târîhi yazılamaz.

Bir de Hâlis Efendi’nin Maârif Nezâretine satdı ı kitâblar dokuz bin cildten noksân oldu u hâlde on üç bin cild kitâb satdı ını ve böyle külliyyetli mikdâr kitâbların o fiâtla verilmesi k bil olmadı ı hâlde gûyâ hamiyeten verdiklerini, gerek kendisi ve gerek mahdûmu Re âd Be Efendi ne r ü i‘lân ediyorlar. Hâlbuki mesmûât-ı

mevsûkaya göre bir kitâb içinde ne kadar mecmûalar var ise her birisine ayrı ayrı rakam koymu , dokuz binden noksân verdi i kitâbların adedini on üç binden fazla göstermi dir. te on üç bin kitâb diye her yerde i'lân eylemekde oldukları budur. E er bu hâller ve bununla berâber en kıymetli iki bin kitâbı gizleyip imdi onları da üçüncü bir istifâde te kîl etmek üzere ba kaca satmak için kapı kapı dola mak bir hamîyyet ise fi'l-hakîka bu hamîyyete kimsenin bir diyece i kalmaz. Zannetmem ki bu hâllere artık bu ma'sûm millet tahammül edebilsin. Bu husûsâtda muhterem Maârif nâzırımız Ali Kemâl Be Efendi hazretlerinin kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkatlerini celb ederim. Çünkü enzâr u efkâr-ı umûmiyye bir mîzân-ı adâletdir.

[268]

EDEBİYYÂT

Nezâir

Hey'et-i A'yân A'zâ-yı Zevî'l-İhtirâmından Vezîr-i Hamîyyetmend, Fâzıl-ı Ercümend, Reşîd Âkif Paşa Hazretleri'nin Bir Gazel-i Hakâyık-İhtivâları

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Hod-perestân-ı zamân dünyâ vü mâffihâ arar

Bir bilen asl-ı vücûdu ba ka bir dünyâ arar

Dil ne sâkîden çakar ne câm-ı gam-fersâ arar

Me reb-i ehl-i hamîyyet bir yed-i beyzâ arar

Hâli olmaz bir nefes derd-i taharrîden hayâl

Hilkatinden rihletinden maksad-ı aksâ arar

Ber-Cemîl ol bil nedir sırr-ı Cemâlullâhı kim

Dilberândan 'â ık n 'irfân-ı müstesnâ arar

Serde nâr-ı 'a k-ı ehlü'l-beyt yansın kim gönül

Hükm-i fermânı mü'eyyed nûrdan tu râ arar

imdi varsın bilmesin ebnâ-yı ‘âlem kadrımı
Dem gelir elbet zamân bir ma‘delet-pîrâ arar

Naklden evvel gerek insâna feyz-i intik l
Ey Re îd erbâb-ı dil elfâzdan ma‘nâ arar

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

‘Ârifân her zerrede bin kudret-i Mevlâ arar
Meyl-i sûret eyler ammâ hikmet-i ma‘nâ arar

[269]

Bî-sükûn dünyâda teftî -i bek bulmaz hitâm
Dâ’imâ ke tî-ni îân sâhil-i deryâ arar

Pençe-i âl-i ‘abâ olmu çeleng-i iftihâr
‘Âlık n zann etme artık ba ka bir tu râ arar

Ol kadar bulmu safâ-yı genc-i vahdet kim gönül
Dil-rübâsından bile âsâr-ı istignâ arar

Pây mâl eyler kulûb-ı ehl-i hâli mukbilân
‘Ârifân imdi zemînde âyet-i kübrâ arar

Öyle bir âhen-dilin olduk esîr-i mekri kim
Bilmez insâniyeti her eyde bin gavg arar

Fırka-i Fir‘avniyân-ı ‘âlemi te’dîb için
Dest-i bî-tâbım ‘asâ-yı mu‘ciz-i Mûsâ arar

‘Unsur-ı ‘âlemden olmu dur Emîrî nâ-ümîd
Bu ‘anâsırdan müberrâ ba ka bir dünyâ arar

Tahmîs

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1

Tâlibân-ı ders-i hikmet matlab-ı a‘lâ arar
Ke f için sırr-ı ledünü mür id-i yektâ arar
Terk eder hubb-ı cihâmı kudret-i Mevlâ arar
Hod-perestân-ı zamân dünyâ vü mâfihâ arar
Bir bilen asl-ı vücûdu ba ka bir dünyâ arar

2

Sanma ba‘d-ı mutlakı hikmetverân bî-câ arar
Âsumân-ı ma‘rifetde necm-i nev-peydâ arar
Pençe-i hûr îde benzer nûr-ı feyz-efzâ arar
Dil ne sâkîden çakar ne câm-ı gam-fersâ arar
Me reb-i ehl-i hamîyyet bir yed-i beyzâ arar

[270]

3

Bî-sükûn zerrât-ı hilkat mâsivâ ser-ge te hâl
Hey’et-i mecmû‘a-i dünyâ itâbân-ı zevâl
‘Acz ü hayretdir cevâbı kimden eylersem su’âl
Hâli olmaz bir nefes derd-i taharrîden hayâl
Hilkatinden rihletinden maksad-ı aksâ arar

4

Kim bilir dersin bana râh-ı tecellîgâhı kim
Sevdi im ‘irfân-perest ol anla resm-i râhı kim
Zîver-i gû et bu nutk-ı ‘ârif-i âgâhı kim
Ber-Cemîl ol bil nedir sırr-ı Cemâlullâhı kim

Dilberândan ‘â ık n ‘irfân-ı müstesnâ arar

5

Vermiyor ‘â ıka artık ne ’e bahs-i câm u mül
Derd-i ser verdi fig n-ı bülbül ü te bîh-i gül
Böyle söyler söyleyince i’ri bir üstâd-ı küll
Serde nâr-ı ‘a k-ı ehlü’l-beyt yansın kim gönül
Hükm-i fermâmı mü’eyyed nûrdan tu râ arar

6

stik met pertevi tenvîr ederken sadrımı
Gözlerim gördükce gark-ı nûr olurken bedrimi
Hep le’îmânın nifâkı mûcib oldu gadrımı
imdi varsın bilmesin ebnâ-yı ‘âlem kadrımı
Dem gelir elbet zamân bir ma‘delet-pîrâ arar

7

Oldu bu dünyâ Emîrî mekteb-i kesb-i kemâl
Eyle rihletden mukaddem derk-i ders-i irtihâl
‘Ârif-i hâzır-cevâb ol vâki’ olmazdan su’âl
Naklden evvel gerek insâna feyz-i intik l
Ey Re îd erbâb-ı dil elfâzdan ma’nâ arar

[271] Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyh-i Muhteremi Fâzıl-ı Kemâlât-pîrâ Abdü’l-bâkî Efendi Hazretleri’nin Edebiyyât-ı Umûmiye Mecmûası’nın 25. Nüshasındaki Gazel-i Fakîrâneme Nazîre-i Berceste-Edâları

Mef’ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Yok ne ’esi bezm içre görüp nâya gücendim
Sâkîye meye sâgara sahbâya gücendim

Bend etdi benim ba ımı bin türlü belâya
Her ‘ukde-i gîsû-yı dilârâyâ gücendim

Vâ‘iz bana bahs eyleme ahvâl-i behi ti
imden geri dünyâ ile ‘ukbâyâ gücendim

Hakkıyla beyân eylemedi kıssa-i ‘a kı
Gül ende bu eb bülbül-i eydâyâ gücendim

Erbâb-ı kemâle veriyor süt yerine kan
Dehrin yedi i bu acı helvâyâ gücendim

Etdim be erin hâlini bir lahza te’emmül
Ben fâci ‘a-i hilkat-i dünyâyâ gücendim

Hall eylemedi da‘vî-i erbâb-ı cidâli
K nûn denen efsâne-i bî-câyâ gücendim

‘ bretle bakıp mefsedet-i rûy-ı zemîne
Ben ‘âlem-i bâlâdaki ma‘nâyâ gücendim

Bâkî dü ünüp dün gece encâm-ı hayâtı
Dünyâyâ olan beyhude sevdâyâ gücendim

**[272] Müşârün İleyhin Yine Edebiyyât-ı Umûmiye Mecmûası’yla Neşr Olunan
Diğer Gazel-i Âcizâneme Lutfen İnşâd Buyurdıkları Nazîre-i Güzîde**

Mef’ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

Meclisde kalıp dün gece hûbân arasında
Pervâne idim sanki çerâğ n arasında

Elden ele devr eyler idi câm-ı musaffâ
Mânend-i kamer necm-i dırah ân arasında

Elmâs gibi gerdenlerini öyle habersiz
Seyr etdim o dem çâk-i girîbân arasında

‘Îsî-dem idi ba‘zıları ba‘zısı slâm
Kaldım bu gece küfr ile îmân arasında

Sahbâ gelerek vecde ikest oldu kadehler
Bir kahkahadır kopdu nihâlân arasında

Birdir nazar-ı ‘a kda ‘â ık ile ma‘ ûk
Bir an bulunur cân ile cânân arasında⁸⁴

O reng-i belâgatda Emîrî gibi bir er
Bâkî göremem ba ka emîrân arasında

Mecmûa

Esta firullah, cenâb-ı eyh-i üstâd, bizim gazelimizi lüzûmsuz bir ka ıd parçası gibi yırtıp atmı oldu unu umûm erbâb-ı ‘a k u evk gibi ben de i‘tirâf ederim. Cenâb-ı Hak feyzlerini ber-devâm etsin. Abd-i âcizin gazeli udur:

[273]

Gazel

Mef’ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün
(- - .) / (. - - .) / (. - - .) / (. - -)

1

Hûbân konu urlardı gülistân arasında
Bülbüller öterlerdi nihâlân arasında

Dün yanıma gelmi di iki nûr-ı mücessem
Kalmı dım iki mihr-i dırah ân arasında

⁸⁴ Cân ile cânân arasındaki ân, lafzen mânen ne kadar âyân-ı dikkatdir. Bunu ancak ne ‘e-yâb-ı feyz-i Mevlânâ olanlar bilir ve bulur.

Fikr-i leb-i zîbâsı mekân etdi gönülde
Gül yapra ıdır nüsha-i Kur'ân arasında

Gülrûlar içinde dil-i zâr eyledi me'vâ
Bir bülbülü çok görme gülistân arasında

5 Yıldızlar ile ems-i münevver dola ır mı
Bilmem ne gezersin bu civânân arasında

Ey Yûsuf-ı gül-çehre sakın meh-peçelerden
Bir fitne kopar korkarım ihvân arasında⁸⁵

Meygûn leb ü mestâne nigeş dilber-i mümtâz
Mest etdi beni lutf ile ihsân arasında

Esrâr-ı dü-kevni dü ünüp hâ'ir ü bî-hû
Kaldım iki âyîne-i rah ân arasında

Erbâb-ı hamîyyetde olan ri te-i insâf
Bir râbitadır dîn ile îmân arasında

10 Buldum bu güzel nazmımı dîvânıma yazdım
Kalmı imi evrâk-ı perî ân arasında

[274]

12 ve 13 Numaralardaki “Çok ne var” Gazellerine Nazîreler

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

‘Âlem-i fânîde yâr-ı bî-vefâdan çok ne var

Bî-vefâ erbâb-ı hüsne mübtelâdan çok ne var

⁸⁵ u mısra, eyhüslâm Yahyâ Efendi merhûmla tevârüd vâki olmu dur.

Meclis-i câm-ı Cem'e bîgânedir bîgânelik
Ehl-i 'a ka bezm-i meyde â inâdan çok ne var

Önce istikmâl-i esbâb-ı isâbetdir hüner
Yoksa îvengâh-i 'âlemde du'âdan çok ne var

Görmemi bir ân-ı râhat 'ârif-i sâhib-nazar
ahs-ı kûteh-bîn için zevk u safâdan çok ne var

Sen 'azîz ol bezmine çok kimse bünyâmîn olur
Tâcdâr-ı Mısr'a ihvân-ı vefâdan çok ne var

Muktezâ-yı bahta tevfiğ-ı 'ameldir ma'rifet
Yoksa bî-berg ü nevâ ehl-i zekâdan çok ne var

Gonca-i ikbâlini açmazsa dest-i rûzgâr
Sen Süleymân olsan ey âdî belâdan çok ne var

Muhyiddîn Beğ Efendi'nin İkinci Nazireleri

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Bizde mahkûm-ı ufûl olmu zekâdan çok ne var
Hâke dü mü gevher-i 'âlem-behâdan çok ne var

Bir lisândan cehd-i ilg -yı zevâbıt fazl ise
Mülkümüzde ehl-i fazl-ı hod-nümâdan çok ne var

[275] Âsumân-ı hikmete her zerre bir hûr îddir
Nûra tâlibsensu bu 'âlemde ziyâdan çok ne var

Görmeden tahsîl-i ciddî sâlik-i ta‘lîm olup
Ne r-i cehle himmet eyler jâjhâdan çok ne var

Kalmamı tab‘-ı be erde emme-i mihr ü vefâ
Bî-vefâ dünyâda imdi bî-vefâdan çok ne var

Derdini te hîs eden nabz-â inâ yok ey lisân
Yoksa dârü’t-tıbb-ı hestîde devâdan çok ne var

Muhyiddîn

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Menba‘-ı feyz-i hünerde bî-nevâdan çok ne var
Sözlerinden bî-haber tûtî-edâdan çok ne var

Her biri bir gûne tezyîf etme e fırsat arar
Pîr ü bernâ dü men-i ehl-i zekâdan çok ne var

Nûr-i ‘irfânı yine itfâ mı yoksa g yemiz
Dikkat etsek hâmî-i cehl ü ‘amâdan çok ne var

Kû e-gîr-i inzivâdır zümre-i ehl-i kemâl
Ortalıkta câhil-i hiffet-nümâdan çok ne var

Evvelâ tazlîl-i nefis et inhinâya k ‘il ol
Sonra seyr et dest-gîr-i i ‘tilâdan çok ne var

‘Ahd-i hilkatden beri ebnâ-yı Âdem kan döker
te mir‘ât-ı ü‘ûn ceng ü vegâdan çok ne var

Herkese râci‘ ise ef‘âlinin nîk ü bedi
Kubbe-i firûzede ‘aks-i sadâdan çok ne var
Kayseri Mevlevî eyhi-zâde
Mehmed emseddîn

[276]

Aynen Mektûb

Efendim hazretleri,

Geçen ayın Târîh ve Edebiyyât Mecmûası gözüme ili di. i‘r kısımlarını mütâlaa etdim. Her ne kadar â‘ir de ilsem de o tarzdaki ebyâtı sevdi im cihetle Fuzûlî merhûmun gazeliyle onun bî-bedel nazîrelerini pek be endim.

Ömrümde bir gazele nazîre yazmı de ilim. Çünkü â‘ir de ilim ve olamam. u kadar ki harb-i umûmînin i‘lâmı sırasında henüz hizmetde idim. Nâ-geh-zuhûr bu vak‘a infâlimi mûcib oldu undan bendenize fevka‘l-me‘mûl bir nazm hâssasını izhâra sebeb oldu. O zamândan beridir bu vâdîde hatve-zen olma a ba lamı dım. Binâen aleyh derhâl bu gazellere bir nazîre yapma ı niyet etdim. Yine onların delâlet-i üstâdânesiyle u nazîreci i yazdım ve mecmûama kaydetdim. Bunu bir zât gördü. Ali Emîrî hazretlerine gönderelim, dedi. Amma yapdın ha, ayıp olur, dedim. O kusûra bakmaz, dedi. Münâsib olmaz, dedimse de isrâr etdi. Takdîme râzı oldum.

Nazîre diye yazdı ım gerçi biraz gazel vâdîsinden çıkmı ise de ne yapalım, kânûn-ı ‘a k u mahabbet çokdan sönmü ve yazdı ım imdiki hissiyâtımın tercümânı bulunmu oldu undan öyle garâmiyâta dâir gazel yazamıyorum.

Kusûrumun dâmen-i afv ile mestûr buyurulması ricâsıyla takdîme cür‘et-yâb oldum efendim.

‘An Be lerbe i 19 Nîsân 335

Muâmelât-ı Zâtîyye Müdîrli inden

mütek id-i farîk Hamdî

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Öyle mebhûtum ki bilmem men e‘-i âbâ nedir
‘A k ile sevdâ nedir dünyâ nedir ‘ukbâ nedir

Kevser-i hubb-ı vatan sunmu bana kerrâr-ı ‘a k
Bilmezem dünyâda hergiz lezzet-i sahbâ nedir

[277]

Dildedir lâf-ı sadâkat dilde yokken zerresi
Ortada ‘ank gibi bu lafz-ı bî-ma‘nâ nedir

Bir te‘âruzdur cihânda dâ‘imâ me hûd olan
K bil-i derk olmadı da‘vâ nedir fetvâ nedir

Cümle ‘âlem bu misâfir-hânede mihmân iken
Hamdiyâ hayretdeyim ‘âlemde bu gavg nedir

Mecmûa

Kânûn-ı a k u mahabbetiniz sönmemi . E er sönseydi böyle nezîh bir gazel yazamazdınız. Ke ke yazabildi imiz her gazel böyle olsa.

Gazel

Mef‘ûlü / Mefâilün / Feûlün

(- - .) / (. - - -) / (. - -)

Bilmem niye bir cevâb çıkmaz

Feryâd ederim hitâb çıkmaz

Dünyâ evine girince insân

Âzâde-i ıztırâb çıkmaz

Câvid olamaz nizâm-ı masraf

Çıkmaz a be im hesâb çıkmaz

Etmezse sehâb-ı himmet imdâd

Kûhsâr-ı bülende âb çıkmaz

Bin sa'y-ı 'akîm-i mâkiyândan
Bir beyza-i inkılâb çıkmaz

Bin fecr ü afak zuhûra gelse
Yârim gibi âfitâb çıkmaz

Cevr etse sana Emîrî cânân
Dünyâdan o kâm-yâb çıkmaz

[278]

Sultân Murâd-ı Râbî Hazretleri'nin Gâyet Mu'tekid Oldukları Fuzalâ-yı Meşâyîhden "İlmî" mahlas Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi-i Merhûm Tarafından 1040 Hudûdunda Ahvâl-i Âlem Hakkında Takdîm Edilen ve Hâkân-ı Müşârün İleyh Hazretleri Cânibinden Telâkkî-i Bi'l-Kabûl Buyurulan Târîhî Kasîde-i Hamiyyet-pîrâdır⁸⁶

Nûrullâh-i Merkad-Hümâ

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

1 H'âb-ı gafletden uyan ey âl-i 'Osmân bilmi ol
Aç gözün elden gider taht-ı Süleymân bilmi ol⁸⁷

Ceddin eylerdi ayak dîvânını her ayda bir
Böyle demde sen de çok çok eyle dîvân bilmi ol

Ehl-i stâbul safâlar sürmede her gû ede
Ta ralarda toldı cümle âh u efg n bilmi ol

Kaldı Ba dâd ellerinde ehl-i slâm 'askeri
Bundan öte gitmedi mâl ile a'vân bilmi ol

⁸⁶ Ezmine-i sâlifedeki Osmânî â'irleri hak söz söylemezler, dâimâ mey ve mahbûbdan bahs ederler, diyenler acabâ böyle hamîyyet-kârâne ve hakk-ı gûyâne sözleri gördükçe mahcûb olmazlar mı?

⁸⁷ n allâhu Teâlâ taht-ı saltanat ve hilâfet-i Osmâniyye kıyâmete kadar bâkî ve pâydârdır.

5 Girdi tımâr ehli destinden kılıçlar sandu a
Ânun için feth-i dü men olmaz âsân bilmi ol

Vaktidür imdi tedârikler görülsün öyle kim
Bulunur ey pâdi âhum sonra seyrân bilmi ol

Râhat etmi dür büyük ceddin eyü zabt eyle biz
imdi bir yüzden dahi döndi bu devrân bilmi ol

[279]

Kâfîristâna esîr olma a râzı oldılar
Zâr u ser-gerdân gezer yüz bin müselmân bilmi ol

Nice ‘avretler çöküp nice kız-o lan bozdılar
tdiler esbâbların alan talan bilmi ol

10 Her taraftan fitneler kopdı zulmler oldu çok
Def‘ine k dir degildür ehl-i îmân bilmi ol

Her ki i ba çekdi fisk ile fücûra ba ladı
Oldı her bir onmadık bir âh-ı devrân bilmi ol

Yakdılar Bolu diyârın tütünü çıkdı gö e
Ta ra köyler andan evvel oldu vîrân bilmi ol

Sâhib-i seyf-i ecâ‘atsin erî‘at hâdimi
Senden ister kullarına ‘adli Sübhân bilmi ol

Nâmuna hutbe okundu sikke darb oldu senün
Sorulur elbette senden ‘adl-i sultân bilmi ol

- 15 Evveli enlik olan illerde bir ev kalmadı
Kaçdılar sarb ta lara toldı beyâbân bilmi ol
- Göçdiler sürh-sere cümle re‘âyâ kaçdılar
Toldı hep sünnî ile mülk-i Horâsân bilmi ol
- Aldılar ‘avretlerini dahi mülk ü malların
Çünkü her ki verde oldu nice bin kan bilmi ol
- Tuydılar cümle ‘adû mülkünde dü men kopdu un
Oldun ey âhum bütün a‘dâya destân bilmi ol
- imdi be bin akçeye mâlik olan her çift bozan
Yâ kuzât u yâ sipâhî Türk ü Türkmân bilmi ol
- 20 Korkarız bir kimsenün er‘ ile ‘arzın sorma a
Yâ olur âh âdemi yâ mîr-i mîrân bilmi ol
- [280]**
- Atasına kakıyan her Türk olur yeniçeri
Çorbacılar dahi itmez oldu meydân bilmi ol
- ‘Askerinin agniyâsı ehl-i dükkân oldılar
stemezler narhı hiç bozuldu mîzân bilmi ol
- Kimse nin yol ile olmaz ehl-i mansıb olması
Cümle millet cem‘ olup gösterdi tu yân bilmi ol
- Oldı a‘yân ü ekâbir cümle ma lûb-ı zenân
Dürlü dürlü bid‘ate ba ladı nisvân bilmi ol
- 25 ‘Akl ile mâla muzırr iken musırr olup yine
eyh ü âb i çer duhâmı imdi yeksân bilmi ol

Ber ü afyon zehr ile zakk m iken yirler hemân
Toldı kahve-hânelerden cümle büldân bilmi ol

ürb-i hamr u hem livâta buldı dünyâda üyü‘
Bunları ekser iden e râf u a‘yân bilmi ol

Cümlesi rü vetle bozuldı erî‘at i leri
Ecnebî sorulmaz oldu batdı erkân bilmi ol

Kaldı ayakda fakîr olan sipâhî-zâdeler
Anlarun geçdi yerine nice çingân bilmi ol

30 Vâ‘iz oldu cümle müfsidler dahi kezzâblar
Kürsîlerde nakl iderler kizb ü bühtân bilmi ol

Kadılar anlar fakat tutmaz hatîbler anlamaz
Korkarım bir gün gö e a ar bu Kur‘ân bilmi ol

Böyle zulm ile kalırsa bir iki üç yıl cihân
nmiye gökden yire elt f-ı Rahmân bilmi ol

Herkesün itdükleri kalmakda kendi yanına
Akçesiz vir mansıbı ehline sultân bilmi ol

[281]

Erlık ile kimseye dirlik verilmez gördiler
Her levend servet ucından oldu sekbân bilmi ol

35 Çiftçinün varmaz eli tohmını yire ekme e
Kuruya imden gerü bâ ile bostân bilmi ol

Câmi‘e çıkdıkca eyle kesret-i halka nazar
Kapuna geldi döküldi ‘avret o lân bilmi ol

Matla‘ olmaz isen bu ‘âlemün ahvâline
Açmıya cennet kapusın sana Rıdvân bilmi ol

Kullarının hâlini senden sorar Perverdigâr
Kurulur mah er günü elbette mîzân bilmi ol

Pâdi âhum devletünde böyle zulm oldu ına
Râzı olmıya mukarrer yüce Sübhân bilmi ol

40 Pâdi âhum def‘ idem dersen bu zulmün cümlesin
Yokla ehlin gice gündüz pekçe uyan bilmi ol

Bir hakîm-i hâzıkı kendine sâhib eylesen
Bildirirdi her umûrı sana lokmân bilmi ol

Merd-i sâdıkdur o kim kizb itmez ammâ ser virtür
Sâdıkun kadrin bilür ‘akl ehli olan bilmi ol

Binde bir âdem bulunmaz sâdık u hem muttakî
Her bir ilde azdan azdur ehl-i furk n bilmi ol

Be leründen çıkdı ol hep celâlîlik senün
Kaldılar ma‘zûl olarak cümle yayan bilmi ol

45 Bir sene pa alarun be ler be ilik eylemez⁸⁸
Mansıb elden tîz gidince eyler ‘isyân bilmi ol

[282]

Ol sebebden bir sene emrün senün itmez devâm
Mâl ile mansıb alanlar itdi tu yân bilmi ol

⁸⁸ Yâni vâflîlik.

Sa'y idüp dünyâda bulsun bir hakîm-i sâdıki
Olmaz idi her düzen böyle perî ân bilmi ol

Bu du'âcın hak sözi yazdı rızâ-yı Hakk için
stemez aslâ bu halkdan câh u 'unvân bilmi ol⁸⁹

Üstâd-ı Muhterem Ali Emîrî Efendi Hazretleri'ne⁹⁰

Evvelâ tâbîr-i dil-pezîr-i edîbâneleri vechile sâbık Köprülü-zâde Fuad Be 'in Ma'lûmat-ı Edebiyye unvânlı kitâbı hakkındaki mektûbumu mecmûa-i üstâdânelerine kabûl buyurdu unuz için te ekkürler ederim. O mektûbumu takdîmden bir maksadım da bâzı gençlerin bu misâlden mütenebbih olup tahsîllerini ikmâl etmeksizin ne r-i âsâra ba lamamaları ve bilhassa iyi bilmedikleri ve salâhiyetleri hâricinde addedilecek mesâ'ile karı mamaları içindir.

Bugün de u arzıyı huzûr-ı kemâlât-perverîlerine takdîm ediyorum.

Fuad Be 'in Selîm-i Sâlis ve Napolyon isminde bir kitâbı var. Bu kitâb Versay Lisesi'nde târîh muallimi Driault'un "Napolyon'un Siyâset-i arkiyyesi" unvânlı eserinin tercümesidir. Evvelâ Fuad Be 'in unvân-ı eseri tebdîle neden lüzûm gördü ünü bilmek isterdim. Sâniyen bu kitâb Fuad Be 'in di er tercümelerinden bir az daha iyi olmakla berâber yine [283] galat t ü sakat t ile doludur. Bundan sonra olsun in allâh biraz intibâh hâsıl eder de Fransızca tahsîlini ikmâl etmeden böyle eylere karı maz ve evlâd-ı vatânı ızlâl etmez.

Geli i güzel misâller:

Selîm-i Sâlis ve Napolyon'un yirmi be inci sahîfesinden:

"Napolyon, yeni Fransa'nın bütün menâbi'ini elleri arasında cem' eylemek istiyordu." Bunun aslı olan Fransızca ibâre kitâbın 20. sahîfesindedir:

Il rassembleait fortement entrees mains tovtes les ressources de la France nouvelle.

⁸⁹ Bu kasîdeyi takdîmden dört sene sonra mâlik-i Osmâniyye e kıyâdan temizlenmi ve Revân ehri bile zabt olunmu du.

⁹⁰ Kemâlât-ı ilmiyyesiyle iftihâr olunan edîb-i muhterem Selîm Sâbit Be Efendi'nin mekteb-i idâdî talebe-i sâbıkasından Kibleli-zâde Fuad Be 'in Fransızcadan mütercem "Selîm-i Sâlis ve Napolyon" ismindeki kitâbı hakkında her harfî bir numûne-i ibret te kıl eden tenkîdât-ı âlimâne ve üstâdâneleridir.

u ibâreye bakılırsa Fuad Be 'in *ressources* kelimesine menâbi‘ mânâsını verdi i görülüyor. Gerçi Fransızca menba‘a *source* derlerse de *ressources* ba ka bir kelimedir. Bu kelime müfredinde insânın pek sıkıntılı bir ânında bundan kurtulmak için mürâcaat edece i son çâre ve tedbîr mânâsına geldi i hâlde cem‘inde para ve insânlar mânâsına gelir. u hâlde ibâre-i mezkûrenin mânâsı öyledir: Napolyon yeni Fransa'nın bütün parasını ve insânlarını -yâni bilcümle esbâb-ı miknetini- avcu içine kavî bir sûretde toplamakda idi.

Bu 25. sahîfede daha birçok yanlışlıklar varsa da imdi haber verece im büyük bir yanlışın yanında onları ehemmiyetsiz eddediyorum. Bakınız Fuad Be ne diyor: “Napolyon’un ark siyâseti 1806 Temmuz’uyla 1808 Mart’ı arasında cereyân etmi ve bunun ba lıca vâsıtası, âmili olmak erefi General Sebastiani’ye münhasır kalmı dır.”

Bir de Driault’un ifâdesine bakınız:

La politique orientale de l’empereur Napoléon tient entre le mois de juin 1806 de et le mois de mars 1808, son [284] principal agent fut le général Sebastiani dont ce fut le plus brillant titre d’honneur.

u ibâreye bakılırsa Fuad Be 'in tercümesi yalnız yanlış de il hem de pek çok gülünç olmu dur. Zîrâ bu ibâredeki *agent* kelimesindeki nüktelere mîrimiz hiçbir sûretde intik l edememi dir. Bu *agent* kelimesi hikmet-i tabî‘iyyede, ilm-i kimyâda, ilm-i idârede, huk k-ı ticâretde, diplomaside müsta‘mel oldu una göre mânâsı de i ir. Bir vakitler biz Bulgaristan’a ve Bulgaristan bize *agent commercia*llar göndermi dik. Acabâ bunları Türkçe ticâret âmilleri mi diyerek tercüme edece iz? Bursa’da eshâm dellâllı ı eden *agent de change*lere ne diyece iz?

Her ne hâl ise gelelim sadede. Naplyon daha imparator olmazdan evvel birinci konsul (*premier consul*) unvânını ihrâz etmi di. te o vakit mersûm Sebastiani’yi *agent de commerce* yâni ticâret me’mûru unvânıyla Mısır’a ve Suriye sevâhiline göndermi ti. Fakat maksadı bu ünvan resmi altında mûma-ileyhe ba ka i gördürmekdi. Bilâhare yine bu Sebastiani artık imparator nâmını alan Napolyon tarafından stanbul’a sefîr unvân ü pâyesiyle gönderilmi oldu u hâlde yine o *agent* unvânını en parlak bir unvân-ı mefharet olarak muhâfaza etmi di. te bu nükteyi ifhâm için müellif-i kitâb ibâre-i mesrûdenin sonunda *dont ce fut le plus brillant titre d’honneur* demi dir. Binâen aleyh Fuad Be 'in “âmili olmak erefi Sebastiani’ye münhasır kalmı dır.” tarzındaki tercümesi büsbütün saçma olmu dur.

Tercümenin do rusu böyle olmak lâzımdır: mparator Napolyon’un siyâset-i arkiyyesi 1806 senesi Haziran’ıyla 1808 senesi Mart’ı arasında cereyân etmi dir. Bu siyâsetin ba lıca “ajanı” General [285] Sebastiani idi ki bu unvân-ı mü ârûn ileyh General’in en parlak unvân-ı mefhareti olmu du.

102. sahîfede “ shak Be ’e cevâben, hiçbir eyin metbû‘-ı mufahhamım tarafından tâyin edilmi oldu um mevkîden beni ayıramayaca ını bir Fransız sefîrinin büyük bir kuvvete istinâd etdi i ve intik mı alınaca ından g yet emîn oldu u cihetle...” Bu tercümedeki “bir Fransız sefîrinin büyük bir kuvvete istinâd etdi i” cümlesinin metn-i aslısı udur: *qu’un ambassadeur de France appartenait à une trops grande puissance et était trops sur d’être vengé...*

Bunun mânâsı udur: Bir Fransız sefîri pek muazzam bir devlete mensûbdur ve intik mı alınaca ına pek ziyâde emîndir.

Görülüyor ki büyük bir kuvvete istinâd etmek lafını Fuad Be ibâreyi anlamadı ı için uydurmu dur.

103. sahîfeden: “Donanmanın ihrâkı stanbul’da münte ir olunca...” Aslı Fransızcasında 95. sahîfede öyledir: *L’incendie des vaissaux fut appercu de Constantinople*. Tercümesi: Gemilerin yandı ı stanbul’dan görülmü dü.

104. sahîfeden: “ stanbul’un vaziyeti cidden tehlikeli ve âyân-ı tenkîd idi.” Aslı 96. sahîfede öyledir: *Le situation de Constantinople était vraiment critique*.

Buradaki kritik kelimesi her zaman tenkîd mânâsına delâlet etmez. bârede kritik münhasıran “tehlike” demektir. Binâen aleyh tercümede “ stanbul’un hâli cidden tehlikeli idi.” demeliydi.

[286] Görüyorsunuz ki ibâre-i Fransevî’yedeki *stiuation* kelimesine de *position* yâni vaziyet mânâsı verilmi . Bu ise do ru de ildir. Zîra burada *état situation* yâni hal demektir.

107. sahîfenin son satırıyla 108. sahîfenin birinci satırında pek gülünç bir yanlı vardır. öyle ki Selîm-i Sâlis zamânında ngiliz donanması stanbul’a geldi i vakit saray halkı çok korkmu lar, halâyıklar ve hâdimaları a layıp ça rı mı lar, bu korku oradan çıkıp etrâfa yayılma idi tabîi ahâlî de buna, hattâ daha iddetle i tirâk edece inden pâyitahtın müdâfaasına muvaffakiyet hâsıl olamayacakdı. Hâlbuki bu korku ve telâ saraydan dı arı çıkmamı , orada da birkaç saatden fazla sürmemi di. Onun için stanbul ahâlîsi General Sebastiani’ye ehri müdâfaa husûsunda her sûretle muâvenet etmi ler.

te bundan dolayı müellif-i kitâb *Tuote la population de Constantinople d'ailleuis le soutint. Car la panique ne sortit pas de sérail et ne dura que quelques heures* dedi i hâlde Fuad Be neler uydurmu dur:

“ stanbul ahâlîsi kendisine tâbî bulunuyordu. Zîrâ sarayda henüz havf u telâ zâil olmamı dı.” diyor. Fe-subhânallâh, bu nasıl ters anlayı ?..

-Mâ-ba‘dı var-

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes’ûl:

‘Ali Emîrî

Mülk ü millete nâfi, târîh, edebiyât, fûnûn, iktisâdiyyât ve uûn-ı sâireye müteallik mebâhis-i müfîdeyi hâvî mecmûa-i ehriyyedir.

Bu Nüshanın Mündericâtı:

- Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin tercî-i bend-i âhâneleri.
- Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri'nin tercî-i bend-i mülûkâneleri.
- K nûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin tercî-i bend-i âhâneleri.
- Âdile Sultân Hazretleri'nin ehzâde Mahmûd Celâleddîn Efendi'nin irtihâline tercî-i bend-i mersiyeleri.
- Osmânlı Kırım â'irelerinden Zeyneb Hanım'ın gazel-i belîğı ve Diyârbekirli Sırrî Hanım'ın tahmîsi.
- â'ire-i me hûre Leylâ Hanım'ın zarîf ne îdesi.
- Edîb-i necîb Süleymân Nazîf Be Efendi'nin iâ e-i umûmiye reîs-i esbakı Kemâl Be 'e mektûb-ı celâdet-kârânesi.
- Yine Hâlis Efendi'nin ketm ü ızâ'a-i kütüb mes'elesi.
- Budin ehrinin suk tu hakkında üç aded manzûme ve kıt'a.
- Budin'de medfûn me hûr Gül Baba hakkında Budinli Hısâlî Çelebi'nin gazeli.
- Nezâir: Fâik Memdûh Pa a'nın gazeli. Nazîre-i âdî Be , Nazîre-i Muhyiddîn Be , Nazîre-i Emîrî.
- Di er Nezâir: Gazel-i Lebîb-i Âmidî. Nazîre-i Adanalı Ziyâ, Nazîre-i Muhyiddîn, Nazîre-i kodralı Mehmed Ferîd Be .
- Gazel-i Emîrî. Edîb-i lebîb Yûsuf Ziyâ Be 'in kıt'a-i garrâsı. Cevâb-ı Emîrî.
- Selîm Sâbit Be Efendi'nin Selîm-i Sâlis ne Napolyon ismindeki kitâb hakkındaki tenkîdât-ı âlimânenin ma'bâdı.

[287] Fâtiḥ Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Şâhâneleri

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

1

Sevdün ol dilberi söz eslemedün vâý gönül
Eyledün kendüzünü 'âleme rüsvây gönül
Sana cevır eylemede kılmaz o pervây gönül
Cevre sabır eyleyemezsin nideyin hây gönül
Gönül ey vâý gönül vay gönül ey vâý gönül

2

Çâk olan dest-i cefâ ile girîbânundur
li en hâr-ı gam u mihnete dâmânundur
Dökülen yire belâ tîgı ile kanundur
Her dem a ıza gelen mihnet ile cânundur
Gönül ey vâý gönül vay gönül ey vâý gönül

[288]

3

Tâli'in yüzi gülüp olmadı handân nideyin
Yüregın derdine bulunmadı dermân nideyin
Kasdına yâr çeker hançer-i bürrân nideyin
Virisersün bu gam u mihnet ile cân nideyin
Gönül ey vâý gönül vay gönül ey vâý gönül

4

'A k-ı dil-dâr ile niçe idesün nâle vü zâr
Eyledün sabır u karârı bu hevâlarda nisâr
Zülfı sevdâsı ider 'âlemi çün ba ına tar
Fâ'ide ne turalum eylesün terk-i diyâr
Gönül ey vâý gönül vay gönül ey vâý gönül

5

Vasl-ı dilberle nasıf olmadı dil âd olmak
Dest-i cevr ile yıkılmı dilün âbâd olmak
Dâm-ı gamdan dil ü cân bülbüli âzâd olmak
Nice bir i lerün efg n ile feryâd olmak
Gönül ey vây gönül vay gönül ey vây gönül

6

Çünkü dildâr niyâzun görüben nâz eyler
Nâleni i idicek îveye âg z eyler
Bezm-i gamda kadini çeng yüzün sâz eyler
Nâli ün perdesini Zühre'ye dem-sâz eyler
Gönül ey vây gönül vay gönül ey vây gönül

7

Bilmedüm derd-i dilün ölmek imi dermânı
Öleyüm derd ile tek görmeyeyüm hicrânı
Mihnet ü derd ü gama olmag için erzânî
'Avniyâ sencileyin mihnet ü gam-ke kanı
Gönül ey vây gönül vay gönül ey vây gönül

[289]

Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Mülûkâneleri

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. . - -) / (. . - -) / (. . - -)

1

Görelî ol sanemün ka larını yây gözüm
Kıldı cevr oklarına sîne siper vây gözüm
Demedim mi sana ben bakma ana hây gözüm
Gözüm ey vây gözüm vây gözüm ey vây gözüm

2

Tîr-i gamzen sanemâ gözlerüme olalı du
Gözlerüm ya ı akup bahr oluban eyledi cû
Seyl-i e kûm dökülüp gözlerümi eyledi bo
Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm

3

Tûtiyâ olmayalı gözlerüme gerd-i rehün
Görmedi iki gözüm pertevini mihr ü mehün
Ey gözüm bunca belâ derd ile neydi günehün
Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm

4

Ya larum sen gideli seyl olup ey cân dökülür
Dürr ü yâk t çıkar la'l ile mercân dökülür
Gamzeler zahmı ile gözlerime kan dökülür
Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm

5

Dâ'imâ cevr kılur ben kuluna âh nidem
eb-i hecründe tulû' eylemez ol mâh nidem
Gözlerüm görmez ise gün yüzünü âh nidem
Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm

6

[290] Elüm irmez nideyin hasret ile yâre dirîg
Dil dü üp zülfî ham ile yürür âvâre dirîg
Gözlerüm derdine olmaz bilirüm çâre dirîg
Gözüm ey vâý gözüm vâý gözüm ey vâý gözüm

7

Bir perî-zâde vü mihr ü sanem tâze civân
deli gün yüzünü perde-i zülfünde nihân
'Adlî'nün gözlerine oldu karanu dü-cihân
Gözüm ey vây gözüm vây gözüm ey vây gözüm

Kānûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri'nin Tercî-i Bend-i Pâdişâhâneleri

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

(Fâilâtün) (fa'lün)

(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

1

Görse bülbül gibi her dem gül-i ra'nây gönül
Olur â üfte-sıfat hem dahi rüsvây gönül
Neler itdi bana bu bî-ser ü bî-pây gönül
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

2

Ben dimezdim ki gönül zülf-i semensâya dü e
Her kaçan görse perî rûyî hemân pâya dü e
Bu gönül yok yire her dem kuru sevdâya dü e
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

3

Ruh-ı zîbâsı virür 'âleme nûr ay gibi
nlerüm âm u seher derd ile ben nây gibi
Ka ı yâsıdur iden k metimi yây gibi
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

4

Ser-i zülfine tola ma dir idim sana gönül
Dahi bed-ter oluban virdün ana cân ile dil

htiyâr ile senün yoluna varmalu degül
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

[291]

5

Yiridür hâk iderse seni ol zülf-i siyâh
Gönül ucından irer cism ile bu câna tebâh
Gice gündüz nice bir eylesün böylece âh
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

6

Dahi dilberler ile itmeyeyüm kavlı u karâr
Gördüğümce ideyüm her demde firâr
htiyâr elde degül neyleyeyüm âhir-i kâr
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

7

Ey Muhibbî nice bir zehr-i felek nû idesin
Nice bir yâr hayâlini der-âg idesin
Uyuban gönlüne bu ‘aklı ferâmû idesin
Gönül ev vây gönül vây gönül ey vây gönül

**‘Âdile Sultân Hazretleri’nin Şehzâde Mahmûd Celâleddîn Efendi Hazretleri’nin
Vefâtına Tercî-i Bend Sûretli Mersiye-i Sultânîleri⁹¹**

Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün / Müstef’ ilün

(---) / (---) / (---) / (---)

1

âhen eh-i devrân iken ‘Abdül‘azîz huld-ı câh
El vermedi zâlim felek yâr olmadı baht-ı siyâh
Kalmı dı bir ehzâdesi mânende-i hûr îd ü mâh

⁹¹ ehzâde Mahmûd Celâleddîn Efendi, Sultân Abdülazîz Han hazretlerinin sulb-ı âlîsinden 1279 Cemâzü’l-Evvel’inin yirmi birinde tevellüd eyleyip pederi âvân-ı saltanatında bahriye asâkir-i âhâne mesle inde mukayyed olarak liva ve farîk olmu dur. 1293 Cemâzü’l-Evvel’inde hizmetinden ma‘füvv kaldı. 1305 Zi’l-Hicce’sinin yirmi dördüncü gecesi vefât edip ertesi günü Yeni Câmi türbesine defn edilmi dir. Âkil, kâmil, affî, muttakî idi. (Sicill-i Osmânî)

[292]

Etdi ecel de ‘âkıbet ol goncayı mahv u tebâh
Pek genc iken etdi vefât Mahmûd Celâleddîn âh
Mâtem tutarsa kâ’inât âyestedir bî-i tibâh

2

Hulkı güzel hüsnü güzel bir mâh idi ol nevcivân
Güller gibi açılmadan soldurdu ruhsârın hazân
Hicrânı yakdı cânımı yandım amân ve’l-amân
Gitdi elimden eylerim bülbül gibi âh u fig n
Pek genc iken etdi vefât Mahmûd Celâleddîn âh
Mâtem tutarsa kâ’inât âyestedir bî-i tibâh

3

Ey dâderim ‘Abdül‘azîz cennet sana olsun mekân
Sen görmedin evlâdına kıydı nasıl zâlim cihân
‘Âciz kalıp dermândan oldu hakîmân nâ-tüvân
Buldu yerini ‘âkıbet Allah’ın emri bî-gümân
Pek genc iken etdi vefât Mahmûd Celâleddîn âh
Mâtem tutarsa kâ’inât âyestedir bî-i tibâh

4

Ey ‘Âdile âgâh ol dünyâ vü mâfîhâ nedir
Lâzım olan ehl-i dile meyhânedir peymânedir
Zîrâ bu dünyânın sonu bir ey de il vîrânedir
Feryâd ederse ‘andelîb sûzân olan pervânedir
Pek genc iken etdi vefât Mahmûd Celâleddîn âh
Mâtem tutarsa kâ’inât âyestedir bî-i tibâh

[293] Fâtih Sultân Mehmed Hân ve Mahdûm-ı Âlîleri Sultân Bâyezîd-i Velî Hazerâtının ‘Asr-ı Şâhâneleri Şâ‘irelerinden Zeyneb Hanım’ın Gazel-i Belîgâneleri⁹²

Gazel

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

Ke f it nikâbını yeri gö ü münevver it
Bu ‘âlem-i ‘anâsırı Firdevs-i enver it

Depret lebüni cû â getir havz-ı Kevser’i
‘Anber saçını çöz bu cihânı mu‘attar it

Hattun berât yazdı sabâya didi ki tîz
Var milket-i Hitâ ile Çîn’i musahhar it

Âb-ı hayât olmayacak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender it

Zeyneb ko meyli zînet-i dünyâya zen gibi
Merdânevâri sâde dil ol terk-i zîver it

Meşâhîr-i Şâ‘irât-ı Nisvândan Diyârbekirli Sırrî Hanım’ın Tahmîsi

Mef’ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün
(- - .) / (- . - .) / (. - - .) / (- . -)

1

Mâh-ı cebîne hâle-i zülfün müdevver it
Bir bedr-i nev-zuhûru bize hâle-perver it
Erbâb-ı ‘a ka cilve-i diger mükerrer it

Ke f it nikâbını yeri gö ü münevver it
Bu ‘âlem-i ‘anâsırı Firdevs-i enver it

⁹² â‘ire Zeyneb Hanım’ın K nûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri’nin musavver-i me hûru Uzun Osmân tarafından nak olunan tasvîri Millet Kütübhânesi’nde mevcûddur.

[294]

2

Fikr ü hayâlim subh u mesâ böyle ekserî
ster ki olsun efkatün ey ûh mazharı
Güftâr ü la'lün zinde ider mürde dilleri
Depret lebüni cû â getür havz-ı Kevser'i
'Anber saçını çözü bu cihânı mu'attar it

3

Âmâc olurken sîneleri ey hadengi tîz
Kanlar yudarken 'â ikun ey hı mı rüsthîz
Gamzen kopardı âhiri bin ceng ü bin sitîz
Hattun berât yazdı sabâya didi ki tîz
Var milket-i Hitâ ile Çîn'i musahhar it

4

Ol sâkin-i ferah-gede-i râhat ey gönül
Çekme cefâ-yı seyr-i reh-i zulmet ey gönül
Hızr olsa var mı fâ'ide hem-sohbet gönül
Âb-ı hayât olmayıcak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Sikender it

5

Zülfün sarıldı boynuma cânâ resen gibi
Pe mîne içre kaldım Üveys-el-Karân gibi
Sırrî ta'alluk etme cihâna zagan gibi⁹³
Zeyneb ko meyli zînet-i dünyâyâ zen gibi
Merdâne-vâri sâde dil ol terk-i zîver it

[295]

â'ire-i me hûre Leylâ Hanım'ın bu zarîf ne îdesi, bundan elli-elli be sene kadar evvel Diyârbekir'in ekser mecâlis ü mahâfilinde sadâsı güzel bestekârlar tarafından okunmakda oldu unu der-hâtır ederek bu mahalle tahrîr eyledim:

⁹³ Râhile Sırrî Hanım 1294 senesinde Der-Sa'âdet'de vefât etmi dir. Büyük hem îreleri Hadice ffet Hanım dahi sâhib-i dîvan bir â'irdir. Bâzı âsârı gelecek aydan îtibâren mecmûamıza yazılacaktır.

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feûlün
(--.) / (.--.) / (.--.) / (.--)

Bir âte im açdurma sakın a zümü zinhâr
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var
Bilmez miyim itdüklerini eyleme inkâr
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

'A kunla yürek yâreleri i ler onulmaz
Meydân-ı mahabbetde bu hicrân unutulmaz
'Â ık sana çoksa bana dilber mi bulunmaz
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

Bed-çehre rakîbi 'aceb âdem mi sanursın
Bir gün olur andan dahi ey ûh usanursın
tdüklerine nâdim olursun utanursın
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

Her derdüne ben sabr ideyüm ûh-ı cihânım
Leylâ'ya cefâ 'âdetün olsun yine cânım
Te'sîr ider elbet sana bu âh u fig num
Zâlim beni söyletme derûnumda neler var

Bundan iki sene evvelki fecâyi'-i ahvâl arasında, kahramân-ı belâgat Süleymân Nazîf Be Efendi Hazretleri'nin â e-i Umûmiye Hey'et-i Reîsi Kemâl Be 'e bir mektûb-ı celâdet-mashûb yazdıkları velvele-bah â-yı aktâr-ı havâdis olmuştu.

Bir iki gün sonra vâkî olan mülâk tda bu âyi'anın aslı olup olmadığını suâl eyledi imde bir nüshasını koynundan çıkarıp bendenize ihdâ etmişti.

[296] htimâl ki imdi nüshası Süleymân Nazîf Be Efendi'de bile yoktur. Bu mektûb-ı müstesnâ-üslûbun bundan iki sene evvelki zamânın pek vahîm olan hâl ve hükmüne karşı kahramânâne ve hamîyyet-âferînâne bir sûretde yazılmış târîhî bir vesîka olmak üzere aynen ne rini münâsib gördüm ve mücerred hırs-ı nefis ü câh u runa öyle

bir mühim zamânda mütecâsir-i hayât-ı mülk ü millet olan bu gibi bî-akl u iz'ânları gayret-i kakhâr-ı zü'l-intik mın aradan henüz iki sene geçmeksizin pençe-i k nûn-ı adâlete tevdî' etmi oldu unu görmek ne büyük ibretidir.

Sûret-i Mektûb

stanbul'da Dilsiz-zâde hânında â e-i Umûmiye Hey'et-i Reîsi Kemâl Be Efendi'ye:

Rezzâk-ı Aliyyü'l-İtlâkımız Efendim,

Bu denî dünyâya müselmân bir babanın sulbuyla yine müselmân bir ananın rahminden geldim. Bana ilk telkîn olunan ak id arasında bi'l-umûm mükevvinâtın rezzâk-ı hakîkîsi Cenâb-ı Hakk bulundu unu tazammun eden bir kanâat da vardı. Doksan üç muhârebisini müteâkib Anadolu'nun bâzı kasabalarında ve sokak ortalarında açlıktan ölenleri gözümle görmü ken yine Cenâb-ı Hakk'ın rezzâk-ı âlem oldu u i'tik dını muhâfazada inâd etmi dim. Fakat eb u ecdâdımın îmân-ı pâkinden vicdân-ı sâfıma intik l eden bu akîde zât-ı âlîlerinin â e-i Umûmiye riyâsetini der-uhde buyurdıkları gündün beri tezelzül etme e ba ladı ve geçen seneye kadar vicdân-ı ümmetçe bir kazıyye-i mahkeme sûretinde telakkî olunan *nahnu kasemnâ*⁹⁴ taahhüd-i lâhîsinin mahkeme-i insâf-ı vâlâlarında nakz u ibtâl edilmek istenildi ine yakîn hâsıl etdim.

Kemâl Be Efendi, hayât ister bir vedi'a-i lâhiye olsun ister bir musîbet-i tabî'iyeye, ben [297] onu idâme etme e mecbûrum. Zâten Allah'da Kur'ân'ında - nesta'îzü Billah-

عرضنا الامانة على السموات و الارض والجبال فأبين ان يحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان انه كان ظلوما جهولا
ثنا

buyuruyor ki mânâ-yı erfi: “Biz emânet-i hayâtı göklerle arza ve da lara 'arz etdik, kabûl ve tahammül etmekden ibâ etdiler, yâni çekindiler, onu insân yükledi. Muhakkak ki insân pek zâlim ve pek câhil idi” demekdir. Fakat öyle zannediyorum ki gökleri, da ları böyle korkutan bu bâr-ı menhûsa tahammül etmek gafletinde bulunmu

⁹⁴ Nahnu kasemnâ: Biz taksim ettik. (Zuhruf:43/32)

⁹⁵ nnâ araznâ'l-emânete ale's-semâvâti ve'l-ardı ve'l-cibâli fe'ebeyne en yahmilnehâ ve e fakne minhâ ve hamelehâ'l-insân innehü kâne zalûmen cehûlâ: Biz emâneti göklere, yere ve da lara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zulümkâr ve çok câhildir. (El-Ahzâb: 33/72)

olan Hazret-i Âdem, kendi sülâlesinden birinin birgün bir sâhib-hurûc ekinde zuhûr ederek milyonlarla evlâdını aç bırakacağını bilseydi gökler ve dağlar gibi ihtiyât ve basîret iltizâm eder ve bizi bu sûretle pençenize dümekden kurtarırdı. Zavallı ilk babamız, Allah'ın nahnu kasmânâ va'dine sizin balta asabileceğinizi hâtırına getirmemi di! Zavallı O! Zavallı biz!

Her ne ise sadede gelelim. Evet, hayât ister bir veda'ya-i lâhiye ister bir musîbet-i tabî'iyeye olsun, ben onu yevm-i mev'ûda kadar idâme etme emri ve tabî'aten mecbûrum. Bu mecbûriyet bana bir takım vezâif tahmîl ediyor ki akdem ü ehemmi yemektir. Riyâset-i kârdânîlerinde bir âyet-i Umûmiye Hey'eti tekkül ve tedâbîr-i müteselsileyi ittihâz ettiğinden beri o vazîfeyi ifâda kâr ve mütehayyir bulunuyorum. Bir okkası yüz otuz gura ekler, doksan gura pirinç, elli gura bulgur ve bir dirhemi bizim gibi bî-keslerin eline bâzen onbe yirmi günde bir defâ bile geçmemek artıyla, seksen gura ek ve ilâ âhirihi tedârik ederek keffâr-ı nefis etme emri bu âcizleri de il, himâyet-i mahsûsa-i keremkârîleriyle hergün binlerce lira kazanmakta bulunan bahtiyârlar bile emir zât-ı rahîmânelerinden meded olmazsa- muktedir olamaz. Öyle zannediyorum ki benim gibi ace-i ibâda me'rû' fiâtlarla nafaka vermek [298] vatan-perverlik ve milliyet-perestliğin memleketimize kıymetdâr bir hediyesi olan kantâriyye ve emsâli şirketlerin temettu'unu -hissolunacak derecede- ihlâl veyâ tenkîs etmez.

Burada taraf-ı âlîlerinden pek muhakk bir cevâb-ı serd buyurulabilir. Yâni diyebilirsiniz ki "Bu umûmî bir hâldir. Hakkınızda muâmele-i istisnâiyye icrâ olunursa adl ü hakk niyete tevâfuk etmez. Siz de vatandaşların yüzde doksan dokuz buçukunu gibi açlıktan ölme emri mahkûmsunuz!"

Ben bu iddiânızın isâbetini 'an-samîmü'l-kalb tasdîk ettikten sonra kemâl-i hürmetle cevâb veririm. Derim ki, "O yüzde doksan dokuz buçuk teba'a-i pâdi âhî zâten açlıktan ölme emri müstehakdır. Bırakın gebersinler! Bendeniz âyet-i Umûmiyenin emri tedvîrini der-uhde etmiş olsaydım, vesîka ile lutfen verilen veyâ verilecek merhameten i>lân olunan bir iki kalem nafakaya bile o miskînleri lââyık görmezdim. Lâkin bu âcizler gibi de ilim. Ya amak ve iyi ya amak istiyorum. Onlar size Allah'dan gelmiş bir belâ nazarıyla bakarak, önünüzde dayak yemi köpekler gibi titiyorlar. Ben öyle de ilim. Ben size karşı ne havf hissediyorum ne hürmet. Ben sizin Allah'dan de il Selânik'den gelen belâlardan olduğunuzu îmân etmekteyim."

Bu cevâbü'l-cevâbdan sonra size bir teklîf ve ricâda bulunacağım. Teklîfim, ilk insânın eser-i zulm ü cehli olarak sırtıma yüklenen bâr-ı hayâtı mukadder olan çukura atıncaya kadar muhtâc oldu um gıdâyı size mâl olan fiâtın bir misli temettu' -evet, yüzde yüz kâr- ile bana i't etmenizdir. Bunu teklîf ediyorum. Ricâm da, bu teklîfim k bil-i kabûl görülmezse hakkımda k nûnî, örfî, zecrî elinizden her ne gelirse hemân icrâ etdirmenizdir. Bunda bir dakîka tereddüd ederseniz satvetiniz, yâni haysiyyetiniz münkesir olur ve ben de bundan fazlasına tahammül edersem sabr u tevekkülümünden insânlı ım i renir.

[299] Bâkî Cenâbullâh size ve rüfek nıza insâf ve basîret ihsân buyursun, Kemâl Be Efendi!

2 A ustos 333

Senâkârınız Süleymân Nazîf

Adresim: Ni anta ı'nda Me rûtiyet Mahallesi'nde Hürriyet Sokak'da müste'ciren mukîm Süleymân Nazîf.

Yine Hâlis Efendi'nin Ketm ü İzâ'a-i Kütüb Mes'elesi

Geçenki nüshada Hâlis Efendi'nin kütüb-i milliyemizi tama' ve istifâde-i zâtiyyesi u runda ne sûretle ketm ü ızâ'a eylemekte oldu una dâir bâzı îzâhât i't ederek Maârif Nezâret-i celîlesinin farîza-i enzâr-ı dikkatini celb eylemi dim.

O mecmûadan bir nüshasını hemân o gün Maârif Nezâretine götürmü isem de nâzır-ı maâlî-mezâhir Ali Kemâl Be Efendi Hazretleri'ni mak m-ı âlîlerinde bulamadı imdan takdîm olunmak üzere kalem-i mahsûs müdîri be efendiye tevdî' eylemi dim.

Bir ay geçdi i hâlde bir nefîce zuhûr etmemi ve Hâlis Efendi'den de redd ü tekzîbi hâvî bir cevâb verilememekle berâber bir taraftan çar ıdan kitâbları toplama a devâm eylemekte bulunmu dur. Burada iki numûne daha arz ediyorum.

Birincisi, ma'lûm oldu una göre ibtidâ Osmânlı târîhini yazan Yıldırım Bâyezîd Hân hazretlerinin mahdûmu Emir Süleymân Çelebi'nin musâhiblerinden manzûm skender-nâme müellifi â'ir Ahmedî'nin birâderi Hamza nâm zâtdır. Bu zâtın yazdı ı âl-i Osmân târîhi bulunamamakda oldu u hâlde geçende bir nüshası kbâl Kütübhânesi sâhibi Hüseyin Efendi'nin eline dü mü [300] Hâlis Efendi'ye irâe eyledi i esnâda târîh mütehasıslarından Osmân Ferîd Be de orada bulunmu dur.

Hâlis Efendi kitâbı elinden bırakmaksızın Hüseyin Efendi'nin istediği parayı vererek almıştır. Ferîd Be , kitâbı mütâlaa etmek arzu etmiş ise de ileride gelip görebileceğini söylemiş ve Osmân Ferîd Be defaâtle mürâcaat etmiş olduğu hâlde mu'tâd-ı ma'lûmu vechile omzundan atmıştır. Gerçi kitâb almak husûsunda kimsenin bir diyeceği yok ise de fakat Devlet-i Osmâniyye'ye ve şeref üân-ı mülk ü millete âid olup nüshası nâdir bulunan bir kitâbı kimseye göstermemek doğru mudur? Zîrâ tek bir kitâb harîkdan, garîkdan her zamân imhâya mahkûmdur. Onun ya foto raf ile yâhud istinsâh sûretiyle diğer bir nüshasını bir kütübhâneye vaz' etmek sûretiyle zıyâ'dan muhâfaza eylemek, vatanını seven her bir sâhib-i hamiyetin boynuna borç olduğu gibi Maârif Nezâret-i celîlesine de bir vecîbe-i müterettibedir.

kincisi, bir ay kadar evvel kitâbcı Rızâ Efendi'ye Gül ehrî nâm zâtın Türkçe manzûm Mantuku't-Tayr kitâbı emânet bırakılmış , o da pederi Nasrullâh Efendi'ye vermiş , Nasrullâh Efendi de beş liraya Hâlis Efendi'ye satmıştır.

Kitâb sâhibi, kitâbını Rızâ Efendi'den, Rızâ Efendi de pederi Nasrullâh Efendi'den talep ettiklerinden Nasrullâh Efendi, Hâlis Efendi'ye aynen şu mektûbu yazmıştır:

Sûret-i Mektûb

Ortaköy'de Ta merdiven'de Hâlis Be Efendi Hazretleri'ne
Efendim Hazretleri,

Geçen gün dükkân-ı âcizânemde size satmış olduğum Gül ehrî'nin Mantuku't-Tayr nâm kitâbının sâhibi mahdûm-ı âcizîye emânet eylediğini [301] ve bir eser-i sehiv olarak o kitâbı getirdiğini beyân ile her kime satılmış ise parasını iâde ederek istirdâd eylemekte ısrâr ediyor. Olmadığı takdirde îcâb eden mahallere gerek beş efendimizin ve gerek bendenizle mahdûm-ı âcizînin hakkında ikme-i dâvâ eyleyeceğinden lütfen kitâbı bendenize irsâl ile esmânı olan beş lirayı ihzâ eylemenizi istihâm ü ricâ eylerim ve bu beliyeden bendenizi halâs eylemenizi ayrıca istihâm eylerim, efendim.

25 Nisan 335

Kitâbcı Nasrullâh

Bu mektûb üzerine Hâlis Efendi kitâbcı Nasrullâh Efendi'ye ne söylese beş enirsiniz: “Otuz senelik bir kitâbcısın. Gözünü açaydın da vermeye idin. İstedikçe in yere mürâcaat edebilirsin!”

Zâhir-i hâle bakılırsa bu söz do ru gibidir. Hâlbuki a a ıdaki îzâhât görülünce i in içinde nasıl bir sût'-i vazîfe bulundu u ve Hâlis Efendi'nin gayr-ı lâıyk safsata-i cesûrâne icrâ eyledi i anla ılır.

öyle ki Gül ehrî'nin bu kitâbı, bundan be altı sene evvel ba tarafından ve nihâyetinden noksân olarak bir nüshası Topkapı Müze-i Hümâyûn'unda görülmü ve bunun Osmân G zî zamânında yâni 717 târîhinde nazm edildi i derûnunda olan bâzı sarâhatden anla ılmı ve pek mühim olan bu kitâbın mükemmel bir nüshası o târîhden beri taharrî edilmekde bulunmu idi ve bunu yalnız Târîh-i Osmânî Encümeni biliyordu. Bundan de il kitâbcıların hattâ Hâlis Efendi'nin de haberi yokdu.

Bu nüsha birden bire kitâbcı Rızâ Efendi'nin eline dü er. O da, mes'eleye vâkıf olmaksızın pederinin dükkânına kor. O sırada Cenâb ahâbeddîn Be gelir, kitâbı görür. Cenâb ahâbeddîn Be 'in bile bu kitâb hakkındaki kazıyyeden haberi olmadı ından sûtret-i ra bet göstermez. Biraz sonra Hâlis Efendi gelir, kitâbı mütâlaa eder. O da bi't-tabi sûtret-i ra bet [302] göstermez. Hâlis Efendi orada oldu u hâlde bir müddet sonra dokuz seneden beri Encümen-i Osmânî Hâfız-ı kütüblü ünün inzımâmıyla a'zâdan olan ve târîh-i Osmânî'nin Osmân G zî kısmını pek nâkıs bir sûtretde tahrîr eden Ârif Be gelir. Bu kitâb nedir, der. Eline alır. Netîce-i tedkîkda Hâlis Efendi'nin yüzüne bakar. Bu kitâbı niçin almadınız, der. Hâlis Efendi de elli guru a de meyen bir kitâbı be liraya niçin alayım, cevâbını verir. Ârif Be , muzmerini ke f edemeksizin her hâlde alınız ısrârında bulunur. Bir müddet tereddüden sonra Hâlis Efendi mes'eleye intik l ederek be lirayı verir, kitâbı alır, savu ur. Kitâbcı Nasrullâh Efendi i i anlarsa da i i den geçer.

imdi insâf edelim. Hâlis Efendi'nin Nasrullâh Efendi'ye, “otuz senelik kitâbcısın, gözünü açıp aldanmaya idin” deme e hakkı var mıdır? Gûyâ kendisi bilerek almı da satan bilmemi . Hiç de öyle de il.

Bunda pek âyân-ı teessüf bir mes'ele var ise böyle Osmân G zî zamânına âid Türkçe yazılmı bir kitâbı gören Ârif Be 'in vazîfe-i me'mûriye ve ilmiyesini sût'-i istimâl eylesesidir. Çünkü o kitâbı gördü ü gibi ya Encümen-i Târîh-i Osmânî ve yâhud Maârif Nezâret-i celîlesi nâmına derhâl i tirâ eylemek esbâbını istikmâl etmeli idi ve yâhud bu kitâbı bir kere encümene göstereyim diyerek alıp götürüp göstermeli idi.

O kitâbın edebiyât ve târîh-i Osmâniyye için ümmehât-ı kütüb-i nâdireden oldu unu ve Müze-i Hümâyûn'da bulunan bî-ser ve binbir nüshası için bile Evk f-ı

Hümâyûn nezâret-i celîlesi epeyce bir masraf ihtiyârıyla fotografisini aldırıp bu kadar bir parçasını olsun zıya‘dan vik yeten Millet Kütübhânesi’ne vaz‘ etdirdi ini Ârif Be pekâlâ bilirdi.

imdi nasıl olur da bunun tam bir nüshası eline geçti i hâlde [303] târîh encümenine ve yâhud Maârif Nezâretine aldırılmayıp da Hâlis Efendi’nin matmûre-i hırs ve ketmine kapdırır.

Öyle ya, Ârif Be Dârülfünûn’da vaktiyle târîh muallimi idi. Târîh encümenine ve yâhud Maârifte öyle bir hizmeti etmekden ise Hâlis Efendi’ye eder. Mahdûmu Maârif müste âri be efendi delâletiyle hiç olmazsa yine bir târîh muallimi olur. Fenâ mı ya? Ama Hâlis Efendi böyle mühim kitâbları alır, kimseye göstermez, ecnebîlere satarmı , Devlet-i Osmâniyye târîhi noksân kalırmı kime ne! Bir de fakîr bir kitâbcıdan ve ayakda dellâllık ve simsârlık edenlerden temettu‘ vergisi alınır ama Hâlis Efendi kitâb meraklılarına satmakda oldu u kitâblardan ba ka yalnız iki kalem olarak kırk dokuz bin liralık kitâb satar, yine temettu‘ vergisi alınmaz. Alınmaz ya, kime ne!

Binâen aleyh geçenki nüshada arz eyledi im Sultân Murâd Hân-ı Râbî ile birlikde alınan Nef‘î’nin resmi ile Cihân âh’ın dîvânına ilâveten bâlâda beyân eyledi im Hamzavî Târîhi ile Gül ehrî kitâbının ya asıllarının yâhud foto raflarının Hâlis Efendi’den ahz ile zıyâ‘ ve imhâdan vik yeten kütübhâne-i umûmîye vaz‘ olunmasını Maârif Nezâret-i celîlesinden ricâ ederim.

âyed Hâlis Efendi tarafından vermemekde yine ısrâr edilirse bundan iki sene kadar evvel yâni 22 Eylül 333 târîhinde Maârif Nezâret-i celîlesine takdîm etdi im g yet a ır muhtırayı gelecek mecmûaya derc edece im.

Târîhî Manzûmeler

Ötme bülbül ötme yaz bahâr oldı
Gül alup satmanun zamânı geldi
Bülbülün fig nı ba rumı deldi
Aldı nemçe bizüm nazlı Budin’i

[304]

Budin’in içinde uzun çar ısı
Orta yerde Sultân Mehmed Câmîsi
Ka‘be sûretine benzer yapısı

Aldı nemçe bizüm nazlı Budin'i

Çe melerde âbdest alınmaz oldu
Câmîlerde namâz kılınmaz oldu
Ma'mûr olan yerler bilinmez oldu
Aldı nemçe bizüm nazlı Budin'i

Cebhâne tutu dı 'aklımız a dı
Selâtîn-i câmîler yandı tutu dı
Sabî sıbyân âte e dü di
Aldı nemçe bizüm nazlı Budin'i

Serhadler içinde Budin'dir ba ı
Kan ile yo rulmu topra ı ta ı
Çerkes 'alemdârdur ehîdler ba ı
Aldı nemçe bizüm nazlı Budin'i

Diğer

âh-ı slâm'ı dilerüz Budin'e
Nazar-ı merhamet kıla Budin'e

E er agmâz idüp kıla ihmâl
übhesüz iri ür zarar Budin'e

Sedd-i slâm'dur bu hısn-ı hasîn
Zarar olmaz dururken ol Budin'e

Ne revâdur ki Peç kırılı Osek
Dileye sâye salma a Budin'e

Sâyeve kendi pâ-y-mâl olsun
Kec-nazar her kim eyleye Budin'e

[305]

Zıll-ı Mevlâ'ya sıhhat ile haber
Virmiyen kasdı var gibi Budin'e

Gayret-i dîn-i Mustafâ yok mı
Za'f iri e sezâ mıdur Budin'e

Hâ â sultân-ı hâdimü'l-haremeyn
Zarar irdigün istiye Budin'e

Korkarum lîk bunca 'ucb ü gurûr
Ta ı ta üzre komıya Budin'e

Diğer Kıt'a

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün
(*Fâilâtün*) (*fa'lün*)
(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. . -)

Hâkden ref' idüp ey bâd-ı sabâ ihsân it
Varup stâbul'a ahbâba selâmum de dür
Di Budin kal'ası içinde gıce subha degin
Sı ınup lutf-ı Hudâ'ya dirüz Allâh yekdür

Diğer Gazel

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(. . - -) / (. - -) / (. - -) / (. - -)

Hâdi -i râh-ı hüdâdur hem-demân-ı Gül Baba
Mazhar-ı sırr-ı Hudâ'dur mahremân-ı Gül Baba

Kalb-i mahzûnum açıldı goncave dil teng iken
Özge cây-ı dil-gü âdur âsitân-ı Gül Baba

Dâhil olan kurtulur endûh u gamdan gûyiyâ
'Abd-i mü'min mülkidür dârü'l-amân-ı Gül Baba

Âsitânın secdegâh itmi dür abdâlân-ı Rûm
Ka'beve yüz sürse tan mı tâ libâs-ı Gül Baba

Ey Hısâlî h'ân-ı 'a k Allâh ile toylar anı
Cân ile her kim olursa mîhmân-ı Gül Baba⁹⁶

[306]

NEZÂİR

Dâhiliye Nâzır-ı Esbaki Fâik Memdûh Paşa Hazretleri'nin

Gazel

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün
(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Yeti sâkî ki meclis gayret-i huld-ı berîn olsun
Mey-i pür-ûr anda lezzeten li'l-âribîn olsun

Biraz da 'âlem-i ervâhı seyrân eyle mestâne
Musaffâ sâgar-ı sahbâ elinde dür-bîn olsun

Lebin dârû-yı hu ber turra târâc eyler îmânı
Bilinmezdi senin hüsnün belâ-yı 'akl u dîn olsun

Yakarsın gönlümü âhımda hem âte dilersin âh
Budur maksûd-ı zâlim reng ü rûyun âte în olsun

Ricâ-yı vasl eder 'âlık de il mi lutfuna lâyık
Olur olmaz deme artık amân ey nâzenîn olsun

⁹⁶ Hısâlî, Budin u'arâsındandır. 1062 senesinde Budin ehrinde vefât etmi dir.

Yüzüm fer eyledim hâk-i der-i cânâneye Memdûh
Gözüm yok 'ar -ı a'lâsında Cebrâ'îl emîn olsun

Yaşar Şâdî Beğ Efendi'nin Nazîresi

Gazel

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Ne gönlüm mazhar-ı âdî ne bahtım bihterîn olsun

Bana kâfî cihânda hâtırım gamdan emîn olsun

Kemân ebrûların tûr-i cefâsı bir çekilmez derd

Çeken erbâb-ı 'a ka Hazret-i Mevlâ mu'în olsun

[307]

Sevâd-ı ebr-i hattında münakka âyet-i teshîr

Süleymân-ı zamâna mihr-i ruhsârın nigîn olsun

Felekde 'ârife lâzım olan bir câm bir sâkî

Bunu te'mîn eden ehl-i dile sad-âferîn olsun

Dile bir u'le-i cevâledir her cilve-i hüsnün

Ne mümkündür gönül âzâde-i 'a k u enîn olsun

Saçar her lahza âğ -ı zamâna bin gül-i i'câz

Nihâl-i tab'ıma ancak muvâfık bir zemîn olsun

Vef sız 'â ıkı sâhib-i vefâ bir dilberi âdî

Cihânda görmedim bir kerre hattâ bin yemîn olsun

Muhyiddîn Beğ Efendi'nin Nazîresi

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. ---) / (. ---) / (. ---) / (. ---)

Gönül ister ki hem-bezm-i meyim bir nâzenîn olsun
Ne âtim re k-i sükkân-ı semavât u zemîn olsun

Gönül ister ki râz-ı sermedî-i ‘a kı fâ etsin
Müsâ‘id bir zamân olsun muvâfık bir zemîn olsun

Çek ey hûnî yine tîg-ı nigâh-ı gayzı deh etle
Hep ervâh-ı ehîdân ‘ar da vakf-ı enîn olsun

Semâdan tîg ya sa tutdu um eh-râhı terk etmem
Televvün yok mizâcım da benim devrân emîn olsun

Ne sûd olmazsa insân dîdever isterse bir anda
Bütün arz u semâ yek-pâre bir nûr-ı mübîn olsun

Olup bir bülbül-i evk eylesin gönlüm terennümler
Nigâhım gül en-i dîdârdan ü kûfe-i çîn olsun

[308]

Beni engü tüne baktıkca yâd etmek için Muhyî
O ûha merdüm-i çe m-i garâmımdan nigîn olsun

Nazîre

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

(. - - -) / (. - - -) / (. - - -) / (. - - -)

1

Gönül senden sipihre isterim ref‘-i enîn olsun
Murâdım kubbe-i ‘âlemde peydâ bir tanîn olsun

Bana cây-ı ik met gam de il saff-ı ni‘âl olsa
Hemân sadr-ı safâ üstünda cânânım mekîn olsun

Benim hüznümle kesb-i ibtisâm eylerse cânânım
O cânân dâ‘imâ gülsün benim gönlüm hazîn olsun

Bizimçün kurtulu yok hâsılı zîr ü zeberlikden
Zemîn eflâke çüksün âsumân ister zemîn olsun

5 Gerekdir ‘unsur-ı fıtratda bir tebdîl-i mâhiyyet
Semender gül en-ârâ ‘andelîb âte -ni în olsun

Vatandan öyle bir sâhib-zuhûra gitdi isti‘dâd
Necât-ı millet olsun revnak-ı mihrâb-ı dîn olsun

lâhî sen kerem kıl öyle bir rassâd-ı ehliyyet
‘Uyûn-ı kalbi esrâr-ı cihâna hurdebîn olsun

Yerinden oynadı seyl-i belâ yok men‘ine imkân
Cenâb-ı Hâlik’in imdâdı sedd-i âhenîn olsun

Sanırsın gösterir birkaç hilâli safha-i hûr îd
O tünd-âver dil-ârâda hele çîn-i cebîn olsun

10 Nazargâhımda zulmetdir devâm etmezse tahsîle
E er her bir güzel isterse bir nûr-ı mübîn olsun

Emîrî her kimi ben görmedimse sâdık-ı devlet
Tenezzül etmedim güftâra Allâh’a yemîn olsun

[309]

DİĞER NEZÂİR

Lebîb-i Âmidî⁹⁷

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Hele berdû -ı gınâyım bakma hiç noxsânuma

Atlasun virsen felek almam ten-i ‘uryânuma

⁹⁷ Lebîb Efendi’nin vefâtı 1182 senesindedir. Merkadi Diyârbekir’de Rumkapısı hâricinde âilelerine mahsûs olan hazîrededir. Hîn-i vefâtında irtihâlî hakkında söyledi i târîh ser-levha-i mezârında menk ve mahkûk idi.

Hîre-i çe mûm pertev-i minnetden ey çarh-ı denî
Kim Felâtûn-ı ilâhî ba e er fermânuma

Âfitâb-ı ‘âlem-efrûz-ı sipihr-i himmetüm
Hem-ser olmaz sifle kevkebler meh-i tâbânuma

stemem hûd-bînli i âyîne-i skenderi
Virselers âvîze itmeme kû e-i eyvânuma

Bana dehrün lutfı var nisbetle bilsen itdügün
Gadr u cevri benden a‘lâya benüm akrânuma

Mihnetüm ebnâ-yı ‘asra hep tehâlüfden gelir
Kalmasun âhum cihânda ermüme iz‘ânuma

Maksadun cân ise tav‘an eylerüm teslîm anı
Söyle âhum girmesün gamzen bir avuç kanuma

Okusun baksun Lebîb ehl-i hüner tefrîz idüp
Kayd olunsun bu gazel mecmû‘a-i ‘irfânuma

[310]

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Hem yanar hem hâli söyletmez nigâr cânıma
Allah Allah ben de hayrânım dil-i sûzânıma

Fart-ı sûzi le bakın i te ser-â-ser âte im
Gelmeyin ey reste-kârân-ı mahabbet yanıma

Me reb-i rindâneme sûfî nedir dahlin çekil
Ben ta'arruz istemem serbestî-i vicdânıma

Hande-nâk-i evk olurken a larım birden bire
Benzemez bir ânım el-hâsıl benim bir ânıma

Gâh olur envâr-ı feyyâzâne-i hûr îd-i 'a k
Bir cihân-ı mes'adettir külbe-i ahzânıma

Yeke-tâz-ı 'arsa-i pehnâ-yı ma'nâyım Ziyâ
Bir muhâcim varsa çüksün sâha-i cevânıma
Adanalı Ziyâ

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Yok benim teslîm-i rûha kudretim cânânıma
Zahmet et de ey hadeng-i gamze sen gir kanıma

Andan olmaz her dile ma'nâ-yı 'a kım u'le-pâ
Sevdi im tevdî'-i râz etsem de ben efg nıma

eh-per-i 'a kınla uçmak isterim ben gökleri
Gayret-i baht-ı siyâhım indirir hep yanıma

Sanki tenhâ bir mezâra nûr iner hicrân ebi
Lem'a-rîz oldukca tayfın külbe-i ahzânıma

[311]

Yok mu hakkım mevc-i enfâs-ı Mesîhâ'dır desem
Çîn-i ebrû-yı siyâhın cân katarken cânıma

Gül en-i rıdvâna 'azm-i i'tilâ etsem ne var
Menzil-i dünyâ-yı dûn lâyıık de ildir ânıma

Dürr-i nâ-yâb-ı safâ-yı ‘a kım ey Muhyî bugün
Bir erefdır tâbi -i feyzim benim ‘ummânıma
Muhyiddîn

Nazîre

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Kalbime âte leri sokdun yazıkdır cânıma
Ben dayanmam hasrete lutfen sıkı gel yanıma

Murg-ı pâ-bendi telef sayyâda vermez bir eref
Girme âhım merhamet et bir avuç al kanıma

‘Âık-ı nâ-âdını gözler güzeller böyle mi
Bir gün olsun etmedin efkat dil-i nâlânıma

Âhımın âte leri dünyâyı etdi bî-huzûr
Ta‘n eder benden ziyâde her gören sultânıma

Uykudan artık kesildim ey tabîb-i mihribân
Kalmadı sabr u karârım gel yeti dermânıma

Görmeyenler hüsnünü efg nıma ta‘n etse de
Hak verir hüsnün görenler nâle vü efg nıma

Merhamet kıl dilberim ba ın için feryâdıma
Gel de bir cellâd kesilme kıyma tatlı cânıma

Gerçi hayrândır Ferîd’in sabrına hep ins ü cân
Lutf erer birgün efendimden dil-i sûzânıma

kodralı Mehmed Ferîd

[312]

Diğer Gazel

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

(- . - -) / (- . - -) / (- . - -) / (- . -)

Gamze-i hûn-rîzine emr et ki döksün kanımı
Dest-i 'Âzrâ'îl'e nevbet verme sen al cânımı

Döndü her laht-ı ci er bir murg-ı âte -pâreye
Bir semender-hâne yaptım sîne-i sûzânımı

Öyle bir âhen-dilin oldum esîr-i 'a kı kim
Dâ'imâ fevvâre eyler dîde-i giryânımı

Birbirinden erm ederdi âfitâb u mâh-tâb
Çekseler t k-ı sipihre sûret-i cânânımı

Kasd-ı tekdîr etse de kand-ı lebi telzîz eder
Yârdan ketm eylemem hâl-i dil-i pinhânımı

Himmet-i 'a kınla oldum 'ar -ı peymâ-yı visâl
Burc-ı eflâk üstüne dikdim livâ-yı ânımı

Seyr-i gülzâra bugün gitdim Emîrî yâr ile
Eyledim dünyâya i'lân kudret-i sübhânımı

**Âsâr-ı Nezîhâneleri Şâyeste-i Takdîr Olan Yûsuf Ziyâ Beğ'in Millet
Kütübhânesi'nde Bu Âcizi Bulamayarak İrticâlen Bi't-Tahrîr Bırakdıkları Kıt'a**

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . -)

Bekledim üstâdı bir sâ'at tamâm
Gözlerimde söndü nûr-ı intizâr
Câmi'-i 'irfâna oldun bir imâm
Hep cemâ'atdır sana künc ihtiyâr

Cevâbım

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün (- . - -) (- . - -) (- . - -)

Külbe-i ahzânıma verdin ziyâ
Bulmadın bir kıt'a etdin yâdigâr
Ey ziyâ-yı minber ü mihrâb-ı 'a k
Müstedâm etsin seni Perverdigâr

[313]

Kıbleli-zâde Fuad Beğ'in Selîm-i Sâlis ve Napolyon ismindeki kitâbı, yazdığı sâir kitâblar gibi hakîkate gayr-ı muvâfık âdetâ hayâlî bir sûrette tercüme etmiş olması hakkında edîb-i muktedir Selîm Sâbit Beğ Efendi'nin tenkîdâtı:

(14. Nüşadan Mâ-ba'd)

Fuad Be 'in kitâbının 108. sahîfesinde daha pek büyük yanlış lar var. O mes'eleyi öyle îzâh edeyim ki maksad iyi anlaşılın:

Müslümânlar bizzât istiklâlleri mevzû'-ı bahs oldu una kolayca k nî olduklarından bir gayret-i nevmîdâne ile muhârebeye azm etmi lerse de Sebastiani onları öyle bir cehd ü gayrete müsta'idd görmüyor. Vâkiâ müslümânların bu cehd ü ikdâmı hiç üphesiz azm ü iddetle vuk 'a gelmi ise de bunun sebebi i in uzun sürmemi olması idi. Yâni müellif âyed i uzasaydı müslümânlar bıkip stanbul'u müdâfaadan vazgeçeceklerdi demek istiyor.

te müellifin maksadı bu oldu u hâlde bakınız Fuad Be ne buyurmu lar: “Müslümânlar bizzât istiklâllerinin düçâr-ı tehlike oldu una bu sûretle kolayca k nî olarak nevmîdâne bir gayretle muhârebeye hazırlanıyorlardı. Sebastiani bunları bu derece bir gayret gösterme e muktedir zannetmiyordu. Mâmâfih üphesiz bu gayret müessir olmadı. Çünkü devâm edemedi.”

A Fuad Be , ne söylüyorsun? Aksine o gayret müesser olmu , çünkü ngiliz donanması çekilip gitmi di. te Fransızca ibâre:

Sebastiani ne les croyait pas capable d'un tel effort, qui ne fut sans doute vigoureux que parcequ'il n'eut pas à durer.

Be im, Allah a kına bu tercüme sevdâsından vazgeç, yâhud git evvelâ bir Fransızca hocasından mükemmel bir ders gör, sonra gel kitâb tercümesine ba la!

109. sahîfede Fuad Beğ bir de toplar ı s ga etdirmekden bahsediyor. İstanbul'un alelacele müdâfaasına u ra ıldı ı zamân [314] top ı s gasına imkân var mı? Dü man bunu bekler mi? Müellifin ibâresi bu:

Tout le problème était donc de construire au plus vite des batteries nombreuses herissées des canons.

Bunun mânâsı: imdi bütün mes'ele alelacele toplarla donanmı müteaddid tabyalar in â etdirmekde idi, demek oldu u hâlde Fuad Beğ u ibâreyi "Bütün mes'ele ... müteaddid istihkâmlar in â ve toplar ı s ga etdirmekde idi." diye tercüme eylemi dir. Yâni hem i deki isti'câl mânâsını atlamı hem de bir top ı s gası masalını uydurmu dur.

Aman yâ Rabbi, kitâbın her sahîfesi böyle hatâlarla mâlî! Biraz daha a a ıdaki sahîfelerden de misâller göstereyim:

201. sahîfeden: "Dâvâ-yı slâm'dan ziyâde kendisi için çalı an Napolyon'un bu mevâidine îtimâd edilmemeli idi. Ve'l-hâsıl Fransızla ittifâk ve hattâ mevcûdiyetleri bunları bî-huzûr ediyordu."

Bunun Fransızcası metn-i aslîsinin 188. sahîfesinde öyledir:

Les janissaires soutenaient qu'il fallait se défier de ces avances que Napoléon travaillait plus pour lui même que pour la cause de l'Islame ils redoutaient ses présents.

imdi bu ibâreye göre Fuad Beğ'in yanlı larını birer birer göstereyim. Evvelâ ibâredeki *avances* kelimesi mevâid demek de ildir. Fransızca "va'd"e *promesse* derler. *avances* kelimesi cem'inde teklîfât-ı evveliyye demektir. Sâniyen *cause* kelimesini dâvâ de il maslahat diye tercüme etmek evlâdır. Sâlisen *présents* mevcûdiyet demek de ildir. Bu kelime ya isimdir ya sıfatdır. E er sıfat ise mânâsı "hâzır" demektir. Fakat evvelindeki onun mânâsına gelen *ses* lafzı bu kelimenin isim oldu unu sarâhaten gösteriyor. Bu kelimenin isim oldu una göre mânâsı hediye, atıye bir de üç zamândan [315] birisi olan hâl demektir. te Fuad Beğ'e hocadan okumasını tavsiye etdi im bu küçük teferruâtı ö renmesini iltizâm etdi im içindir.

Bundan ba ka Fuad Beğ'in tercümesinden Napolyon'un teklîfâtından yeniçerilerin ho lanmadı ı anla ılmıyor. Hâlbuki Sultân Selîm, Napolyon'a ve teceddüdât ü islâhâta tarafdâr oldu u hâlde yeniçeriler bunlara tehâlûf idi. Binâen aleyh tercümeyi müellifin beyânına göre ve sıhhatle yapmak bir kat daha îcâb ederdi. "Yeniçeriler bu teklîfâtdan üphe edilmek lâzım geldi ini ve Napolyon'un maslahat-ı

slâmiyye'den ziyâde bizzât kendisi için çalı dı nı iddiâ ediyorlardı. Mü ârûn ileyhın hediyelerinden pek ziyâde endî e eylemekde idiler.”

u tafsîlâta göre Fuad Be 'in, ve'l-hâsıl Fransızlarla ittifâk ve hattâ mevcûdiyetleri bunları bî-huzûr ediyordu, tarzındaki tercümesi için ne demek lâzım gelece ini bu defâ siz hükmediniz.

Yine u 201. sahîfedeki müteaddid yanlı lardan daha birini kısaca göstereyim:

“Gidikçe âvâze-i tehdîd ve i tikârları o kadar yükseldikçe artık sultân, hristiyânları ancak yine hristiyânlar sâyesinde muhâfaza edebiliyordu.”

te bir hezeyân daha! Acabâ pâdi âh hristiyânları hangi hristiyânlar sâyesinde muhâfaza ediyormu ? Fe-subhânallah.

Driault böyle bir ey söylemiyor. Onun ifâdesi öyle:

Ils gemessaient chaque iours plus amerement que le Sultan ne put se défendre des chrétiens que par les chrétiens.

Fuad Be , bak bunun tercümesini ö ren:

Yeniçeriler, zât-ı hazret-i pâdi âhînin hristiyânlara kar ı kendisini [316] yine hristiyânlar vâsıtasıyla müdâfaaya muktedir olabilmesinden dolayı hergün daha acı bir sûrette inliyordı.

Müellif anlatmak istiyor ki pâdi âh-ı slâm'ın kendi mülkünü yine kendi kılıcı ve kendi kudret ve satvetiyle muhâfaza etmesi lâzım gelirken bundan izhâr-ı acz etmesi ve dü menlerine kar ı ecebî bir kuvvetden istizhâr eylemesi askerî t ifenin güçlerine gidiyormu . Nihâyet isyânlarına kadar sebep olmu .

202. sahîfenin sonlarındaki “ umla” nedir? Burası nice yüzlerce sene müddet Türklerin en büyük ordularına merkez-i ictimâ olmu olan imni kasabasıdır. Zâten kitâbın birçok yerinde meselâ Ohri yerine Ohrida ve Lübnan yerine Liban yazdı nınıza bakılırsa g libâ bilâd -ı Osmâniyye'nin de isimlerini bilmiyorsunuz.

Al sana yine mühim bir yanlı hem 203. sahîfede:

“Pâyitaht civârında kalacak olan yeniçeri ortalarının bundan haberi bile yokdu.”

Be , öyle de il! Bunlar Sultân Selîm'in tasavvurâtını hissetmi ler, bahâne ile yeniçerileri stanbul'dan uzakla dırmak istedi ini çakmı lar ve bu sebeble isyân fikrine daha ziyâde kuvvet vermi ler. Zâten müellif kitâbda sizin tercüme etdi iniz gibi haberleri bile yokdu demiyor. Fransızca metnin 190. sahîfesinde bak ne diyor:

Les quelques ortas de janissaires qui restèrent aux environs de la captial n'ignorèrent peutêtre pas de ce calcul.

u ibâredeki *ignorer* vâkıâ bilmemek, câhil olmak, haberi olmamak ma'nâsıdır. Fakat bunun ba'ına *pas...ne* edâtlarını koyacak olursak bunlar edât-ı nefy olduklarından ve iki nefyden bir müsbet çıkacağından ma'nâ de i ir ve câhil olmak mânâsı câhil olmamak yâni açık Türkçesi "bilmek" mânâsına gelir.

Binâen aleyh ibâreyi öyle tercüme etmeliydiniz:

[317] "Pâyitaht civârında kalan birkaç yeniçeri ortası belki bu niyeti biliyorlardı."

Fransızca ibâredeki *calcul* kelimesi burada âdi hesâb mânâsına de ildir. Mecâzen niyet mânâsına müsta'meldir. Nitekim bizim hesâb lafzından da mecâzen o mânâna kâd olunabilir.

u mektûbumu burada bitirmek istiyordum. Fakat gözüme birden bir kelime ili di. Ba'ını, a'asını okudum. Bir ey anlayamadım. Kitâbın aslına bakdım. Size de söyleyeyim. Erfurt müzâkerâtından bir gün evvel imparator Taleyran'ı ça'ırmı ve kendisine bâzı tâlîmât vermi, netîcesinde Fuad Be'in tercümesine göre öyle demi: "te insâniyet-perverlik için vâsî bir sâha, bu husûsda size salâhiyet-i kâmile veriyorum. Yalnız arzu ederim ki bu insâniyet-perverli in ark-vârî olsun. Adiyö." te anlamadı m nokta insâniyet-perverli in ark-vârî olması ne demektir? Driault bu tâlîmâtı yazdıktan sonra Fuad Be'in tercümesine göre u mütâlaayı yürütüyor: "Bu, mes'elenin bir vakit gayr-ı mu'ine ta'lîk demektir." yi ya, Fuad Be, mes'ele mâdem bir vakit gayr-ı mu'ine ta'lîk olunacak mı, bundan da i i anlamalı de il mi idiniz?

Napolyon'un Taleyran'a tavsiye etdi i ark-vârî insâniyetden ne anladın? Driault böyle bir ey söylemiyor be im! te metin:

Je vous donne sur cela carte blanche je veux seulement que ce soit de la philanthropie lointaine. Adieu.

u ibâredeki *lointaine* kelimesi "ba'îd", "uzak" mânâsına gelen *loin* lafzından mü takdır. Her ne ise ibârenin mânâsı bu:

Bu bâbda size me'zûniyet-i kâmile veriyorum. Yalnız unu isterim ki bu insâniyet mahabbeti uzaklarda tecellî etsin.

imdi anlıyorsunuz ya! Napolyon arkda meselâ Rumları acıyıp kurtarmak, bu sûretle insâniyete bir mahabbet göstermek istiyor [318] ama bu mahabbeti kendi yed-i

zabtına geçirdi i talya, spanya ve daha sâir noktalarda göstermek i ine gelmeyece ini hâriciye nâzırına ifhâm ediyor.

Tahmînime göre evvelce Ali Emîrî Efendi Hazretleri'nin isbât ettikleri vechile “tâ”nın fethiyle terk kelimesini Türk ve geçen mektûbumda benim gösterdi im vechile *entitéyi entété* okuyup tercümenizi de ona göre yapıdı ınız gibi bu defâ da u zavallı *lointain* kelimesini arklı mânâsına gelen *levantin* okumu sunuz. Sonra da insâniyet-perverli in arklısı garblısı olamayaca ını dü ünme e hiç lüzûm görmeyip Napolyon gibi dâsitân-ı muzafferiyâtı ve dehâ-yı müstesnâsı târîhleri doldurmu olan büyük bir zâtın lisânına hiç yakı mayan böyle bir saçmayı mü ârûn ileyhe bî-pervâ isnâd etmi siniz. Bu hâlde eserinizi okuyacak zavallıları hem cemretü'l-harb hem müellif-i kitâb olan müverrih-i siyâsî hakkında yanlı bir zehâba dü ürmü oluyorsunuz. Anladınız mı dikkatsizli iniz netîcesini?

Artık sözü daha uzatmayalım. Fuad Be 'in di er kitâbları için de böyle bir mektûbcuk yazaca ım, efendim.

Selîm Sâbit

Evk f-ı slâmiyye Matbaası

Sâhib-i mtiyâz ve Müdîr-i Mes'ûl:

‘Ali Emîrî

Sonuç

Ali Emîrî Efendi Diyârbakır'da "Emîrîzâdeler" adıyla tanınmış seçkin ve aydın bir aileye mensup, çocuklu undan beri kitap okumaya ve toplamaya başlamış, çalışmaları hayatı memuriyetle geçmiş verimli bir şair, edebiyat tarihçisi ve devlet görevlisidir. Kâtip ve defterdâr olarak Diyarbakır, Selanik, Adana, Leskovik, Erzurum, Yanya, kodra, Halep ve Yemen'de Osmanlı coğrafyasında gittiği her bölgeden kitap toplamış, parasının yetmediği veya sahibinin satmadığı için alamadığı kitapları istinsah etmiş, bir kitaba ulaşmak için o kitabın bulunduğu yere tayinini istemiştir.

Ömrü boyunca hiç evlenmemiş, hiç fotoğraf çektirmemiş nev-i şahsına münhasır kişilerden olan Ali Emîrî'nin en büyük eseri Fâtih'te, Feyzullah Efendi medresesinde 17 Nisan 1916 yılında kurduğu Millet Kütüphânesi'dir. Kütüphâneye çok nadir ve tek nüsha olan 16.000 cilt eser vakfetmiş, ölümüne kadar da kütüphanenin müdürlüğünü yapmıştır.

Osmanlı Târîh ve Edebiyat Mecmuası adıyla çıkardığı dergi 31 Mart 1334'den (31 Mart 1918) 30 Eylül 1336'ya (30 Eylül 1920) kadar 31 sayı olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmamızla derginin ilk 15 sayısını Latin asıllı Türk alfabesine çevirmeye gayret gösterdik. Bununla beraber dergide bulunan yazı ve şiirleri de incelemeye ve tasnif etmeye çalıştık.

Ali Emîrî'nin mecmuası tercih edilmiş olacak ki 2. senesiyle birlikte dergi bir formadan iki formaya yani 16 sayfadan 32 sayfaya çıkarılmıştır. 13. sayıyla ikinci yılına giren dergide kullanılan yazı boyutu da büyütülmüştür. Derginin sayfa sayısı 3. yılında 48'e çıkmıştır. Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası adıyla çıkan ilk seri toplam 986, Târîh ve Edebiyyât Mecmuası adıyla çıkan ikinci seri ise toplam 100 sayfadan oluşur.

Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası'nda yer alan şiirlerin büyük çoğunluğu Ali Emîrî'ye aittir. Bu şiirlerden bazıları orijinal bazıları ise nazîredir. Ali Emîrî çıkardığı bu dergiyle birlikte kendi şiir kabiliyetini okuyucularına göstermek ve daha geniş kitlelere hitap etmek istemiştir. Ali Emîrî'deki Osmanlı hânedânı sevgisi şiirlerde de kendini göstermiş, saray mensuplarının şiirleri 5'er 10'ar dergiye alınmış ve bu şiirlere hem Ali Emîrî hem de okurlar tarafından birçok nazîreler yazılmıştır. Derginin incelediğimiz ilk 15 sayısında yeni Türk şiirine ait tür ve şekillerde yazılmış hiçbir şiirin olmaması, Ali Emîrî'nin sanat ve şiir anlayışını ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası'nda yer alan nesir yazıların ço unu Fuad Köprülü'ye veya ba ka kimse ve devlet kurumlarına yazılan hiciv / ele tiri yazıları olu turmaktadır. Ele tiri yazılarının dı nda Ali Emîrî'nin hâtıraları, mektupları yayınlanmı , dergi-kitap tanıtımı yapılmı , bazı önemli ki ilerin biyografisi okurlara sunulmu tur.

Bu çalı mamızla, bugüne kadar incelenip yeni harflere aktarılmayan Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası'nın ilk 15 sayısı yeni harflere aktarılmı ve bilim âleminin istifâdesine sunulmu tur. ncelememiz, Osmanlı Târîh ve Edebiyyât Mecmuası ve Ali Emîrî üzerinde çalı acak ilim insanlarına katkı sa layacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Ana Britannica (1993), “Ali Emîrî Efendi”, C.1., s.385, stanbul.

ARSLAN, Mustafa U urlu (2008), *Ali Emîrî ve Dîvânı*, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, stanbul.

BABİNGER, Franz (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Prof. Dr. Co kun Üçok, Kültür ve Turizm Bak., Ankara.

BEYATLI, Yahya Kemal (1974), “Ali Emîrî’ye Gazel”, *Eski Şiirin Rüzgarıyla*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayını.

ÇELTİK, Seher Erdo an (2007), *Ali Emîrî’nin Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DİLÇİN, Cem (2009), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK. Yay., Ankara.

GENÇBOYACI, Melek (2008), Kültür Dergisi, Yaz, S.11, s.118-125.

GENÇBOYACI, Melek (2008), “Ali Emîrî Efendi ve Dîvânü Lugati’t-Türk”, Uluslararası Türkiyât Ara tırmaları Bilgi öleni Bildirileri, TDK Yay., Ankara.

İNAL, bnülemin Mahmut Kemal (1988), “Ali Emîrî Efendi”, *Son Asır Türk Şairleri*, c.1, Dergah Yay., stanbul.

İSEN, Mustafa (1993), *Acıyı Bal Eylemek-Türk Edebiyatında Mersiye*, Akça Yay.,

KADIOĞLU, dris (2008), *Ali Emîrî Efendi Otobiyografî Cevâhirü’l-Mülûk Mukaddimesi*, Malatya.

LEVEND, Agâh Sırrı (2008), “Ali Emîrî Efendi”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., c.1, Ankara, s.455-456.

SERİN, Sefer (2007), *Diyarbakırlı Ali Emîrî Dîvânı*, Basılmamı Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

ALTINAY, **Ahmet Refik** (1340), *Türk Târih Encümeni Mecmuası*, stanbul, s. 47-51.

TAYŞİ, Mehmet Serhan (2010), “Kitaba ve İme Adanan Bir Ömür: Ali Emirî ve Millet Kütüphanesi(Röportaj)”, www.aliemiri.com

TAYŞİ, Mehmet Serhan (1977), “Ali Emîrî Efendi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, C.1, s: 112.

Tekrar-ı Havadis (2009), Ali Emîrî Sempozyumu Anısına Özel Sayı (2 mayıs), stanbul.

TEVFİKOĞLU, Muhtar (1989), *Ali Emîrî Efendi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Türk Ansiklopedisi - (1996), “Ali Emîrî Efendi”, c. 2, s. 86, stanbul.

Türk Dili Dergisi (1986), *Türk İiri Özel Sayısı 2*, TDK Yay., Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1977), “Ali Emîrî Efendi”, Mehmet Serhan Yay., s: 112, Dergah Yay., C.1, stanbul

DİZİN

A

Abdullâh bn-i Abbâs 166
Abdullâh-ı Sagîr 15
Abdurrahman eref Be 23, 100, 108
Abdülazîz Rezâz-ı Cezerî 27
Abdûlbâkî Efendi 276, 290
Abdûlfettâh Fethî 280
Abdûlhak Hâmîd 38, 235, 236
Abdülkerîm Abdî 280
Abdûlmecîd Hân 103, 118, 191
Abdûlmelik bin Mervân 26
Abdûlmuttalib 229
Âbidin Be (Pa a) 101, 102
Abûzer 195
Adanalı Abdünnâfî Efendi 259, 261
Adanalı Ziyâ 39, 69, 286, 310
Âdem 1, 2, 19, 21, 37, 90, 92, 139, 155, 186, 297, 314
Âdile Sultân 89, 91, 92, 107, 122, 123, 140, 141, 157, 162, 174, 175, 176, 254, 256, 257, 286, 291
Afgan 17, 64
Afrika 2, 69
Âgâh 206, 220, 221
Ahmed Cevdet Be 166
Ahmed Hilmî Efendi 258
Ahmed Pa a 75, 113, 198, 199
Ahmed Rızâ Be 216
Ahmed Ziyâ Be 54, 79
Ahmedî 299
Akçahisar 58, 60
Akçeli Câmîi 13
Âkîf Pa a 54163,
Akkoyunlu 258
Akovalızâde Hâtem E152, fendi 13
Ak am (Gazetesi) 174, 178
Ak ehir 9
Ali Kemâl Be 267, 299
Ali Münîf Be 59
Ali Pa a (Sadrâzam) 107, 137, 140, 141, 142, 175, 176
Ali Rükneddin Be 222
Almanya 14, 46, 75, 76, 77, 79, 81, 110, 150
Amasya 148, 159

Amerika 218, 237
Anadolu 9, 29, 80, 111, 232, 296
Ank 29, 277
Ankara 21, 22, 96, 97
Ardahan 41, 42
Ârif Be 302, 03
Asya 2, 17, 209
A cızâde Hasan Çelebi 25
Â ık Çelebi 75, 110
Â ık Ömer 220
Â ık Pa a 201
Âtî (Gazetesi) 36
Atina 61
Atiye Sultân 94
Attâr 168, 170, 200, 201
Avrupa 2, 43, 45, 47, 77, 78, 97, 209, 218, 229, 232, 233, 234, 237
Avusturya 15, 203, 255
Ayasofya 82
Azak 42, 43, 45, 49
Azerbaycan 168

B

Baba Tâhir 118
Bâb-ı Âlî 39, 70, 97, 215
Ba dad 32, 79, 146, 240, 259
Bâkî 152, 153, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 198, 214
Balıkesri (Balıkesir) 9
Baltacı-zâde 188
Batım 41, 42
Bayraklı Câmîi 13
Bedah ân 59
Be o lu 57, 128
Be pazarı 97
Belh 17, 32, 49, 178
Belîg 199
Betoven 182
Beyrut 125
Bezmî Çelebi 64
Bilâl-i Habe î 196, 230
Bol evik 231
Bolu 279
Bosna 32

Budin 151, 286, 303, 304, 305
Buhârâ 17, 49
Bulgaristan 14, 284
Burmali Câmii 13
Burûsa (Bursa) 28, 32, 43, 50, 74, 262, 284

C

Ca'fer Çelebi 159
Ca'fer Hân 42
Ca'fer-i Tayyâr 195
Câbir 195
Cebrâ'îl 90, 306
Celâl Nûri 36
Celâl Sâhir 200
Cem 274
Cemâleddîn Yûsuf bin Ta rıberdî 26
Cenâb ahâbeddîn 36, 301
Cengiz 43, 45, 46
Cevizli Câmii 13
Cezayir 17
Cihân âh 67, 267, 303
Cumhûr 96

Ç

Çaldıran 34
Çanakkale 6, 7, 15, 39, 40, 190
Çelebi Cihân Efendi 49
Çelebi-zâde smâîl Âsım 58
Çin 8, 32, 70, 293

D

Dârü'l-Kurrâ 10, 11
Dârülfünûn 5, 22, 37, 52, 63, 64, 65, 67, 77, 110, 146, 150, 164, 167, 169, 183, 206, 215, 216, 303
Dâvud Pa a Câmî 116
Deli Petro 208
Dımı k 32
Dilsiz-zâde Hânı 295
Diyârbekir 47, 80, 101, 152, 156, 217, 219, 232, 259, 295
Diyârbekir'li Saîd Pa a 80, 156, 254, 258, 261
Donanma Mecmûası 144
Driault 282, 283, 315, 317

E

Ebû'n-Necîb 25
Ebûbekir 229
Edebâlî 198
Edebiyât-ı Umûmiyye Mecmûası 137
Edirne 32, 34, 44, 76
Efdal-zâde Mevlânâ Hamîdeddîn 50
E ri 189
El-Cezîre 209
Enderûnî 'Atâ 33
Ergani 101
Ertu rul G zî 22
Erzurum 130
Esmâ Sultân 95
Evliyâ Çelebi 197, 198, 199
Eyüplü Hasan A a 234
Eyyûb 129

F

Fâik Âlî 36, 39, 68
Fâik Memdûh Pa a 286, 306
Fâik Re âd Be 52, 53, 54, 76, 77
Fâiz Be 54, 79
Farâbî 218
Fâtih Sultân Mehmed 23, 31, 43, 44, 49, 64, 70, 71, 74, 112, 122, 128, 151, 286, 287, 293
Fâzıl Ahmed Pa a 80, 147
Fenârî-zâde Ahmed Be 159
Filistin 222, 228, 229, 231, 232
Fransa 237, 283
Freud 164
Fuad (Köprülü) 5, 6, 22, 52, 53, 54, 55, 56, 63, 64, 74, 78, 79, 101, 107, 109, 114, 116, 117, 140, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 156, 162, 163, 165, 166, 167, 174, 179, 180, 183, 190, 197, 199, 222, 254, 282, 283, 284, 285, 286, 313, 314, 315, 317, 318
Fuzûlî 89, 101, 102, 103, 161, 162, 222, 246, 276

G

Galata 32, 128
Gazâlî 37
G zî Girây 45, 46, 51
Gazne 59
Gelenbevî smâîl Efendi 13

Gence 41, 42
Gevherî 220
Gök Alp 22
Gökalp Ziyâ 36, 57
Gölgeli O lu 61
Gulit 183
Gül Baba 286, 305
Gül ehrî 201, 300, 301, 303
Gündüz Alp 22, 23, 97
Güvâhî 64

H

Hacı Giray Hân 43
Hacı Hasan 75, 76, 77
Hacı Hu yâr Kadın 93
Hacı Muhammed Tebrîzî 75
Hâdî-i Ba dâdî 162
Hâdisât (Gazetesi) 157
Hâfız (irâzî) 24, 168, 169, 170
Hakkı Be 54
Halep 47, 64, 65
Hâlid bin Velîd 126
Halil Rif'at Pa a 47
Halîmî Çelebi 25, 26
Hâlis Be Efendi 67, 300
Hallâc-ı Mansûr 28
Hama 125
Hamdi Pa a 254
Hamdullâh Subhî 36, 100
Hammer 40, 70
Harezmi 17, 49, 59, 97
Harput 101
Hasan Be Câmîi 13
Hasan Fehmî 101
Hâtib-zâde Mevlânâ Muhyiddîn
Mehmed 50
Havvâ 1 37, 90, 139, 140, 141, 155
Hayâlî 50
Hayber 195
Hayriye Sultân 108
Hazret-i Nûh 233
Hazret-i Ömer 230, 231
Herât 59
Hısâlî Çelebi 286, 321
Hatâyî 28, 29
Hicaz 217
Hind(istan) 8, 17, 23, 25, 49, 59, 97,
113

Hoca Gıyâseddîn Nakk 59
Hoca Sa'deddîn Efendi 34
Hoca Tahsîn 102
Hocend 32, 178
Horasan 32
Hoten 114
Hulkî 70, 84, 85, 86, 120, 122, 132
Humus 125, 126, 127
Hüsâmeddîn Efendi 148, 149
Hazret-i Hüseyin 28
Hüseyin Dâni Be 168
Hüseyin Nâmık 266
Hüseyin A a 188
Hüseynî (Handemir) 58

I

Irak 32, 127, 168, 217
Isfahan 59, 178

İ

bn-i Asâkir 151
bn-i Batuta 49
bn-i Hallikân 218
bn-i Kemâl 25, 26, 34, 39, 151
bn-i Mâce 147
bn-i Sînâ 37, 219
bn-i Yâser 195
bn-i Ziyâd 118, 146
bnü'r-Re id 37, 219
brâhîm Pa a 58
çel 61
drîs-i Bitlîsî 25
hsân Ali Rızâ 122, 133, 156
kbâl Kütübhânesi 299
kdâm (Gazetesi) 5, 36, 73, 74, 77, 89,
98, 109, 148, 166, 167, 197
mam Busîrî 202
rân 8, 17, 22, 23, 24, 28, 29, 33, 49,
55, 75, 77, 112, 113, 126, 159, 168,
200, 201
Îsâ (Mesîh) 19, 128, 229, 230, 252
shak Be 285
skender 58, 138, 260, 299, 309
slâm 90, 111, 126, 146, 151, 217, 219,
231, 232, 239, 241, 243, 245, 272, 278,
304, 314, 315, 316
smâil Afif Be 54

smâil Fedâyî Be 174, 188
spanya 318
stanbul 9, 12, 25, 30, 32, 43, 44, 51,
57, 58, 64, 65, 70, 73, 74, 75, 76, 80,
114, 115, 161, 168, 216, 238, 284, 285,
286, 296, 313, 316,
kodra 9, 14, 47, 58, 60, 238, 286, 311
kodralı Mehmed Ferîd 286, 311
talya 237, 318
vaz Efendi 112
vaz Pa a 198
zzet Molla 29
zzet Pa a 48

K

Ka'be 72, 155, 304, 305
Kabak Alp 21, 22, 96
Kadı-zâde eyh Mehmed 278
K f 39
Kafkasya 41, 42, 48
Ka itçılar 146
Kalekapısı 141
Kanber 196
K nûnî Sultân Süleymân 19, 20, 23,
33, 39, 72, 74, 75, 76, 90, 151, 224,
226, 227, 255, 256, 290
Kapadokya 148
Kara Îsâ 9
Karadeniz 42
Karakoyunlu 67, 267
Karamano ulları 109
Karao lan 9
Kars 41, 42
Kasımpa a 141
Kâ if 250
Kâtib Çelebi 58
Kaynarca 46
Kayser-i Rûm (Kayseri) 32, 143, 149,
152, 275
Kazan 17
Kazasker Abdurrahman Mû'idî 25
Kâzım inâsi 178
Kefe 43, 45, 50
Kemâleddîn 137
Kerbelâ 108, 118, 146, 154, 195
Ke mîr 178
Kibleli Mustafa Pa a 79, 80, 112, 145
Kibleli-zâde Ali Be 79

Kibleli-zâde Mahmûd Be 116, 117
Kırım 17, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49,
50, 51
Kırklar Câmii 13
Kızıl Saray 22, 97
Kilisli Rif'at 57
Konstantîn 110, 115
Konya 218
Konyalı Nizâmî 114
Köprülü Mehmed Pa a 54, 79, 147
Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Pa a 80
Köstem 12, 13
Kudüs 228, 230
Kumâme 230
Kur'ân 31, 50, 229, 241, 273, 297,
Kutadgu Bilig 110

L

Latîfî 75, 110, 198, 199
Lebîb-i Âmidî 309
Lehistan 43, 45
Leylâ Hanım 295
Londra 218
Lutfî Pa a Târîhi 99
Lübbü'l-Elbâb 110
Lübnan 316

M

Ma'den 259, 260
Ma'lûmât (-i Edebiyye) 179, 181
Ma'mûretü'l-azîz (Elazı) 259, 261,
Macaristan 14, 151
Mahmûd Pa â-yı Velî 44, 110, 114
Mahmûd âh 59, 176
Manastr 12
Mardin 60, 157, 258, 259, 261
Mehmed Âkif 36
Mehmed Ali Pa a 141, 175
Mehmed Atâ 40
Mehmed Girây 45
Mehmed emseddîn 275
Mekke 229
Mengli [Benli] Girây 45, 50
Menkop 43, 45
Merv 17
Meryem 19, 21, 207, 229
Merzifon 44
Mesîhî 111

Mevlânâ 141, 168, 170, 177, 201, 202,
Mevlânâ Hızır Be 50
Mevlânâ Muslihiddîn Kastalânî 50
Mısır 25, 127, 168, 175, 261, 274, 284
Mihrumâh 93
Millet Kütübhanesi 110, 119, 302, 312
Millî Tettebbûlar Mecmûası 57, 59, 60,
61, 117, 167, 214
Minuçehr 169
Mirzâ Baysunkur 59
Mirzâ brâhîm 59
Mirzâ Rüstem 59
Mirzâ Suyurgatmı 59
Mirza ahruh Sultân 59
Mirza Ulu Be 59
Mo olistân 60
Molla Gürânî 44, 49
Molla-yı (Mevlânâ) Kırımî 44, 49, 50,
51
Moskof (Moskova) 42, 209
Muallim hsân Ali Rızâ Be 122
Muallim Mehmed emseddîn 222
Muallim Nâci 145, 222, 249
Muharrem Pa a Câmii 13
Muhyiddîn (Muhyî) 37, 50, 70, 83,
105, 106, 188, 247, 249, 250, 251, 274,
275, 307, 308, 311
Mûsâ 29, 20, 91
Musâhib Mustafa Pa a 64, 65
Mustafâ Nedîm Be 60
Musul 233
Müftû Dervî Efendi 80
Münîf Pa a 102
Müseylemetü'l-Kezzâb 126
Müstakîm-zâde Sa'deddîn 169
Mü fik Selâmî Be 69

N
Nâbî 53, 64, 65, 113
Nahîfî 70, 84, 120
Nâmık Kemâl 140, 153, 156, 171, 247
Nâmî Hân 130,
Napolyon (Bonapart) 209, 222, 254,
282, 283, 284, 286, 313, 314, 315, 317,
318
Nasreddîn Hoca 62
Nasrullâh Efendi 67, 300, 301, 302
Nebek 125

Nedikliler 43, 45
Nedîm 116, 131, 153, 157, 158
Nef'î 54, 67, 157, 158, 164, 267, 303
Nevfidân Kadın 95
Nizâmî-i Gencevî 41, 71, 75, 76
Nu'mân Be 79
Nûh 2, 21, 233

O

O uz Hân 21, 90
Orhan Be 17
Ortaköy 300
Osmân Ferîd Be 300
Osmân G zî 6, 17, 96, 119, 198, 301,
302
Osmani er Loyd 145

P

Pâris 70
Peçevî 74
Peyâm (Gazetesi) 53
Peygamber (Muhammed Mustafa) 1,
11, 90, 115, 125, 142, 147, 155, 196,
201, 213, 229,
Pi dâdiyân 169
Piyer Loti 237
Prens Bismark 55
Purusya 209

R

Ra'dî 70, 83, 88, 140, 156
Râmi Pa a 222
Râzî 37
Refik Hâlid Be 101
Rembraundt (Rembir) 182
Re âd 8, 40, 267
Re îd Âkif Pa a 174, 184, 268
Rızâ Tevfik 36
Rif'at Be 124
Romanya 6
Rûdekî 200
Rumeli 9, 10, 29, 80, 101, 198
Rûmî Pa a 254, 259, 260, 261, 262,
Rusya 6, 41, 42, 43, 45, 46, 208, 258

S

Sa'dî 24, 71, 170

- Sa'îd Be 48
 Saâdet Girây 46
 Sabâh (Gazetesi) 36
 Sadrâzam Gedik Ahmed Pa a 45
 Sadrâzam Mahmûd Pa â-yı Velî 44, 45
 Safvân 195
 Sâlim 12
 Sâmân 243
 Sâmi Pa azâde Sezâyî 36
 Sâmih Rif'at 36
 Samsun 101
 Sarkık Alp 22
 Sava Köprüsü 189
 Sebastiani 283, 284, 285, 286, 313
 Sekbân 199
 Selânik 101, 102, 298
 Selçuk 43
 Selîm Girây 46
 Selim Sâbit 174, 183, 222, 254, 286, 313, 318
 Selmân 71, 168, 195
 Semerkand 32, 59
 Semerkandî 58, 220
 Serfice 12
 Servet-i Fünûn 147, 153
 Seyfî 70, 86, 87, 135, 222, 250
 Seyfullâh el-Meslûl 127
 Seyfullah Pa a 10
 Seyyid Ahmed Buhârî 25
 Sıddîk 135, 195
 Sırrî Hanım 286, 294
 Sicilya 190
 Silifke 61
 Sinan Pa a 7, 114
 Sind 8
 Sinop 32
 Sivas 101
 Sivastopol 42, 46
 Siyâmek bn-i Keyûmers 169
 Sokullu Mehmed Pa a 45
 Solak-zâde Hemdem Çelebi 34
 Sö üd 22
 Sultân Abdülazîz Hân 123, 124, 258
 Sultân Abdülhamîd Hân-ı Evvel 46, 176
 Sultân Ahmed Hân-ı Evvel 6, 7, 30, 225
 Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis 58
 Sultân Bâyezîd-i Sâni 23, 64, 159, 222
 Sultân Bâyezîd-i Velî 23, 63, 293,
 Sultân Gavrî 30
 Sultân Korkud 44
 Sultân Mahmûd-ı Sâni 46, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 110, 114, 175, 176,
 Sultân Mehmed Hân-ı Hâmis 1, 40, 292
 Sultân Mehmed Vahîdeddîn Hân 89
 Sultân Mehmed-i Râbi 64
 Sultân Murâd-ı Evvel 198
 Sultân Murâd-ı Râbi 67, 254, 278
 Sultân Murâd-ı Sâni 43, 50, 64
 Sultân Mustafâ-yı Sâni 60, 238
 Sultân Selahaddîn Eyyûbî 25
 Sultân Selîm-i Sâlis 42, 46
 Sultân Üveys Celâ'irî 168
 Suriye 125, 127, 217, 284
 Süleymân 16, 136, 156, 195, 222, 241, 274, 278, 307
 Süleymân Fakîh Çelebi 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 213
 Süleymân Nazîf 36, 156, 157, 190, 205, 295, 296, 299
 Sünbülzâde Vehbî 150
- Ş
 â'ir Mecmûası 197
 âbân Kâmî Efendi 80
 âh smâil Safevî 27, 28, 29, 30, 31, 33
 ah Melik 59
 âho lu Câmii 10, 13
 âhruh 27
 am 125, 151
 ehîd Ali Pa a 158
 ehzâde Bayezid 19, 33, 76, 226
 ehzâde Mahmûd Celâleddîn 291
 ehzâde Süleymân Pa a 9
 emseddîn Sâmi 217
 eref Be Efendi 9, 89
 erîf 11
 erîfî-i Ahmedî 50
 eyh Gâlib 13
 eyh Mahmûd Efendi 11
 eyh Nazîf-i Mevlevî 13
 eyhülislâm smâil Âsım 60
 ihâbeddîn Süleymân 63, 64
 iraz 32

ükrü Be 67, 267

T

Tâhir Be 57
Tahmasb 169
Taleyran 317
Tanin (Gazetesi) 5, 36, 73
Tasvîrî'l-Efkâr 36
Tat 43, 45
Tazarruât 114
Tebrîz 32, 75
Tepebahçesi 57
Tercümân-ı Hakikat 36
Tesalya 9, 12, 14
Tevhîd Be Efendi 9
Tezkire-i Devlet âh 110
Tezkire-i Rızâ 166
Timur 27, 59
Tokatlı Leâîf 111, 112
Tokatlıyan 57
Tophâne 176, 177
Topkapı 301
Trablus am 125, 126, 127
Turhânzâde Ömer Be Camii 12
Türk 1, 2, 5, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 42,
43, 50, 55, 58, 60, 81, 113, 147, 167,
168, 169, 200, 218, 234, 237, 267, 279,
280, 318
Türk Oca ı 100, 244
Türk Yurdu 24, 167

U

Ubeyd Efendi 199
Ukrayna 6
Upsala 76
Urfa 64
Uryânî-zâde Ali Vahîd 190
Uygur 31

Ü

Üveys Hân 59
Üveys-el-Karân 294
Üveysî 238, 240

V

Vâhid Mahtûmî 13
Vahîdî 246
Vahyî Be 12

Vakt (Gazetesi) 5, 36, 62
Veliyyüddîn-zâde Ahmed Pa a 44
Versay 282

Y

Ya'kûb 129
Ya murca Sultân 45
Yahyâ Kemâl 178
Yâk t-i Hemevî 217
Yanya 9, 14, 47, 58, 238
Ya ar âdî 306
Yavuz Sultân Selîm 23, 24, 25, 26, 27,
28, 30, 31, 32, 33, 34, 40, 63, 64, 75,
111, 151, 159, 160
Yemen 47, 217
Yeni Ba çe 26
Yeni Mecmua 5, 52, 57, 61, 62, 73, 74,
77, 78, 79, 109, 114, 118, 143, 150,
152, 167, 171, 214
Yenikapı 141, 271
Yeni ehîr (ehr-i Nev) 9, 10, 12, 13, 14
Yetîmî 129
Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi 233, 234,
235
Yunan 9, 14, 126
Yûsuf 72, 129, 195, 208, 249, 273
Yûsuf Ziyâ 220, 312

Z

Za nos Pa a 9
Zernigâr 94
Zeyneb Hanım 293
Zihnî-i stâbulî 51
Zîver Pa a 138
Ziyâ Pa a 61, 200, 213